

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SUZAN NANA TARABLUS

çek kayıkçı balat'a!

HAYATLAR-TANIKLIKLAR-ANILAR

VARLIK

VARLIK

ÇEK KAYIKÇI BALATA

•

Suzan Nana Tarablus

Varlık Yayınları, Sayı: 1630
Sertifika No: 44272
1. basım: İstanbul, Mart 2021

© Suzan Nana Tarablus

Tüm hakları saklıdır.

ISBN 978-975-434-660-2

Kapak fotoğrafı: Apollon Constantinople
“Vue de Yémiche-Iskélé”

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B

Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: 0212 693 00 08

Sertifika No: 36150

VARLIK YAYINLARI A.Ş.

Perpa Ticaret Merkezi B-Blok Kat: 5 No: 484 Şişli İstanbul

Tel: 212-221 31 71 - Faks: 212-320 06 46

e-posta: siparis@varlik.com.tr – varlik@varlik.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rental.org>
www.varlikonline.com - www.varlik.com.tr

SUZAN NANA TARABLUS

ÇEK KAYIKÇI BALAT'A

Hayatlar, Tanıklıklar, Anılar

VARLIK

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

**Sevgili oğullarım
Eyal Tarablus ve Eytan Tarablus'a**

Hasköylü atalarımızın anısına

İÇİNDEKİLER

Başlarken

<i>Balat ve Hasköy Üzerine / Suzan Nana Tarabulus</i>	7
---	---

Balatlılardan...

<i>Damardan bir Balatlı / Robert Elmas</i>	19
<i>"Koskoca bir ömrün, dopdolu bir yolcuğunun temelinde inan ki Balat var!" / Jale İbrahimzadeh</i>	29
<i>"Balat'ta hayat muhteşemdi." / Rafael / Rıfat Molho</i>	38
<i>"Balat düşünlerinde bambaşka bir hava esirdi" / Suzan Almozlinos</i>	47
<i>"Bizler Büyük Balat Ailesi'nin fertleriyiz" / Kemal Gülman</i>	59
<i>"Balat, çocuklar için güvenli bir kozaydı" / Çela Bahar</i>	73
<i>"Biz Balatlılar görüştüğümüzde kardeşlik duygularıyla birbirimize sarılırız" / Ceni Franko Gülnihal</i>	82
<i>Or-Ahayim Hastanesi'nde bir doktor / Dr. Musa Albukrek</i>	94

İsrail'e göç edenlerden...

<i>"Balat bizim dünyadaki köşemizdi..." / Dr. Aron Levi</i>	101
<i>"Geri dönmek istemem çünkü orası artık benim Balat'ım değil!" / Edit Hason</i>	112
<i>"Balat'ın bizi koruyup, kolladığına inandırdım" / Janet Kohen</i>	123
<i>"Balat bir taraçalar semtiydi" / Nesim Güveniş</i>	134
<i>"Balat benim anneannemdir" / Ovi Gülerşen</i>	140
<i>"Balat'ın bizi koruyup kolladığına inanırdım" / Janet Kohen</i>	145
<i>"Zihnimdeki Balat'ı, evleriyle, insanlarıyla, sokaklarıyla, çeşmeleriyle, meydanlarıyla maketten hazırladım" / Dr. Yosef Sibi</i>	

Hasköylülerden...

<i>"Hasköylü Babaannemin Anlatısının İzinde Semtteki Karay Yaşamı"</i> / Lorans Tanatar Baruh	161
<i>"Hasköy bir sinagoglar semtiydi"</i> / Moiz Behar	171
<i>"Hasköy anılarımızda yaşamaya devam ediyor"</i> / Marsel Beceren	178
<i>"Kendimi adadığım Maalem Sinagogu'nun gururunu ömrüm boyunca muhafaza edeceğim"</i> / Moiz Tastasa	188
<i>"Ben Hasköylüyüm"</i> / Yusuf Altıntaş	196
<i>Hafıza Mekânım: Ata yadigârı Hasköy ve elbette Hasköylü Sultana</i> / Suzan Nana Tarablus	207
Kaynakça	220

Balat ve Hasköy Üzerine...

İlhan Berk, “*Haliç*” şiirinde “*Eski bir urba gibi kent/Eski bir urba gibi giyiyorum kenti*” der. Haklıdır... Benim iki Haliç semtim de kentimin ve toplumumun “*en eski urbası*”dır. Uykusuz gözleri yarı açık, bedeni yorgun, nabızı yavaş atan... Hayatın her alanını, sanatın her disiplini kapsayan tarih yazıcılığının zorluğundan hiç yüksünmedim. Bilgi dağarcığımın kısıtlı olduğu bilinciyle belgesel tarzını benimseyerek, hatıra ve tanıklıkları belgeselleştirerek, okuru bir bellek turuna çıkarmayı tercih ettim. Çünkü Balat adeta İstanbul’un Roma’sıydı, çünkü bütün yollar ona çıkıyordu! Uzak, hatırlı bir hatırayı yeniden düşünür gibi Balat ve Hasköy’ü dinledim. Günümüzdeki “soylulaştırma” projelerinin ötesindeki Balat ve Hasköy fotoğrafını çekmek istedim. Olduğu gibi... İnsaniyle, evleriyle, sokaklarıyla, ibadethaneleriyle, kederli ve aydınlık yüzüyle... Balat ve Hasköy, İstanbul atlasında nereye düşerlerdi, kimler vardı bu semtlerde... Hep beraber hatırlayalım...

Tarihsel oluşumunda şehir devlet olarak inşa edilen İstanbul’un, “Eski Kent” çevresindeki surların en eskileri M.Ö. 7. yüzyıla dayanır. Her ordunun yaklaşmaya çekindiği derin, yüksek lüleleri ve hendekleriyle bu kalın surlar, Roma İmparatorları Konstantin ve Theodosius tarafından yapılmış. Surlar, bir imparatorluk başkenti vasfını taşıyan şehrin savunması amacını taşımış. Yüzyıllar boyu deniz saldırılarını engelleyen kalın, demir zincir... Özellikle Haliç’te deniz tarafına örülmüş “deniz surları” (Ayvansaray - Sarayburnu arasında) birinci dereceden tarihi eser olmalarına rağmen “skandal” niteliğinde bakımsızlık ve aymazlık nedeniyle günümüze

sadece yıkıntı olarak ulaşmış. Denen o ki, *“Konstantinopolis surları, çok övünülen Çin Seddi’nden daha çok işe yaramıştır”*. Özellikle Balat’ı çevreleyen surlardan bize kalan ise *“dişleri dökmüş bir canavar”* benzetmesi... En büyük cazibesi kavşak niteliğindeki stratejik konumu olan, yedi tepeli olarak andığımız İstanbul, işte bu surların içinde yer alırdı.

İstanbul’un beşinci tepesi Yavuz Sultan Selim Camii’nin yer aldığı, Fener Rum Patrikhanesi, Kariye Müzesi (nam-ı diğer Chora Kilisesi) ile birçoğunun varlığını yitirdiği sayısız sinagogun sokaklarını donattığı Balat semtindeyiz. Balat, Bizans’tan Osmanlı’ya, Osmanlı’dan günümüze uzanan büyük serüveniyle farklı medeniyet tahayyüllerinin mekânı olmuş, bu farklılıkları kendi bünyesinde uyumlu bir yapıya dönüştürmeyi başarmış bir “Suriçi” semtidir. Ceneviz yapıları, zenginlerin konakları, sebze yetiştirdikleri bahçeleri, fakirlerin kulübemsi yaşam alanları, Balat’ın orta yerindeki pazarda Mimar Sinan yapımı cami, türbeler, çeşmeler, Ermenilerin önemli mabetlerinden Surp Hireşdagabet Kilisesi, ayazmalar, sinagoglar, kiliseler... Hepsi birbirinden biraz olsun ayrılmış sokaklarda yaşayan, Ermeni, Rum, Yahudi, Bulgar, Azeri, Arnavut, Tatar, Girit ve Selanik göçmenleri... Sur diplerinde derme çatma yapılaşmalarda yaşayan Romanlar... Balat, 15. yüzyıldan itibaren Yahudi nüfusunun devamlı arttığı bir semt olmuş. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Makedonya’dan, 1492’den sonra İspanya ve Portekiz’den göç edenlerin çoğu Balat’a yerleşmişler. İstanbul’un Fethi’nden yaklaşık elli yıl kadar sonra ise İber Yarımadası’ndaki “engizisyon”dan kaçarak Osmanlı’ya gelen Yahudilerin, göçleri esnasında uğradıkları korkunç olaylar tarih sayfalarında pek yer almaz. Acımasız korsanlar tarafından ellerindekilerinden edilmelerine, köle olarak satılmalarına ek olarak yolculuk boyunca kadınların tecavüze uğramasının yarattığı travmalar, toplumsal cinsiyet açısından ele alındığında nesiller boyu etkisini sürdürecektir. Öyle ki Balat-Hasköy kadınları son derece ça-

lişkan, yenilikleri kucaklayan, çağdaşlığı benimsemiş insanlar olsalar da “aile reisi” olan erkeklerin kararıyla ya okula gönderilmemişler ya da kısa süreli gönderilmişlerdir. Nedeni ne olursa olsun bir insanın sırf kadın olduğu için eğitimden yoksun bırakılması, o toplumun ilerlemesini yavaşlatan bir nedenlerden biri olarak da görülebilir. Okul eğitiminden yoksun bırakılan bu kadınların arasında insanlığın evrensel serüvenine katkıda bulunacak olanlar da vardır ki *Jale İbrahimzadeh, Çela Bahar, Ceni Franko Gülnihal, Suzan Almozlinos, Janet Kohen* ve daha niceleri bunun kanıtıdır.

Sultan II. Mehmet, Fetih’ten sonra Bizans İmparatorluk başkentini Osmanlı payitahtına dönüştürmek amacıyla egemenliği altındaki Balkanlar’da ve Anadolu topraklarında yaşayan insanları İstanbul’a sürer. Bu nakil politikasına dahil olan “sürgünler”, özellikle ekonomik açıdan payitahtı canlandırmaya yönelik topluluklardan biri de Romaniot Yahudileridir. Bu sürgünlerin önemli bir bölümü Balat ile Hasköy’e yerleştirilmişlerdir. 17. yüzyıldan sonra Rodos’tan göçenlerin de ilk mekânı Balat olmuştur. 1660’taki “Büyük Ayazmakapı Yangını”na kadar Eminönü bölgesinde Bahçekapı, Tahtakale ve Yemiş İskelesi’nde oturdukları bilinen Yahudilerin çoğu, bu yangından sonra Balat’ta iskân edilmişlerdir. Balat 17. yüzyılda İstanbul’un en yoğun Yahudi nüfusuna sahip yerleşim yeridir. İstanbul’un bu en eski Yahudi semtinin boyutları hakkında çok az bilgi olduğu ve bu yaşama tanıklık eden son kişilerin değerli bir bilgi kaynağı oluşturduğu unutulmamalıdır. Günümüzde bu kadim mahallelerde Yahudi varlığının izleri neredeyse kaybolmak üzeredir. Örneğin İskeleler Mahallesi bugün artık yok! Sinagoglar perişan bir halde, eski evler yerini giderek modern binalara bırakıyor. Bu nedenle en küçük bir tanıklığın İstanbul Yahudi Cemaati’nin gündelik hayatının anlaşılmasına katkıda bulunacağına, semtlerin karanlıkta kalan mazisini aydınlatacağına inanıyorum.

Hasköy (Picridion) ise en eski Yahudi bölgelerinden biri. Öyle ki II. Haçlı Seferi döneminde Hasköy’de bir Yahudi mahallesinin olduğu biliyor. İstanbul’un Fethi’nden sonra Sela-nik ve Safed’den getirilen Yahudiler, Hasköy’e yerleştirilmişler. 20 Mayıs 1606’da çıkan Bahçekapı Yangını’ndan sonra evsiz kalan Yahudiler de Hasköy’e nakledilmişler. Bu tarihten itibaren, İstanbul’da meydana gelen sayısız yangından sonra Yahudiler bu bölgeye göç etmişler (1660–1715–1756). 19. yüzyıla kadar Hasköy, Yahudiler için önemli bir yerleşim yeri olmuş. Bu yüzyılda Hasköy’de yaklaşık yirmi beş bin Yahudi nüfusunun barındığı söylenir. Bu bölgede Karay Yahudilerine ait *Kal Ha Kadoş Kuşta Bene Mikra Sinagogu* ile, restore edilerek 6 Haziran 1994’te açılan “Rabinik” Yahudilere ait *Maalem Sinagogu* halen aktif durumdadır. Bunun dışında da Çıksalın Mahallesi’nde çok geniş bir alanı kaplayan Yahudi Mezarlığı bulunmaktadır.

Yahudi varlığının Bizans dönemine kadar dayandığı, üstelik İsrail Devleti’ne yapılan büyük göçlerin ardından 1950’lere kadar yoğunluğunu sürdürdüğü Balat, İstanbul’un “Yahudi semti” olarak bilinirdi. Buna karşılık Balat, Rumların, Türklerin ve Ermenilerin de ikamet ettiği bir şenlik yeri idi. Her semt, kendine özgü mekânları; sinagogları, okulları, merdivenleri, pazarları, hamamları, dükkânları, kafeleri ile öne çıkar. Sokaklarının görünümü, orada bulunan farklı konut türleri, buralarda yaşayan çeşitli nüfuslar ve yaşam tarzları ile birlikte anlatılır. Bu bağlamda kayıkçılar, gönüllü itfaiyeciler, kabadayılar ve sokak satıcıları, ileri gelenler, hahamlar, tüccarlar, terziler, okul müdürleri, eczacılar ve doktorlar çalışmamın ana eksenini oluşturuyor. İnsanî yakınlığın en önemli değer olduğu Balat’ta, yatay mimari düzenindeki sokak kültürü de ünlüdür. Bütün mahalleli birbirini tanır, Rumca’yı hemen herkes sokakta öğrenirdi. Yahudilerle Rumlar arasında, Judeo İspanyol dilinin değil de Rumcanın ortak lisan olarak kabul görmesi Bizans günlerine dayanır. “Bizans’ın Yahu-

dileri" yani Romaniyotlar için "devlet lisanı" Rumcaydı. Bu alışkanlıkla Yahudiler her zaman Rum komşularıyla Rumca konuşurlardı. Kadınların komşu sohbetleri, pencereden sarkıp yoldan geçene eşe dosta hal-hatır sorma ve elbette en masumane deyimli "dedikodu" ilişkilerin yapı taşını oluşturur. O günlerin farklı kültürlerinin bu yakın ilişkisi, ender rastlanan doğal bir uyumun ifadesidir. Balat'taki toplumsal bilincin önemli göstergelerinden biri de tulumbacı teşkilatıdır. Mahallenin gündelik hayatında önemli bir yer kaplayan, her zaman sokaklarda dolaşan Balat'ın gönüllü itfaiyecilerini (tulumbacılar) anmadan geçmek olmaz. Balat itfaiyecileri, Fener'den veya Eyüp'ten gelen itfaiyecilerin önüne geçerek, su pompasını veya feneri süsleyen tabela için çatışmaya başlardı. Örneğin Rumlar tabelaya Haç takarlardı, Türkler Hilal, Yahudiler ise Davut Yıldızı. Ayrıca sinagogda kendi işleri ve hatta kimi zaman cemaat sorumlulukları olan Yahudi itfaiyeciler, ölülerin kaldırılmasından ve sırtlarında mezarlığa nakledilmesinden sorumluydu. Bu onların yükümlülüklerinin bir parçasıydı. Bu nedenle mahallenin sosyal yaşamına büyük katkı sağlamışlardı. Balat Aryento Mahallesi'nden Aron'un, herhangi bir eğitim almamış uzun şiirleri besteleyen ve okuyan, dansçı (köçek) Fıstıkçı Nesim ve David Reis'in isimleri günümüze kadar ulaştı. Mahalleli hangi milletten olursa olsun, onlara saygı duyar, çekinirdi. Gelirlerinin yetersiz olduğunu hissettiklerinde esnafı sindirip huzursuzluk yaratarak veya dini yetkilileri anlaşmazlığa aracılık edip ihlalleri sona erdirmek için müdahale etmeye zorlardı. İtfaiye şirketlerinin cemaatler arasındaki anlaşmazlıklarda çatıştığı da olurdu.

Balatlı her bireyin hayatında önemli bir yere sahip olan Or-Ahayim (Hayat Işığı) Hastanesi, 1800'lü yılların sonlarında birkaç gencin, muhtaç hastaların evlerine tıbbi yardım götürme çabalarıyla ortaya çıkan, günümüze kadar süren bir dayanışma ve fedakârlık öyküsüdür. Hastane 1898 yılında, idealist doktorların ve hayırseverlerin katkılarıyla ve Sultan

II. Abdülhamid'in fermanıyla küçük bir sağlık ocağı olarak kurulmuş. Hastanenin tarihinde önemli rolü olan hekimlerden biri, Atatürk'ün de doktoru olan Dr. Samuel Abravaya Marmaralı. Onun adı adeta hastane ile özdeşleşmiş. Dile kolay, Or-Ahayim Hastanesi'ne kırk yıl hizmet vermiş. Or-Ahayim Hastanesi'nin temeli, Balatlı gençlerin bir dayanışma ruhuyla yönettikleri evlere dağıtılan yardım kumbaraları, yurtdışına yapılan yardım çağrıları, balolar, piyesler, sokaklarda rozet satışı gibi çeşitli faaliyetlerle toplanan on bir bin altınla atılmış. Mimar Gabriel Tedechi¹ imzalı hastanenin inşaatı iki yılda bitirilmiş. Or-Ahayim, iki dünya savaşı, Balkan Savaşı, İstanbul'un işgali ve çeşitli göçlere tanıklık etmiş. 1914'de Birinci Dünya Savaşı sırasında hastanenin önce otuz yatağı, ardından da kırk yataklık karantina pavyonu yaralı askerlerin bakımı için Hilâl-i Ahmer'e (Kızılay) tahsis edilmiş. Hastane çalışanları üstün gayretlerinden ötürü Kızılay tarafından onur madalyası ile ödüllendirilmiş. 1921'de Rusya'dan, 1934'de Polonya'dan gelen göçmenleri ağırlamış. Or-Ahayim Hastanesi'nin tarihinde ikinci önemli dönüm noktasına 1920'lerde tanık olunmuş. Bu tarihte Bağdatlı iş adamı Sir Elly Kadoorie sahneye çıkarak, hastaneye yaptığı bağışla hastane alanına üç büyük bina yapılmasını sağlamış. Or-Ahayim'in çehresi bu tarihten sonra tümüyle değişmeye başlamış.

Çalışmamın başlıca alanını oluşturan Balat'a tarihsel perspektiften baktığımızda önemli ve en eski Yahudi semti olduğunu görürüz. Bağrında barındırdığı sayısız sinagogun birçoğu yıkılmış, yok olmuşsa da Kürkçü Çeşme Sokağı'ndaki Ahrida Sinagogu, 15. yüzyıldan önce Makedonya'nın Ohri kentinden göç eden Romaniyotlar (Roma Yahudileri) tarafından kurulmuş, bir dönem kentin en geniş kapasiteli ibadethanesi olmuştu. Ahrida Sinagogu, 1492'den sonra, yerel

1 Kamondo Ailesi'nin de mimarı olan Tedechi uzun yıllar Galata'da, Serdar-ı Ekrem Sokak'ta, Kamondo Han'da yaşıadı.

Romaniyotlardan daha fazla bir nüfusa sahip, İspanya'dan gelen Sefaradların asimile edilmesinin ana mekânı olmuştur. Ahrida, Yahudi nüfusu için her daim Balat'ın kalbiydi. 17. yüzyılda, kendini Mesih ilan eden *Sabetay Sevi*'nin İstanbul'a geldiğinde Ahrida Sinagogu'nun Osmanlı kadırgasını anımsatan pruva şeklindeki Teva'sından İstanbul Yahudilerine vaaz verdiği bilinir. Tarihte "92 Harbi" olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı ertesinde Osmanlı ordusunun zaferi için 18 Mayıs 1877 tarihinde düzenlenen törende Sadrazam İbrahim Edhem Paşa'nın devlet erkanıyla katıldığı şükran duası Ahrida'da gerçekleşmiştir. Balatlılar sinagoglarının tarihçesinden gururla bahsederken bu olayı da yad ederler. Görüşmecilerimden Suzan Almozlinos'un önemle vurguladığı gibi, Ahrida Sinagogu'nun Teva'sında kurulan sarı metal çubuklar ve ipekli kumaşlardan oluşan Talamon (Sinagogda düğün töreninin yapıldığı mahal) çok ünlüdür. Düğünden sonra gelinin denizdeki balıklar gibi doğurgan olması için sinagog kapısı dışına bir halı serilir, halı üzerine konan tepsi içindeki levrek balığı üzerinden atlayarak çıkırmış. Bu geleneği Balatlılar hiç unutmaz.

Göç alma ve nüfus artışları (nüfus patlamaları) tarihte başka kaç şehrin başına gelmiş, bilmiyorum... Fakat çalışmamın tanıklarından en kıdemlisinin doksan yaşlarında olduğunu ve 1930'lu yılların başlarında İstanbul'un 890.000 (1935) nüfuslu olduğunu vurgulamak gerekir. Yahudilerin bu semti terk etmeye başladığı 40'lı yılların sonunda nüfus 1.090.000 (1946) iken, tamamına yakın boşaldığı 1960'lı yılların sonunda 2.500.000'dir (1967).

Yüzyıl başlarında Balat-Hasköy evlerinin, evden büyük bir bahçesi, evler arasında ekili bahçe ve bostanlara sahip olduğu bilinmektedir. Kırılık tepelerinde, çayırliklarında, kuşlar, kelebekler eşliğinde piknikler yaparak, manzara seyrederek nefes alan bir ahaliye sahiptir. Bir Balatlı'nın şu sözleri sanırım her daim kulaklarımda çınlayacak: "*Fakir bir ülke, fakir*

bir halktık. Fakirliğimizin bile farkında olmayacak, mukayese yapamayacak kadar". Belki şimdilerden daha fakirdiler ama doğanın içinde yaşarken sanırım çok daha mutluydular. Haliç'e akan dereler, bu suları çevreleyen mesire yerleri... Bayır boyunca uzanarak Eyüp merkezinden geçen Bülbül Deresi en ünlü gezi yerlerindendi. O dere ki günümüzde ana cad-denin altında kanalizasyonla birlikte akmakta. Haliç kıyıları Bizans'tan beri İstanbul'un meskûn bölgesiydi. Lakin şehrin birçok bölgesini küle dönüştüren yangınlar, binalar arasında-ki bostanlara ve bahçelere mekânsal olanak sağlamıştı. Balat ve Hasköy gibi kalabalık nüfuslar barındıran, denize kıyısı olan semtlerin çöpleri ve kanalizasyonu denize boşaltması, Yunan mitolojisinde "Altın Boynuz" olarak bilinen Haliç'e ya-pılmış en büyük ihanet değil miydi?

20'ler Sınıfı Nafia Askerliği ve Varlık Vergisi gibi gayrimüs-lim kesimin hedef alındığı hukuk dışı uygulamalar, İkinci Dün-ya Savaşı ertesinde fakirleşen ülkedeki ekonomik zorluklar, 1950'li yıllardan itibaren özellikle Karadeniz kentlerinden gelen göç ile giderek artan nüfus, 6/7 Eylül Olayları'nın erte-sinde Haliç'in Yahudi semtlerinin boşalması "geride kalanlar" açısından mahallelerini terk etmeye yönelik önemli bir mesaj niteliği taşımaktaydı. Ekonomik, dinsel veya sadece "umut vaatleri"yle Yahudilerin büyük bir bölümü, İsrail' e göç etti. Üstelik telaş ve aceleyle, kimi kez taka gibi ilkel vasıtalarla... Bu yüzdendir ki, Balat konulu söyleşilerimizin yarısı kadarını İsrail'e göç etmiş veya İsrail'de tutunamayıp, geri dönmüş Ba-latlılarla yaptık. Yine de Balatlılar nerede olurlarsa olsunlar birbirleriyle dayanışma içindeydiler. Balat'ı özlemle anmaya, anılarıyla kucaklaşmaya her daim devam ettiler. İkinci Dünya Savaşı tüm İstanbul için, İstanbul Yahudi Cemaati için çok zor geçse de Balatlı Yahudiler için durum çok daha zor, ıstırap-lıydı. Toplumsal tarihe Balat Fırınları olarak geçen, Yahudile-rin *Los Ornos de Balat* diye adlandırdıkları, bir korku mekâ-nı haline gelen yapılar vardı. Demir Hisar Caddesi boyunca

Ayvensaray'a ilerlerken, sağda yüksek bacaları ve yuvarlak pencereleriyle dikkat çeken bir yapı görürsünüz. Kullanılmayan bu bina, II. Dünya Savaşı'ndan sonra depo olarak hizmet verdiği Et ve Balık Kurumu'na aitti. Bu bina, İstanbul Yahudi Cemaati'nin hayal gücünde önemli bir yere sahiptir. Pek çok görüşmecim, bu binanın Türkiye'nin Almanya ile birlikte savaşa girmesi durumunda, İkinci Dünya Savaşı'nın başında inşa edilmiş "krematoryum"lar olduğunu ifade etti. Almanya başta olmak üzere, Avrupa'dan İstanbul Yahudilerine endişe verici haberler ulaştığında veya antisemitizm kampanyalarında tekrarlanan *"Sizi fırında yakacağız"* tehdidinin somut karşılığı olarak düşünüldü.

Atalarımın yadigârı, hafıza mekânım olan Hasköy'ü en genç yaşlarımdan itibaren babaannemin anlatılarından anımsıyorum. Sultana (Behar) Katan'ın çocukluğunun ve gençlik yıllarının önemli bir bölümünü yaşadığı Hasköy, bir anlamda onun anavatanıydı. Sonralarında babamdan duyduğum kadarıyla, Hasköylüler gerçekten Balatlılara nedense üstten bakarlar, hatta kibirlenirlerdi. Üstelik aralarında sadece Haliç'in suları akarken! Dahası aynı kayıkçı taifesinin ulaşım sağlamasına, çocukların aynı okullarda okumasına rağmen... Hasköylüler daha mı dindardı? Sanmıyorum. Duyduklarım ve okumalarım doğrultusunda tahminlerde bulunuyorum... Balat, ticarete daha yakındı. Çarşısı, piyasayı sıcaklığına takip ederdi ve bundan dolayı "eski kent" ahalisiyle ilişkisini hep korudu. Diğer yandan Hasköy'de öncelikler farklıydı. Avraham Camondo'nun ilk laik eğitim kurumu "Escuela"yı Hasköy'de açtığını, aynı doğrultuda Yahudi toplumunun aydınlanma sürecinin mihenk taşı olan Alliance Israélite Universelle'in de İstanbul'da (Keçeci Piri Mahallesi, Hasköy Mektebi Sokak'ta, 1875 yılında inşa edildi), kapılarını ilk kez Hasköylü çocuklar için açtığını, sonradan bu eğitim yuvasının Ruhban Okulu'na dönüştürüldüğünü düşündüğümüzde, bu semtin kendine paye vermesini anlamlandırabiliyorum. İstanbul fethedildiğinde

Okmeydanı yamaçlarından Haliç'e kadar inen büyük bir korulukta yer alan Hasköy'ün aynı zamanda önceleri Bizans, sonradan Osmanlı aristokrasisinin yazlık mekânı olduğunu, padişahların keyifli endamlarına, musiki dinletilerine sahne olan Haliç'in, Hasköy kıyılarındaki geçmişteki adı Tersane Sarayı olan Aynalı Kavak Kasrı'nda Yahudi musikişinasların da yer aldığını, hatta yapımında, mefruşatında Yahudi tebaanın emeği olduğunu anımsayalım.

Bu çalışmam için zaman ayırıp tanıklık edenlere, en samimi duygularını paylaşanlara, beni aile yakınları olarak ad-dedenlere teşekkürü borç bilirim. Yıllardan bu yana dostum olan, Hasköy'ün yılmaz savaşı Moiz Tastasa'ya aile arşivini bana emanet ettiği için şükranlarımı iletiyorum. Çalışmamın sonunda yer alan Hasköy bölümünde, kendisi de bir "Karay" olan Lorans Tanatar Baruh'a, akademik bir anlatıyla kaleme aldığı hatırat için teşekkürlerimi sunarım. Dr. Musa Albukrek'in Or-Ahayim Hastanesi tanıklıklarını, Hasköy anılarını kendi kaleminden okuyacaksınız. Kendisine teşekkür ederim. Ve bir teşekkür de sevgili Yusuf Altıntaş'ın kendi kaleminden aktardığı Çıksalın ve Ruhban Okulu (*Seminariyo*) merkezli anıları için. Fatih'in hasbahçelerinin Hasköy'ünü babaanne-min anlatısıyla noktalarken, artık aramızda bulunmayan aile bireylerimi satırlarımın arasından yad ediyorum. *"Çünkü hayatlarımız bizi hatırlayan son insan kadar uzundur."*

Tıpkı daha önce yayınlanan *Bir Sabah Galata'da Uyandım* adlı çalışmamda olduğu gibi, heyecanlarımı, sevinçlerimi paylaştığım; her daim cesaret şırıngasını elinden ayırmayan, her çalışmamı yüreklendirirken unutulmaz bir serüvene de dönüştüren sevgili editörüm Berken Döner'e bu vesile ile bir kez daha şükranlarımı sunarım.

Keyifle okunması dileğiyle...

SUZAN NANA TARABLUS

10 Şubat 2021 / İstanbul

Balathılardan...

Ahrida Sinagou

ROBERT ELMAS

1938 yılında, Sara ve Bensiyon Elmas çiftinin tek çocuğu olarak Balat Or Ahayim Hastanesi'nde dünyaya geldim. Rahatlıkla söyleyebilirim ki doğma-büyüme Balatlı'yım. Aile kökenim ise Trakyalı'dır. Hayatımın uzun bir dönemi Balat Karabaş Mahallesi'nde geçti. Semtimizin yaşlıları mahallemizi *En la skala de la lenya* diye anlatırlardı. Yani, "Odun İskelesi". Çünkü tam karşısında da Odun İskelesi Sokak vardı. Bizim semtimiz Haliç'e yirmi-otuz metre yakınlıktaydı. Oradaki ahşap iskelede odun satarlardı. Karabaş'ın iskelesine yanaşan kayıklar, Eminönü'ndeki sebze-meyve halinin önündeki Yemiş İskelesi'nden gelirdi. Ona da *skala de los kayikes de yemiş* denilirdi. Buralarda Balatlı tacirlere sık rastlanırdı. Daha öteki Kayıklar İskelesi (*la skala de los kayikes*) Haliç'te akrabalık bağlarına sahip iki yakayı, Balat-Hasköy arasında ulaşımı sağlayan duraktı.

Çocukluğumda Balat'ın ünlü Vodina Caddesi'nde Yahudilere ait işyerleri vardı. Bir de "Anania" diye adlandırılan ünlü bir Rum meyhanesi vardı. Günümüzdeki adıyla Agora Meyhanesi. Bir dönemin bütün şairlerine, yazarlarına, ressamlarına şaraplar açmış, lakerda da katıkları olmuş... Agora'nın son sahibi Hristo Dulidis'ti ve bundan başka içkili yer hatırlamıyorum. Bizim mahallemiz –Balat Karabaş Mahallesi– deniz kenarındaydı. Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı sırasında büyük bir yıkım oldu. Evler, fabrikalar yıkıldı. Meşhur Adalet

Fabrikası¹ bizim evin yanındaydı. Evimin olduğu sokak ise artık yok. Benim evimin on metre yakınında “Pul Yaşan” (Eski Şehir)² adında bir sinagog vardı. Otobüs durağına yakın “Kal Kadoş Selaniko”³ vardı. Bunlar bugün yok... Balat, sinagogu bol, hahamı bol bir semtti. Balat gibi bir mahallede on üç sinagog oluşuna dair farklı yorumlar yapılırdı. Bunlardan en kabul göreni şöyleydi... Bilirsiniz... Tevrat’ta Şabat günü uygulamalarında (kısıtlamalarında) sinagog beş yüz adım yürüme mesafesinde olmalıydı. Bu kadar çok sinagogun varlığını açıklayan en tutarlı yorum buydu. Sinagogu bol bir semtten beklendiği gibi Balat’ta hahamlara muazzam hürmet edilirdi. Müslümanlar bölgesel yöneticilik vasıflarına da haiz olan hahamlara, “hocam... hocam...” diye hitap ederek el üstünde tutarlardı. Çünkü gençliğimin bir döneminde ben de Mahazike Tora’da⁴ idim. Bundan dolayı i gözlem yapma fırsatım oldu.

Babam Bensiyon Elmas, kunduracıydı. Balat’ın sevilen, sayılan esnaflarındandı; *Bensiyon el Kunduraci*. Çok dindar biri olmamasına rağmen sinagoga muntazam giderdi. Annem Hasköy’deki Alliance’da okudu. Lakin, sanırım 1911 yılındaki büyük Balat Yangını’nda Alliance Kız Okulu yandı. Kız öğrenciler de mecburen Alliance’ın ya Hasköy’deki ya da Galata’daki şubelerinde eğitim gördüler.

1 Fabrikası, 1914 yılında Süreyya Paşa (Süreyya İlmen) tarafından kuruldu. 1945’ten sonra eşinin adı olan Adalet olarak değiştirildi.

2 Karabaş Mahallesi’ndeki bu sinagog bir yangından sonra 1902’de tekrar inşa edildi. 50’li yıllarda terk edilerek depo olarak kiralandı. Haliç düzenleme programı çerçevesinde tamamen yok oldu.

3 Fatih Sultan Mehmet’in Selanik’ten getirtip Balat’a yerleşmelerini sağladığı Yahudilerin ibadethanesi. 1975’te kuvvetli bir kar fırtınasında çatısı çökünce terk edildi.

4 Tevrat okumaları yapılan eğitim mekânı.

Şeli-Robert Elmas düğünü, Ahrida Sinagogu

Annem Türkçe okuma yazmayı bilmezdi. Zamanla kurslara katıldı ve çok güzel öğrendi. Hatta lisan diploması hâlâ bendedir. Babam 20'ler Sınıfı Nafia Askerliği zamanlarında askere çağrılanlardandı. Şüphesiz ki çok zor günler yaşadık fakat o zamanlar küçük bir çocuktum. Yaşımın verdiği bir kayıtsızlık vardı. Geçirdiğimiz zor günleri tam olarak anlamlandıramıyordum. O yıllara dair en çok düşündüğüm şey, annemin bizi nasıl geçindirdiğidir. Fakat büyükbabam Jozef Susam tam karşımızda otururdu. Herhalde onlar destek olmuşlardır, kol kanat germişlerdir. Böyle düşünmek beni bir parça rahatlatıyor.

Ben de annem gibi ilkokulu Hasköy'de okudum. Alliance de Garçon'a (Erkekler Okulu) giderdim. Bu okulun en önemli özelliği sadece erkeklere yönelik olmasıydı.¹ Okulumuzun "karma" olması sonraki yıllara rastlar. Sabahları Balat'tan kayıklarla Hasköy'e gidilirdi. O günlerde Hasköy İskeleyi'n-

1 Alliance de Garçon Hasköy'de, Alliance'ın kızlar bölümü Balat'taydı. Daha sonra "Karma Okulu" adı altında kızlı erkekli eğitime geçildi.

den “Moşav”¹ görürdünüz. Okulumuzun büyüleyici bir deniz manzarası vardı. Günümüzde her yeri inşaat, bina, beton doluğu için deniz manzarası izlemek hayal gibi geliyor. Okulumuz 1964 yılında İhtiyarlar Yurdu’na dönüştürüldü. Orta ve lise öğrenimi için Şişhane’deki Ticaret Lisesi’ne gittim. On-
dan sonra da Sultanahmet’te Ticari ve İktisadi İlimler Yüksek Akademisi’nde okudum. Okuldan sonra, büyükbabamın Tahtakale’deki Eski Papaz Han’da yer alan şeker kutusu imalat-
hanesine giderdim. O dönem bu mesleği yapan başka birileri yoktu. On iki, on üç yaşlarında Hasköy’deki okulumdan çıkar, altı numaralı vapura biner, doğru Yemiş İskeleyi’ne giderdim. Oradan da ver elini Tahtakale... Tahtakale demek, dükkânımız demektir. İş yaşamında ilk ortağım olan Liya Barokas da orada çalışırdı. Barokas, Büyükkada Sinagogu’nda *gabay*’dır.² O yıllarda ikimiz de aşağı yukarı aynı yaşlardaydık. Oyalanmamız için bize yapacak ıvır zıvır işler verirlerdi.

Balat’ta çok renkli, çok dilli, çok kültürlü bir dünyamız vardı. Biz Balatlılar bir grup kurmuştuk, “Or-Ahayim Grubu”. O zaman hastane yararına bağış toplanan kumbaralar vardı. Kete³ çıkardık. Hayır çalışmaları dışında o gruptaki arkadaşlarımızla çok keyifli geziler yapardık. Beş yıl grup başkanlığı yaptım. Şimdilerde hatırlayan var mı, bilmiyorum ama grubumuzdan ilk kez gece nöbeti için gönüllü hemşire ekibini ben kurmuştum. Bununla çok iftihar ederdik. İlk gönüllü hemşiremiz Ruti Polikar’dı. Hastanenin tam karşısında sadece Yahudilerin oturduğu getto benzeri bir sokak vardı. Orada otururdu. Jale (İbrahimzadeh) de orada yaşırdı. Arkadaşlarımızın arasında Ermeniler, Rumlar, Türkler vardı. Hiçbir ayırım olmazdı. Mahallede beraber oynardık. Fatma Teyze’ye

-
- 1 Moşav, İbranice’de “yerleşim” anlamında olup burada “okulun yerleşim alanı” anlamında kullanılmaktadır.
 - 2 Sinagog idare amiri.
 - 3 Gönüllü gençlerin bağış toplaması.

gidip yemek verdik. Onun oğlu da Sara Teyze'nin evine gelir, yemek yedi. Bütün kutlama ve bayramlarımızda birbirimize saygı gösterirdik. Örnek bir sosyal dayanışma ile cumartesi veya pazar bir yere gezmeye gitmek için Balat'ın birkaç ailesi birleşirdi. Genellikle sinemaya gidilirdi. O zaman Ses Tiyatrosu¹, Karaca Tiyatrosu² vardı. Bu tiyatroların izleyicileri arasında Balatlılar da vardı. Babam bizi küçükken tiyatroya, sinemaya çok götürürdü. On yedi, on sekiz yaşına geldiğimizde arkadaşlarımızla birlikte gitmeye başladık. Kasımpaşa'ya gemiler ile geçerdik. Oradan yukarı Tozkoparan derken, Beyoğlu'na varırdık. İpek Sineması'nı³ da hatırlıyorum. Dönüşü de aynı yöntemle gerisin geriye... Mahallemizdeki az sayıda Ermeni Pesah zamanı hepimize yoğurt dağıtırdı. Son yemeği yemeden önce Balat'ta yoğurt yeme âdetimiz vardı. Bu tamamen mahallemize özgü bir alışkanlıktı. Bizim karşımızda bir Ermeni aile yaşırdı. Ermeni fakat senden benden daha iyi İspanyolca bilirlerdi. Alis isminde öğretmen bir kızları vardı. Annesi kızına, *"Git, o adamdan bize bir yorgan al"* demiş. Kızını gönderdiği yer, bir Yahudi'nin dükkânı. Kız oraya varınca talebini Türkçe seslendirmiş. Bunun üzerine patron çalışanına İspanyolca olarak, *"Dase la burakada k'esta debaşo del tezgâh"* (Tezgâhın altındaki delinmiş yorganı ver ona) demiş. Adam da çıkarıp, onu Alis'e uzatmış. Kız da *"Çok güzel bu yorgan da deliği nerede acaba?"* diye sormuş.

Dinî açıdan hiçbir sıkıntı yaşamadık. Tek üzücü şey, ben çocukken on üç olan sinagog sayısının, mahalleden ayrılırken dörde inmiş olmasıydı. Semt halkı gidince sinagoglar terk

- 1 Ses Tiyatrosu, Beyoğlu İstiklal Caddesi üzerindeki Halep Pasajı'nın içinde, 1904'te Rum mimar Campanaki tarafından inşa edildi.
- 2 Karaca Tiyatrosu 1955'te Muammer Karaca tarafından Beyoğlu'nda kuruldu. İlk sahnelenen oyun "Cibali Karakolu" oldu.
- 3 İpek Sineması'nın temeli "Opera Sineması" olarak 1924 yılında atıldı. Daha sonra "Şehir Tiyatroları Komedi Sahnesi" oldu.

edilmiş gibi oldu. Örneğin Kasturiya Sinagogu¹ ilk aklıma gelen. Kullanılmadığı için vakfa geçti. Şu anda Balat'ta Ahrida, Yanbol, Çana² ve İstipol Sinagogları³ var. Bu sinagoglar Balat Yahudi Vakfı'nın denetiminde... Hafta arası Yanbol Sinagogu'nu açarız, bayramlarda ise Ahrida Sinagogu'nu. Çocukluğumda sinagoglarımız herkese açıktı. Arkadaşlar arası kimin hangi dinden olduğu anlaşılmaz, sorgulanmazdı. Bu arkadaşlıklardan çok ender olarak aşklar doğardı. Ailelerin ilkelerine göre karma evliliklere iyi gözle bakılmazdı. Bu konuda pek serbestlik yoktu. Günümüzle karşılaştıracak olursak kızlar o kadar "serbest" değildi. Dışarı ancak bir tanıdıkla çıkmalarına izin verilirdi. Karma evlilik olmazdı desem yalandır, elbette olurdu. Fakat çok enderdi, hoş karşılanmazdı. O yıllarda ev içlerinde genellikle İspanyolca konuşulurdu. Sokakta ise kâh İspanyolca, kâh Türkçe. Bu konuda mahallemizde bir dayatma, bir zorunluluk olduğunu hatırlamıyorum. Mahalle kültürümüz muazzamdı. Yaz geceleri konu komşu hepimiz taburemizi alır, kapılarda otururduk. Balat'ın "kapı önü akşamları" bambaşkaydı. Herkes kendi köşesinde istediği lisanı konuşurdu. Yabancı biri geçecek olduğunda lisanı değiştirme paniğine hiç kimse kapılmazdı. "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasını kendi zamanımda, kendi mahallemde görmedim. Zaten Türklerin çok tercih ettiği bir mahalle değildi. Sokaklarımız huzurluydu. Ne bir kavgaya tanık olduğumu ne de bir kabadayı gördüğümü hatırlıyorum. Biz Balat'tan ayrılana

- 1 Makedonya'nın Kasturiya kasabasında göç ederek Balat'a yerleşenlerin kurduğu sinagog. 1911 Balat Yangını'ndan kaçanlar bu bölgeye geldi. 1937'de terk edilen bu sinagogun sadece kapısı zamanımıza ulaşmıştır.
- 2 Vodina Caddesi üzerindeki bu sinagog adını Makedonya'nın Tziana kasabasından almıştır. 1663 tarihinde Romaniot Yahudileri tarafından Sefaradlara satıldığı bilinmektedir. Bet Din (Şeri Mahkeme) burada Hahambaşılık adına yargılama/hüküm görevlerini uygulamaktaydı.
- 3 Bizans döneminde varlığı bilinen ve şimdilerde koruma altında olan bu ahşap ibadethane adını Makedonya'nın İstip kasabasından almıştır.

değin bir Türk ile bir Yahudi'nin kavga ettiğine şahit olmadım. Belki münakaşalar olmuştur ama vurdulu kırdılı bir olayı hiç duymadım. Geçmişe dair anlatılanlar arasında beni en çok etkileyen, 1930'lu yıllarda bir kabadayı olan Güzel Hasan ile tulumbacı Liya Kave arasındaki yaralamalı bir kahvehane kavgasıdır. Semtın hahamı Ribî Şimon Asayas müdahil olmuştu. Liya'nın Or Ahayim Hastanesi'nde tedavisi sürerken, onu intikam yerine barış yapmaya ikna edebilmişti. Zaten Balat günlerinde hahamlar her konuda daima danışılan, akil insan görevindeydi. Kiralanmak istenen bir daire, aileler arası anlaşmazlıklar, nişan-evlenme-boşanmalar, hastalıklar süresince "anlatılamaz" korku veya nazar meseleleri, gaipten sesler, görüntüler veya hayalet konuları gündeme gelince ilk başvurulun semtin hahamları olurdu.

Balat'ın sokak satıcıları bu çok renkli dünyayı çok iyi tamamlardı. Günümüzde otobüs durağı olan yerde Kal Kadoş Selaniko¹ vardı. Oranın yanında "rahmetli olanların yıkandığı yer" vardı. Bu sinagogda görevli bir *sammās*'ımız² vardı. Evinde *bumuelos*³ yapardı. Onları Şişhane'de satardı. *Tefilla* (dua) bittiği zaman da Balat mahallelerine satardı. Bumueloslar şekerle beraber yenirdi. Gün bununla başlardı. Ondan sonra macuncu gelirdi. Bütün çocuklar onun başına üşüşürdü. Kuruyemişçinin ölçüsü hep aynıydı. Bardak hesabıyla satılırdı. Şekerci bembeyaz şekerler satardı. Ekmek dağıtanlar, sebzeciler... Yahudi balıkçılar vardı. Perşembe günleri gezerler, Cuma balığını satarlardı. Çarşı içinde Yahudi esnaflar vardı. Yahudi balıkçı, Yahudi manav, birkaç Yahudi bakkal, Yahudi tuhafiyeci... Bay Meşulam, milli piyango satardı. Kendisi epey

- 1 Demir Hisar addesi üzerinde Fatih'in emriyle Selanik'ten getirilerek, Balat'ta iskân ettirilen Yahudiler tarafından kurulduğu biliniyor.
- 2 Sinagog kâhyası.
- 3 Sefarad Yahudileri'nin değişik varyantlarda yaptığı yuvarlak şekilli kızartılmış hamur. Şerbet veya toz şeker ilavesiyle ikram edilir.

ünlüydü. Balat'ta Fener'de rakibi yoktu. Jak Levi, tuhafiyeci-ydi. Yusuf Barut, gömlek, iç çamaşır, çorap satardı. Dükkânı Yanbol Sinagogu'nun yanındaydı. Onun yanında Ribî Nahum'un tuhafiyeci dükkânı vardı. Bay Nahum aynı zamanda bizim hahamımızdı. Onun yanında da "el Coyero" denilen kuyumcu vardı. Franko Gülnihal, beyaz eşyacıydı. Davit'e "el Meyvacı" derlerdi, manavımızdı. *Garato* (lakerda) satan Avramiko vardı. Akşamları da meyve satardı. Leon ve Kampeas kasaptı. Balat'ta Kaşer et (helal et) satan sayısız kasap vardı. Almozlinos'lar manavdı, iki kardeş karşılıklı dükkânları vardı. Tuhafiyeci Mösyö Leon Brudo vardı. Hanımı Berta Brudo¹ yazardı.

Beraber büyüdüğümüz Ceni Franko Gülnihal benimle kardeşten ileri-ydi. Hâlâ görüşürüz. Onun rahmetli kocası Sami Gülnihal'in hem beyaz eşya, hem de tuhafiyeci dükkânları vardı. Esas soyadları Franko'ydu ama Türkçe bir soyadları da vardı; Gülnihal. Bizim de soyadımız Ojalvo'dur. Soyadı kanunu çıktığında "Elmas" koydular. Bu soyadını seçmelerinin nedeni, babam ile İzak Amca'mın ortak oldukları, Bankalar'daki Elmas Kundura Evi adlı dükkânları-ydı. Kendi zamanında çok tanınmış bir yerdi. Askeriyeye çizme yaparlarmış. Bu çizmeler at binmek içindi. Bizimkiler üzengileri o kadar parlak yaparlarmış ki paşalar, "*Ne kadar parlak... Elmas gibi parlıyor*" derlermiş. Bunun üzerine soyadı kanununda paşalardan biri onlara "Elmas" soyadını koymalarını tavsiye etmiş.

Balat'ın zenginleri de vardı, elbette. Zenginliklerini gösterişle sergilemezlerdi. O yılların değerleri ile günümüz değerlerinin hiç ilgisi yok. Zenginliği göstermek ayıp sayılırdı.

1 Berta Bensusen Özgün Brudo, (1926-2008) Çanakkale'de doğdu. "Berta'nın Şiirleri" ve 1991'de "Beş Yüz Yılın Destanı" adlı şiir kitaplarının yanı sıra 1998'de anılarına yer verdiği "Yedi Nesil Öncesinden Günümüze Yolculuk" kitabı ile "Diojen" adlı bir karikatür albümüne sahip.

Daha doğrusu herkes benzer yaşamlar içindeydi. Sınıfsal farklılıklar hiç göze batmazdı. Sadece onlar için, “*se pasa bu-eno*” (hali vakti iyidir) gibi deyimler kullanılırdı. Çocukluğunun sevecen kucağı Balat’ta böylesi bir hayatın içindeydik. Türkiye’nin sancılı yıllarının içinden geçiyorduk. 6-7 Eylül 1955 Olayları’nı hatırlıyorum. Zaten, unutmak ne mümkün... O günlerde biz Boğaziçi’nde, Yenimahalle’deki yazlığımızdaydık. Bir gün İstanbul’a inmiştim. Her şey yerlerdeydi. Buzdolapları, kumaşlar, mücevherler, şekerlemeler... Bir arkadaşım anlatmıştı. Bizim Balat’taki mahallemizde, oturduğumuz evin karşısında bir Roman müzisyen grubu vardı. Güruhlar oraya varınca, “*Bunlara dokunamazsınız, bunlar bizim kardeşlerimizdir*” diyerek önlerine geçmişler, gelenleri kovalamışlar. Bu olaylardan en çok hasarı Beyoğlu gördü. Fakat sanılmasın ki Beyoğlu ile sınırlı kaldı. Adalar, Boğaziçi, Suriçi bile olaylardan etkilenmişti. Her şeye rağmen ayağa kalkmayı başardık. Toparlanmak zorundaydık. 1960’lardan itibaren Tahtakale’de Liya Barokas ile ortak bir iş kurduk. İşimiz kâğıtçılıktı.

Geçimimizi teminat altına almayı başarmıştık. Sırada evlilik vardı. 1966 yılında Şeli Eskenazi ile evlendim. O yıllarda genelde *entrevista* ile (görücü usulüyle) evlenilirdi. Karımla ben de bu şekilde evlendik. Sevgili eşim de doğma-büyüme Balatlı’dır. 60’lı yılların sonuna doğru Balat dokusunu kaybetmeye başlamıştı. İsrail kuruluşunu ilan eder etmez, ciddi bir göç aldı. Balat bu büyük göçten etkilendi. Ayrıldığıım ıl, yani 1964’te Balat’ta neredeyse Yahudi nüfus kalmamıştı. Şunu özellikle belirtmeliyim ki Balatlı Yahudiler yaşadıkları bir zorluktan dolayı ülkeyi terk etmediler. İsrail’in kurulması 1948’deki Alia’nın (göçün) önemli bir dönüm noktasıydı. Balatlılar da Tevrat’ta söylenileni yapmak istedi. Halaha’da¹ şöyle der: “*Kada uno seva ir a sus casas*” (Herkes kendi evi-

1 Yahudilik’te dinsel kurallar.

ne/toprağına gidecektir). Sanıyorum ki İsrail'in kuruluşu insanların kalbinde "Tanrı buyruğu"ymuşçasına bir duygu uyandırdı. Ve gittiler... O zamanlarda dendiğine göre Balat'ta 20.000 kişi vardı. Hatırlıyorum... Cumartesi sabah duası çıkışında sokaklar *Cudyolarla* (Yahudilerle) dolar taşardı. Sinagoglar da öylesine dolardı ki çoğu kez evlerden iskemleler taşınırdı. Evlenmeye karar verdiğimiz yıl, Ahrida Sinagogu'nda düğün yapılmıyordu. Ama istisna olarak düğün seremonimizin orada yapılmasını arzulamıştık. Gençliğimizde Ahrida Sinagogu korosundaydık. Her düğündeki gibi "*frenterikas / frenterikos*" diye adlandırdığımız gelinin önündeki kortejde yürüyen "minik gelin kızlar - minik damat çocuklar" vardı. Hatta benim de öyle bir fotoğrafım var. Teyzemin düğününde "*frenteriko*" oldum. Smokinli bir fotoğrafım hâlâ durur. Bizim düğünümüzde de aynı seremoniler tekrar edildi. Mutlu bir yuva kurmayı başardık. Eşim de ben de Fransız okullarından mezun olduğumuzda Fransızcanın yanı sıra İspanyolca biliyorduk, dahası İngilizce de konuşabiliyorduk.

Şimdilerde Balat'ta yaşamıyorum ama Balat üzerine düşünmeye, Balat için bir şeyler yapmaya devam ediyorum. Mahalleden arkadaşlarımızla, tabii sadece İsrail'e gitmeyen arkadaşlarımızla görüşmeye devam ediyorum. Şeli ile çok mutlu bir evliliğim oldu. Bunda elbette onun da Balatlı olmasının, aynı kültürel evrenden gelmemizin payı büyük. İki oğlumuz oldu. Büyük oğlum Bensi Elmas, diş doktoru; küçük oğlum Gabi Elmas, yüksek mimar. İkisinin de birer kızı, birer oğlu var. Balat sayesinde dört torunumuzla birlikte büyük bir aile olduk.

“Koskoca bir ömrün, dopdolu bir yolculuğun temelinde inan ki Balat var!”

JALE İBRAHİMZADEH

1 Ocak 1941 tarihinde Balat'ta, Or-Ahayim Hastanesi'nde doğdum. Babam Nesim Uziel, Balat'taki Selaniko Sinagogu'nun hahamı, Rabi Rafael Uziel'in büyük oğlu. Sonra soyadımız Özyel oldu. Annem, Levi Ailesi'nin en küçük kızı Roza. Bir ablası ve iki erkek kardeşi vardı. Balat'a ithal gelin olarak, kayınvalidesinin evine geldi. Annemler Galatalı'ydı, Yüksekkal'dırım'da otururlardı. Anneannemin evine giderken Balat'tan karşıya vapurla geçer, bir yokuş çıkardık.

Büyükannem ve büyükbabamla birlikte büyüdüm. Hayatlarının sonuna kadar babamın evinde hep beraber yaşadık. Evimiz önce Dubek'teydi. O sokak iki tarafında bitişik düzende kagir evlerin yer aldığı dar, uzun, toprak bir yoldu. Bir ucunda Haliç'in deniz kenarı, diğer ucunda az tepelikte Kasturiya Sinagogu... Meşhur 1911 Yangını'nın (üç yüz otuz dört bina yanmıştı) yer aldığı mahalledeydi. Sonra “Afuera de Balat” a taşındık; Karabaş Mahallesi, Hisar Önü Sokak, Numara 19. Or-Ahayim Hastanesi'nin tam karşısı... O mahallenin önü Or Ahayim Hastanesi ve deniz, arkası da büyük bir bostandı. Sokağımızda yaklaşık otuz hanelik karşılıklı iki sıra ev vardı. Yıllar öncesinde bostanın üst kısmında büyük bir yangın yaşanmış, ama çok şükür sokağımızdaki evlere sirayet etmemişti.

Haliç kıyısında Balat İskelesi'ne gelmeden ana cadde üzerinde, Adalet Mensucat Fabrikası vardı. Karşısında da bir sürü ev vardı. Bu bölgede de yangın olduğu söylenmişti. Ama

eskiden kimse fazla anlatmazdı, merak etmezdi... O kadar tatsız bir geçmiş yaşanmıştı ki, pek konuşulmazdı. O günleri kimse hatırlamak istemezdi. Mesela bizim evde II. Dünya Harbi çok hissedilmişti. Çünkü annemin ablasının kocasını Almanlar götürmüştü. Sanırım 1941'lerin sonlarıydı... O da Türk pasaportuna güvenerek, iki kızıyla gidecek başka yeri olmadığından babamın evine gelmişti. Ama anneannem iki oğluyla oturduğundan onu yanına alamadı. Bunun üzerine teyzem, iki kızıyla birlikte bize geldi. Çok da mantıklı bir davranış oldu. Çünkü annem işe girmek zorundaydı. Babam Varlık Vergisi borcunu ödeyemediğinden Aşkale'ye gitmişti. Ben doğduğum zaman babam evde yoktu. Sanırım ya Varlık Vergisi'ni ödeyemediğinden Aşkale'deydi ya da 20'ler Sınıfı Nafia Askerliği için koca koca adamlarla birlikte tekrar aske-re almışlardı. Kim bilir o yıllarda babamı nereye götürdüler. Annem Or-Ahayım Hastanesi'nde müdür olarak çalışmaya başladı. Özellikle Yahudiler için 1941-1945 arası pek parlak seneler değildi. Geniş toplum için ne ifade ettiğini hatırlamasam da bazı insanların o yıllarda çok zengin olduğunu duyduk. Bizde her şey konuşulmazdı, olan biteni yarım yamalak bilirdik. Ancak şimdilere ulaştığımızda bazı şeyleri irdeler olduk... Herhalde sıkıntıdan, biraz da Yahudi olmanın korkusundan. Daha doğrusu endişe, göze batmama arzusu... Sanırım mektep-medrese görmüş bir evde büyüdüğüm için, babamın evinde bir adım atmadan iyice düşünmek gerektiğini öğrenmiştim.

Dedem ilahiyat okumuştı. Babam Almanca okumuştı, Fransızca bilirdi. Annem Fransızca bilirdi. Ben ise Fransız okulunda okumama rağmen, savaş döneminde Fransa'dan gelen iki kuzinim sayesinde akıcı bir Fransızca'ya sahip oldum. St. Pulchérie'ye girdiğim zaman, imtihandan geçmiş, beni ikinci ihzariye (hazırlık sınıfı) kabul etmişlerdi. Bizim zamanımızda hepimiz en az üç lisan bilirdik. Şimdilerde çocuklarımız

gibi değildik. Onlar başka bir dilin ihtiyacını duymuyorlar. Çünkü her şey İngilizce. Başka bir lisana ilgi duymuyorlar, herhalde onların öğrenecek başka şeyleri var. Benim annem çocuklarımla Fransızca konuştuğundan ikisinin de temelinde çok güzel bir Fransızca var. Gerçi biz bütün tatillerimizi, deniz olsun, dağ olsun Fransa'da geçirirdik. Bugün konuştuğum, büyükannemin İspanyolcası. Güney Amerika'ya gittiğimde bülbül gibi öttüğüm İspanyolcamı duyanlar çok şaşırıyorlardı. İngilizcem de çalıştığım sayısız vakfın kongrelerinde pekişti diyebilirim. Kalp Vakfı, Böbrek Vakfı... Enfeksiyon Vakfı... Kocam Cleveland'da ameliyat olmuştu. O sıralarda Amerika Birleşik Devletleri'nin önde gelen kalp doktorlarını tanımış, onları Kalp Vakfı'nın konukları olarak Türkiye'ye davet etmişim. Her yıl İstanbul'a hiçbir ücret talep etmeksizin keyifle geldiler, misafirimiz oldular.

Ben önce Bene Berit'te sonra da St. Pulchérie'de okudum. Sabahın köründe kalk, okula git... Kış akşamları eve döndüğümde hava çoktan kararmış olurdu. Dış dünyayla pek temasım yoktu. Hayatım da mahallede geçti. Zaten boş günlerimde annem beni hastaneye götürürdü. Zamanla büyüdüm, kocaman bir kız oldum. Hastanede önceleri herkese çıraklık yapardım. Ellerim, kafam çok yatkındı. Peyderpey ameliyatlara girip doktorlara asistanlık yapacak hale geldim. Kimse

Jale doğduğunda babası Nafia askeriydi

inanmazdı... “*Sen doktor olamadıysan da herhalde birkaç sene tıbbı gitmişsindir...*” derlerdi. Ortaokul mezunu olduğumu söyleyince kafaları iyice karıştırdı. Kanımca, düzgün okullarda okursan, düzgün bir muhitte yaşarsan, eninde sonunda bir şeyler oluyorsun. Sanırım hamurum güzelmiş ve usta aşçıların elinde yoğrulmuş, şekle girmişim. Olduğum noktaya ulaşmak için neler neler keşfetmişim. Bu yalnız benim için geçerli değil. Covid-19 aşısını bulan Alevi doktorları Uğur Şahin ve Özlem Türeci’yi düşünün. Alevi olmasalardı kendilerini Almanya’da bulamaz, muhtemelen aşığı ulaşacak bir şirketleri de olmazdı. Anne babası “kovulmuş”tu ve bunun sonucunda hayattaki çabaları çok daha büyük olmuştu. Bu hayatta kalmayı başarma öğretisi çocuklara da geçtiğinden olacak, zemin de müsaitse “ötelenenler” daha başarılı olur, bir yerlere gelirler.

Balat’ımızda çok düzgün insanlar vardı. Okul okumuşluk bir yana, samimiyet çok önemliydi. Annem çalıştığından mahallede kim hamama gitse beni de götürürdü. Kadınlar en az ayda bir kere hamama giderlerdi. “*La tomare-mos y a Jalika*” (“Jale’ciğı de alalım”) derlerdi. Kız kardeşim de benden on yaş küçük! Büyükanne ile hastane arasında büyüyen bir Jale... Kim bakacaktı Jale’ye! Dedem haham, babam muhasebeci, annem hastane müdürü... Aynı esnada herkesin bu üç kişiye ihtiyaçları doğardı, nasılsa... Yirmi yaşına kadar herkesin elinde, her insandan yeni şeyler öğrenerek büyüdüm. Sevgi, kıskançlık duygusu taşımama, rekabetsizlik... Bunların ne demek olduğunu ancak yaşarsan öğrenirsin. Seksen yaşına geldim: Onca yaşamışlığın ardından, koskoca bir ömrün, dopdolu bir yolculuğun temelinde inan ki Balat var! On beş-yirmi yaş arasında hep yaşlılarla büyüdüm. Bir Balatlı olarak, bir dünya insanı olarak büyütüldüm. Din farkı gözetilmeksizin dostlukların, arkadaşlıkların hatta evliliklerin temelinde kültür, eğitim seviyesi olduğu inancıyla... Balat, demokratik,

özgür bir ortamdı. Mahallemdeki bütün insanlar pırlanta gibiydi. Temelim çok güzel, gurur duyuyorum. Balat'ta gösteriş yapacak, kendini ispat edecek bir ortam yoktu. Herkes kendi yağında kavrulurdu. Neyi göstereceklerdi ki... Hepsi yokluktan çıkmıştı! Sokağın başında kocası terzi olan Misriel Ailesi vardı, Akşiot'e'ler vardı. Akşiot'e'lerin kızı Viki, Kurtuluş Morhayim'le evlenmişti. Benim büyüdüğüm yıllarda Balat ilçe gibiydi. Bizim çok kıymetli bir doktorumuz vardı, Kamhi. 1953'te İsrail'de çok önemli bir hastanenin başhekimi oldu. Dünyaca tanınmış bir ürologdu. Daner'ler ve Hürdana'lar vardı. Daner'lerin kızı Beyoğlu'nda dükkânı olan (Rekor-Dekor) kumaşçı Zakuto ile evliydi. Zaten Balatlıların çoğu Balatlılarla evlendi. Sanırım aynı seviyede oldukları için. Yüzde doksan kadarı da aşk evliliği idi, üstelik ta çocukluktan başlayan. Hayati Haviyo'nun ailesi Bene Berit'in oraya taşınmıştı. Beyoğlu'ndan bir kız aldı. Balat'ta kalanlar, mecburi birbirleriyle çıka çıka, âşık olup evlendiler. Gençlik kuruluşu olarak Or Ahayim vardı. O grup sinagogda, evlerde bağış toplardı. Aynı zamanda Ahrida Sinagogu'nun korosundaydılar. Daha büyüklere yönelik, tiyatro, müzik, sanat gibi etkinliklerin yer aldığı Ha-Hemla adlı bir Yahudi kurumu da vardı. Büyükanem tarafından kuzenim Albert Haviyo, Dr. Aron Levi, Çıkvaşvili'de çalışan Eti Loya, Ventura vardı. Bunlar ablalarım, ağabeylerimdi. Yaşları benden en az beş-on yaş büyüktü. Benim zamanıma yetişmedi. Bir dönem Tahta Minare Hamamı'nın yanında çok büyük, Balat'ın en büyük eczanesi vardı. Onun tam karşısında bir Yeşiva¹ vardı. Dedem beni ara sıra oraya götürürdü. Çünkü ben ortalıkta büyüyen bir Jale oldum. Annem sokağa çıkmamı istemezdi. Kendi çalıştığı için, millet bir yere gittiğinde beni yanına alır, çanta gibi götürürlerdi. O dönemlerde Balat'ta, devletten kaynaklanan bazı sorunlardan

1 Genelde Talmud'un öğretildiği, akademi seviyesinde okul.

kendini rahatsız hissed en birçok insan gitti. Yahudi doktorların yüzde doksanı da gitti. Amerika'ya, Batı'ya ve bir kısmı da  srail'e. Ortopedist Levent,  srail'e gitti. Dr. Erol Kohen, anestezi t Dr. Filiba vardı... Bunlar, ihtisaslarını bitirmi lerdi ve benden on -on be  ya  büyüktüler. Dr. Abrevaya'dan sonra gelen nesil, Dr. Ak iote, Dr. Yahya, Dr. Nasi, Dr. Tabah, Dr. Barbut... Bugünün profesörleri gibi doktorlardı.

Evimizde ka eruta bakılırdı ama onun dışında babam din-dar değildi. Alı veri  yaptığımız iki  c tane kasabamız vardı. Benim kız arkadaşlarım için Balat'a gelmek çok s kse yapan bir konuydu. Doktorlarla hastane bahçesinde toplanarak bir arada olmak, sohbet etmek arzulanan bir etkinlikti. Hastane-nin içinde çok tatlı bir grup vardı. Onlarla partilere giderdik. O zamanlar *"o Yahudi, o Müslüman"* gibi dertlerimiz yoktu! Bi-zim mahallelerimizde Rumlar, Müslümanlar, Ermeniler var-dı. Mesela 6/7 Eylül Olayları'nda Müslümanlar bizi evlerine alıp, sakladılar. Sokak ba larını tutup, kimseyi ge irmemeye çalıştılar. Mahallemizde saklanmak kolaydı. Tek bir sokak -karşılıklı evler halinde- ova gibi geniş bir mekânın yanında yirmi be  hanelik bir yerdi. Yanı ba ımızda Rumların oturdu- u Lonca mahallesi, arkamızda da mandıra vardı. Annemler onlarla Rumca konu urdu. Bütün Balatlılara baktığım zaman sağlam, verimli bir toprak g y yorum. Yeti tirdi i bütün seb-zeler ve ağaçlarla övündüğüm bir Jale var! Herkese söylerim, ben Balatlı olmaktan mutluluk duyarım. Hakikaten bizim Ba-lat'tan çıkan tek bir salak bile yok. Hepsi kendi çapında, ken-di i lerinde varlıklı oldular. Bizim bölgeden gençler genelde tekstilci oldular. Bursa'da kurulu tezg hlardan, Marpu  ular merkezinde kuma  ılı ın, ipek ili in piyasasını geliştirdiler. Bütün grupla malar gibi Balatlılar da kendi hem erilerini i e alırlardı. Hepsinin sinagogun orada perakende dükkânları vardı. En çok dokumacı oldular.

Eğitilmiş, çalışan, doktorlara –gönüllü de olsa– asistanlık yapan bir genç kızdım. Okulda da çok başarılıyım. Kar kış demeden Balat’tan St. Pulchérie’ye giden öğrenciydim. Başarımı müdürümüz başrahibe olsun, diğer öğretmen rahibeler olsun çok takdir ederlerdi. Aynı zamanda Florence Nightingale Hemşirelik Yüksek Okulu’nda da hoca olan coğrafya öğretmeni bana, *“O kadar marifetlerin var, senin hemşire olman lazım”* demişti. Ailemin rızasıyla son derece cazip olan Amerikan Hastanesi’nin imtihanına girdim. *“Biz bu kızı alırız,”* onayını aldım. O zamanlarda Balat nere, Nişantaşı nere... Bizim Balat’taki muhit, komşularımız, belki sevgiden, belki de cehaletten orada yatılı kalmamı endişeyle karşıladılar... Üstelik o günümün becerileriyle beni Amerika’ya staja yollama olasılıkları da bu denli yüksekken. Bunca ihtimal ailemi çok ürkütmüştü. En büyük korkuları da o dönem sıradan olan misyonerliklerle beynimin yıkanması, din değiştirmemdi. Bu karar ailem için belki doğru bir karardı. Jale’nin geleceği açısından kesinlikle belirleyici bir karar olmuştu. Onlar kararlarını verene kadar lise kaydımın zamanı da geçmiş, okulsuz kalmıştım. İtalyan Dr. Raymond Nacar’ın başında olduğu Adilna-Pedrelli ilaç şirketine sekreter olarak girdim. İki sene kadar orada çalıştım. Hakiki bir oğlak burcuyum! Ortallığı toparlayan, herkese el veren, dedi-kodu yapmayan.

Görücü usulüyle evlendiğimde kocam benden dokuz yaş büyüktü. Beni bir

Or-Ahayım gönüllüleri Jale ve arkadaşı

yerde gördüler, beğendiler, istediler. Balat'taki sinagog (Selaniko) kapanınca biz Taksim'e taşınmıştık. Yolda kuzenimle yürürken İluşa beni görmüş. Zaten babası da otuz yaşındaki oğlunun evlenmesini çok istermiş. O zamanlar otuzunda bir erkek 'yaşlı' addedilirdi. Taksim'e taşındıktan bir sene sonra evlendim. Ben yirmi yaşıdaydım. Ailem "koca bulamayacak" telaşı içindeydi. Evlenince bu kez İluşa'nın (Hillel İbrahim-zadeh) arkadaşlarıyla görüştük. Onu tanıdığım sırada çorap yapıyordu. Sonra perde işine girdi, daha sonra da tekstile geçti. O zamanlar sesim pek çıkmazdı, anne-babamın sözünün dışına da çıkmazdım. Üstelik varlıklı bir kız da değildim. O zamanlar benim yaşımdaki kızların çoğu kocalarına büyük "dota"lar¹ verirdi. O zamanlar, yani 1960'lı yıllarda minimum "dota" elli bin liraydı. Aynı dönemde nişanlılarımız olan Rifat Saban, Adil Benardete, Aron Habib, Beto Elhadeh... hepsi ailelerinin seçtiği varlıklı kızları alabildiler. Bunların hepsi Anadolu Kulübü'nde ydiler². O zamanlarda ailelerin sözü geçerdi. Ne erkekler ne de kızlar bir şey diyemezdi. Benim kocam İran uyruklu olduğundan askerlik yapmadı. Kocamı da amcasının kızıyla nişanlamışlardı. Ne kadar nişanlı kaldıklarını bilmiyorum ama ilişki yürümemişti. Kocamın ailesi çok maceralı bir şekilde Türkiye'ye yerleşmişlerdi. İran'dan, Kaflaslardan Azerbaycan'a gelmişlerdi. Oradan da yine Rus korkusuyla³ Türkiye'ye kaçmışlardı. Kayınvalidem bu göçler esnasında iki çocuğunu kaybetmişti.

Kalp Vakfı, İluşa ile kuruldu. Cleveland'da ameliyat olduğu sıralarda bizi bulmuşlardı. Elli yaşımda dul kaldıktan sonra

- 1 Dota, Yahudilerde evlenecek kızın babasının damadına "drahoma" ile birlikte vereceği nakit destek.
- 2 Büyükkada'da Atatürk'ün kurduğu ve konakladığı üyelik gerektiren bir kulüp/tesis.
- 3 Rus Devrimi'nde Çarlık otokrasisi yıkılıp, yerine Sovyetler Birliği kurulurken Bolşeviklerin pogromları ve çeşitli devrimler yer aldı.

cumartesi-pazar 'fiks'lerinden¹ ayrıldım. Bütün hafta durmadan çalışan kocamın keyif aldığı, o zamanın modası olan hafta sonu toplantılarında sesimi çıkarmasam da sıkılıyordum. Sonralarında vakıflarda edindiğim birikimle başka şeyler yapılabileceğini, istediklerimi yapmakta özgür olacağımı öğrenmiştim. O zamandan sonra, ilgi alanlarım olan vakıflar birbirini takip etti. Bütün arkadaşlarım da bunlar arasından. Vakıflar, okul arkadaşlarım... Günümüzde Kalp Vakfı ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'ndan ayrıldım. Böbrek Vakfı'nda ve Yıldız Sarayı Vakfı'nda çalışıyorum. Seksen tane vakıfta olduğunda, zamansızlık devreye giriyor. Bir yerden bir yere bildiklerini taşımak zorunda da kaldığından, hoş olmayan durumlar doğuyor. Bana göre, yeni insanlarla birlikte olmak şevk veriyor. Deneyimlerine kulak vermeleri değerli – bir işe yaradığını hissediyorsun. Bütün varlığına rağmen mütevazı isen, çocuklarından torunlarından hep bahsetmiyorsan, onları övünç kaynağı olarak kullanmıyorsan doğru yoldasın demektir. Hayat her zaman senin yanında olacaktır!

Jale, Balat'ın bağrında yetişmiş önemli bir filantrop. Çalışmaya devam ediyor. Etrafındaki gençler deneyimlerinden faydalanmak için onun çevresinden hiç ayrılmıyorlar. Oğlu İzak ve kızı Gila'nın ailelerinin sevgileriyle donanmış huzurlu ve mutlu bir hayat sürdürüyor.

1 Fiks: İskambil oyun toplantısı.

RAFAEL / RIFAT MOLHO

Rafael (Rıfat) Molho, Balatlı Revka (Beki) ile Hasköylü Nissim’in üçüncü çocuğu olarak (sezaryen ile) 1938 yılında Balat’ta doğdu. Rafael’in “*granmama*” diye andığı anneannesi Fortüne/Tuna Biçaçi ile “*granpapa*”sı örücü-halıcı Binyamin Biçaçi kendilerini bildiklerinden, hatta bilmediklerinden bu yana has Balatlı’ydı. Balatlı annesi ve babası kendi döneminin pek çok Yahudi ailesi gibi kalabalık bir nüfusa sahipti. Annesinin Rafael, Albert, Revka, Zelda, Nissim ve Moiz adlarında altı kardeşi; babasının Salamon, Nesim, Davit, Pepo ve Albert adlarında beş kardeşi vardı.

Baba tarafından büyükannesi Recina Molho, Madam Molho diye tanınırdı. Hasköy’deki Alliance Okulu’nda Fransızca öğretmeniydi. Hasköy’deki Alliance Israélite Universelle Okulu binası, kendisi de bir Hasköylü olan Kont Avraham Kamondo’nun girişimleriyle kiralanmış, bir dönem Ruhban Okulu görevi yaptıktan sonra 1960’lı yıllardan itibaren “İhtiyarlar Yurdu” olarak toplumumuza hizmet vermeye devam etmişti. Şimdilerde ise Kadir Has Üniversitesi’ne bağlı öğrenci yurdu olarak hizmet vermeye devam ediyor. Rafael’in büyükbabası Leon/Yuda Molho, Osmanlı döneminde “Belediye Çavuşu”yd¹, yedi-sekiz yardımcısı vardı. Onlar da öz Hasköylüydüler. Anne Beki Molho’nun iki erkekten sonra üçüncüsü çocuğu da erkek olunca, Rafael’in saçları bukleler halinde uzatılmış. Revka (Beki) Hanım sadece bununla yetinmemiş, Rafael’i adeta kız çocuğuymuşçasına giydirerek, kız evlat hasretini

1 Zabıta.

Molho kardeşler babalarıyla Taksim'deki Atatürk Anıtı'nda

dindirmeye çalışmış. Öyle ki onu gören komşuların erkek olduğuna inanması oldukça zor olurmuş. Daha da ötesinde, o küçücük 'kız'a sarkıntılık yapanlar bile olurmuş!

Rafael babasını her zaman "muazzam bir baba" olarak hatırlıyor. O baba ki, sadece evlatlarının kahramanı değil, Balatlıların da çok sevdikleri "Eczacı Nissim"iymiş. Rafael, babası için "*babam 'havan'dan eczacıydı*" diyor. Sahibi Mösyö Nigrin olan Nigrin Eczanesi'nde kalfalık yaparak ailesini geçindirmiş. Eczanenin sahibi Mösyö Nigrin pek bulunmaz, bütün yapılacak ilaçların terkipleri kalfası Nissim Molho'nun titiz maharetiyle üretilirmiş. Hayat hakkında, mesleği hakkında bildiği ne varsa ondan öğrenmiş. Babası henüz sekiz yaşındayken, bir yandan eczacı kalfalığı yapmış, bir yandan da mektebe gitmiş. Eski-yeni Türkçe, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca öğrenip, tıp kitaplarını hatmetmiş. O dönemlerde eczanelerde satılan ilaçlar eczacı tarafından doktorların yazdığı tarifler uyarınca havanda dövülerek yapılmış. Rafael, "*Babam ilacın reçetede ki formülün tarifindeki gram/miligram*

gibi doktorların kimi kez yaptıkları hataları bulur, düzeltirmiş,” diye gururla anlatıyor. Molho daha önce Aksaray’da Ethem Pertev Eczanesi’nde çalışmıştı. O yıllarda da memlekette döviz darlığı vardı. Hazır ilaç ithal edilemediğinden sadece hammaddeler getirtilirdi. Salgın hastalıklar dört bir yandaydı. Öyle bir dönemdi ki kolera, tifüs, son derece yaygındı.

Molholar, Ahrida Sinagogu’na yakın bir sokakta otururlardı. Adresleri: Rıfat Efendi Sokağı, 10 Numara’ydı. Rafael/Rıfat Molho komşularını şöyle anımsıyor: “Yanımızda Moiz Şalhon, üstünde manav Avram Kapa, en üstte “Tanyedor Vitali” (Çalgıcı Vitali), giriş katında da Madam Suzan Konorte ile kocası yaşırdı. Ufak kızının adı Coya’ydı ve Nedim Faro ile evlendi. Mösyö Konorte Rıfat Efendi Sokağı’nda evine ilk radyo getiren kişiydi. O zamanlar karartmalar vardı. Geceleri tayyareler geçerdi, herkes korku ve panik içinde pencerelerine çarşaflar sıkıştırırdı ki dışarı ışık sızmasın. Ahrida’nın Hahamı Rav Leon Nahum’un yardımcısının ayağı sakat oğlu Haham Palti, çok sonraları Meksika’da Hahambaşı olmuştu”.

Rıfat Molho, hayranı olduğu babasını şöyle anlatıyor: “Babam Nesim Molho’nun Ariel marka bir motosikleti vardı ve ara sıra onunla Edirne’ye kadar giderdi. Aynı zamanda kalecilik yapan iyi bir futbol oyuncusuydu. Hatta tesadüf eseri eski Türkçe olarak yayınlanan bir gazetede resmini gördüğümde, ‘Baba top oynuyorsun, değil mi?’ diye sormuştum. Meğerse, o haberde kendi takımı olan Taksim Spor, Beşiktaş takımına 2-1 yenilmişti. Babam fazla konuşmaz, pek anlatmazdı. Boş vakitlerinde Tarlabaşı semtindeki aydınların uğrağı olan Kanunuesasi Kiraathanesi’nde otururdu. Sigara içmez, alkol kullanmazdı. İnsanlarla muhabbeti severdi. Özellikle hâkim, savcı gibi kişilerle oturur, onlarla fikir alışverişi yapardı. Hasköy, Okmeydanı, Çıksalın’da bulunan mahalle arkadaşları ona hayrandı ve babam için, ‘O bir mucittir’ derlerdi.”

Rafael, devlet okulunda ilkokula başlamış. Ailesinin onu özel okula gönderecek imkânları yokmuş. İlkokula başladığı yıl, Varlık Vergisi'nin son bulduğu günlere rastlamış. Babası Aşkale'ye yollanan kafilenin arasındaymış. Aile uzun bir dönem parasız pulsuz kalmış. Molho Ailesi'nin karanlık günləriymiş. Annesi Revka/Beki, evine ekmek getirmek için yayan gidip geldiği Fener'deki Ermis Konserve Fabrikası'nda çalışmaya başlamış. Müttehit Ermis (1892-1947) tarafından kurulmuş olan, dönemin bu ilk konserve fabrikası ailenin geçim kapısı olmuş. Rafael o yılları acı bir hatıra olarak anımsıyor: *"O zamanlar ithalat yoktu. Tamamı piyasaya satılan toplama konserve kutuları toplanır, yıkanır. Konserve işinde, yöneticilerin dışında, mevsimsel bir işti, sebze-meyve zamanı olan nisan-ekim aylarında kadın işçiler çalıştırılıyordu. Annem de atık kutuların -ki en azı bir buçuk kiloluk büyük silindir kaplardı- yıkanması işinde çalışırdı. O zamanlar naylon yoktu. Entarisi ıslanınca akşama kadar o vaziyette kalırdı. Günler boyu ıslanmış fistan ve o rutubetli ortamdan annem hastalandı. Beni de zaten sezaryenle doğurmuş, karnı da nedense şiş kalmıştı. Zavallı annemin en sonunda ameliyatının dikişleri de patladı. Ben altı buçuk yaşında öksüz kaldım."*

Revka Beki Molho, geride bakıma muhtaç üç çocuk bırakarak bu dünyadan göç etmiş. Annesiz kalan çocukların yüklerini amcalar, büyükannele, büyükbabalar hafifletmeye çalışsalar da, baba Nissim yeniden evlenmek zorunda kalmış. Kaderin cilvesi Nissim Bey'in yeni eşinin adı da aynıymış, Beki/Rebeka! Rafael, annesinin yerini asla dolduramasa da onu sevgiyle anmaya devam ediyor: *"Onun çocuğu yoktu... Biz böyle büyüdük işte!"* Üvey anne, komşulardan Suzan Rozales'in (Almozlinos) annesinin kuziniymiş. 40'lı yılların sonlarında Galata'ya taşınmışlar, çünkü üvey anne Beki'nin orada evi varmış. Bu durumda Balat'ta kalmanın bir anlamı olmadığına ikna olmuşlar.

Geride bir “anne”, bir “eş” bırakan Molho Ailesi’nin hayatı yavaş yavaş düzene girmeye başlamış. Aşkale dönüşü Nissim Molho ülkenin ilk itiriyat firmalarından Ethem Pertev’in¹ yanında çalışmış, işin erbabı olmuş. Baba Molho, zamanla kendi işini kurmuş ve imalata başlamış. O dönemde neler imal etmemiş ki, zamk, kola, kundura boyası-cilasası, kendi isminin harflerinden oluşan NisMo markasıyla sigarayı bırakmak için mentollü suni sigara, yara bandı, tıraş sabunu, tüp tıraş kremi, uçan balon, düdüklü balon, hacıyatmaz balon ve sonrasında özel sabunlar ve kadınlar için cilt kremleri... Rafael de de babasına yardıma gidermiş. Tabii ki, işin püf noktalarını, bütün formülleri de öğrenmiş. Rafael’in de hayatın yoluna girmeye başlamış: *“Ben annemi kaybedince bunalıma girdim. Çok zordu okula gitmem. Babam eve özel öğretmen çağırdı. Bana A’dan Z’ye kadar her şeyi öğreten bir kadın.”* Rafael, öğretmenini rahmet ve sevgiyle anıyor. *“Bana Mondros Mütarekesi veya Çanakkale Savaşı anlatımlarını içeren dersler vermek yerine, ticaretle kullanacağım bilgilere öncelik verdi. Bu bilgiler ileriki yıllarda çok işime yaradı. Nitekim bitirdiğim yüksek okul da ‘Tahtakale Üniversitesi’ oldu”.*

Rafael Molho, Balat’taki yaşamında antisemitizme uğramadığını, Yahudi çoğunluklu mahallesinde Müslümanlar ve Rumlarla beraber barış içinde yaşadıklarını anlatıyor. Komşularının hemen hepsinin aynı sınıftan geldiğini, varlıklı kim-seler olmadığını önemle vurguluyor. *“Zengin yeri Galata’ydı,”* diyor Rafael. Ekliyor: *“Mesela Altıncı Daire tarafı, Refik Saydam Caddesi, Taksim... Oraların insanı küçümserdi ama Balat’ta hayat muhteşemdi. Çok tarihi bir yerdi. Balat’ta yaşamayan bilmez. En önemlisi insanlara olan güven yitirilmemişti.*

1 Ethem Pertev 1873 Bulgaristan doğumlu. Eczacılık tahsilini Askeri Rüştiye’de yapmıştı. O tarihe kadar eczacılık gayrimüslimlerle yabancı-lara münhasırdı. Türkiye’de ilk küçük ilaç fabrikasının kurucusudur. Pertev Şurubu (1895) ilk Türk müstahzarıdır.

Komşuluk vardı, insanlık vardı! Bunlar parayla satın alınacak şeyler değil. Dedikodu, aşklar... Yani özcesi insana ait ne varsa hepsi Balat'ta mevcuttu. Komşularımızdan Albert Kampeas adını hiç unutmadım. Onun manav dükkânı vardı. Mezammer Moiz Yerusalmi'nin amcası da komşumuzdu. Hiç unutmadığım biri vardı: Vitali Taragano, nam-ı diğer "Vitali el Tanya-dor" bizim yanımızda otururdu. Kördü ve ut çalardı. Kadınlar günü gibi toplantılara gider, uduyla dinletilere katılırdı. Kemal Gülman da komşumuzdu. Babası Yuda (Leon), nam-ı diğer Mösyö Levi, gazeteciydi. Çocukken Kemal'in elinde bir el bombası patladığından birkaç parmağı eksikti."

Rafael, bugün dahi Balat'ın o yıllardaki esnafını unutmamış. Dükkânların sırasını bile karıştırmadan hatırlıyor: "Üvey annemin babası Lazar Behar'ın Balat'ta bir kahvehanesi vardı. Sonradan Hayko Kahvesi olarak anıldı. Karşı sırasında Şekerci Belifante, daha aşağılarda Berber Sabetay, Boyacı Haşim... Biraz ilerisinde Milli Piyangocu Filiba. Derken köşe başında Karakol. Manav Kapa'nın karşısında Manav Pepo Almozlinos vardı. Zaten esnafın yüzde doksan beşi Yahudi'ydi. Evimizin tam karşısında Manav Avramiko otururdu. Niyazi Şekerci'yi hiç unutulabilir miyim? Bütün çocuk takımı çikolata, şeker, dondurma peşindeydi. Şekerci Niyazi, şimdilerde 'ekler' dediğimiz, ağızımızı sulandıran ve ancak cebinde parası olanların satan alabildiği kremalı pastalar üretti. Zaten bundan başka pastayı Balat'ta görmek mümkün değildi. Şekerci Niyazi akide şeker de satardı. Pirinç kapaklı koca koca kavanozları unutmak mümkün mü? Madeni bir kaşıkla kese kâğıtlarına doldururken duyduğumuz heyecanı anlatamam. Onun yanı başında Çekirdekçi Pipitero İzak vardı. Hahamımız Leon Mudai'ydi. Nigrin Eczanesi'nden başka bir de tezgâhında İtalyan asıllı, asık suratlı karısının oturduğu Hüsamettin Eczanesi vardı. O da komşumuzdu. Babam vakti olunca sinagoga giderdi. Açıkçası 'kuv-

vetli dindar' değildi. Mezammer¹ ve Haham Leon Mudai'ydi. O ki Bar Mitzva'mı Tekfur Sarayı Sinagogu'nda² yaptırmıştı'.

Balat'ta ulaşımında en çok şehir hatları vapurları kullanılmış. Biletleri 5 kuruşmuş! Bir de Hasköy - Balat arasında sefer yapan kayıklar meşhurmuş. Cibali, Eyüp, Silahtar, Hasköy, Halıcıoğlu, Kâğıthane'ye kadar çalışmışlar. Rafael, *"Kayıklar mıntıkaya göre daha ucuzdu. Karaköy'den Eminönü'ne geçmek için kişi başı 100 paraydı (bir lira 100 kuruş, bir kuruş da kırk paraydı). Kayıklar beş-altı kişi olunca seni eski Ticaret Oda-sı'nın önüne bırakıyordu. Ondan sonra da bacaklara kuvvet,"* diyor. Balat'ın "sıra dışı" ulaşımını eğlenceli hatıralarla anımsıyor. Balatlı Yahudiler, hastalandıklarında Or-Ahayim Hastanesi'ne giderlermiş. *"Ondan başka iyi dayanak olan başka bir yeryoktu ki!"* diyor Rafael. Dayanak, yani "güven"! Haftada bir kez Fener-Balat arasındaki Tahta Minare Hamamı'na gidilmiş. Evlerinde banyo yokmuş. Bir de komik anısı var: *"Rahmetli annem, rahmetli anneannem ile birlikte hamama (kadınlar gününde) giriyoruz. Hamamcı 'babasını da getirseydiniz!' diye haykırdı."* Rafael arkadaşları ile "banyo" diye adlandırdıkları denize girmeyi de çok severmiş. Tramvayla Sirkeci'ye, oradan da trenle Florya'ya... Atatürk Köşkü'nün oralardaki plajlarda denize girerlermiş. Ara sıra da Heybeliada'ya giderlermiş. Onun da rahatlıkla söylediği gibi, hayatlarında kesin olan tek şey fakirlikmiş!

Bu yoksul ama mutlu semtin insanının ortak bir tutkusu varmış, sinema! Rafael de pek çok Balatlı gibi bir sinema tutkunu. Şöyle anlatıyor: *"Perşembe akşamları haftanın filminin galaları vardı. Her iki sinemamız da çok kalabalık olurdu. Tah-*

1 Mezammer, Hazan Yardımcısı olup sinagogda güzel sesiyle dua ve ilahileri seslendiren din görevlisi

2 Tekfur Sarayı veya Kasturiya Sinagogu, Makedonya bölgesinden gelen Yahudilerin oluşturduğu bir ibadethane. Günümüze sadece bahçe kapısı ulaştı.

sin Bey'in çalıştırdığı Milli Sinema ve Balat'ın en eski ve en uzun zaman tek sinemasıydı. Bir çıkmaz sokağın içindeydi. Sonraları yazlık Çiçek Sineması ve Kürkçü Çeşme Sokağındaki Mehtap Sineması'yla birlikte sayıları üç olmuştu. Caz bant da vardı. İlk geceler bambaşkaydı. Balat deyip geçmeyin. Balatlı sinemaları kaçırmazdı. Ahrida Sinagogu karşısında, büyüklerin eğlenmek için gittiği Ha-Hemla Yahudi sosyal merkezi vardı. Müzik, tiyatro gibi gösterileri yer alırdı."

Balatlıların en büyük özellikleri "pazarlık"taki üstün performanslarıymış. Rafael babasıyla gittiği bayram giysisi alış-verişlerini hiç unutmuyor. Baba açıkta dururmuş, oğlunu durmadan fiyatın yarısını önermek için ileri sürermiş. Sonu olmayan bir git-gel içinde hep önerilen son fiyatın tam yarısına satın alma işlemi gerçekleştirmiş. Zaten bütün Balatlılar bu veçheleriyle çok tanınır hale gelmişler. Rafael'in ailesi yoksul olduğundan "dışarda" yemek yenmezmiş. Kimi kez kahvaltıya gittikleri Bulgar sütçüde yediği muhallebinin lezzetini heyecanla hatırlıyor. Anania adlı meyhanenin şimdilerde satıldığını ve "Avare" adlı bir meyhaneye dönüştüğünü üzüntüyle izlemiş. Köprübaşı-Fener arasında ise sayısız meyhane varmış.

Zaman hızla geçmiş. Altı yaşında öksüz kalan Rafael'in askerlik yaşı gelip çatmış. Askerlik dönüşü itriyat toptancılığı yapmaya başlamış. İş hayatını şöyle anlatıyor: *"O sıralar esans işine girdim. Kozmetik ile ilgili esans toptancılığı ve ithalatı yapmaya başladım. Mümessilliklerim vardı. Bütün fabrikalara ve toptancılara esans vermeye başladım. Sonrasında, büyük ambalajlarda Max Factor'u Türkiye'ye getirdim. Permilerimle (ithalat lisansları) ithalat yapar, ürünlerini sattığım mümessiller de bunları küçük şişelere koyup piyasaya dağıtırdı. Ayrıca, düğme fabrikalarına (sıvı) sedef getirdim. Düğme fabrikaları düğme imalatı için polyester hamurunun içine bunu katardı. Oje, far, allık, dudak boyası için de (toz) sedef getirdim. Sanayi-de kullanılmak üzere parafin ve toz jelatin ithal ettim. İşlerim*

çok iyiydi.” İş hayatını yoluna koyduktan sonra evlenmiş. Karısı Sara, Gürcü Mihailzade ailesinin üç kızından biri olarak 1944’de İstanbul’da doğmuş. Sara’nın ailesi Tiflis kökenliymiş. Mihailzadeler Osmanlı’ya sığınanlardanmış. Güzel bir hayat kurmuşlar. Evlendikten sonraki hayatlarını “oturaklı” olarak tanımlıyor. Kayınvalidesi ve kayınpederi muhafazakâr-mış. Böylece Pesah, Roş Aşana bayramları kutlanır olmuş. Büyük aile masaları yaşamına girmiş. Şimdilerde karısı ve iki kızı da “kaşerut” kurallarının takipçileri. Rafael Molho, hayatı boyunca çok çalışmış. Anadolu’ya gidip gelmiş. Ticaretin bütün aşamalarında bulunmuş Rafael Molho. Ödemeler sekteye uğrayınca bataklar, tekrar toparlanmalar, ailede hastalıklar, iyileşmeler... Şöyle anlatıyor: *“Çalıştım, hep çalıştım. Şekercilere de esans vermeye başladım. Bunun için Konya’da bir şube açtım. Haftanın iki günü orada bulunmak için hiç uyumadan bütün gece otobüsle Konya’ya gider gelirdim. Çok yorucu bir işti. Baktım ki hayat yok. En iyisi hâlâ kafamda olan baba mesleğime geri dönmeye karar verdim. Patentler de duruyordu; böylelikle tekrar sabun ve krem imalatına başladım.”*

Şimdilerde seksenli yaşlarda olan Rafael Molho hâlâ üretiyor, pazarlıyor... Ona hayata geçirmeyi arzu ettiği projeleri olup olmadığını da sordum. Sağlığı müsaade ederse bir leke ilacı yapmak istediğini söyledi. Gençlere de bir tavsiyesi var: *“Önce eğitim; sonra da çalışmak, çalışmak, çalışmak... ‘Bir kereden bir şey olmaz’ demesinler; her türlü kötü alışkanlıktan uzak dursunlar. Para gelir, gider. Dürüstlük ise satın alınmaz”*. Rafael çalışmadan geçen bir günü düşünemiyor. Fırsat buldukça, şimdilerde çok değişmiş de olsa çocukluk diyarı, *“Ben bir Balat âşığım, aslında kendi dönemimdeki Balatlılara âşığım”* dediği eski mahallesine gidiyor. Sara ile evliliğinden de iki kızı olmuş; Beki ve Sima. Kızlarından da iki torun sahibi olmuş. Şimdilerde tırnaklarıyla yarattığı güzel ailesiyle her daim gurur duyuyor.

SUZAN ALMOZLİNOS

Adaşım Suzan... Sımsıcak bir dost sohbetimizin yarısı Judeo Espanyol, yarısı da Türkçe gerçekleşti. Suzan iki lisani birbirinden ayırt etmeksizin su gibi konuşuyordu. Bünyesinde barındırdığı Türkçe-Ladino inanılmaz bir uyumla iç içe geçmişti. Ben de kimi kez anlatının parçası olmak adına ona her iki lisanda saptamalar yaptım, sohbetine katıldım.

Suzan, Sol ve Jak Rozales çiftinin, 1932 doğumlu kızı. Babası Jak eskiciymiş; ikinci el takım elbiseler satarmış. Kadıköy tarafında bir dükkânı varmış. Ağabeyi Alber ve kız kardeşi Vivi ile beş kişilik bir aile. Rozalesler'in hepsi Balat doğumlu. Suzan, o yıllarda yaygın olduğu gibi evde değil, Amerikan Hastanesi'nde gözlerini dünyaya açmış. On dokuz yaşına kadar Balat'ta yaşamış. Hasköy'deki Alliance Israélite Universelle Okulu'nda ilkokulu tamamladığında ailesi bu kadar eğitimi yeterli görmüş. *“Ya t'abasta”* (*“Sana yeterli”*) demişler.

O yıllardaki ev adresi Bostancı sok. No. 36'yıymış. Balat sokaklarından her daim börek çörek kokuları gelirmiş. Suzan'ın yaşadığı bu mahallede Yahudiler bir arada otururmuş. Rumlar da varmış! Onlar Balat'ta genellikle kira evlerinde otururlarmış. Çok nadir de olsa ev sahibi olan varlıklı ai-

Sol-Jak Rozales

leler varmış. Balat'ta geçen yüzyılın ilk yarısında Yahudi nüfusu 10.000'e yakınmış, hatta 20.000 olduğunu öne sürenler de var. Balat'tan Hasköy'e kayıkla geçerlermiş. İki mahalle adeta akrabaymış. Haliç'in bu iki yakasındaki kayık trafiğinin kendine özgü kuralları varmış. Özellikle Şabat günlerinde kayıkçının ücreti önceden ödenirmiş (Şabat'ın "parayı kullanmama" yasasını çiğnememek adına). Kayıklar günümüzün turistik uğraklardan biri olan "Tarihi Hasköy Balat Sandal İşkelesi"nde beklermiş. Suzan, Balat-Hasköy arasındaki bu kayık yolculuğunun keyfini hiç unutamıyor. Öyle ki sadece hava bozuk ve fırtınalı olduğunda gemiye binilirmiş. *"Bir keresinde denize düşmüştüm,"* diye muzipçe gülererek anlatıyor. Eve sırlı-sıklam döndüğünde annesinin çığlıkları ise hâlâ kulaklarındaymış. Suzan büyüklerinin anlatılarından duyduğu Yeşua Kitapçı adlı kayıkçıyı anımsıyor... Çok renkli bir kişilik olan Yeşua, aynı zamanda mahallesinin kabadayısıymış. Yolcularına yolculukları boyunca okumaları içi din kitapları dağıtır, son durağa gelindiğinde onları toplarmış.

On beş yaşına kadar, Suzan'ın tek başına sokağa çıkmasına bile izin verilmezmiş. Bu durumu şöyle açıklıyor: *"Anne-babalar Müslümanlarla evlenmemizden çok korkarlardı. Sadece bakkala, fırına, manava gider, eksikleri görür hemen eve dönerdik. Çünkü yaşıma göre aşırı gösterişli bir kızdım."* Sadece ailece görüştükleri kişilerle arkadaşlık yapabilirlermiş. Bunlardan birisi de yanı başlarında oturan Kemal Gülman. *"Babası gazeteciydi..."* diyor Suzan. Onun aksi bir adam olduğunu hatırlıyor.

O günlerde Suzan'a Edirne'den bir kısmet çıkmış. O "kısmet"i şöyle hatırlıyor: *"Aldo Kravatları vardı. Sahibinin adı, Aldo M. Dolman'dı. Benim teyzemin kocasının yeğeniydi. Annem ise bu işe hiç taraftar olmadı. 'Cente del kazal tizon de giynam' ('Köylere, yani taşraya kız göndermek olmaz' anlamında) şeklinde itirazını belirtmişti".* Suzan on beş yaşına geldiğinde

ağabeyi Albert'in yakın arkadaşı, Balatlı Pepo'ya âşık olmuş. Sevmişler birbirlerini. Pepo, o yıllarda on dokuz yaşındaymış. Suzan, aşklarının başlangıcını hiç unutmuyor: *"İlk başlarda bana biraz gezer tozarız demişti. Fakat acelesi çoktu. Birbirimizin evine de giderdik, sinemaya da, plaja da... Bir sene içinde tanıştık ve hemen evlendik"* Bu "acele"den kasıt, bir bebeğin doğumunun yaklaşmakta olmasımış.

Almozlinos çifti, Ahrida Sinagogu

Fakir olsun, zengin olsun düğünlerden önceki tören hamamda yapılırdı. Suzan da annesiyle en az ayda bir-iki kez Mahkeme Altı yolunun köşesindeki "El Banyo de Balat"a, Balat Hamamı'na giderdi. Ritüel arınma (tevila) banyosu için ayrılmış mikve oradaydı, Fatih'in fermanıyla inşa edilmişti. Mikveye girmek için açılan demir kapıların anahtarı müdürün cebindeydi. Türkler bu odayı "batakhane" diye adlandırmış.

Haham tarafından dualarla kutsanmış o sulara arınma tepeden tırnağa yedi kez suya batarak gerçekleşirdi. Düğünden önce hatta kına gecesi öncesinde gelin adayı, *"el boğö de la novya"* (gelinin bohçası), ailenin kadınları ve arkadaşları eşliğinde arınma töreni kutlaması yapılırdı. Tatlı ve pastalar, gazozlar içilir, hatta Lonca semtinden Roman müzisyenler coşkuya müzikleriyle eşlik ederlerdi.

Düğünleri Ahrida Sinagogu'nda yapılmıştı: *"Ahh neydi o düğün! Yaşamımızın merkezi noktasındaki Ahrida Sinagogu'n-*

daki görkemli düğün! Balat düğünlerinde bambaşka bir hava eserdi. Gelenekler taçlanırdı o törenlerde. Düğün ertesi sinagog çıkışında yerlere bir halı serilirdi. Halının üzerine bir tepsi, tepsinin içinde de bir balık. İnanca göre gelinin bu balığın üzerinden atlatılması, balıklar kadar doğurgan olmasının temennisiydi.” Her ne kadar Ahrida Sinagogu Almozlinos ailesinin anılarının en canlı yerinde duruyor olsa da, Yanbol Sinagogu ile özel bir bağları var. Bugün Yanbol Sinagogu’nu ziyaret ettiğinizde Almozlinos Ailesi’nin değerli katkılarını gösteren levhayı görebilirsiniz. Ayrıca Hasköy Mezarlığı’ndaki midraş da ailenin maddi manevi desteği ile yapılmıştı.

Anımsıyorum... Bütün akranlarım gibi ben de Neve Şalom’daki düğünüme doğru yol alırken, gelin arabasının içerisinde birkaç köprü üzerinden geçirilmiştim. Bu sanırım benzer bir geleneğin izdüşümüydü. Günümüzde halen süren bir uygulama olduğunu da biliyorum. Su aşırı geçmek, sular seller gibi akmak, kısmeti çağrıştıran balık, bolluk, bereket ve doğurganlık... Her biri asırlık bir gelenek birikiminin bugünlere uzanmasıydı. Suzan evlendiğinde dört aylık hamileymiş. Kızı Soli’yi kucağına aldığı anda henüz on altı yaşında bile değilmiş. “Kismet,” diyor Suzan, “Çok şükür her şeyimiz yavaş yavaş oldu!”

Suzan’ın kocası Pepo ya da nam-ı diğer Yasef, Sol ve Yuda Almozlinos çiftinin dokuz çocuğundan biriymiş. Bir söylenceye göre ailenin ataları Engizisyon zamanlarında Osmanlı’ya gelmeden önce İspanya başkentinin doğusundaki Katalonya bölgesindeki Tarragona şehrinin köylerinden birinden –Serra de Almós– yaşarlarmış (“Almósniño” – “Almos’un çocuğu” anlamında). Yuda Almozlinos baba mesleği olan manavlık yaparmış, tam karşı sırasında erkek kardeşi David’in de manav dükkânı varmış. Pepo, ilkökul ve ortaokulu devlet okullarında okumuş. Ailede o kadar çocuk varken paralı eğitim veren Alliance’a gitmesi söz konusu değilmiş. Bu okullara

dair acı tatlı pek çok hatırası var. Okul müdürü antisemitmiş. Pepo, ortaokuldayken ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda şiir okuyormuş. Şiir okuyanın "Pepo - Yahudi çocuk" olduğunu fark eden okul müdürü onu tokatlamış ve cezalandırmak için kömürlüğe atıp hapsetmiş. O kömürlükten çıkar çıkmaz, Pepo Almozlinos bir daha okuluna ayak basmamış. Bu olay Pepo'nun hayatında bir dönüm noktası olmuş. O günden sonra bir daha okula gitmemiş. Zaten abaları ve kız kardeşleri de ilkokulu bitirir bitirmez işe girmişler. İstisnasız hepsi Gislaved Kauçuk Fabrikası'nda çalışmış. Kazanılan her kuruş, her maaş anneye teslim edilirmiş. Evin kasası daima anneleriymiş. Pepo, on üç yaşında kendini mesleğin içinde bulan bir tornacı-tesviyeciymiş. Başlangıçta ağabeyinin vasıtasıyla, Karaköy'deki Kohen'lerin yanında demir işleriyle ilgilenmiş. Oradaki çocukların kirli yüzleri ona itici gelince oradan ayrılmış. Bir Rum ustanın torna atölyesinde çalışmaya başlamış. Çıraklık dönemi çok kısa sürmüştü. Kısa süre içinde "Pepo Usta" adıyla anılmaya başlamış. İşte o günlerde Amerikan Okulu'nun (Bugün Boğaziçi Üniversitesi olan Robert Kolej'de) torna ve freze kullanımlarına yönelik atölye çalışmalarında teknik bilgiler veren öğretim kadrosunda yer almış. Sanıyorum ki bu "ustalık" sıfatını yaşamı boyunca gururla taşıymıştı. Lakin oradaki işini en unutulmaz kılan bölüm bu değildi! Tornaya sol elinin iki buçuk parmağını kaptırmıştı. Suzan şöyle anlatıyor: *"Öyle cesur bir adamdı ki öbür eliyle parmaklarını kavrayıp kanamayı yavaşlattı ve koşa koşa yokuş yukarı Sankt Georg Hastanesi'ne yetti. Elbette bugünkü gibi mikro cerrahinin olmadığı günlerdi. Bir parmağı yamuk, diğer ikisi de hepten heba olmuştu."*

Rozales ile Almozlinos aileleri aynı sokakta komşu olsalar da hiçbir zaman bir araya gelip görüşmezlermiş. Suzan bu durumu şöyle yorumluyor: *"Zavallı kayınvalidem işlerini ancak yetiştirirdi. Kızlar okula giderdi, ev toplamak, yemek-ça-*

maşır-bulaşık-ütü derken nefes almaya vakti kalmazdı. Bizim zamanımızda 'Orkid' yoktu, boy-boy altı kız ve onların bezleri...

Bizim evde hem annem hem de babam alışveriş yaparlardı. Açık görüşlüydüler. Sinagoga gittiklerini hatırlamıyorum ama Şabat ve bayram masalarını hiç unutamam. Annemin 'borekitas'larının tadına doyum olmazdı. Hazırlanan biskoços (bisküvi), boyos (Sefarad geleneğinde bir hamur işi) veya borekitaslar (içinde patlıcan, patates veya peynir olan bir hamur işi) tepsilere dizilirdi. Sonra evin çocukları o tepsileri Namer'lerin fırınına götürürdük. Birkaç saat sonra da pişmiş halde teslim alır, eve getirirdik." Suzan, "Noçe de Şabat mos metia una mesa, mi madre" (Cuma/Şabat akşamları annem nasıl da bir sofraya hazırlardı...) diyerek annesinin hazırladığı Şabat ve bayram sofralarını, özellikle o günlerin telaşlı hazırlıklarını özlemle anıyor: "Bütün çocukları ve (şayet kavgalı olmadıkları bir dönemdeyseler) bütün eltilerini de ağırlardı. Çünkü bizimle birlikte yaşayan yatalak bir babaannem vardı. Herkes aynı muhitte yaşadığından babaannenin işleri bölüşülürdü. Lakin bütün kavgalar da bu yüzden çıkardı. Ben küçücük olmama rağmen onu yıkar, aklar paklardım. Onun duası beni bütün ömrümce taşıdı. Babamın erkek kardeşi de pazarcıydı, at arabalıydı. O zamanlar mallar balya halinde gelirdi. Ona ne düşerse alır, sattardı. Bu zavallı amcanın evliliğinde ve bu evlilikten doğan üç çocuğunda şansı hiç yaver gitmedi. Üstüne üstlük bu amca geçirdiği bir korku ve sıkıntı yüzünden cüzzam oldu. Evde kaldı, karısı ondan tiksindi. En sonunda da onu evden attı. Ben de o küçük boyumla 'Amca çamaşırlarını bana getir' derdim. En son durumunda da yeni açılan Lepra Hastanesi'ne¹ yatırıldı. Zavallı adamcağızın neler yaşadığını hiç bilemedik."

Balat'ta Rumlar, Yahudiler, Türkler, Ermeniler bir arada yaşırdı fakat esnaf genellikle Yahudi'ydi. Suzan onları hiç

1 İstanbul Bakırköy Lepra Hastanesi, Prof. Dr. Mazhar Osman'ın girişimiyle 1935 yılında Bakırköy Akıl Hastanesi'nin yanında kuruldu.

unutmamış: “Bizim Nissim adında bir bakkalımız vardı. Dük-kânı Yanbol Sinagogu’nun¹ oradaydı. Her sabah çırak çocuk gelirdi, siparişleri alır sonra da onları evlere dağıtırdı. Zerze-vatı da oralardaki manavlardan alırdık. Kayınpederimin dük-kânı da oralardaydı. Onunla çok alışverişimiz (trato) olmazdı. Çünkü aksi bir adamdı.”

Annemler öyle fazla dışarı çıkmazlardı. Balat’ta kapalı dev-re bir hayat sürerdik. Başkaca da bir şey yoktu. Aile arası Şa-bat masaları ve benzer buluşmalar olurdu. Bu kadar! Sinema tiyatro da yoktu. Sadece Boğaz’a çay içmeye giderlerdi. Çayla beraber yiyeceklerini beraberlerinde getirirlerdi. ‘Un çayiziko, un paniziko i keziko’ (bir çay, azıcık da peynir-ekmek). Kız kardeşim Vivi bir komşumuzla, Rafael Gayus ile evlendi. Onlar da Balat’ta Gülman’ların yanında otururdu. Vivi’nin iki oğlu oldu, Nissim ve Cako. Kızkardeşimin evinde kayınvalidesi ile erkek kardeşi İzak ve onun karısı da vardı. Eltisi Perla Gayus Zongul-daklı bir ailenin kızıydı. Halalarım da bizlere yakın otururdu. Bizim evimizde bir sahanlık (kortijo) vardı. Büyük bir sofa var-dı. Ortada bir soba. Pepo’nun aldığı son çıkanlardan bir çama-şır makinesi orta yerde. Çevresinde de mutfakla beraber dört oda. Bir de la şirvane² dediğimiz tavan arası vardı ki şimdilerin dubleksi misali. Biz evlendiğimizde bize bir oda vermişlerdi. Gayet güzel yaşırdık. Hiçbir şeyin eksikliğini duymazdık.”

1942 yılı... Balat’ta ansızın (Yahudileri Nazilerin yaptığı gibi yakmak için) fırınların yapıldığı dedikodusu yayılmıştı. Pepo, Mando Toledo ile Jak Baruh’un ortak oldukları yün de-posunun yanında, bacası yükselen yerin “los ornos de Balat” (Balat’ın fırınları) olduğuna kanaat getirmişti. O korku ise

1 Balat’ta, Lapçincılar Sok. No. 1 adresinde ayakta kalan iki sinagog-dan biri olan antik Yanbol Sinagogu Bizans döneminde Bulgaristan’ın Yanbolu şehrinden gelen Yahudiler tarafından kuruldu. 18. yüzyılda tekrar inşa edildi.

2 Farsça, “çatı katında bulunan oda” anlamında.

yaşamının travmasına dönüşmüştü. Takip eden 1943 yılında dokuz çocuklu (üçü evli) Almozlinoslar son kez ailece toplanarak İsrail'e göç kararı almışlardı. Aile tarihçesinde çok önemli bir dönemeç olan bu buluşma bir fotoğrafla kaydedilecekti. Gerçekte, aile bireyleri değişik zamanlarda, dünyanın çeşitli yerlerine dağılacak ve bir daha böylesine bir araya gelmeyecekti.

Süreç içinde Suzan'ın anne ve babası Kuledibi'ne taşınmışlar. Tam da Neve Şalom Sinagogu'nun karşısında bir ev bulmuşlar. Suzan'ın çocuğu da doğunca, genç babanın askerlik çağı gelip çatmış. Askerlik şubesinde, ani bir kararla Türkiye'de askerlik yapmamayı kararlaştıran Pepo, İsrail'e göç etmeye karar vermiş.

Bebeği o günlerde üç aylık olan Suzan, *"Macera işte o zaman başlıyor"* diyor. Genç adam otobüs ve tren yolculuklarıyla İskenderun'a ulaşmış. Oradan da cansiperane bir motor yolculuğu... Ömre bedel bir serüvenmiş. İsrail o günlerde Özgürlük Savaşı'ndan yeni çıkmıştı. O toprağa ulaşım her zaman yasal olmayabiliyordu. Suzan'ın duyduklarına göre her üç motordan ikisi batıyormuş. Pepo'nun bindiği motor on kişilikmiş ve çok zorlu da olsa deniz macerasını atlatmışlar. Nihayetinde sağ salim "kutsal" toprağa ulaşmışlar. Türkiye'deki askerliği geride bırakan Pepo'yu, "yeni göçmen" statüsüne ilaveten hemen askere almışlar. Suzan nefes nefese serüvenini şöyle anlatıyor: *"Kızım ile birlikte nüfus dairesine gittim. Onunla birlikte seyahate çıkmak istediğimi belirttiğimde yetkililer, 'Kocanız gelip izin vermelidir! Kocanız gelip imza atmazsa çıkamazsınız!' dediler. Pepo'nun ağabeyi, kayınbiraderim Albert yüzünü bir şapka ile -leblebicilerin şapkası gibi- örterek benimle geldi. 'Karımın bebeğimizle seyahate çıkmasına izin veriyorum' diyerek, gerekli evrakları imzaladı."* Aynı zamanlarda Rozales Ailesi, yeni evli ve kucağında bir kız çocuğu olan kıymetli evlatları Suzan'ı İsrail'e göndermenin yollarını

arıyormuş. 1949'un o günlerinde Etrüsk yolcu gemisi Almozlinos ailesini yeniden bir araya getirmek üzere yola çıkmış.

İsrail'e kucağında bir bebekle göç konusu gündeme gelince aklıma kayınpederim Sami (Kemal) Tarablus gelir... Şöyle anlatmıştı... İsrail Devleti kurulduğunda, kayıinvalidem Sara ile göç etmeye, yeni umutlara doğru gitmeye karar vermişler. Kollarında henüz küçücük bir bebek olan Niso (çocuklarıminin babası) ile birlikte. Elde avuçta ne varsa satıp savuşturmuşlar. Hayatlarının hülasası olan birkaç valizle gümrüğe ulaşmışlar. Yanlarında en çok konserve bebek mamaları varmış. Gümrükçüler kontrol etmek için kutulardan birini açmışlar. Gördükleri mama, beyaz bir tozdan ibaretmiş. Kayınpederimin *"Kutuları açarsanız mamalar bozulur"* uyarısına rağmen, gümrükçüler bütün kutuları kontrol etmeye karar verdiklerinde kader ağlarını örmeye başlamış. Üstelik bu iş hiç de planlandığı gibi gitmemiş. Kutular açıldığında mamalar bozulacağı için, bebeği beslemek imkânsız hale gelecekmiş. Bunun üzerine genç Tarablus çifti yön değiştirerek, İstanbul'daki baba ocağına sığınmışlar. Böylece yaşam serüvenleri Türkiye'de, doğdukları toprakta sürmüştü.

Suzan ise kucağında bebeğiyle çıktığı büyük yolculuğu şöyle anlatıyor: *"Tek başınayım ve on altı yaşımdayım. Kucağımda üç aylık bir bebek emziriyorum. Başka çare yoktu ve ailem beni gönderdi. Bindim vapura... Eller sallandı, selamlamalar... Nereye mi gittim? Geminin bodrumuna! Kamara-oda vb. hak getire. Geminin zemininde dizi dizi döşekler vardı. Bir de kimi göreyim? Balat'tan en samimi arkadaşım Ester Tan da o gemide ve benim yanı başımda seyahat ediyordu. İstanbul'da evlenecekti, ama evlenemeyince İsrail'deki kuzenleri onu çağırmışlardı. Pepo'nun kız kardeşlerinden birinin eltisi de aynı gemideydi. Böylece üçümüz vapurda, yan yana döşeklerdeydik. Öylesine yorgun düşüyordum ki uykularım son derece ağırdı. Her ikisi de sağ olsunlar, 'Suzan meme saati geldi' diyerek beni*

dürtüp, uyandırıyorlardı. Gençtim ama bilinmeze doğru yaptığım bu yolculuktan olacak heyecanlarım, endişe ve korkularım vardı.” Suzan İsrail’e ulaşmayı başardığında genç Pepo onu asker kıyafetleriyle karşılamış. Minik ailesini Tira’daki¹ bir ‘ulpan’a² götürmüş. Suzan anlatıyor: “Ama görümcelerim izin vermedi. ‘Burada Tirat Ha-Karmel’de babamızın evi var, oraya gidiyoruz’ diyerek, beni oraya götürdüler. Ev dedikleri hangar misali kocaman tek bir oda ve herkes orada. Hiçbir duvar - ayırım yok! İki görümce, kayınvalide-kayınpeder, ben, bebeğim ve izne gelen kocam Pepo. Kocam asker olduğu için tek başıma başka hiçbir şansım olmadığını düşünüyordum. Diğer görümcem Beki bir keresinde gelip, beni oradan kurtarmaya çalıştı. Dağların birinin tepesinde bir ev buldu. Biz de oraya taşındık. Tuvalet yoktu! Evin suyu bile yoktu. Sonraları Pepo tepenin eteklerindeki köyden rica-minnet bir boru çekti. Böylece kapımızın dışında tek bir musluğumuz oldu. Suyun içeri alınması nasip olmadı. Yaşantımızı orada sürdürürken Pepo astım oldu. Böylece askerlikten terhis oldu. Astım krizleriyle berbat bir haldeydi fakat geçinmemiz gerekiyordu. Görümcem Regina çok becerikliydı. Hayfa’da kocaman müşterek beş odalı –her odası bir aileye kiralanmış³– bir evde otururdu. Hepsi Türkiye’den gelen ailelerdi. Beki, Hayfa Üniversitesi’ne gitti. Uğraşıp çabaladıktan sonra ‘tornacı’ kardeşini üniversitede öğretim üyesi yaptı. Nereden nereye? Vaziyetimiz çok iyiydi, çalışıyordu, para kazanıyordu ve mutluyduk. Arada ister misin hamile kalayım?”

O günleri yüzünde büyük bir gülümseme ile anıyor Suzan: “Günlerin birinde kapkara bir at üstünde bir Arap gördüm.

1 Karmel Dağları’nda, Hayfa’ya yakın.

2 Dil okulu /göçmen kabul merkezi.

3 Tipik bir “Yahudhane”. En eskileri Eminönü’nde inşa edilen “Yahudhane”ler İstanbul’daki ilk apartmanlar olarak biliniyor. Yerleşim yoğunlaşınca klasik üç-dört katlı binaların yerini altı-yedi katlı ahşap binalar almış. Her odasında bir ailenin yaşadığı bu katlı evler, bitişik nizam inşa edilmiş.

Dağı tırmanıyor ve bana doğru geliyor. Korkudan bebeğimi düşürdüm. Peşinden de dehşetli bir kanama ... Hastaneye gitmem gerek ama araba yok, bir şey yok tabii. İzmirli bir arkadaşımız vardı. Beni kamyonla alıp Bat Galim'deki hastaneye götürdü. Kurtulmuştum! Sonra da o evden çıktık. Tira'nın merkezinde bir-iki odalı bir eve geçtik. Teyzem de orada yakınlarımızda otururdu."

Minik ailenin, Suzan ile Pepo'nun İsrail macerası iki sene kadar sürmüş. "Bir keresinde annem beni görmeye, İsrail'e geldi. Ne olduysa teyzemle annem beni Kudüs'teki Türk Konsolosluğu'na götürdüler. Benim kucağımda bebeğimi görünce, kocamı merak ettiler. 'Kaçak mı geldi?' diye sordular. Ben de yalan söyleyemem, 'Evet' dedim. Bunun üzerine görevli, 'Söyle kocana gelsin, af var' dedi. Eve varınca, ona yalvardımsa da 'Ben dönmem' diye tutturdu. Ne yapabilirdim ki? Üstelik zamanla Pepo'nun astım nöbetleri giderek arttı. Pepo, Tel Aviv'de bir profesöre gitti. Doktor kocama şöyle dedi: 'Sen nereden geldinse oraya dön. Buraların havası sana yaramamış. Burarlarda kalırsan ölürsün!' Çare kalmadı, konsolosluğa gidip Türk pasaportunu aldı. Üstelik, hatırlıyorum bir cumartesi günüydü. O zamanlarda cumartesi günleri konsolosluklar açıktı. Pasaportunu alır almaz dört beş gün içinde toparlanıp yaka paça döndük."

Almozlinoz'lar İstanbul'a geri döndüklerinde, Balat'a, Suzan'ın anne-baba evine sığınmışlar. Bu geri dönüşe Suzan mutlu olmuş, heyecanla anlatıyor: "O günlerde (sonradan Pepo'nun ortak olacağı) Jak Alfandari boştaydı. Bel lastiği yapardı. Kayınbiraderim Albert ile üçü ortak oldular. Balat'ta Köprübaşı'nda İlhami Bey'in Haliç kıyısında gemileri parçalayarak endüstriye kazandıran bir tesisi vardı. Oradaki müdür-çalışkan olduğu için- Pepo'yu o kadar sevdi ki, bir yeri vardı, bu üçlüye verdi. Bir makine aldılar, lateks iplik yapmaya başladılar. Orada iş hayatları başladı. Bir dönem naylon yağmurluk-

lar yaptılar. O sene çok yağmur yağdı. Tabii ki para da yağdı. Çok şükür toparlandık. Ondan sonra Topkapı'da bir yer aldılar, fabrika kurdular. İşi yavaş yavaş çok şükür ilerlettiler. İşler çok güzel gidiyordu ama rahmetli Alfandari'nin akli fikri faizcilik-teydi. 'Bırakalım bu işi, faizcilik yapalım' deyince Pepo, 'Ben yokum, ağabeyim de yok' diyerek kestirip attı. O ayrılınca iki kardeş işe devam ettiler. Sonra kayınbiraderim 'Ben İsrail'e gidiyorum' deyince yollar bir kere daha ayrıldı. O da gitti. Birkaç sene para buradan yetiştirildi. Orda ev alındı. Ne var ki kardeşi gibi, o da orada astım nöbetleri geçirmeye başladı. Sonra da haydi geriye dönüş. Maşallah imkânları iyiydi ve onlar kendilerine Teşvikiye'de bir ev aldılar. Biz o sıralar Şişli'de kirada oturuyorduk. Aşırı temizlik sevdalısı olduğumdan alt kattaki komşu ile kavga ederdik. Bir keresinde Harbiye'den geçerken güzel bir dairenin kiralık olduğunu görüp hemen işi karara bağladık ve oraya geçtik. Cadde kaldırım taşındandı. Trafiği de hesaba katınca, uykularımız heba oluyordu. Bir dönem sonra da yepyeni ve havadar bir muhit olan Gayrettepe'deki dairemizi satın aldık ki kırk beş sene oluyor."

Suzan ve Pepo Almozlinos çiftinin üç çocukları oldu, Soli, Cako, Cina. Yedi torun ve "şimdilik" dokuz torun çocuğu var. Birkaç yıl öncesinde yaşama veda eden Pepo, hayatı boyunca denizi çok sevdi. Bütün ailesiyle Nuh'un Gemisi'ni andıran deniz yolculukları yaptı. Emekliliğinde ise Suzan ile yaz ayları boyunca teknesinde yaşadı, denizlerden hiç ayrı kalmadı. Hayatını şöyle özetliyor: "Karı koca birbirimizi altmış sene çok güzel idare ettik. Kolay olmadı tabii. Çok güzel bir hayatımız oldu."

KEMAL GÜLMAN

8 Kasım 1932 tarihinde Balat’ta doğdum. Annem Jüliyet (Behar), babam Yuda Leon (Levi) Gülman’dır. Ablam Raşel’le birlikte iki kardeşlik. Aile büyüklerimin bana aktardığına göre, babamın ataları bütün Sefaradlar gibi, 1492’deki Engizisyon ertesinde İspanya’nın Toledo kentinden göç ederek, Osmanlı topraklarına ulaşmışlar. İstanbul’un Balat semti bu ailelere kucak açmış. Ben babamın köklerini, akrabalarını daha çok tanıdım. Dedemler dört kardeştiler. Babamın annesi Rahel, babası ise Demirci Kemal (Samuel) Efendi ki adını taşıyım. Onun da babası gene demir tüccarıydı; Leon Efendi. Bizde erkek isimleri hep Leon ya da Yuda. Çünkü biri Fransızca diğeri İbranice, “aslan” anlamında kullanılır.

Babam Yuda, gazeteci idi. Muntazam Fransızcasını ve İspanyolcasını göz önünde bulundurarak, onun Alliance Okulu mezunu olduğunu düşünüyorum. Bu konuda bize aktardığı net bir bilgi yok, sadece bir tahminde bulunuyorum. Her şeyiyle gayet muntazam bir insandı. Pespayelikten hiç hoşlanmazdı. O dönemlerde üniversite

Jüliyet, Yuda, Raşel, Kemal Gülman

mezunu olmak son derece saygın bir konumdu. Babam 1900 doğumludur. 20. yüzyıl başlarını düşünün O yıllarda üniversite bitirmiş, üstelik subay olmuş birinden söz ediyoruz. Bilmem bilir misiniz... 1923'ten sonraki tek parti dönemi azınlık politikaları gereği gayrimüslimlerden subay yapılmazdı. Daha öncesinde alınırdı. Çünkü halihazırda memleketin okumuş, diplomalı adamları yoktu. Böylesi bir ortamda babamın çift diploması vardı.

Babam her şeyiyle bir geçmiş devir insanıydı. Adabıyla, hitabet tarzıyla, giyim kuşamı ve hayata bakış açısıyla... Tipik bir Osmanlı münevveriydi. Onun tahayyül dünyasını biçimlendiren eski edebiyatımızdı, eski Türkçe ile yazılan metinlerdi. Bir devrin yakından tanıdığı Uşaklıgil ailesinin¹ sahibi olduğu Son Posta Gazetesi'nin² idari müdürü, aynı zamanda da yazarıydı. Devamlı yazarı olduğu köşesinin başlığı, "*İster İnan, İster İnanma*"ydı. Babam gazetede yazmaz olduktan sonra, bir gazeteci arkadaşı o köşeyi aynı başlıkla sürdürmüştü. Kendi entelektüel evreninde etkili, saygın bir şahsiyetti. Basın Kartı sahibi olduğundan her yerde kontenjanı vardı. Örneğin savaş yıllarında kıtlık vardı, herkese karneyle yiyecek hakkı tanınırdı. Yağ, şeker, ekmek... Aldığımız her şey ufacak kitap şeklinde olan nüfus cüzdanlarımıza kaydedilirdi. Biz bu açıdan halkımızın geneline göre biraz daha şanslıydık. Babam sayesinde çok yokluk yaşamadan atlattık bu dönemi. Babamın aile ortamı dışındaki çevresine de yakından tanık olduğum için onunla gurur duyduğumu açık yüreklilikle söylüyorum. Sevilen, sayılan, el üstünde tutulan bir insandı. Mesleki birikimine ve dil bilmesine dayanarak, eski Türkçe

1 Gazeteci-yazar Ekrem Uşaklıgil (1892-1947)

2 Son Posta, Türkiye'de 27 Temmuz 1930 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlamış ve 1960 Darbesi'nden sonra kapanmış bir gazetedir. Kurucuları Zekeriya Sertel, Halil Lütfi Dördüncü, Selim Ragıp Emeç ve Ekrem Uşaklıgil'di.

kitap yazarların eserlerini tashih ederdi. Babam değil, onlar babama ulaşır, Balat'taki evimize kadar rica minnet gelirlerdi. Demek ki 'Yuda Leon editörlüğü' değerli bir şeydi. Aynı zamanda Balat'taki Yahudi cemaatinin başkanıydı. Ahrida Sinagogu'nun yönetimindeydi. Balat'ta çok meşhur bir adam olan, her derde deva Dr. Jak Kurtaran ile birlikte Ha-Hemla'yı kurmuştu. Ha-Hemla, Yahudi gençlerin bir arada toplanıp, kızlı erkekli birleriyle tanışmaları için kurulan bir lokaldi. Şüphesiz ki hayırlı olaylara vesile olmuş bir mekândı.

Rahel-Samuel Gülman

Dedem Samuel Balat'ın saygın insanlarından biriydi. Günümüzde Kadir Has Üniversitesi'ne dahil olan, bir zamanlar üniversitenin önünde sıralanan yedi dükkân dedemindi. Demir ticareti ile uğraşırdı ki zamanında babamı da yanında istemiş. İyi ki anlaşılamamışlar da babam kendine yepyeni bir yol çizmiş. Dedem dindar bir adamdı. Ahrida Sinagogu'nun "yahid"iydi¹, her Allah'ın sabahı kalkar sinagoga giderdi. Zaten Hasköy'deki Rabanut Okulu'ndan² mezundu. Tıpkı Ha-hambaşımız David Asseo gibi...

Aile içinde de mutluyduk. Kavgamız, gürültümüz yoktu. Annem ile babamın birlikteliği gerçek bir aşk evliliği idi. 1925

1 Mûdavim.

2 Ruhban Okulu, "Seminario".

yılında Ahrida Sinagogu'nda evlenerek, mutlu bir yuva için ilk adımı atmışlar. Zaten babam hayatında annemden başka kadın tanımadı. Hiçbir zaman evin dışında çalışmayan annem Jüliyet'in kökleri Bulgaristan'daydı. Ataları Bulgar göçmeniydi, Tekirdağ'a yerleşmişlerdi. Annem kanımca ortaokula kadar okudu. Okumasına imkân verilmemiş kadınlardandı. O yıllarda kızlar mektebe yollanmazdı. Gelenekler vardı, "eski kafalar" vardı. Ablam da uzun süre okula gitmedi. Babam fevkalade bir filozoftu lakin cebinde parası yoktu. Bu nedenle ablam ortaokuldan sonra okumadı. Yine eski kafa, yine geleneksellik. Üstelik tüm bunların yanında maddi imkânsızlıklar... Kadına sadece bir "eş" ve "anne" gözüyle bakılırdı. Anne tarafından dedem Avukat Avram Behar Efendi'nin yedi çocuğu vardı. Onlardan biri de annemdi. Annemin ağabeylerinin hepsi bekârdı. Üstelik hiç evlenmemişlerdi. Ancak sonbaharlarında birer eş buldular. Babam ise tek çocuktu.

Balatlı olmak... Bütün Balatlılar asırlarca aynı semtte yaşamış bir toplumdur. Başka bir şey bilmediğimiz için bizim için ufuk da, seyahat da, gezmek de her şey Balat'tı. Adeta sınırları olmayan bir gettoydur, dışına pek çıkmazdık. Dedemden duymuştum. Çok eskilerde Balat'tan dışarı çıkmak için izin alınması gerekirmiş. Bunun hakikat olduğunu iddia edemem tabii. Oradaki parasızlık, imkânsızlıklar benim için itici bir güç oldu. Anlamıştım ki para kazanmadıktan sonra ben ne insan ne de erkek olabilirdim. Çünkü biz kıt kanaat geçinen bir aileydik. Babam ne verdilerse onu almıştı. Para konusuna yönelmediğinden ben paranın peşine koşmaya başladım. Açık denizlere açılmak zorunda kaldım. Üstelik hayal gücüm kuvvetlidir. Zaten hayatta ne yaptımsa, okuyarak veya bilgi sahibi olarak değil, hayal gücüm sayesinde yaptım. İthalatı Merkez Bankası'nda öğrendim. Orada eğitim amaçlı bir ofis açılmıştı. Gittiğimde ne soracağımı, neyi sorgulayacağımı bile bilmiyordum. Elime bir kâğıtla bir kalem aldım. Milletin sorduklarını

da verilen yanıtları da kaydediyordum. Akşama eve gelir hangisi bana yarar diyerek kendime t-cetveli yapardım. O sıralar Kaino adlı bir İtalyan firmasında çalışıyordum. Orada gözüm açıldı. İtalyanca, İngilizce, Fransızca her dil konuşulurdu. Bu durum beni çok sarsmıştı. Bende bir Türkçe, bir İspanyolca, çat pat iki yılda St. Benoit'dan edindiğim Fransızca vardı. İspanyolca bilgim lisanlarımın temeli oldu. Tam da buradan kıvrarak o şirkette hayata başladık.

Evde İspanyolca konuşulurdu. Dedem ise iş yerinde Türkçe konuşurdu ama Türkçe yazmasını bilmezdi. Notlarını Raşi¹ karakterleriyle alırdı. Babamın öneyak olarak kurduğu Ha-Hemla'da danslar edilir, eğlenceler düzenlenirdi. Bizim zamanımızda erkeklerle kızların görüşmeleri, konuşup flört etmeleri oldukça zordu. Ha-Hemla'da bizi kaynaştırırlardı. Böylece arkadaşlarımızı seçer, gruplarımızı oluştururduk. Kendi grubumuzun başkanı her zaman bendim. Üç çocuğumun annesi, Avram Nahmias'ın kızı olan eşim Röne'yi de Ha-Hemla'da tanıdım. Balat dışında, sinagogun yanında oturuyordu. Karımla, babam gibi, dedem gibi, dedemin dedesi gibi ve muhtemeldir ki onun da dedesinin dedesi gibi, Ahrida Sinagogu'nda evlendik. Bir Balat geleneğini bozmamaya özen gösterdik.

Balat her daim kişiliğimizi şekillendiren bir semt oldu. Sokaklarını, evlerini, insanların hiç unutmadım ki hatırlayayım... Ailemizin bütün fertleri her zaman Balat'ta, üstelik aynı evde yaşadı. Adresimiz, Çilingir Sokak No. 13'tü. Bu evi büyük-büyük dedem ve iş ortağı birlikte, yan yana aynı şekilde inşa ettirmişler. 75 m² iki kat ve arkada her birinde 50 m²'lik güzel çiçekler ekilmiş bahçeleri vardı. Dedem de o evde

1 İbranicede din kitaplarındaki kutsal metinlerin hahamlarca yapılan yorumlarını yazmakta kullanılan İbrani harfleridir. Raşi karakterleri Ladino'nun yazılmasında da sıklıkla kullanılmış, bu yazı karakterleriyle birçok Ladino kitap basılmıştır.

doğdu, babam da, ben de! Hatta ilk çocuğum Jüliyet de orada doğdu.

Ben on üç yaşındayken dedemi kaybettik. Balat'ın nüfusunun sanırım %75'i, belki de fazlası Yahudi'ydi. Örneğin bizim sokak, bir uçtan bir uca Yahudi'ydi. İstisnasız herkes birbirini tanırdı. Özcesi bugünkü hayat sistemi yoktu. Şimdi millet yandaki komşusunu, üstteki komşusunu tanımıyor bile. O zamanlarda bir aile gibiydik. "Büyük Balat Ailesi"nin fertle-riydik. Bizim karşımızda Leon Efendi, yanımızda Jak Efendi, onun karşısında da Gayus otururdu. Şabat ve bayram masala-rında bütün aile ve komşular toplanırdık. Leon Levi karısıyla beraber aramıza katılırlardı. Sonraki yıllarda onlar İsrail'e göç ettiler. Cuma akşamları (kimi kez komşularımız da katı-lırdı) ailemizle toplanırdık. Ailemizle birlikte olmaktan başka bir eğlencemiz yoktu! Komşuluk münasebetleri çok kuvvet-liydi. Masalarımız her zaman geleneksel yemeklerle dona-tılırdı. Tabii o zamanlar buzdolabı yoktu, üstelik henüz icat edilmemişti! Tel dolaplarda muhafaza edilen yiyeceklerin hava dolaşımı sayesinde taze kalması hedeflenirdi. Şimdi size çok ilginç gelecek, pilavın üzerine reçel dökülerek yenirdi. Balat'ta yaşayan bütün vatandaşların gelirleri kısıtlıydı. Sem-timizde pek varlıklı bir adam yoktu. Bayramlarımız o şartlar-da yapılabilecek kısıtlı sayıda yemeklerle, makul kutlamalar-la geçerdi. Biz sadece bunu bilip, bunu tanıdığımız için büyük bir şey sanırdık. Balat dendiği zaman, cemaatin beraber yaşa-dığı, birbirini tanıyan, komşuluk hakkı sayan insanlar aklıma gelir. Mesela dedem bir âdetlerini şöyle anlatırdı: "*Bakardık komşular henüz siftah etmedi, giren müşteriye komşuya yol-lardık...*" Yani insanlar birbirlerini desteklerdi, rekabet yoktu. Bugünkü gibi birbirinin kuyusunu kazmak mevzu bahis de-ğildi. Balat bizlerdik, Yahudilerdik. Sonra zaman içinde Kara-denizliler Balat'a geldiler. Lazca sokakta duyulmaya başlayan bir dil olmuştu. O zaman anladık ki Balat'tan çıkmamız lazım.

Yine de sevgiyle anıyorum ki Balat'ta çok güzel günlerim geçti. Başka bir şey tanımamıştım. Bildiklerim Ha-Hemla, bizim sokağımız, sinagog, Fener'de hava almaya gittiğimiz parka giden yol. Bir kayık peydahladık, o kayıkla Haliç'te turlar attık. Bir de 'Samba' diye adlandırdığımız çok güzel dans eden arkadaşımız Yusuf Kubano vardı. Bizi çok eğlendirirdi. Esasında benim Balat'ım biraz da Sarika'dır. Onu vapurdan tanımıştım. Balat'tan kayığa biner, Kasımpaşa'ya varır, yokuşu yayan tırmanarak St. Benoit'ya gidip gelirdim. Bu yolculukların vapur gidiş-gelişlerinde ona âşık olmuştum. Olur da bu satırları okursa ona yürekten bir selam gönderdiğimi, asla unutmadığımı bilmesini isterim.

Yıllar sonra Şişhane'ye taşındıktan sonra bile, sinagoga gitmek için Balat'a gelirdik. Ben İbranice de konuşurum ama hiçbir zaman sofu bir insan olmadım. Sinagoga sadece bayramlarda giderim. Hayatımız sinagog, ev, komşu evi arasında geçiyordu. O yılların imkânlarında yazlığa gidemezdik. Babamın geliri sadece günlük masraflarımıza yetiyordu. Daha sonraları ben para kazanmayı başladım. Anneme bir yazlık tutup, onu biraz olsun rahat ettirebildiğim için çok mutlu oldum. Annem kendisini herkese kabul ettirmek isteyen iddialı bir kadındı. Yazları Yalova'daki Termal Tesisleri'ne gitmeye başladık. Oradaki bir köyde yazları ev tutulur, birkaç ay yaşanırdı. Yaz sonunda Balat'a dönerdik.

Balat'ta gençliğini yaşamış her insanın yolu en azından bir kere Ha-Hemla'dan geçmiştir. Oraya kızlı-erkekli karma bir grupta giderdik. Bugünlerden gerilere bakınca... Şimdilerde herkes birbirini davet edebiliyor, dansa götürebiliyor. Çok büyük serbestlik var ve gençler doğal hayatlarını yaşıyorlar. Bizim gençliğimizde yaşamlar böyle değildi. Kendimiz bir şey yapmaya muktedir değildik. Zaten bir şey anladığımız da yoktu! O zaman baba-oğul, anne-kız arasında da hiçbir şey anlatılmazdı. Daha doğrusu biz eski devir yaşantısını sürdür-

müştük. Lokalimize bir Rum kızı dadanmıştı. Biz de hemen onunla flörtlere girişmiştik. O yıllarda St. Benoit öğrencisiydim. Ama iki sene okuduktan sonra okulu terk ettim. Sınıf arkadaşlarım arasında Av. Selim Kanetti, Av. İzak Ruso, Jojo Bardavit ve Marsel Beceren isimlerini hatırlıyorum. Zamanında Balat'tan yürüyerek Fatih'te bulunan Türk mektebinde beş sene ilkokul, devamında Kasımpaşa, sonra da Şişhane'deki Musevi Lisesi'nde üç sene okumuştum. Okulu terk ettim demişken... Esasında çok yaramaz olduğumdan resmen okuldan kovulmuştum. Müdürümüz Santori, siyah cüppeli, takeli bir papazdı. Ders zili çalma saatinin ayarlandığı yeri bulmuştum. Sırf hıznırılık olsun diye zili vaktinden on beş dakika önceye ayarlayınca Santori çileden çıkmış ve beni resmen kovmuştu. Çünkü her zaman hiper-aktif bir gençtim. Öyle ki yedi yaşlarında bir çocukken bir gün bir arkadaşım bana dinamit buluşturup, okula getirmişti. *"Gel bak, bununla kayık yüzdürürüz"* demişti. Suda yüzdürmek üzere tenekeden oyuncak kayıklar yapıyor, altına da yüzdürebilmek için bir pervanenin yanına pamuk yerleştirip yakıyorduk. Dinamiti de *"Yüzdüreceğimiz kayık daha hızlı gidecek"* umuduyla kullanacaktık. Ben de dinamiti kapıp eve geldim. Bir tarafımda demirci büyük babam, bir tarafımda babam. İkisi de dinamitten anlayan insanlardı. *"Entre kara i mushos"* (kaşla göz arasında) dedikleri gibi sen dinamitin fişeğini ateşle ve buuuum! İşte "Parmaksız Kemal" lakabını o olaya borçluyum. Dört parmağım havaya uçtu. Demirci büyükbaba Samuel, beni sırtlayıp, koşa koşa Balat Or-Ahayim Hastanesi'ne yetiştirdi. Operatör Dr. Abut vardı. Parmaklarımın ameliyatını yapıp, düzeltti. Kullanabileceğim bir şekle getirdi. Okuldan ayrılmıştım, beş parasız ve "parmaksız"dım! Ben de mecburen kendimi para kazanmaya adadım. Bu konuda en büyük destekçim dedem oldu. İlgimi paraya yöneltmem için çok küçükken tatil günlerinde dükkânında çalışmamı sağlar, gün sonunda da cebime

inanılması zor bir miktar para koyardı. Tam iki buçuk lira! On yedi, on sekiz yaşında artık kendi paramı kazanıyordum.

Balat'ta bizim köşede çok meşhur bir adam olan Şekerci Binyamin vardı. Hiç unutmam, paramız olmasa da şeker verirdi, "toma ijiko, toma" (al çocuk, al) diyerek... Onun altında bir Müslümanın kıraathanesi vardı. Ondan sonra sıra halinde Yahudi berber Sabetay ve Manav Avram Efendi gelirdi. Muşamba yapan Pepo Almozlinos'un babası da orada manavdı. Bir de lakerdacımız vardı, sabah akşam "lakerdacımı" diye bağırarak dolaşır, balığını satardı. Kolonyacımız, onun yanında milli piyango bayiliği yapan Bay Meşulam vardı. Orada bütün ticari faaliyetler Yahudilerin elindeydi. Zaman içinde şurası burası derken, herkes Kurtuluş, Şişli, Taksim'e taşınınca, Balat'ta ekalliyet azaldı. Zaten ekalliyetin hemen hepsi Yahudi'ydi. En büyük cemaat Or Ahayim'di. Bizim orada hatırladığım kadarıyla beş tane sinagog vardı. En büyüğü Ahrida, Yanbol onun yanında, Balat dışında bir tane daha vardı. Sonra bir tane de Milli Sinema'nın yanında... Bir de İstipol Sinagogu vardı. Yani hep Yahudiler içinde büyüdük. Balat'ta filiz veren meşhur Agora Meyhanesi vardı. Yeri Yanbol Sinagogu'nun tam karşısındaydı. Meyhanenin sahibinin oğlu Hristo, benim arkadaşımdı. Kabadayılara gelince... Benim dedemden büyük kabadayı olamazdı. Çok şükür onunla ufkumuz açıldı.

Benim bir kayık satın aldığım günlerdi. "Bizim kayığımız var" diyerek kızları davet eder, havamızı atardık. O kayığın kürekleri vardı ama yelkeni yoktu. Daha sonra yelkenleri ben uydurdum. Gidip Ayvansaray'dan bir odun aldım, kayığa koydum. Bir de çuvaldan bir yelken yaptım. Tabii ki para yoktu. Tam rüzgârla gidecekken yelkenim kopuverdi. Direk diye yerleştirdiğim odun da kafama düştü. Balat'ın bütün zevki, Fener'in açık meydanıydı. Oraya gider parkta otururduk. Bu en büyük gezimizdi! Sonradan karım olan Röne'nin eski bir flörtü vardı. Adam mavi gözlüydü ve adı Bonjur'du. Ga-

Röne-Kemal Gülman, Ahrida Sinagogu

liba günlerin birinde Bonjour Röne'yi bırakmış. Ha-Hemla'da her şeye parmak basan ve parmakla gösterilen yegâne erkek bendim. Röne bana gelip, "*Durumumu biliyorsun, acaba seni sevgilimmişim gibi gösterebilir miyim?*" diye sordu. Ben de, "*Altından bir bokluk çıkmayacaksa, göster*" dedim. Netice itibariyle biz onu tavlayacağımıza, o bizi tavladı. Günlerin birinde, "*Benim Balat'taki anne-babamın evini görmek ister misin?*" diye sorunca, yok diyemedim. Gittik, anne-babasıyla tanıştık, sonra da oradaki dar kortijoda keyfimize baktık. Bu şekilde biz Röne'yle flört etmiş olduk. Sonra bir gün gelip, "*Yine eve gidelim*" dedi. Bu sefer annesi Viktorya/Rahel bizi karşıladı. O da kızı gibi yamandı. Sımsıcak bir tezahüratla, "*Damadım geldi!*" şeklinde beni karşıladı. Elbette şaşırmıştım. Henüz ekmeğimi kazanmaya bile yeni başlamıştım. Sonuçta tavlanan ben olmuştum!

O dönemde hepimizin geliri mahduttu. Benim Röne o zaman beceriklilik yaptı. Dikiş bildiği için sutyen yapmaya başladı. Nereye satacağını bilmediğinden, atılğan olan ben-

deniz sutyenleri alıp Sultanahmet'teki mağazalara götürdüm. Böylece aileye üç-beş kuruş girmesini sağladık. Röne'nin babasının para kazanacak bir durumu yoktu. Sadece evinin altındaki bir dükkândan gelen kirayla geçiniyorlardı. Sonradan benim kazancımdan da onlara bir şey vermem lazımdı ki hep beraber ayakta kalabilelim.

Dedem Samuel, karısına âşık olduğu için sinagogun karşısında ona bir ev inşa etmişti. Hâlâ duruyor mu bilmem ama babam onu satmıştı. Ablama dota (çeyiz parası) verebilmek için bunu yaptı. Babamın asıl adı Leon (Yuda) Levi'ydi. Biz de esasında çok eskilerden beri Levi'ydik. Soyadı Kanunu çıktığında (bir aileden fazlası aynı soyadını taşıyamayacağından) benim babam "gülen insan" olduğu için ona yakıştırılan Gülman soyadıydı. Cumhuriyet'in ilk yılları olan benim zamanımda Atatürk sevgisi çok yoğundu. Ekalliyet olsun, kim olursa olsun Türk nüfusu olan herkes Türk addedilirdi. Daha sonraları Müslim ile Gayrimüslim arasında farklar ortaya çıktı! Varlık Vergisi'nde benim demir tüccarı olan dedem servet tespit komisyonunun tahakkuk ettirdiği vergiyi zamanında ödeyebildi. Babam basın cemiyetinden olduğu için ona vergi koymadılar. Komşularımızdan Varlık Vergisi'ni ödeyemedikleri için Aşkale'ye gidenleri hatırlıyorum elbette. Daha sonra eşim olan Röne'nin babası, Avram Nahmias imkânı olmadığından, bir Kipur Günü¹ sinagogdan alınıp Aşkale'ye götürüldü. Orada sekiz ay boyunca taş kırdılar. Çok gücüne gitmişti ama aile arasında Aşkale şartlarına dayanamayacak kadar yaşlı olan kayınpederinin yerine gittiği söylenmişti. Aşkale'den döndükten bir süre sonra hayatı boyunca felçli olarak yaşamıştı. II. Dünya Savaşı dönemlerinde ise Türkiye'de umumi olarak kıtlık vardı. Neredeyse her şey vesikaya bağlanmıştı. Lakin, basın mensupları yine nispeten ayrıcalıklıy-

1 Kipur: Oruç tutularak ibadet edilen Kefaret Günü.

dı. Evlerine görece bir rahatlıkla alımlarını yapabiliyorlardı. Annem çok yufka yürekli, insansever bir kişilik olduğundan yemeklerimizi paylaşarak yardımlarda bulunurdu.

6/7 Eylül Olayları'nda biz Şişhane'deydik. Abuaf Han'da birinci kattaydık. Ana caddeye bakan dört tane odamız vardı. O günü çok iyi hatırlıyorum. Çünkü doğrudan gayrimüslimlere karşı yapılmış bir mevzuuydu. O zamanın başbakanı çıktı ve *"Madem ki Yunanlılar yaptı, siz de çıkın ne istiyorsanız yapın"* dedi. Bizim vatandaşlar da *"Kim ne kaparsa evine götürsün"* mevzusuna çevirdiler. Beyoğlu'nda ekseriyeti gayrimüslimlere ait olan bütün vitrinleri, mağazaları kırdılar, parçaladılar. Lebon, Markiz... Kalabalıktakiler parçalanan top top kumaşlardan, yerlere saçılan mücevherlerden toparlayabildiklerini de evlerine götürdüler. Neticede milli servet vatandaşın eliyle heba edilmiş oldu! Memlekete muazzam bir zarar verdiler. Düşmanın veremeyeceği kadar büyük bir zarar.

Her şeye rağmen bizim şansımız genele göre biraz daha yaver gitti. Türkiye'de ithalat henüz yeni başlamıştı. Bu aslında Osmanlı ticaret geleneğinin bir sonucudur. Her müracaat edene bin dolarlık lisans hakkı tanınıyordu. Lisans mevzuunu anlayınca, ne kadar tanıdık varsa hepsine birer firma açtım. Her birine biner dolar vererek tabii! O biner dolarlarla bütün gümrük tarifelerine başvuruyordum. Bu kez lisans al-ver ticaretine başladık. Sonra bu sattığımız lisanslarla millet ne yapıyor diye baktım. O bunu getiriyor, bu şunu getiriyor derken, niye ben de ithalat yapmıyorum diye düşündüm. Benim Fransızcam biraz çat-pat idi, halbuki babamın lisanı çok düzgündü. Babamdan muhaberatımı yapmasını rica ettim ve firma kurdum. Böylece ilk firmam, evde kuruldu. Üstelik "Yukuri" diye adlandırdığımız, yüklük görevi yapan depomuzda! Bütün kalabalıkları, hiçbir zaman kullanılmayacak alet edevat ve eşyayı attım. Aydınlatma koydum, dağınıklığı toparladım. Yazıhanemi kendi ellerimle kurdum. Zaten daima elim-

den her iş gelirdi. Balat'taki evimizi bile tahtalar alıp, iskele kurarak, dıştan-içten boyamış, restore etmiştim. Ofis açarken babam, *"Beyannamen, vergin, şu'yun yok, bu'yun yok, başına bela açma"* deyip çekincelerini, endişelerini, korkularını seslendirdince ona yanıtlım şöyle oldu: *"Baba risk almazsan para kazanmazsın! Onun için bırak da yapalım işimizi..."*

1956 yılında kendi ithalat büromu tek başıma açtım. Babamı yanıma alarak, sermayesiz bir firmayı Kemal Gülman namına, Cağaloğlu Yokuşu Saadet İş Hanı kat 1 adresinde Gülman Kontuarı ismiyle kurdum. Burada çok para kazandım. Süreç içinde işlerimi büyüttüm. Her zaman yüreğimin götürdüğü yere gittim. Hiç unutmuyorum... Ayda üç yüz lira maaş aldığım bir dönemde yaptığım işten beş yüz lira kazanmıştım. Gözüme o kadar büyük para gelmişti ki, *"Vereyim anneme de saklasın"* dedim. Anneme verirken babam gördü ve *"Bu beş yüz lirayı nereden çaldın?"* diye sordu. *"Ne diyorsun baba, senin oğlun hırsız olabilir mi?"* dedim. O da, *"Sen böyle bir para kazanamazsın ki..."* diye cevap verecek oldu. Zavallı babam ayda beş yüz lira kazanmıyordu. Baktım inanamıyorlar, ben de anneme, *"Bu beş yüz kâğıt arkadaşımındır. Saklayacak yeri yoktu, bana itimat edip verdi. Benim saklayacak yerim yok, ben de sana verdim"* dedim. Esasında aileyi artık ben idare ediyordum. Ablam Raşel'in kocasının Şişhane'de çanta dükkânı vardı. Bir gün ayrılmaya karar verdiler. İki çocuk sahibi ablam, Tepebaşı Musevi genci Marko Hayon'dan yirmi beş yaşında ayrılınca, öylesine mutsuz olmuştu ki onu İsrail'e yollamak durumunda kaldım. 70'li yıllardı... Çünkü o günlerde babamın bunlarla uğraşacak ne maddi ne de manevi gücü vardı. Ablamı İsrail'e götürdüm. Orada iki tane evimiz vardı. Ablamı birine yerleştirdim. Raşel ablam, Avram Benyakar ile ikinci bir evlilik yaptı. Fakat çocukları olmadı. Ben de bir süre İsrail'de kaldım. 1973 yılında İstanbul'a döndüm.

Bütün atalarıma Hasköy Mezarlığı'nda bir köşe yaptım. Rahmetli Vehbi Koç'un naaşı mezarından çalındıktan sonraydı. O durumdan esinlenerek mezarlarının başına bir nöbetçi koydum. Seneler senesi ben onu orada tutarım. Hiç kimse Hasköy'de böyle bir mezarlığa sahip değildi. Bizim mezarlar orada numunedir! Her zaman boyanır, bakımlıdır... Hatta başlarında da gece-gündüz bir şey olmasın diye üç tane köpek vardır. Hayat devam ediyor. Hem de her şeye rağmen! Çocuklarım Jüliyet, Şeyla, Lemi, Polat, Aslan Kemal ve yedi torunumla hayata umutla bakıyorum.

Yaşım seksen sekiz! Fakat azmim bitmedi!

Ne de olsa Balat'ta doğdum.

Bir Balatlı hiçbir zaman hayal kurmaktan, bunları gerçekleştirmekten vazgeçmez.

ÇELA BAHAR

Nüfus kaydım “Rahel” olarak yapılırsa da, kendimi bildim bileli “Çela” adıyla seslenirler. 19 Aralık 1929 tarihinde Balat’ta doğdum. Virjini ve Nissim Ariel çiftinin çocuğuyum. Ailemiz İstanbul kökenlidir. “*Nerelisiniz?*” sorusuna “*Trakya-Balkan*”, “*Doğu-Güneydoğu*” vs. gibi cevaplar vermeyiz. Has İstanbulluyuz.

Annem beni evde dünyaya getirmiş. Komşumuz doktordu, onun sayesinde ev ortamında, rahat bir doğum olmuş. Hayatı bu kadar seveceğim o günlerden belliymiş. Babam marangozdu. Diploması da vardı. Hasköy’deki Alliance’ta bu mesleğin eğitimini almıştı. Annem, babamın ikinci eşi. Sevgili babam Nissim Ariel, daha önce evliymiş ve üç çocuğu varmış. Karısının dördüncü hamileliğinde doğumda çıkan bir komplikasyonla hem bebek hem anne yaşamaya veda etmişler. Annem Virjini, babamın komşusuymuş. Tesadüf o ya, bekârmış. Üstelik sevgili komşusu Nissim Bey’in yaşları bir buçuk (Viktorya Mukader), dört (Simantov) ve altı (Leon) olan üç çocuğunu pek sevmiş. Birbirleri için iyi bir kıs-

Ariel ailesi

met olmuşlar. Evlenip, yepyeni bir yuva kurmayı başarmışlar. Annem, üvey kardeşlerime kendi çocuğuymuş gibi baktı. Hiçbir ayırım yapmadı. Ben de ağabeylerimi ve ablamı hep çok sevdim. Anne-baba bir, üç kız kardeşтик. En küçük yaşımdan itibaren dans etmeyi çok sevdim. Küçükken beni masanın üstüne çıkarırlar, alkış tutarak oynatırlardı. Sevgili ağabeyim Leon ise, kanun çalardı. Öylesine duygulu çalardı ki o sestен etkilenmemek olanaksızdı. Bunun yanı sıra muhasebe ve İngilizce öğrendi. Pan American Havayolları'nın İstanbul müdürü oldu. İşini gazetelerde ilan edilmiş bir yarışma sayesinde buldu. Başvuran binlerce kişi arasından Leon kazanmıştı. Ekmeğin karne ile satıldığı günlerde abim Leon sayesinde hiç ekmek sıkıntısı çekmedik. Allaha çok şükür ki, o yıllarda hiçbir şeyin yokluğunu çekmedik. Çünkü o dönemlerde ülkede genel anlamda büyük bir fakirlik vardı. Ne ararsan bulunmuyordu. Ekmek gibi pek çok şey karneye bağlanmıştı. O devirde nüfus cüzdanları yirmi sayfa kadardı, mühürlerle, damgalarla dopdolu. Şeker de karneyle veriliyordu. Bu yüzden çaylar kuru üzümle içiliyordu. Ekmeğin somunu giderek ufaldı ve karardı. Bembeyaz francalaları unuttuk. Annemin dikiş kutusundaki delik çoraplarımızı örmek için kullandığı tahta yumurta halen gözümün önündedir. Elbiseler tüylenir, ters yüz edilirdi. Papuçlara pençe yapılır, sonra tekrar pençe üstüne pençe yapılırdı.

Ağabeyimle sadece bir defaya mahsus olan tatsız bir anım var. Bir daha da tekrarlanmadı, çok şükür. Leon, işten eve döndüğünde, beni evde görmek istediğini tembihlerdi. Bir keresinde ben ondan sonra eve döndüm. Cezam müthiş bir silleydi. Bir daha da eve geç dönmedim. İkinci ağabeyim Simantov, camcılık yapardı. Ablam Viktorya rahmetli oldu. O bol çocuklu aileden geriye bir ben kaldım. Ağabeylerim ve ablalarım Hasköy'deki Alliance Israélite Universelle Okulu mezunlarıydı. O zamanlar ikinci ablam İda (Moris Levi'nin

babası Nessim Levi ile aynı sınıftaydılar) ile kuzinlerim Farajlar'ı kısa süreliğine Fransız okuluna yollamışlardı. Fakat babam bizi yollamadı. Çünkü herkesin ağzında "Türkçe Konuş" söylemi vardı. Zavallı babacığım da korkmuş, "*Ben bu kızları o okullara nasıl yollayayım?*" demişti. Sokakta Türkçe konuşmak zorundaydık. Katiyen İspanyolca konuşmuyorduk. Çünkü "Vatandaş Türkçe Konuş" günlerindeydik. Bu kampanyaya sanırım doğduğum yıl başlamıştı. Bizim gibi azınlıkların kendi dillerini konuşmalarını engellemeyi amaçlayan hükümet destekli kampanya esnasında bazı yerlerde Türkçe dışındaki bir lisanda konuşan insanlara bazı para cezaları verildiğini duyduk. Babamın telkinlerine göre cezası yoktu ama "bizim" için kötü olurdu. Gayrimüslimler kendi lisanlarını kullanmayacaklardı! Bu yazısız bir emirdi! Bizlerin okullu olduğu dönemde "Vatandaş Türkçe Konuş" çok yoğun hissedilirdi. Belki baskısı çok uzun sürmediyse de toplumsal hafızamızda bir travma olarak yerini uzun yıllar boyu muhafaza etti. Bu yüzden biz Cumhuriyet Okulu'na gittik. Üstelik bu kadar çocuğun Alliance'a gitmesi de çok masraflı olacaktı. Mecburen beş yaşındayken okula başladım.

Evimiz, Çarşamba'ya (Fatih'e) çok yakındı. Dolayısıyla okuluma da yakındı, hep yürüyerek giderdim. O yıllarda adresimiz Ayan Caddesi No. 30 idi. Çok çocuklu büyük bir aile olduğumuz için üç katlı evimiz kâgir bir yapıydı. En yukarısı yatak odaları, ortası salon ve yemek odası; aşağısı da mutfak ve bahçe. Mutfağımız çok büyüktü, sakalardan satın aldığımız suyun muhafaza edildiği küpler, her an hizmete hazır bir ocak, dizi dizi kalaylı bakır sahanlar, kapaklı tencereler, çamaşır kaynatmaya yarayan koskocaman bir kazan... Mutfaktan bahçeye çıkılırdı. Bahçemiz çok güzeldi. Dut ve incir ağacımız vardı. Bir köşesinde de annemin gözü gibi bakarak yetiştirdiği sebzeler, salata, soğan, maydanoz gibi envai yeşillikler. Muhtemeldir ki lezzetlerini hâlâ damağımda taşıdığım annemin

yemeklerini tatlandıran büyüklük eklentiler bu bahçenin ürünleriydi. Mutfağın üstünde, özellikle tuvalete rastlayan yerde tenekeden bir dam vardı. Bazen çok yağış varken oraya şemsiyeyle girerdik. Yeğenim çok esprili bir anlatımla bununla dalga geçerdi. Biz de gülmekten patlardık. *Kortijo* (sahanlık) mutfağın yanındaydı. Orada yemek yerdik. Caddeye bakan ön kısımda oturma odası vardı. Orada bir pencere vardı. Kapının zincirini açmadan önce oradan "*Kim geldi?*" diye bakardık. O evde çocukluğum çok güzel geçti. Birkaç sene evvel, ablam rahmetli olmadan önce, Balat Or Ahayim Hastanesi'nde tedavi görüyordu. Ben de ona "*Hazır buralardayken gidip bakayım, evimiz duruyor mu oralarda?*" demiştim. Öyle ya, belki güzel bir haber getirecektim. Her şey yerli yerinde olabilirdi. Baktım ki bizim üç katlı evimizi kat kat ayırmışlar. Çok trajik bir düş kırıklığıydı! En sevgili komşularımızın ilk sırasında Behar ailesi yer alırdı. Beharlar dört kardeştiler. Biri erkek, üçü kız, hepsi bekârdı. Evlerindeki mobilyaları görseniz... Adeta hepsi saraydan gelmeydi. Zengindiler ama fakir gibi yaşıyorlardı. Beharlar konusunda aramızda çok şakalaşır, gülerdik. Babam espri dolu bir adamdı. Ailecek toplandığımızda onları da davet ederdik. Babam onlara takılır, muziplikler yapar, sonra da hep beraber kahkahalarla gülerdik. Onlarla çok güzel komşuluk geçirdik. Beharlar'ın yanında bizim bahçeye de çıkan bir yol vardı. Orada oturan eczacı Yahudi'ydi. Yanımızda Rum komşularımız vardı. Rum komşularla fazla diyalogumuz yoktu. Esnafın çoğu Yahudi'ydi. Mesela her şeyin satıldığı Yahudi bir bakkalımız vardı, uzaktan akrabamızdı. Kaşer et satan bir dolu kasabımız, bir de balıkçımız vardı, Avram. *Çiroz* (kurutulmuş uskumru), *liparidas* (çerez niteliğinde kurutulmuş küçük balıklar), *likorino* (tütsülenmiş uskumru balığı), *garato* (lakerda), *truşi balık* (salamura balık) satardı. Mösyö Leon Brudo gibi birkaç manifaturacı, Yumurtacı İsrail, çoğunlukla Gürcü Yahudilerin kumaş ve çorap sattığı mağa-

zalar... Her saat sokakları dolduran seyyar satıcılar Balat'ın küçük nüfusunun canlı ticaretini temsil ederdi. Bıçkın tulum-bacımız Ezra toplum görevinde olmadığına geçimini sırtladığı kalın sopanın iki ucundaki kovalarla su satarak sağlardı. Seyyar meyve-sebze satıcılarının tekerlemeler halindeki çı-ğırtıları mahallelerin bütün sokaklarında duyulurdu.

Balat'ta yaşayan Türk, Rum, Ermeni herkesle ilişkiler iyiy-di ve iyi komşuluklarımız vardı. Semtin farklı mahallelerinde dağılmış durumda olan geniş sayıdaki Türklerin (Müslüman-ların) Rumlarla arası o kadar sıcak değildi. Türklerin Yahu-dilerle arası daha iyiydi. Bildiğim kadarıyla, eski zamanlarda kolluk kuvvetleri Yahudi yetkililere yardımcı bile oluyormuş. Örneğin Cuma (*Şabat*) akşamı işyerlerinin kapatılması için sinagogun *gabay*'ına Türk polis memuru eşlik ederdi. Türk-lerle Yahudiler arasındaki uyum konusuna gelince... Esnaf açılış/kapanış saatlerini, ürünlerini Yahudi müşterilerinin beğenisine uygun seçerdi. Balat Kapısı'ndaki fırıncı Yahudi okulundan çıkan çocuklara *mersa* (kavrulmuş dalak) satar-dı. Müslüman şekerçi Yahudilerin Hamursuz Bayramı olan Pesah'ta *şarope blanko* (beyaz süt tatlısı) yaparlardı. Aslında Balat sokakları Yahudi dini bayramlarının ritmine uygun da yaşıyordu. Purim kutlamasında sinagog çıkışı çevrede tatlılar, küçük oyuncaklar, *koladikos* (şekerle doldurulmuş patikler) satılır, piyangolar düzenlenirdi. Çocuklar akşamları evden eve dolaşıp *Purim Purim Lanu* (Purim Purim bizim için) şarkısını söyleyerek şeker/tatlı peşine düşerlerdi. Fırınlarda Purim'in sembolik tatlısı olan "Aman'ın Kulağı" şeklindeki kurabiyeler bulunulurdu. Okullu çocuklar tiyatro gösterileri yaparlardı.

Pesah'ta, Hamuruz Bayramı'ndan hemen önceki sabah sinagogun *sammaz*'ı (sinagog görevlisi) sokak sokak dolaşır, kısıtlanan yiyeceklerin, ekmek kırıntılarının ortadan kaldırıl-ması gerekli olan saatin geldiğini "*empeso la büyük hames*" (büyük yasak saati başladı) şeklinde duyurular yapardı. Bunu

duyan kadınlar mutfaklarını evde kalan son ekmek kırıntılarından arındırırdı. Bu sekiz günlük dönem için Balat'ta imal edilen *matza* (mayasız hamurla yapılan ekmek) çoğu zaman hahamlarla çatışmalara vesile olabiliyordu, çünkü bazıları kurallara uygun olmayan sıradan fırınlarda pişiriliyordu. Dini kuralların şartlarına uymayan bu *matzalar*, hahamların tüm müdahalelerine rağmen ucuz olduğundan yoksullar tarafından satın alınıyordu.

Ben pek alışveriş yapamazdım. Evin en küçüğüydüm. Babam cuma akşamları şarap içerdi. Bizim evden on dakikalık bir yürüyüşle bir mahzene giderdim. Duyduğum kadarıyla oranın en eski sahipleri -İzak ve Yakovaçi- Ege adalarından Balat'a getirtilen Yahudilerdendi. Sonraları onların işini Bulgarlar yapmaya başladı. Elimde götürdüğüm boş şişeyi açık şarapla doldurtur, babama götürürdüm. Bizim evin yakınlarında bir başka Bulgar aile daha vardı. Süt ürünleri satarlardı, muhallebileri meşhurdu. Benim Pepo Faraj adlı bir kuzenim vardı. O her sabah oraya gider, sevgilisiyle buluşur, kahvaltı yaparlardı. Musevi olsun, Müslüman olsun, Rum olsun hepimizin görüştüğü her millettten arkadaşlarımız vardı. Bizim evin elli metre ilerisinde açık bir saha vardı. Orada çeşitli oyunlar oynardık. Balat, çocuklar için sevecen bir yuva, adeta güvenli bir kozaydı. Babam işi olmadığı zamanlar bizi gezmeye götürürdü. Balat'tan ailece kayıklara biner mesire yerlerine giderdik. Bazen Balat tepelerinde piknik yapmaya giderdik. Balat'tan Kasturiya'ya doğru yokuş yukarı tepelik bir yere giderdik, *Las Siete Setes* (Yedi Setler) diye adlandırılan. Manzarayı seyrederdik ve çimenlerde serilir keyfimize bakardık. Hasköy'de annemin veya babamın kuzenleri yaşardı. Onları görmeye gittiğimizde genelde vapurla karşıya geçerdik. Annemle sık sık hamama giderdik. Bütün Yahudiler Tahta Minare Hamamı'na giderdi. Çok sevdiğim o hamamda bir mikve vardı. Fener semtine hayli yakındı. Düğün öncesi

de o mikveye girdim. Hatırlıyorum, kına gecesinden önce, ailenin bütün kadınlarıyla birlikte, gülüşmeler, kahkahalar eşliğinde annemin hazırladığı ufak tefek yiyecekler ve gazozlarla çok eğlenceli bir gün geçirmiştik. Bazı Türk komşularımız da davetli olduğundan, annem beraberinde onlarında beğeneceği mezeleri ikram etmek üzere yanında getirmişti. Halen faal olduğunu zannettiğim Tahta Minare Hamamı İstanbul'da, günümüze ulaşmış en eski hamamlardan biriydi. Tahta Minare, Balat'ın en sonuydu. Tahta Minare Camii ile hamamı Fatih Sultan Mehmet yaptırmış, İstanbul'un en eski eserleriydi. Oradan sonra Yahudiler oturmazdı. Tahta Minare'den itibaren Rumların evleri vardı. Sanırım onlar daha zengindi. Evleri genellikle üç katlı, daha sağlam yapıları ve yol boyunca mimarın elinden çıkmışçasına düzenli bir görünüşe sahiptiler.

Karabaş Mahallesi Yahudiler tarafından *Afuera de Balat* (Balat dışı) olarak adlandırılırdı. Haliç kıyıları, iskeleler buradaydı. Tam hatırlamıyorum ama sanırım, Hasköylüler veya daha muhtemeldir ki Galata'da oturan bazı daha varlıklı kesimler biraz da alaycı (belki de aşağılayıcı) söylemlerle "denize nazır" olan Balat'ımızı Fransız terminolojisinde anıldığı üzere *Balat-sur-Mer* veya *Balat-les-Bains* lakaplarıyla anıyorlardı.

Balat'ta yaşayan aşağı yukarı her ailenin Hasköy'de bir yakını, bir akrabası vardı. Bizim zamanımızda birçok evliliğin iki yakada oturanlar arasında gerçekleştiğini biliyorum. Geçen asrın sonlarına kadar Balat'ta hayata veda edenler, Eğrikapı Mezarlığı'nda gömülürdü. Mezarlık dolunca Hasköy'deki mezarlık tahsis edilmişti. 1911'deki Büyük Balat Yangını'nda Alliance'ın kızlara mahsus bölümü küllere dönüştüğünde, talebeler deniz aşırı Hasköy'deki Alliance'a gitmek zorunda kaldılar. Kimileri kızlarını Galata'daki Alliance okuluna yollardı. Bazı aileler bu sebeple bölündüler. Kimisine göre Hasköy, Balat'a nazaran daha nitelikli bir yaşam alanıy-

dı. Bu doğrultuda iki yerleşim arasında üslubuna uygun bir çekişme vardı. Birbirlerine *Balatlı mansevo* (gururlu – bıçkın “genç”), *Hasköylü pasika* (“pısırik” anlamında küçük kuru üzüm) derdi ve Hasköylülerin bu iltifatı tam tersine çevirerek kullandıkları da aşikârdı.

Balat korunaklı bir yuvaydı fakat ülkece yaşayacağımız zor günler kapıya gelip dayanmıştı. Varlık Vergisi’nde babam Aşkale’ye gitmedi. Sanırım 1.500 lira gibi bir borç çıkarmışlardı. Bu rakam o günlere göre oldukça çoktu. Babam yine de dişini sıktı ve ödedi. Elbette çok zor zamanlar yaşayarak... Aslında gündelik hayatımızda rahat geçiniyorduk. Fakat babamın hiçbir zaman öyle bol parası olmadı. Tabii bu kadar çok nüfusu göz önünde tutunca, doğal karşılıyor insan. Evin ihtiyaçlarını babam da annem de görürdü. Cuma geceleri (Şabat) ve bayram geceleri eksiksiz hep bir arada toplanırdık. Bizim aile zaten tastamamdı. Bildiğimiz bütün geleneksel yemekler evimizde pişerdi. Zaten hepimiz farklı şeyler severdik. Hepsisi de pişirilir, hazırlanırdı. Zavallı annem sabahın 3’ünde uyanır, hazırlıklarını yapardı. Evimizde babamın bekâr bir erkek kardeşi de yaşırdı. Bir halam vardı benim, Zimbul Asseo. Hiç çocuğu olmamıştı. Kocasını ölünce o da bizim evimizin nüfusuna katılmıştı. Anlayacağınız komple bir aileydik. Başkalarına zaten yer yoktu! Babam sanırım yalnız bayramlarda sinagoga giderdi ki bu sinagog muhakkak Ahrida’ydı. Biz düzenli olarak yazlığa giden bir aile değildik. Sadece Viktorya ablam ailesiyle birlikte Heybeli’ye veya Büyüka’ya giderdi. Ben de yazın onların yanına giderdim. Zaten kocamla da Büyüka’da tanıştık.

Balat’tan ayrıldığım zamanlar yirmili yaşlarıma ilk yarısına denk gelir. “Hayırlı bir olay” neticesinde Balat’tan ayrıldım. Evleneceğim adam da Balatlı’ydı, Vitali Bahar. Vitali’ye Balat’ta “Acem Vitali” derlerdi. 1921 doğumluydu, ilk bankerlerdendi. Karaköy’deki Zülfaris Sinagogu’nda, 1953

yılında evlendik. Ben yirmi iki, kocam otuz bir yaşındaydı. Bir arkadaş vesilesi ile tanıştık. Başlangıçta aşk yoktu ama süreç içinde birbirimize âşık olduğumuzu anladık. Taksim’de, Sular İdaresi’nin yanı başındaki Merkez Apartmanı’na taşındım. Kocamın babası İranlı olduğundan kocam askere gitmemiştir. Vitali de Hasköy’deki Alliance Okulu’nda okudu. Allaha şükür benim kocam tam arzuladığım hayatı yaşattı bana. Çok seyahatler yaptım, hem kocamla hem de yalnız veya ağabeyimle beraber... Kocam işine çok bağlıydı. Ofisi Umum

Sigorta Han’daydı. Orada çok talebeler yetiştirdi. Karı-koca aramızda Türkçe konuşurduk. Vitali Fransızca ve İspanyolca da konuşurdu. Ben İngilizce bilirdim. Evliliğimden iki çocuk sahibi oldum, Salvo ve Eti. İki çocuğum da ortaokuldan sonra yurt dışında okudular. Bugünlerde üç torunuma da Balat’ı masal yıllarımız olarak anlatıyorum.

Çela-Vitali Bahar

“Biz Balatlılar görüştüğümüzde kardeşlik duygularıyla birbirimize sarılırız”

CENİ FRANKO-GÜLNİHAL

1947, Balat doğumluyum. Bir erkek kardeşim (David Habib) ve bir kız kardeşim Flor Habib Loya ile güzel bir aileye doğduk. Annem Ester (Stamati), babam Sami Habib doğma-büyüme Balatlı’dır. Sevgili babaannem, İskenderiye’den göç ederek Balat’a yerleşmiş. Otuz dokuz yaşında dul kalan anneannem ise Yeniköylüydü, varlıklıydı. Balat’ta dedemle yedi tane kâgir ev sahibi olmuşlardı.

Ester-Leon Habib

Annem Hasköy Allian-ce’ta okudu. İyi bir öğrenci olmasına rağmen sadece ilkokulu okuyabildi. Şuna açıklık getirmek isterim ki yanlış anlaşılmasın! Bu durum kız çocuğu olmasından kaynaklı değildi. Babam da sadece ilkokulu bitirebilmişti. Dönemin ruhu ve sosyo-politik nedenlerle bu durumu açıklamak daha doğru olur kanısındayım. Ben de mahalleden pek çok arkadaşım ile beraber Allian-ce’ta okudum. Evimizin hemen yanında Ulubatlı Hasan İlkokulu vardı. Fakat baba-

mın dünya görüşüne göre bir Yahudi çocuğu Yahudi eğitimi almalıydı. Onun arzu ettiği gibi oldu ve ben Alliance'ta okuyabilmek için her sabah kayıkla Hasköy'e geçtim. Esasında bu çok eğlenceli bir okul yolculuğuydu. Yanımda sevgili arkadaşlarım, balıkçı kayığının içinde... Tek bir çocuğun bile denize düştüğü duyulmamıştır. Şimdi düşünüyorum da... O küçücük çocukları nasıl bırakırlardı? Sanıyorum ailelerimizin kayıkçılarıyla muhabbeti vardı, onlara çok güvenilirdi. Hatırlıyorum... İlkokula başladığım sene Boğaz'ın donduğu yıld (1954). Bir de Hasköy tepelerindeki karı düşünün. Buna rağmen başımıza hiçbir şey gelmedi. Sağ salım okulumuza gidip gelmeye devam ettik. Alliance'ın geleneğine göre üçüncü sınıf öğrencilerine, birinci sınıf öğrencisi teslim edilirdi. Dolayısıyla üst sınıflardan büyüklerimizin de gözü üstümüzdeydi. Çiçek gibi bakılırdık. Bugünle kıyaslanamayacak düzeyde bir güven ortamı içindeymişiz. Üstünden zaman geçince anlaşılıyor bazı şeyler.

Aslına bakarsak kötü, sarsıcı olaylar da yaşamıştık. Örneğin 6/7 Eylül'de! O sıralar ben sekiz yaşındayım. Annem de erkek kardeşime yedi aylık hamileydi. Biz anneannemin iki katlı evinde oturuyorduk. Elleriinde bayraklar ve sopalar olan bir kalabalık, haykırışlar eşliğinde sokağımıza daldılar. Pencerelerimizdeki dışa doğru, bombeli demir parmaklıklara asıldılar. Yanımızda Ethem Efendi ve Şaziye Hanım Teyze vardı. Hatta anneannem onlarla ağacın dalı kesilsin-kesilmesin konusunda sık sık söz dalaşına girerdi. Onlar birer sandalye alıp bizim evin önüne oturdular. Dediler ki: *"Burayı elleyme-zsiniz. Geçin geçin, burada hiç kimse yok!"* O akşam babam evde değildi. Hahambaşılık bünyesinde, İsrail'den gelen bir milletvekiliyle toplantıdaydı. Orada da hemen kapıcı gelmiş, *"Beyoğlu alt üst"* diyerek teker teker binayı boşaltmış. Babam tabii Balat'a gelmek istiyor, koşa koşa Kasımpaşa'ya iniyor. Yol yok, taksi yok... Bir sandalcıya çok büyük bir para veriyor

ve kendini gecenin karanlığında Balat'a atıyor. Eve varınca annem ona bir güzel çıkışıyor. Anneannem çok dindar bir kadındı. Bütün din kitaplarını ortaya çıkarıyor. Dualar ederek, *"Bakın, bu elimdekilerle gelenlere bizim Yahudi olduğumuzu göstereceğim"* diyor. Sanırım saldırganların aslında sadece Rumları hedeflediğini anlamış, Yahudi olmanın bizi kurtaracağını düşünmüştü. Ethem Efendi, bizi o korkunç durumdan gerçekten kurtardı. Babam Beyoğlu ve civarında gördüklerini dehşet içinde anlatırdı: *"Yerlerde kumaşlar, beyaz eşya, mobilyalar..."* Hatta bir tanesi, elinde bir top kumaş, babamı durdurup, *"Abi tut bunu"* deyip ucundan kumaşı tutturmuş ve şşşrak diye toptaki kumaşı ikiye bölmüş. Bunu anlatmıştı. Balat'ta bizim oturduğumuz yerden, yani Selaniko'dan Or-Ahayim tarafına giderken yaklaşık on kilise vardı. Çapulcular için memba orasıydı! Rum kasaplar, Rum mezeciler vardı. Etler, konserveler, mezeler ayaklar altında... *"Yakıp yıkıyorlar"* diye duyulduğunda, herkes *"bayrak asın"* diye tavsiyelerde bulundu. Evde bayrak yok! Sadece bizde ve manifaturacı Bay Franko'nun dükkânında bayrak yok. Sonra ansızın bir şey oldu! Daha sonra kayınpederim olacak kişi, manifaturacı Bay Franko, o güruhun doldurduğu kamyonlardan birine bindi, onlar gibi bağırmaya başladı. Onu kamyonun üzerinde gören Balatlılar, *"Mösyö Franko saliyo loko – kon los bandidos estava"* (Bay Franko çıldırdı, haramilerle birlikteydi) dediler. Kayınpederim ise o serserilerden birinin elinden bir bayrak kapıldığı gibi kamyonun atlayıp mağazasının camekânına koyup önünde oturdu, böylece malını korumuş oldu.

Sarsıcı, büyük olaylardan ailemiz de elbette etkilenirdi. Onun dışında sessiz, sakin, mazbut bir aileydik. Ailem kendi halinde, orta sınıf bir Musevi aileydi. Babam hiçbir zaman varlıklı biri olmadı. Pompalı ocakların ıgneleri ve benzeri tenekeler aygıtlar imal eder, bunların ticaretini yapardı. Şu da var ki, Balat'ta çok çok zengin olanlar da yaşam tarzlarıyla var-

lıklarını göstermezlerdi. Babam gibi tüm Balatlılar, olmayan imkânlarıyla bile eğitime önem verirlerdi. Babam çok sıkışarak beni St. Benoit'ya gönderdi. Benim gibi beş arkadaşımınla birlikte, Balat'tan St. Benoit'ya giderdik. O yıllarda bu büyük bir şeydi. Anneannem varlıklı bir kadındı. Dedem öldükten sonra kendisine dokuz ev miras kaldı. Hayatı boyunca onları satıp-satıp yedi. Ailemize de ufak katkıları elbette olmuştur. Ekonomik olarak kısıtlı imkânlarla sahip olarak büyüdük. Bunun yanı sıra babam, uzun yıllar boyunca Makabi Spor Kulübü'nde Yahudi gençlerine barfiks-barparalel dersleri verdi. Babam bunu Yahudi gençliğinin dinç, sağlam olması, sağlıklı bir vücuda sahip olması için yapardı. Öyle ki ondan bize kalan en büyük mirasımız, İsrail sevgisi! Babam gençken, özel günlerde Makabi formasını giyer, takım arkadaşlarıyla mahallede tantanalı gösteriler eşliğinde yürürdü. Makabi Spor Kulübü, daha sonraları (30'lu yıllarda) bir gençlik derneği olan Ha-Hemla'ya dönüştü. 1950'lerde ise ünlü doktorumuz Dr. Jak Kurtaran ve Balat'ın ileri gelenlerinin girişimleriyle çocuk yuvası oldu.

Babam günün birinde İsrail'e yerleşmeyi arzu ediyordu. Annemle bu konuda büyük bir fikir ayrılığı yaşıyorlardı. Annem biraz da zorunluluktan dolayı İsrail'e gidemezdi. Çünkü babasını kaybetmişti, şizofren bir ağabeyi vardı. Onunla ilgilenmek zorundaydı. İsrail, o yıllarda şizofren hastalarını kabul etmezdi. Annem de ağabeyini ve dul annesini geride bırakarak, İsrail'de yeni bir yaşam kurmak istemedi. Fakat günün birinde hiç beklemediği bir durumla karşılaştı. Çok sevdiği kocasının, onu İstanbul'da bırakıp, İsrail için yola çıkmak üzere olduğunun haberini aldı. Ansızın! Ne kadar trajik bir durum olduğunu düşünün... Bunu da şöyle öğrenmiş... Bir gün Beyoğlu'nda bir arkadaşının evine gidiyor. Orada bütün kadınlar kocalarını methediyor. Annem de "*Benim kocam çok iyi, hiçbir sıkıntım yok,*" diye anlatıyor. Bu arada hakkını ye-

mek olmaz, babam hakikaten muhteşem bir insandı. Oradaki kadınlardan biri de dayanamamış, anneme demiş ki, “*Sen uyu uyu... Senin kocan Kadeş vapuruyla İsrail’e kaçıyor...*” Zavallı annem inanamıyor. Ben herhalde dört-beş yaşlarındaydım. Sonradan anlattığında “*Müdüriyete gittim*” demişti ama sanırım pasaport idaresine gidiyor. O zaman pasaport çıkarmak bugünlerdeki gibi değil. Pasaport çıktı mı muhakkak bir yerlere gidiliyordu. Neyse ki bu sorun aile içinde kısa süre içinde çözüme kavuşturuldu. Böylece ailemizin dağılması önlenmiş oldu.

Eşim de Balatlıdır. Balat’ta Adalet Fabrikası’nın tam karşısında otururdu. Ben oraya gelin gittim; Mahkeme Altı Sokak, No. 45. Ailemin evi de tam arka sokağımızdaydı. Anlayacağınız eşimin ailesiyle (Franko’lar) komşuyduk. Bu o yıllarda çok sık rastlanan bir hayat biçimiydi. Fakat sanırım bu tarz ilişkiler Balat’ta daha yoğun yaşanırdı. Kocam Or-Ahayim gençlik başkanıydı. Ben de oraya sık giderdim. Zaten Saint Benoit’dayken çarşamba ve cumartesi günleri okul yarım gün olurdu. Özellikle yaz aylarında evimize yürüme mesafesinde olan Or-Ahayim’e gider, gönüllü olarak çalışırdım. İnsanlara yemek verirdik, tırnak keser, saçlarını tarardık. Orada çalışan Rum bir hemşire bize iğne yapmayı öğretti. Or-Ahayim’de defalarca rastlaşmamızın ertesinde kocam olacak Sami beni istetti. O zamanlar böylesi Balat’ta normaldi. Aramızda on iki yaş fark vardı ama bu da o dönemde sıradan bir durumdu. Evliliğimiz aşkla başlamadı ama elli iki sene süren inanılmaz bir beraberliğimiz oldu. İyi bir insan, iyi bir koca, iyi bir baba oldu ve iki yıl önce (2018’de) aramızdan ayrıldı. Evliliğimiz yoklukla başladı. Kayınvalidem bize yatak odası hazırlamak için salonunu boşaltmıştı. Onların yanında yaşadık. Holde otururduk. Kayınpederimin 20’ler Sınıfı Nafia Askerliği yaptığını, Aşkale’ye gittiğini biliyorum.

Franko-Gülnehal ailesi bir arada, Ahrida Sinagogu

Kocamla düğün törenimiz tabii ki Balat'ta, Ahrida Sinagogu'nda gerçekleşti. Kayınpederimin babası mezatçıydı, kayınvalidem de Balat ölçeğinde en şık kadınlarındandı. Sinagogun *teva'sı*¹ pruva şeklinde ve kapalı olduğundan hem gelinin, hem de annelerin elbiselerinin orada gözükmeleri oldukça zor bir meseleydi. Kayınvalidem, "*Ben haute-couture elbise diktirdim, sen düğünü Neve Şalom Sinagogu'nda yapmak istemiyorsun, o zaman o 'teva' çıkarılsın*" dedi. Jak Franko, yani kayınpederim çok dindardı. Ahrida Sinagogu'nun müdavimi olduğundan başka sinagoga gitmeyi kendine yakıştırmamıştı. Kadının fendi erkeği yendi ve tarihi sinagogun pruva şeklindeki *teva'sı* geçici olarak yerinden edildi. *Haute-couture* elbise kırılsın, güzel görünsün diye! Bizim evden sinagoga kadar bütün yollara halılar döşendi. Böyle özel bir şekilde evlenmiş olduk. Ben de Balatlı gelinler gibi *tevila* (arınma

1 Tevrat'ın konup okunduğu dua okuma kürsüsü.

merasimi ritüeli) yapmak üzere *mikve*'ye (arınma havuzu) girdim. Bizler Mimar Sinan'ın ilk eserlerinden biri olan Balat Camii'nin yanındaki Balat Hamamı'na giderdik. Düğün öncesi gidilen hamam-tevila kız annesinin davetidir. O dönem Divan Pastanesi'nden pastalar yoktu ama bisküviler, gazozlar ikram edilirdi. Balayına Bursa'ya gittik. Balayı sonrasındaki hamam-tevila ritüeli, geleneklere çok sadık kayınvalidemin davetiydi. Nedenini bilmiyorum ama bu davete kırmızı bir reçel götürülmüştü, sanırım gül reçeliydi. Bir de Şabat de *Novyo*¹ çok önemliydi. Bütün bunlara sadık kalarak, bu ritüelleri ben de yirmi dört sene öncesinde oğlumun düğünü için yaptım. Hamam gibi, düğün gibi ritüellerimizin ikramları kısmında "*Biskoço de levadura*" (mayalı bisküvi) yapılırdı. Mayalı tatlı mahlepli bir hamur... Akşamdan yoğrulur, örtülerek bekletilir, sabahına fırına verilir. İzmirliilerin de böylesi bir adeti var – onlar da buna *roska* (bir tür Paskalya çöreği) diyorlar.

Kayınpederim çok dindardı. Cumartesi günleri evde ateş/elektrik yakılmazdı. Evde sobayı yakan bir personel vardı. Kızım ve ben de bu geleneği sürdürüyoruz, *Şomer Şabat*'ız. (Şabat kurallarını muhafaza eden). Kocamın ailesinde Şabat masaları, bayram masaları da oldukça önemliydi. "Franko evi" çok yemek yenen bir evdi. Evin önünde salı günü bir pazar kurulurdu. Her hafta, hiç şaşmadan, pırasalar, ıspanaklar alınır. Onlar çarşamba günü halledilir, perşembe günü de hepsi pişirilirdi. Çoğu kez annem, babam, anneannem ve iki kardeşimden oluşan ailem bize gelirlerdi. Franko'lar annemin evine gitmezlerdi! Annemlerde *kaşerut* uygulaması olmadığından sadece kahve içmek üzere ziyarete giderlerdi. Biz böylesi bir ortamdan gelmiyoruz fakat günümüzde kardeşlerim de *kaşeruta* dikkat ediyorlar. Hayat... İnsanlar değişiyor. Bütün dini hassasiyetlere rağmen Balat'ta ilişkiler hep çok iyiydi. Müs-

1 Şabat/Cumartesi töreninde damadı kutsama duası.

lman komşularımızla can-ciğerdik. İnanılmaz bir dostluğu-muz vardı. Benim nikâh şahidim komşumuz Mustafa Bey'di.

Bütün mahalle Yahudi takviminin yasalarına uygun yaşı-yordu. Eskiden, sanırım bu yüzyılın başına kadar, her cuma akşamı, sinagogun sammaz'ı (görevlisi) sokaklarda dolaşı-rak Şabat'ın başlangıcına işaret ederek "*Assender ke'es tadre*" (*Lambalarınızı yakın, geç oldu*) diye ıgırırdı. Ticarethanele-rin yoğunlukla bulunduğu Kanfafana'nın kapılarını kapanır, çalışma haftası son bulurdu. Cuma günü saat beş sularında her sinagogun *gabay*'ı (idare amiri) Türk hukuk temsilcile-riyle birlikte sokaklarda dolaşır ve dini kurallara uygunlukla herkesi işyerini kapatmaya mecbur bırakırdı. Yahudi olma-yan çok az sayıda tüccar, dükkânların yörenin kapanması ya da nasılsa müşterileri olmayacağından bu uygulamaya çare-siz boyun eğerdi.

Kocam "Kanfafana" diye adlandırılan yerde babasıyla bir-likte çalışırdı, esnaftılar. Kanfafana dediğimiz yer, Balat'ta dar bir sokak. Kanfafana'nın hangi kelimenin bozulmuş hali oldu-ęunu bilmiyorum. Bildiğim tek şey, burada yüzde doksan do-kuz Yahudi esnafın olduğuydu. Balat'ın Rav'ı (Hahamı) Leon Nahum'un bu sokakta tuhafiye dükkânı vardı. Leon Nahum, her derde deva bir adamdı. Oraların bilge kişisiydi. Darılan-ları barıştırmak, gençleri evlendirmek gibi bir sosyal misyon yüklenmişti. Bizi de o evlendirdi. Hatta benim oğlumun sn-netinde de bulundu. Özcesi mahallenin en saygıdeğer insan-larındandı.

Kanfafana'nın bir alt sokağı, Leblebici Sokak'tı. Orada Al-bukrek Camcı ile diğer camcılar vardı. Sami Kordova manifa-turacıydı. Ayakkabıcıların da yoğun olduğu bir sokaktı. Esa-sında enteresan bir sokaktı. Kocamın manifatura dükkânının tam karşısında, Leon Brudo'nun manifatura dükkânı vardı. Daha ileride Soli Levi'nin (Dr. Aron Levi'nin eşi) büyükbaba-sı, manav Almozlinos vardı. Piyangocular ve kasaplar da bu

sokaktaydı. Bir de *merzero*¹ dediğimiz sıcak sıcak *mersika*² satan biri vardı, ekmekle yerdik. Bir de tabii Yahudi bir balıkçı vardı. Bir de kömürçümüz vardı, Gavriyel! Biraz küfürbaz bir adamdı. Yüzü, gözü her zaman kapkara, kömür içindeydi. Kömür Balat'ta çok kullanılan bir şeydi; evlerde ısınmak için mangal yakılır, kahveler de orada pişerdi. Daha ileride, Çiçek Sineması'nın arkasında Dr. Jak Kurtaran vardı. Onun ağabeyi Miele, General Electric gibi ithal beyaz eşya satan çok akıllı bir adamdı. Balat'ta Yahudi meyhanecilerin varlığından da söz edilir. Leblebici Sokak'ta şarap imal eden Benezra Ailesi vardı. Komşularımızla kardeşten öteydik. Bir tarafımızda Sabetay Moreno'lar vardı, diğer tarafımızda Suzan Eskenazi'ler.

Balat'ta bizi ürküten tek bir şey vardı ki hâlâ oradan ürkerim, nedense... Hani bir fırın yapılmıştı derlerdi ya! İşte, Ayvansaray'a giderken Demir Hisar Caddesi üzerindeki o fırının önünden hep ürpertiyle geçerdim. Büyüklerimiz bu fırınların Almanların kullanımı için (Yahudileri yakmak için) hazırlanmış olduğunu söylerlerdi. Ama Tanrı (veya politikalar) bizi korudu. Bunun dışında Balat'ta mutlu bir hayatımız oldu.

Balatlılar gezmeye, eğlenmeye Bostan İskeleyi'ne giderdi. Burası Haliç'in üzerinde, Eyüp'teydi. En büyük eğlencemizdi! Piknik yapılan bir yerdi. *Köftes fritas* (kızartılmış kuru köfte), patlıcan, *filikas* (yufka börekleri), dolmalar akşamdan hazırlanırdı. Sepet yapılır, pikniğe gidilirdi. Giderken otobüs bulunurdu. Dönüş kesin yayan yapılırdı. Kardeşlerim pusetteydi, ben ise büyük olma hasebiyle hep yürürdüm. Hiç unutmam, "*Yürümek istemiyorum*" diye hep ağlardım. Deniz havası için genellikle Fener'e giderdik. Fener parklarında yürür, temiz hava alırdık. Bir müddet sonra, Ovi Gülerşen'in dedesi Jak (*Ovi de hık demiş, aynı dedesi gibi sarışın mavi gözlü...*), bu tip gezintiler için otobüsler kiralamaya başladı. Bütün Yahudiler

1 Kızartılmış dalak satan seyyar satıcı.

2 Mersa / mersika, dalak.

bu otobüslere biner, Kirazlıköy, Kilyos, Zekeriyaköy, Sarıyer, Silivri gibi yerlere gidilir, piknikler yapılırdı. Herkes çok mutlu-
luydu. Aileler arasında en güzel yemeği hazırlamanın tatlı
rekabeti yaşanırdı. Mevsime göre denize girerdik. Tiyatro ve
sinemalara da giderdik. En çok -Ali Sururî'nindi sanırım- Ses
Tiyatrosu'na ve Elhamra'ya giderdik. Cumartesi günleri, saat
6'da Atlas Sineması'nın önünde arkadaşlarla buluşurduk.
Orada Atlantik Restoran vardı. Müthiş sandviçleriyle ünlüy-
dü. Sonra ara sokakta, Pasaj'ın orada menemen gibi ıvır zıvır-
ları keyifle yediğimiz Levent Büfe vardı.

Balat'ta insanlar arasında çok büyük bir dayanışma var-
dı. Komşular, akrabalar arasında çok güzel ilişkiler vardı. Biz
Balatlılar birbirimizi gördüğümüzde kardeşlik duygularıyla
birbirimize sarılırız. Ailemle Balat'tan ayrılışımız 1966 yılına
rastlar. En son ayrılanlardandık, çünkü dükkânımız, hatta bir-
çok dükkân oradaydı. Kocam işi geliştirmişti, mobilya, beyaz
eşya, ev eşyaları... Üç, dört tane koca mağazaları oldu. Sonra
da "faktoring" işine girdiler. Refah yıllarında Şişli'ye, altı odalı
bir eve taşındık: O küçücük Balat evinden, Şişli'de Hanıme-
fendi Sokak'taki kocaman bir eve. Üstelik, salon, salamanje,
'pöti salon' (küçük salon) olan bir eve! Hayatı peyderpey her
yönüyle yaşadık. Rahmetliyle yokluktan geldiğimiz için her
şeyin kıymetini bildik. Fransızca bildiğimden senede bir kere
Paris'e giderdik. Eşimle Champs Elysée'de gezerken bana
şöyle söylerdi: "*Madam Franko – Madam Franko iyicene bak!
De Balat a Champs Elysée vinimos...*"¹

Kayınpederim 1934 senesinde "Soyadı Kanunu" çerçeve-
sinde nüfus müdürlüğüne gitmiş. Müdür bey ona, "*Franko ol-
maz, Türk soyadı söyleyin,*" diye diretince, kayınpeder, "*benim
yukarıdaki komşumun soyadı Gülnihal, sen Gülnihal yaz,*" deyi-
vermiş. Yakın çevresine dermiş ki "*Bizim Franko olduğumuzu*

1 "Madam Franko-Madam Franko iyi bak, Balat'tan Şanzelize'ye geldik!"

ben bilmiyor muyum, bırak ne isterse yazsın!” Böylece bizler bütün resmi kayıtlarda “Gülnehal” olduk. Aslen ve kalben hep Franko’yuz. Halbuki herkes memura beş-on kuruş veriyordu ve diyelim Afranko - Befranko şeklinde soyadlarına sahip çıkıyordu.

Yaşadıklarımı asla unutmadım. Nereden nereye geldiğimi hep bildim. Çocuklarımıza çok iyi bir eğitim verdik. Kızım Boğaziçi Üniversitesi mezunu. Şu anda sanayici olan oğlum da İstanbul Üniversitesi İşletme mezunu. Oğlumun oğlu Londra’da okuyor, kızımın kızı da New York’ta okuyor. Ben çok uzun yıllar mentorem, öğretmenim, idolüm Klara Perahya desteğinde Matan Baseter’de¹ gönüllü çalıştım. Beş sene “kadın başkanlık” yaptım. Barın Yurt’ta² ilk kadın başkan oldum. Personel kıtlığı, kaynak kıtlığı yaşandığı yıllardı. Yola Robert Sezer’le başladım. Sonrasında David Sevi döneminde de on iki yıl sürdürdüğüm “catering” (ikram organizasyonu) işini yaptım. Sorumluluk dolu bir işti. İnsanlar hayatlarının en önemli günlerinden birini size teslim ediyordu. Anma duaları, sünnet, Bar Mitzva davetlerinin kutlamalarının organizasyonları bize aitti. Barın-Yıldız’larla³ beraber başardık. Daha da büyük başarımız Türk Hava Yolları’na “kosher” yemek satmak oldu: kaşkarikas⁴, almodrote de berencena⁵ filan...

Balatlı olmak özel bir şey! Çok güzel bir duygu. Balatlıları her şeyi yaşamış, şımarmamış insanlar olarak görüyoruz. “Tepeden bakan” Balatlı yoktur diyebilirim. Hafızamda kalan Balat’ta Yanbol Sinagogu’ndayız, “Simhat Tora”⁶ kutlamasında küçük çocuklarız ve ellerimizde içinde mumlar yakılmış

1 Toplumun fakirlerine yönelik bir yardım derneği.

2 Toplumun fakir yaşlılarını barındıran kurum.

3 Barın Yurt gönüllülerine verilen ad.

4 Kabak kabuğuyla yapılan zeytinyağlı sebze yemeği.

5 Patlıcanla yapılan bir börek çeşidi.

6 Simhat Tora, bir yıllık toplu Tevrat okuma döngüsünün sonlandığı ve yeni döngünün başladığı kutlama.

fenerlerle evlerimize doğru coşku ve neşeyle şarkı söyleye söyleye gidiyoruz:

*Mipiyel mipiyel
Mevorah kon İsrail
De boka del Dio
Ya semos bendiços
A todo İsrail
No ay fuerte Komo Adonay
İ no ay bendiço
komo Ben Avram
No ay santa
Komo muestra ley
No ay kien la melde
Komo İsrail*

*Tanrı ağzından Tanrı ağzından
İsrail ile bereketli
Tanrı ağzıyla
Kutsanmışız biz
Bütün İsrail (Oğulları)
Adonay (Tanrı) gibi güçlüsü yok
Ve kutsanmışı da yok
Avram oğlu gibi
kutsalı yok
Dinimiz gibi
onu okuyan da yok
İsrail (Oğulları) gibi¹*

1 Şarkıyı İbraniceden tercüme eden Yusuf Altıntaş'a teşekkürler.

DR. MUSA ALBUKREK

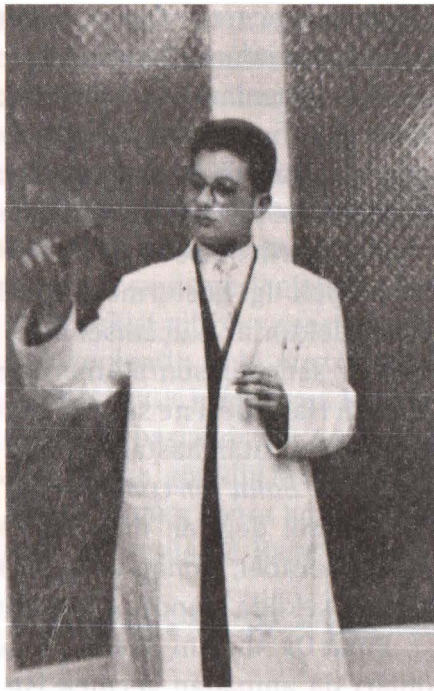
Askerden döndüğüm otuz iki yaşına kadar Balat'ı pek tanımazdım. Sadece Kuledibi'nden önceki Yahudi yerleşimi olduğunu bilirdim. Balat hakkında o zamana kadar bildiğim tek şey, Or-Ahayim Musevi Hastanesi'ydi. Babamın başhekim olduğu bu hastaneden yorgun ve yakınarak geldiğini hatırlarım. Sonradan müteveli heyetlerinin gönüllü olarak çalışan doktorlarını yokuşa sürdüklerini öğrendim. Kismet, ben de on sene bu hastanede çalıştım (1970-1980).

Balat semtinin bugün çok güzel bir görünümüne kavuştuğunu söyleyebilirim. Elli sene evvel bende bıraktığı intiba, kokusu ve görünüşü ile Haliç'i adeta İstanbul'un son bağırsağına benzetirdim. Bulanık suları, göz ve koku kirliliğinin yanında, ses kirliliği de baskındı. Haliç'in her iki kıyısında tersaneden başka birçok ilkel atölye (bunlara fabrika denirdi), demir kesim, testere sesleri ve çekiç darbeleri her gün saat 8.00'dan, 19.00'a kadar duyulurdu. Tabii ki atıklar Haliç'e akıtılırdı. Binaların görünümü içler acısıydı. Burada eskiden hali vakti yerinde Musevi ailelerin oturduğu hayal bile edilemezdi. Tenekeler örtülü yıkık duvarlar, pencereleri camsız çerçeveler, evden dönme depo ve ardiyeler... *"Her yerde çöp var"* şarkısı geçerliydi. Balat'ın bir Yahudi yerleşim yöreni olduğunu ancak birden fazla sinagog varlığı düşündürebilir. Ne var ki, Yanbol ve Ahrida dışında hepsi terk edilmişti. Kasturya ve daha birçokları... Kalıntı halinde sinagog artıklarının isimleri, alınlarındaki İbrani harflerden anlaşılıyordu.

Bu semt, gerçekten, üç dinin bağdaştığı bir yöredir. Birçok sinagogun yanı sıra, Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin asa-

leti, Fener Rum Okulu'nun kırmızı kuleleri, Rum kiliseleri, Rum Patrikhanesi, ayrıca Bizans döneminden kalma yapılar ve el'an faal olan Moğol Kilisesi, henüz yerinde duran surlar ve camiler bu üç din üçgenini tamamlamaktadır. Bir özellik de, evlerin surların üzerinde inşa edilmiş olmalarıdır.

1970'lerde Balat'ta Mu-sevi halkına pek rastladım. Sadece küçük özel bir polikliniği yürüten, hastaları tarafından çok sevilen ve sayılan, aile hekimi, Karay asıllı Doktor Jak Kurtaran Yafet'i tanıdım. Şık ve

Dr. Musa Albukrek

otoriter görünümü ile onu John Steinbeck'in *Sardalya Sokağı* romanındaki doktora benzetirdim. Balatlılar, ileri senelerde Şişhane ve Şişli arası semtlere yerleştiler. Bu karanlık tablonun tabii ki güzel tarafları da vardı. Hastanenin mimarisine hayrandım. Keyifle resmini yaptığım bu hastane, Yahudi olan Lady Laura Kadoori adına Hong Kong ve Şangay'da ticaret yapan Bağdat doğumlu kocası Sir Elly Kadoorie tarafından, 19. asrın sonunda inşa edilmişti. Yaptığım resim, hastanenin doktor programlarına ve tebrik kartlarına basıldı. Ayrıca Ayvansaray kalafat yerlerini gezerdim. Kızağa çekilmiş mavnaların görüntüsü, ziftlemenin keskin kokusu pek hoştu. Kalafatlama, ahşap gemilerin tahta aralıklarının su geçirmemesi için, katrana bulaştırılmış keten liflerinin sokulma işlemidir.

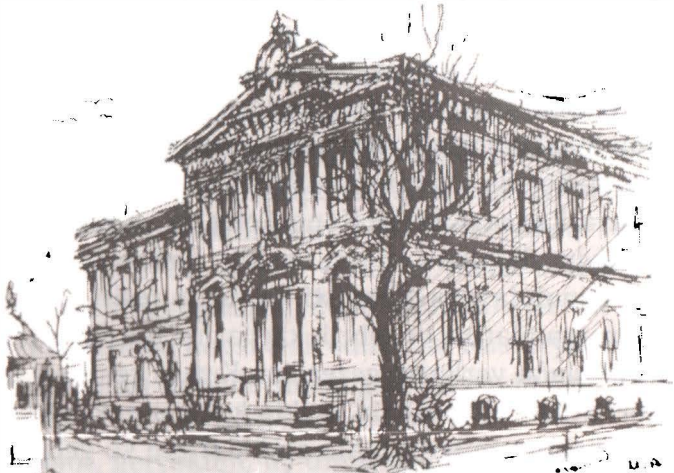
Hastane penceresinden sıra sıra tekneleri resmetmek ayrı bir keyifti. O sıralarda hastanede az sayıda Musevi doktor vardı. İsim yapanlar bu hastanede kalmayıp, Sen Jorj, Fransız ve Amerikan hastanelerine, ayrıca Ömür, Ataman ve Teşvikiye gibi hastanelere devam ederlerdi. Musevi doktorların Balat hastanesine devamsızlığının üç sebebi vardı:

O günlerin Musevi halkı snob (züppe) olup Yahudi kurumlarına pek ilgi göstermezlerdi. Şöyle ki, o hastaneye devam eden doktorlar küçümsenirdi. Nitekim, Balat'ta çalıştığım onuncu seneden sonra Amerikan Hastanesi kadrosuna geçip, Musevi Hastanesi'ne seyrek gitmeye başladım.

Balat'ta yatan hastaların çoğu yaşlı olup, orada vefat ettiklerinden *"Balat'tan canlı çıkmaz"* inancı vardı.

Devamlı değişen müteveli heyet azalarının gönüllü olmakla beraber, zaman ve emeğini veren doktorlara kendilerini bir şekilde empoze etmeleriydi.

Balat Or Ahayim Hastanesi'nden hatırladığım simalar var, onları da anmadan geçmek istemem. Anadol arabamla her gün Şişhane'ye taşıdığım oldukça kilolu ve sevimli Rafael,

Or-Ahayim Hastanesi, Dr. Musa Albukrek çizimiyle

her zaman şık Doktor Gormezano, kırmızı saçlı hamarat aşçı Bayan Ceni ve down sendromlu sempatik maskotumuz Gita. Hastaneye, geniş toplumun mahalli halkı müracaat ederdi. Ayrıca Yahudi cemaatinin çoğu yaşlı olan hastaları yatırılırdı. Hastanede çalıştığım on sene zarfında üç başhekim tanıdım: Doktor Akşiyote, Doktor Gormezano ve Doktor Max Abraham.

Seksenlerden sonra, gerek semt gerekse hastane şıklaştı. Atölyeler şehrin değişik semtlerine taşındı, yeşil alanlar gerçekleştirildi, su temizlendi. Haliç eskisi gibi bir mesire yeri oldu. Hastaneye gelince, o da düzenlendi; tıbbi enstrümantasyon ve iç dekorasyon modernleşti. SGK hastalarını kabule başladı, periyodik dergi yayınlamaya başlandı. Bu meyanda hastaneyi diri tutan, fedakarlıkla çalışan, gönüllü "Pembe Melekler"¹ unutmamak gerek. Bunca zaman sonra iyi ki Or-Ahayim Hastanesi'nde çalışmışım, bu vesile ile Balat'ı yakından tanımışım diyorum.

Anılarımda Hasköy

1953-54 senelerinde, sınıf arkadaşım Menase Camgöz'ün Piri Paşa'daki evine giderdim. Aynı sene tıbbiyeyi bitirdikten sonra İsrail'e yerleşip, yakın zaman önce vefat ettiğini duydum. Menase, bana kimya dersinde yardımcı olurdu. Oldukça mütevazı yaşantıları vardı. Evleri ahşap olup, çiçek saksılarıyla bezenmiş, küçük bahçedeki çardakta öğle yemeğimizi yerdik. Etrafta horoz sesleri ve güvercinlerin boğuk gu-guk gu-guk sesi gelirdi. Sonradan Hasköy İlkokulu'nda (École de Camondo), birkaç sene sonra aynı binadaki Ruhban Okulu'nda müzik dersi verdim. Bu mekân sonradan uzun seneler boyunca İhtiyarlar Yurdu oldu.

Hasköy'e genellikle yaya gider, gelirdim. Manzara çok hoşuma giderdi. Kasımpaşa'nın Bahriye Okulu ve önünde de-

1 Hastaların moralini yüksek tutmak için biraraya gelen, hayırsever hanımlardan oluşan yardım ekibi.

mirlemiş tarihi Hamidiye Zırhlısı çok ilgimi çekerti (Süvari-si Haşmet Orbay'dı). Yokuşu çıkınca, Tersane'nin kuş bakışı görüntüsü, yeşil mezarlığın kıvrılan yokuşundan ve Tanzimat tarzının en güzel örneklerinden Aynalı Kavak Kasrı'nı görmek bir keyifti. Balat kadar olmazsa da yolda fabrikavari atölyelere rastlamak mümkündü. Yine de ortalık daha temiz ve derli topluydu. Bugün Hasköy'ün sahil bölümünde Koç'un Sanayi Müzesi mevcut, ayrıca Haliç'te tur atan ve her iskeleye uğrayan şirin vapurcuklar vardır.

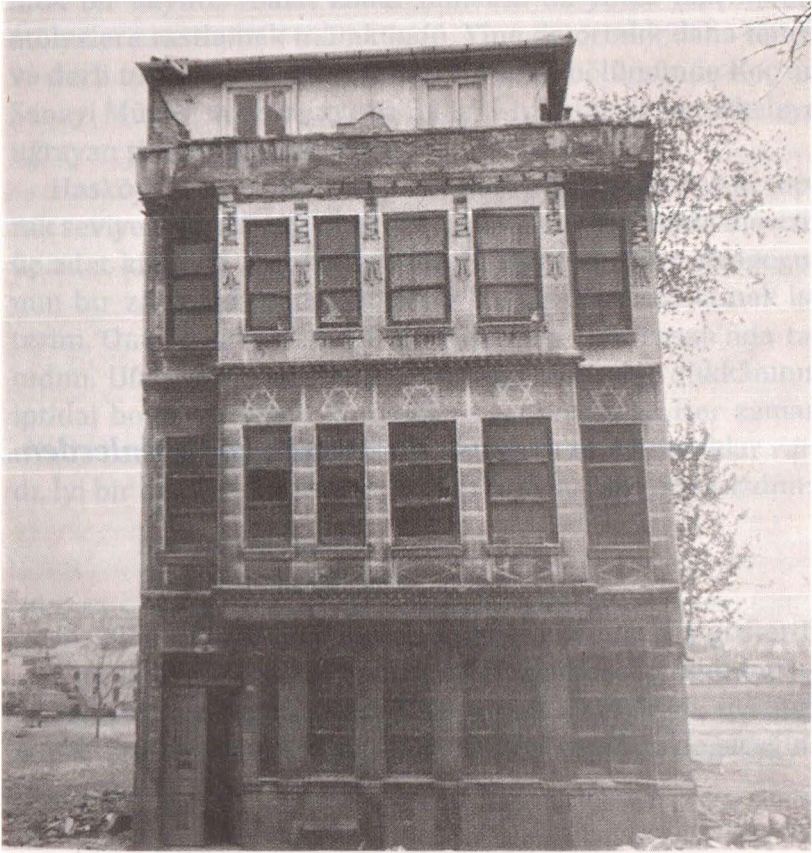
Hasköy'ün ilginç bir yapısı da Karay Sinagogu'dur ki toprak seviyesinin altında oluşu ve kapısının iç tarafında mevcut üç adet kilidi ile karakteristiktir. Hasköy'ün diğer sinagogunun bir zamanki müdavimi Moiz Tastasa'dan söz etmek isterim. Onu Hasköy'de değil de Nişantaşı Hak Pasajı'nda tanıdım. Ufak tefek, şen şakrak bir kişi olup, dar dükkânının iptidai boyahanesinde kurdelelere renk verirdi. Her zaman elinde bana göstereceği Hasköy Sinagogu'na ait evraklar vardı. İyi bir dostluk kurduğum bu nezih kişiye şiir bile yazdım:

*Dostun ise Tastasa
Bil ki duymazsın tasa.*

Bu şiir, mağazası kapanıncaya kadar vitrinde boy gösterdi.

Bu bağlamda şunu söylemek isterim ki Hasköy, İstanbul'un en değerli, en özgün semtlerinden biri. Cemaatini, insanını kaybetmiş de olsa, bir gün küllerinden yeniden doğacağına inanıyorum.

İsrail'e göç edenlerden...

Balat'ta Haliç çevre düzenlemesi çalışmaları sırasında yıkılan eski evlerden biri
(Dr. G. Lincoln Mc Curdy fotoğrafından)

DR. ARON LEVİ

Annem ile babam birbirleri ile akraba olmayan Levi aileleriydi. Annem Roza'nın ailesi Hasköy, Piri Paşa'da, babam Moiz'in ailesi Halıcıoğlu Bademlik'te otururlardı. Annem ve babam çok küçük yaşta tanışmışlar. Babam Musul'da askerlik yaparken, bir Yahudi ailesi ona çok yardım etmiş. Bu yakın diyalogdan dolayı kendisine evlenmek üzere önerilen genç bir kızı, nişanlı olduğu için reddetmiş. Askerliği dört sene sürmüştü. Bu dört sene boyunca bir an için bile annemi unutmamış. Askerliğinin bitiminde nihayet annem ile evlenmişler. Ben bu evliliğin meyvesiyim. 1934 yılında Halıcıoğlu-Bademlik semtinde doğdum. 1938 yılına gelindiğinde annem ve babam artık beş çocuklu bir aileydi. Ailemiz kalabalıklaşmıştı. Daha uygun olacağını düşündüklerinden, ekonomik yaşamın daha canlı olduğu Balat'a taşınmaya karar vermişlerdi. Bu karar bize mutluluk getirdi fakat galiba mutluluğun farkında olmadan yaşanan bir hayat sürdük. Geriye dönüp baktığımda görüyorum ki, Balat yolların başlangıcıydı.

Annemin Latin harfleriyle okuması yazması yoktu. Raşi yazısını bilirdi. Babam ise Alliance'ta okumuş. El yazısının çok güzel olmasının yanı sıra, Raşi de okur yazardı. Kendi aralarında Judeo-Espanyol konuşurlardı. Annemin Türkçe aksanı çok güzeldi. Babam Çanakkale Savaşı'na katılmış, yaralanarak Gazi madalyası almış, cesur ve mert bir insandı. Yıllar içinde ekonomik sıkıntılar nedeniyle bu madalya satılmak zorunda kaldı. Ailemizin bir arada, sağlıklı, mutlu olması her şeyden daha değerliydi. Babam bizi hiçbir zaman zor durumda bırakmadı. Ekonomik durumumuz çok iyi olmasa da

huzurluyduk. Babam hayatı boyunca lokantacılık deneyimi dahil çeşitli işlerde çalıştı. İşsiz kaldığı bir dönem de oldu. O günlerde annem beş çocuğu evde bırakarak, pantolon atölyesinde çalışmak zorunda kalmıştı. Süreç içinde babam yeniden işe başladı, yavaş yavaş durumumuz düzelmişti. Emekliliğine kadar Hahambaşılığa bağlı olarak kaşerut¹ denetleyicisi olarak çalıştı.

Biz beş kardeş her şeye rağmen güzel bir çocukluk, ilk-gençlik yaşadık. Fakat ekonomik zorluklar daima başucumuzdaydı. İki büyük ablam bu nedenle okuyamadılar. Büyük ablam o dönemin meşhur bir beyaz eşya mağazasında kasiyer olarak, küçük ablam ise Grünberg adlı bir komisyoncunun yanında sekreter olarak çalıştı. İkisi de erken yaşta hayata atılmak zorunda kaldılar. Küçük ablam, işverenin mali desteği ile Fransızca öğrendi. Kanımca kendisi için yaptığı en değerli şey budur. Bu sayede eğitimi olmamasına rağmen, saygın bir çevrenin içinde hayatını kazandı. Evlenene kadar Hakko ailesinin Şen Şapka mağazasında çalıştı. O yıllarda Şen Şapka'da çalışmak son derece değerliydi. Orada kazanılan hayat deneyimini günümüzde hiçbir üniversite veremez. Şu an Türkiye'nin içinde bulunduğu döneme hiç benzemeyen yıllardı... Sanat, kültür faaliyetleri toplumun en alt kesimi dahil herkesi ilgilendirirdi. Her iki ablam da amatör olarak Balat'taki kültür ve spor merkezi, Ha-Hemla'da tiyatro yaptılar. "Taş Parçası" ve "Dreyfus" gibi oyunlarda baş rolleri oynadılar. Nitekim büyük ablam bu etkinliklerde müstakbel eşiyle tanıştı. Büyük ağabeyim Nesim ise (ki toplumumuzun değerli isimlerinden Moris Levi'nin babası olur), Maarif Okulu ve Ticaret Lisesi'nden sonra, Sultan Ahmet Yüksek Ticaret Okulu'nu bitirdi. Vakko'da muhasebeci olarak işe başladı. Mali işler müdürlüğüne kadar yükselmeyi başardı, emekliliğine kadar orada ça-

1 Yahudilik uyarınca yenilmesi-kullanılmasında sakınca bulunmayan (helal) ürünleri belirleyen kurallar.

İşti. Süreç içinde üç ortak olarak iplik ticareti yaptılar. Küçük ağabeyim, doğum yılı hatalı yazıldığı için ilkokul dördüncü sınıftayken yaşı büyük gözüktüğü için okulu terk etmek zorunda bırakıldı. On üç yaşında çalışmaya başladı. Evin kısıtlı gelirine katkıda bulundu. On dokuz yaşında İsrail'e göç etti. Ben ise ilkokulu Maarif'te okudum. Okula başladığım gün, babam müdavimi olduğu *Kambur'un Kahvesi*'nden bir tahta iskemle, bakkaldan bir ampul alarak okula bağışta bulundu. Bu sayede beni sekiz yaşında okula kaydetmeyi başardı. Maarif Okulu'na gittiğim için ilkokulda yabancı lisan öğrenemedim. Musevi Lisesi'ne geldiğimizde Fransızca bilmeyen iki kişiden biri bendim. Fransızcaya aşına olan diğer öğrenciler de bize katıldı ve ilk defa İngilizce sınıfı açıldı. 1948-49'da sınıfın yarısından çoğu İsrail'e göç edince lise yıllarında bu sınıfı iki kişi olarak temsil ettik. Bir gün ana dili Fransızca olan sınıf arkadaşımın o zaman için lüks semtlerden sayılan Osmanbey'deki evine konuk oldum. Annesi bana Fransızca hitap edince, arkadaşım benim Balatlı olduğumu ve Fransızca bilmediğimi söyledi. Annesi gayet küçümseyici bir tavırla, adeta kafesteki maymuna bakar gibi "*Fransızca bilmeyen birini ben adamdan saymam*" demişti. Her nasılsa bu cümleyi anlamıştım. Arkadaşım mahcup bir şekilde benden özür dilemişti. Bu sahneyi bugün bile unutmadım. Fakat her şeye rağmen iyi bir öğrenci oldum. Orta ve liseyi Musevi Lisesi'nde okudum. Hiç ara vermeden İstanbul Tıp Fakültesi'ni kazandım. İhtisasımı kadın doğum üzerine Almanya'da yaptım.

Her şey olup bittikten bunca yıl sonra geçmişe dönüp bakıyorum... Babam dindar bir insandı. Bademlik'te oturduğumuz yıllarda her cumartesi sabahı, sonraki yıllarda çevreyolu inşaatında yıkılacak olan Bademlik Sinagogu'na giderdi. Balat'a taşındığımızda ise yine her cumartesi sabahı evimizin karşısındaki Ahrida Sinagogu'na gitmeye başladı. Bayram ve Şabat masalarında bütün aile yan yana gelmeyi başarırdık.

Cuma akşamları yemekten sonra, büyük bir mutlulukla bakır mangalın etrafında toplanırdık. Büyük ablamın tertemiz bir Türkçe ile okuduğu Sherlock Holmes ve Nat Pinkerton dedektiflik hikâyelerini dinleyerek hayallere daldık. Pazar günleri temizlik günümüzdü.

Küçük ablam evin temizliğini üstlenirdi. Bu işi tek başına yapardı. O temizlik yaparken büyük ablam sedire oturur, bir yandan aşk romanları okur, bir yandan da güzel sesi ile güncel Türk sanat müziği şarkılarını söylerdi. İkisi de kendi durumunu kanıksamıştı. Bu “iş bölümü”nden dolayı bir sorun yaşandığını hatırlamıyorum. Hep huzurlu bir aile olduk. Bayram günleri ise en neşeli zamanlardı. En yeni ve temiz elbiselerimizi giyer, üç erkek kardeş, anne ve babamızla birlikte sinagoga giderdik. Sinagog çıkışında annemin daha önceden hazırladığı sofraya otururduk. Soframızı ise yumurta, *borekaz* (içleri patates, peynir veya patlıcanla doldurulan bir hamur işi), *almodrote* (patlıcan püresiyle yapılan bir börek çeşidi) ve mevsim meyveleri süslerdi. Babam bir kadeh rakı eşliğinde bize Yahudi tarihinden pasajlar anlatırdı. Aile büyüklerimizden aldığımız cep harçlıkları ile mahallede kurulan kayık şeklinde salıncaklara, dönme dolaplara biner, at arabası ve eşekler ile turlar atar, eğlenirdik. Balat’ın daracık sokakları, mahalle araları adeta bir çocuk cennetiydi. Saklambaç, kovalamaca, köşe kapmaca, çelik-çomak, esir almaca, birdirbir... Plastik topların henüz sıradanlaşmadığı bir dönemdi: Top haline getirilmiş kâğıt veya bez yumaklarıyla futbol oynardık.

Harp zamanında¹ kıtlık nedeni ile ağırlıklı olarak baklagiller tüketirdik. Ekmeğe beyaz peynir katarak oluşturulan köfteye benzer yumruları yağda kızartarak, bazen de domates ve kaşar peyniriyle pişirip yerdik (*kezo koço*). O zamanlar balık bol ve ucuz olduğu için en çok balık yerdik. Bazen ablalarım

1 II. Dünya Savaşı.

beni helva almaya yollar, zeytin eşliğinde taze ekmekle yedik. Ekmek karne ile verildiği için çok kıymetliydi. Günde kişi başı yarım ekmek verilirdi. Harp sonrası yıllar, babamın mezbahada çalıştığı döneme denk gelir. O dönem bol bol mezbahadan gelen kaşer inek memesi (*uvre*), kemik iliği, paça, haşlanmış veya kızartılmış beyin (*meoyo koço* veya *frito*), uykuluk (*molejas*) ve mahalle fırınına tepside götürölüp pişirilen patatesli örgülü bağirsak (kokoreç) yedik. Ekonomik durum düzeldikçe sofraya et, çeşitli sebzeler ve meyveler gelirdi. Çocukların en sevdiği yemek kuru fasulyeli ıspanak (*avaz i espinaka*) ve pırasa köftesiydi (*albondigas de prasa*).

Dönemin ruhu, semtin mekânsal olanakları, evlerin mimari özelliği komşularla yan yana bir yaşamı hazırlıyordu. O her birini çok özlediğim komşularımız olmadan Balat çok eksik kalır. Zamanın hepimizi farklı yerlere savurduğu komşularımız... Tıpkı Nazım Hikmet'in şiirindeki gibi; "*aynı daldaydık, aynı daldaydık / aynı daldan düşüp ayrıldık / aramızda yüzyıllık bir zaman / yol yüz yıllık*". Şiirin adı "Hasret". Hasret... Bizi ne güzel anlatan bir sözcük değil mi? Bir insana hasret, bir şehre hasret, bir semte hasret, komşularımıza hasret... Semtimizde Müslüman, Rum, Yahudi ve Ermeni'ydik. Hepimiz güzel anlaşırdık. Rum komşularımız koliva¹, Paskalya çöreği ve renkli yumurtalar gelirdi. Biz de bütün komşularımıza Hamursuz Bayramı'nda (Pesah), hamursuz ve tezpişti² verirdik. Yani bereket alır, bereket gönderirdik. Mahallenin en haşarı çocuğu Manuk'tu. Ermeni bir arkadaşımızdı. O yıllarda kimse kimsenin diniyle, milletiyle şimdilerde olduğu gibi ilgilenmezdi. Bizim için Manuk demek, yaramazlık demektir. Annesi ise çok dindar bir kadındı. Din kökenli bir vakar içindeydi. Haşarı oğlunu Beyrut'a, ilahiyat okumaya yolladı. Manuk'tan yıllar sonra haber aldığımızda California'da başpiskopos ol-

1 Rumların mısır, buğday ana maddeleriyle hazırladıkları ikramlıkları.

2 Revaniye bezeyen, hamursuz unundan yapılmış ıslak kek.

muştı. Bir gün İstanbul'a geldi. Kardeşlerimi de toplayıp, hep beraber bir araya geldik, eskileri andık. Manuk'u bir din adamı olarak gördüğümde şunu çok iyi anladım. Seçme şans olsaydı çok başka bir yerde olacaktı. Bu kesin! Onu hayalleri değil, koşullar biçimlendirdi. Hayat ne şaşırtıcı değil mi? Hasret ve hayat! İkisi de aynı harfle başlar, aynı harfle biter.

Evimiz Balat Çarşısı'na yakındı. Ev denilince tek heceli, kuru, gösterişsiz bir kelimeyle karşı karşıyayız. Oysa öyle değildi. Yuva demek daha doğru olur belki. Balat bir "yuva"ydı. Çarşımız çok zengindi. Civar semtlerde yaşayan İstanbullular, Salma Tomruk, Kasturya (Tekfur Sarayı), Draman, Fener ve Edirnekapi'dan alışverişe gelirlerdi. En temel gereksinimlerimizi karşılamak üzere kurulmuştu sanki. Akşamları herkesin buluşma yeri. Sinagog çıkışında Çarşı ve ana caddeler kalabalıklaşırdı. Gençler kahvehanelerde bardo, babalar da iskambil ve tavlâ oynarlardı. Yahudi gençleri Ha-Hemla Kültür Derneği'nde toplanırlardı. Balat Çarşısı'nın birbirini kesen iki caddesi vardı. Kavşakta karakol vardı. Karakolun yanındaki dükkânlarda meyve ve balık tezgâhları vardı ki ışıklar içindeydi. Tablo gibi seyredebilirdiniz. Çarşıdaki dükkânların çoğu Yahudi esnâflara aitti. Bakkaliye, Milli Piyangocu, lakerdacı, manav, kırtasiyeci, çorap örücüsü (kaçan ipek/naylon çoraplar çöpe atılmaz özel bir makinede hiç belli olmayacak şekilde örülürdü), züccaciye dükkânı, kundura tamircisi ve satıcısı, tuhafiyeci, nalbur ve berber vardı. Çarşısı'nın en iyi meyvecisi karakolun karşı köşesindeki Bayramoğlu lakaplı, saçları beyaz, sert yüzlü, pazarlığı asla kabul etmeyen bir kişiydi. Biz küçük çocuklara asla tahammülü yoktu. Meyve çalacağımızın endişesi ile etrafı sulamayı bahane eder, bize su fışkırtırdı. Üstelik babamızın "meçhul" olduğunu ima eden kelimeler sarf ederdi. Yine kaderin bir cilvesiyle ileriki yıllarda o kişinin torunu sevgili eşim olacaktı.

Balatlı müdavimler Ahrida Sinagogu önünde

Balat bizim dünyadaki köşemizdi. Balatlılar fakirdi, ekonomik sıkıntı içinde olmalarına rağmen mutluluydu, kanaatkârdı ve hayattan zevk alırlardı. Bu yaşama sevincinin en güzel örneğine bir yaz gecesi şahit olabilirdiniz. Bazen Balatlı birçok Yahudi ailesi Fener iskelesi yanındaki büyük bahçeli kahveye gider, Roman vatandaşlardan oluşan küçük orkestranın icra ettiği müzik refakatinde Türk musikisi şarkılarını terennüm ederlerdi. Denizdeki yakamozlar arasında dolaşan kayıklarda, Hasköy ve Halıcıoğlu'ndan gelen misafir dinleyiciler sahilden gelen nağmelere iştirak ederlerdi. Semt halkının hafta sonu en büyük eğlencesi ana cadde üzerinde bulunan üç sinemadan birine gitmekti. Biz çocuklar gündüz Tarzan ve kovboy filmleri oynatan sinemalara giderdik. İçi peynir ve domates dolu ekmek somunu o günkü nevaletimizdi. Ne mutluluktuk... Oynatılan filmi ikinci, hatta üçüncü kez seyretmek için filmin bitiminde tuvaletlerde saklanırdık. Balat bir şenlikti.

Mevsimler değişse, ay ve güneş yer değiştirse bile o şenlik sürerdi. Semti biçimlendiren biraz da kullanıcılarıydı. Kom-

suydu, esnaftı, sokak satıcısıydı... Mahalleden geçen Arnavut satıcılar yazın dondurma, kışın salep satarlardı. Gündüzleri sarı kuşaklı, şalvarlı, yelekli Çankırılı leblebiciler geçerci. Leblebi unundan helva da satarlardı. Macuncudan aldığımız küçük tahta çöplere sarılı renkli macunlar inanılmaz lezzetli idi. Akşamları yerlerini başka sokak satıcılarına bırakırlardı. Fal bakan, maşa ve arena¹ satan Romanlar geçerci. Kadınları mahalle aralarından “bohçacı” diye bağırarak geçerlerdi. Bir evin eşiğinde bohçalarını açtıklarında Yahudi kadınlar başlarına üşüşürlerdi. Kimisi evlenecek kızına çeyizlik örtü, çarşaf ve işlemeli gecelikler seçer, pazarlık yapardı. Bu bohçacıardan bir tanesi annemin kırk yıllık dostu olmuştu. Onu eve alır, evin temizliğini beraber yaparlar, öğle yemeğine otururlar ve yemekten sonra sigara tütürerek kahve içer ve kahve falına bakarlardı. Bir keresinde bu kahve falında anneye erkek bir torununun yolda olduğu müjdelendi. Fal doğru çıkınca falcı elbiselik bir kumaşa ödüllendirilmişti.

Bazen de biz çocukların hayretle izlediği kalaycılar geçerci. Onları izlemek müthiş keyif verirdi. Körükleri üfleyerek kap kaçak kalaylarlardı. Kış sonunun habercisi hallaçlılardı. Bir evin eşiğine çömelir, tokmak ile yorganların pamuklarını ayırır, havalandırır ve kabartırlardı. Bu işi yaparken ellerindeki tokmağı arada bir zemine vururlardı. Çıkan ritmik ses usta bir bateristi kışkandırır. Ara sıra mahalleden gür sesli Rum bir ciğerci geçerci. Sokağın başında “ciğerinnn”, sokağın sonunda da “tavasııı” diye nara atardı. Tepsisinden yayılan kızarmış ciğer ve soğan kokuları bir mıknaş gibi kedileri ve müşterileri yanına çekerci. Seyyar muhallebicinin sattığı bol gül suyu ve toz şekerli muhallebiyi özel köşeli kaşığı ile yemek bir zevkti. Kış gecelerinin unutulmazı, davudî sesi ile Vefa bozacısıydı. Düşünün... Soğuk bir kış günü, herkes evi-

1 “Cif” benzeri bir nevi bulaşık temizleme tozu.

ne çekilmiş, sokakta kimsecikler yok, akşamın en karanlığı.... Sokaktan “bozaaaa” diye bir ses! Bir ses ki, sokakla bağıni koparmana izin vermez, caddeleri, yokuşları, soğuşu evin içine taşırdı.

Zaman değişiyordu... Kendi sığınağımızda, sevgili Balat’ımızda mutluyduk ama ülkede işler yolunda gitmiyordu. Ben Vatandaş Türkçe Konuş cümlesine hiç muhatap olmadım, zira biz çocuklar okulda, mahallede, hatta evde zaten Türkçe konuşurduk. Bu iyi bir şey miydi, neden kendi dilimizi değil de hâkim milletin dilini konuşuyorduk? Bunu hiç sorgulamadık! Babamın yaşı ileri olduğu için 20’ler Sınıfı Nafia Askerliği’ne dahil olmamıştı. Fakat mahalleden birkaç komşunun, geride eşlerini ve çocuklarını gözleri yaşlı bırakarak, sırtlarında erzak ve giyecek çuvalı ile evimizin önünden geçtiklerini bugün gibi hatırlarım. Varlık Vergisi’nde babamın mali gücü yetersiz olduğundan ödemesi gereken 500 lirayı Müslüman patronu vermiş. babam bu sayede Aşkale’ye gitmekten kurtulmuştu.

Sıkıntılı günler yaşadığımız II. Dünya Savaşı yıllarında, daha önce belirttiğim gibi ekmeği karne ile alırdık. Bir kömür tenekesi alabilmek için büyük ağabeyim Balat’tan Unkapanı’na kadar yayan gider gelirdi. Beni en çok etkileyen anılarımdan biri 1943-44 yıllarında yaşandı. Öğretmenim sınıfın çalışkan öğrencilerinden biri olduğum, duvardaki harita ve resimlerin çoğunu ben yaptığım için beni çok severdi. Kızını yanıma oturturdu. Bir gün “*Büyüyünce ne olacaksın Aron?*” diye sormuştu. Ben de “*Doktor olacağım öğretmenim ama...*”-deyip susmuştum. Öğretmen gayet sakin bir sesle “*Ama ile ne demek istiyorsun Aron, söyle bana*” dedi. Ben gözlerimi yere dikerek, “*Öğretmenim Balat Karakolu’nun karşısındaki tütüncü, bir arkadaşına ‘Almanlar buraya gelince hepinizi ben keseceğim’ dedi*” diyerek, korkularımızı seslendirdim. Öğretmenim sıcak ve yumuşak elini başımda gezdirerek, “*Korkma*

oğlum, biz buna müsaade etmeyeceğiz” diye beni yüreklendirmişti. O şefkatli, iyi yürekli öğretmenimi sevgiyle anıyorum.

6-7 Eylül Olayları sırasında ben tıbbiyenin ikinci sınıfındaydım. Evimizde bir öğrenciye İngilizce dersi veriyordum. Birdenbire sokaktan bağrışmalar duyduk, evin kapısına fırladık. Sokakta ellerinde sopalarla koşuşan bir sürü insan gördük. ‘Çapulcu’ diye tabir ettiğimiz kılıksız bir gürühtü. “*Buralarda Rum evi var mı?*” diye bağrışıyorlardı. Karşımızda oturan Mehmet Ali Bey, “*Buralarda Rum yok*” diye bağırarak cevap verdi, halbuki bizim sokakta dört tane Rum evi vardı. Büyük ağabeyim hemen yedek subay elbisesini giydi, kapıya çıktı. Güruhun arkasında bulunan birkaç kişi, çarşıda şarap dükkânı olan bir Rum’un evini keşfetmişti. Öyle ki evin üçüncü katına kadar dalmışlardı. Pencereden aşağı attıkları kocaman radyoyu görmüştüm. Sonradan evin içini de talan ettiklerini duyduk. İkinci katta oturan diğer bir Rum’un Fener semti girişindeki fabrikasını da yağmalamışlar. Grubun istikameti Fener Patrikhanesi’ydi. Fakat Patrikhane daha evelden tanklarla koruma altına alınmıştı. İşler buraya kadar geldikten sonra! Geç kalmış bir destektir.

Bütün bu kaosun içinde beklenmedik, güzel şeyler de oluyordu. Aşk gibi! Soli ile 1964 sonunda evlendik. Bu evlilik aynı zamanda büyük değişimlerin de habercisiydi. Kısa süre içinde Balat’tan ayrıldık, eşimle birlikte Almanya’ya yerleştik. Eşimin anne ve babası ile büyük ablam ve eniştem arkadaşlıklar. Ben tıbbiyeyi bitirmiş, askerliğe başlamıştım. Günün birinde eniştem bana tanıştırmak istediği genç bir kızdan bahsetti. Hemen kabul etmediysem de sonuçta enişteme saygımdan reddedemedim. O sıralarda Soli, Amerikan Kız Koleji’nin lisesine yeni girmiş, gencecik bir kızdı. Tanıştık ve bu tanışmadan iki hafta sonra nişanlı olarak anıldık. Nişanlım okuluna, ben de askerliğime devam ettik. İki senelik nişanlılıktan sonra evlenmeye karar verdik. Okuldan ayrılarak, ih-

tisasım için düğün sonrası Almanya'ya gittik. Eşim ve ben Almanca bilmiyorduk. Ailelerimizden uzak, lisanını bilmediğimiz yabancı bir ülkede olmanın zorluklarını yaşadık. Almanya'da on bir seneye yakın bir zaman yaşayıp, iki çocuklu bir aile

Soli-Aron Levi düğünü

olarak Türkiye'ye kesin dönüş yaptık. İstanbul da bize uğurlu geldi ki bir kızımız oldu. Sevgili İstanbul'umuza yeniden kavuşmanın mutluluğuyla düzenimizi kurduk. Osmanbey'de muayenehane açtım, emekliliğe kadar orada çalıştım. 2017 yılında tekrar veda zamanı geldi. İsrail'e yerleşmeye karar verdik. Üç yıldan bu yana eşimle İsrail'de yaşıyoruz. Şu anda çocuklarımız ve yedi torunumuz ile dünyanın çeşitli kıtalarına dağılmış büyük bir aileyiz.

Her ne kadar Balatlı olmayanlar Balatlı'yı hakir görseler de ben Balatlı olmaktan her zaman gurur duydum. Değil mi ki *"Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer"*, Balat'sız bir İstanbul düşünülebilir mi? Bu güzel semtten onlardan müsaade almadığım için isimlerini veremeyeceğim sayısız doktor, eczacı, mühendis, fabrikatör ve magazin sayfalarında boy gösteren başarılı iş adamları çıktı. Bunların çoğu halen bayramlarda ve bilhassa Kipur günü Ahrida Sinagogu'na gider, eski tanıdıklarla anılarını tazelerler. Bütün yollar Balat'a çıkar!

“Geri dönmek istemem çünkü orası artık benim Balat’ım değil!”

EDİT HASON

6 Kasım 1934 tarihinde Balat’ta, Or Ahayim Hastanesi’nde doğdum. Annem Belin Nahum (evlenmeden önceki soyadıyla Rozanes), babam Baruh Nahum’dur. İkisi de Balat doğumlu. Annem, teyzelerim, halam ve tanıdığım sayısız kadın Galata’daki Alliance Israélite Universelle Okulu’nda okudu. Balat’tan Galata’ya giderlerdi. Sanırım şimdi Neve Şalom Sinagogu olan mekân onların okullarıydı. Annem bu yüzden gayet güzel Fransızca bilirdi, Türkçeyi de mükemmel konuşurdu. Balat’ta çok sayıda Rum komşuları olduğundan akıcı bir Rumcası vardı.

Annem evlenmeden önce çalışmak zorunda kalmış bir kadındı. Çünkü babası çok erken bir yaşta vefat etmişti. Evden çalışarak, ailenin giderlerine katkıda bulunuyordu. Çok güzel işlemler yaptığından çeyizler hazırlardı. Ailenin bütün çocukları okul çıkışı, geceleri oturur, işlemler yapar, çeyizler yetiştirirlerdi. Kardeşlerden biri terzilik yapar, diğeri de örgü örerd. Böylece el birliğiyle aileyi geçindirirlerdi. Babam Türk okulunda okumuş. Tahtakale’de tuhafiyeye toptancılığı yapardı. 1941 yılında okula başlamak gerekirken, babamı götürdüler. *Las Vente Klasas* yani 20’ler Sınıfı Nafia Askerliği için. Bu olay ailemizin günlük hayatını derinden sarstı. Örneğin annem, evlilik hayatında ilk defa babam askerdeyken alışveriş yapmaya başladı. Normalde evin eksiklerini sadece babam görürdü. Babam benim Musevi okulunda okumamı çok istediye de bulunduğumuz durumda annem ne yapacağını şaşırmıştı. “*Hangi okula versem kızımı?*” diye dertleniyordu.

Beni Balat'tan Galata'ya götürecek hiç kimse yoktu. Babama bu konuda mektup yazdı. Babam da, "*Madem ki vaziyet böyle, ne istersen yap*" dedi. Bizim evimize yakın 15. İlkokul vardı. Annem bütün vesikaları, fotoğrafları, muhtarlık kâğıtlarını alıp, oraya gitti. Benim nüfustaki adımlı (Ester olarak kayıtlıyım) gören okul idaresi "*kadromuz dolu*" veya "*yerimiz yok*" dedi. Annemin yaşadığı umutsuzluğu bugün gibi hatırlarım. O okul olmayınca, halamın kızının okuduğu 16. İlkokul'a yö-neldik. Kuzinimin öğretmeni çok iyiydi. Belki beni de kabul eder diye umutlandık. Oradakiler de bir önceki okuldakiler gibi aynı cevabı verdi: "*Maalesef yerimiz yok*" Annemin üzüntüsünü tahmin edemezsiniz. Amcamın kızı Edirnekapi'ya yakın, 17. İlkokul'da okuyordu. Öğretmeni onu çok severdi. Annem, "*Haydi bir de orasını deneyelim,*" dedi. Oraya varır varmaz öğretmen hemen bizi kabul etti. "*Bakalım müdire hanım ne diyecek?*" diye bizi müdirenin odasına götürdü. Yine aynı cevap! Öğretmen hanım benim okula kaydolmam konusunda çok ısrarcıydı. Aralarında konuştular... En sonunda iltimasla beni aldılar. Tek bir şartla! İskemlemi evden getirecektim! Birinci sınıftayken, sanki hastalıklıymışım gibi beni bir kenara oturttilar. Çok üzülmüşüm! Üstelik bunu tek bir sebeple yapıyorlardı: Yahudi olduğum için!

Evimizde hep Ladino-İspanyolca konuşulurdu. Benim Türkçem hayli zayıftı. İlk karnemde, Hayat Bilgisi dersinden zayıf aldım. Öğretmen, annemi okula çağırıp bu konuda onu uyardı. İlerlemem için bana çok kitap oku(t)masını salık verdi. Takip eden karnede o "zayıf", "iyi" oldu! Bununla beraber benim oturduğum yer de değişti. İskemlem biraz daha ileri alındı. O zaman arkadaşlarım da oldu. "*Ester, Ester*" diye etrafımda arkadaşların belirmesi beni çok mutlu etti. Ondan sonraki sınıfları her zaman birincilikle bitirdim. İşte o dönemde herkes Türkçe konuşmaya başladı. "Vatandaş Türkçe Konuş" propagandaları sürüyordu. Biz Ladino konuşmamak için

kendimizi çok sıkı sakınırdık. Özellikle *"pis Yahudi"* denmesin diye! Bu söz bizi çok yaralardı. Bize böyle dendiğinde hiç sesimizi çıkarmaz, kaçarcasına evlerimize sığınırıdık. Buna benzer bir vaka daha yaşadım. O dönemde diplomalar Beşiktaş'ta, Şeref Stadi'nda veriliyordu. İlkokulu birincilikle bitirenler, diplomalarını Vali Bey'in elinden teslim alıyordu. Ben de birincilikle bitirenler arasındaydım. Öğretmenim benim yanımdaydı, hep destekledi. Müdür beye, *"Şeref Stadi'na Ester gidecek"* dedi. Müdür bunu kesinlikle reddetti. *"Ester gitmeyecek, senin oğlun ikinci, o gidecek,"* dedi. Öğretmenim, *"Ben bu haksızlığa gelemem"* deyince üçüncü olan arkadaşımız Nigâr'ı yolladılar. Nigâr, diplomasını Vali Bey'in elinden aldı. Ne diyeyim... Nasıl üzüldüğümü anlatmaya kelimeler yetmez. Ortaokul sıralarındayken, babam askerden döndü. Her şey yolundaydı. Hatta sanırım harp de bitmişti. Ailem doğal olarak, beni Musevi Lisesi'ne yazdırmak istedi. Lakin benim ne Fransızcam var ne de İbranicem... Oradaki bütün talebeler ilkokuldan başlıyordu. Yine kabul görmedim! Babam dindar olduğundan, *"Kızım nasıl olur da Şabat günü okula gider?"* şeklinde çok dertlendi. Yine de çaresiz kaldı. Mahallemizden St. Benoit'ya giden birçok kız vardı. Ben de onlarla o Fransız okuluna gittim ve birincilikle mezun oldum. Ortaokul bitince liseyi Notre Dame de Sion'da okumak için çok umutlandım-sa da, olmadı... Babam hayli dindardı. Beni çok gençken evlendirmek istedi. *"Yeter artık bu kadar okumak"* deyince kız sanat okuluna yazıldım. Dikiş, nakış filan sevmememe rağmen... Sonra da beni eşimle tanıştırdılar ve evlendik. Aslında çocuk doktoru olmak istemiştim. Eve kitaplar alıp, kendimi yetiştirmeye çalışmışım. Evlilik yolun sonu oldu!

Genç kızlar, bir damat adayından evlenme teklifi beklerken annelerine yardım ederler ya da terzilerden yardım isterlerdi. Bu terzilerin bir dönem en ünlüsü Madam Roza Almaleh, iki dünya savaşı arasında Ahrida Sinagogu'na yakın bir

verde yaşar ve okul düzeyinde dikiş dersleri verirdi. Bizim zamanımızda kızlar okumaları için cesaretlendirilmediler ve erkek kardeşlerinden çok daha az eğitim aldılar. Kaçınılmaz olarak erken yaşlarda okulu bıraktılar. O dönem kız çocukları gerçekten çok genç yaşta evlendirildiler. En yoksulların kızları ailelerinin geçimine katkıda bulunmak için daha varlıklı ailelere hizmetçi olarak yerleştirildi (özellikle büyük oğulları yoksa). Bazı genç kızlar, örneğin Balat'ın üst kesimlerinde sigara veya ambalaj üreten birkaç aile işletmesinde çalıştılar. Duyduğum kadarıyla, "Tekel" kurulduğunda, komşu banliyölerden Rum, Yahudi ve Ermeni kadınların çoğu yakınlarındaki Cibali Tütün Fabrikası'nda çalışmaya başladılar. Bazı kızların aile bütçesine katkıda bulunmak üzere bir dükkân ya da ofiste çalışmaya gittiği de oldu. Ne var ki birçok aile, kızların ev dışında çalışmasını ahlak anlayışları, sosyal statüleri veya sadece dini nedenlerle izin vermedi (Yahudi dininde cumartesi günleri çalışmama, çalıştırmama yükümlülüğü vardır).

Kocamla altı yaş farkımız var. O çok iyi bir insandı, çok şükür. Rafael'in Mahmutpaşa'da "Şen İtiryat" adlı bir parfümeri mağazası vardı. Evimizde içgüveysiydi. Bütün hayatımız anne-babamın evinde geçti. Benim yapamadığım yüksek tahsili çocuklarım yapsın diye dua etmiştim. Tanrı dualarımı kabul etti. İki oğlumuz oldu. İkisi de Musevi Lisesi'nde okudular. Büyük oğlum Robert Hason diş hekimidir, küçük oğlum Baruh Hason, Boğaziçi Üniversitesi'nde matematik ve fizik okudu, daha sonra İsrail'deki Technion Üniversitesi'nde doktoralarını aldı. Her ikisi de evli, İsrail'de yaşıyor. Hatta beni büyük-büyük anne yaptılar bile!

İsrail kurulmadan önce de Balat'ta artık az sayıda Yahudi yaşıyordu. Babam her Şabat, her bayram boyunca İstipol Sinagogu'nda 'hazan'lık¹ yapıyordu. Bir gün annem "yeter!"

1 Hazan, sinagogdaki dini töreni yöneten görevli.

dedi. Benim okula gidip gelmem çok zor oluyordu. 1949 yılının Ocak ayında, Tozkoparan'a (Galata) Güler Apartmanı'na taşındık. Orada yirmi sene oturduktan sonra, yine o civarda Türk Hava Yolları ile Frej Han'ın karşısında, Dişçi Deleon'un muayenehanesinin de bulunduğu Ferah Apartmanı'na geçtik. Orada da yaklaşık yirmi sene kadar oturduk. Galata'ya taşınınca babam Şabat ve bayram günlerinde çok sevdiği hazanlığı Zülfaris Sinagogu'nda sürdürdü. Babamın sesi mükemmeldi.

Balat günlerinden bu yana bayram masalarımız her zaman kalabalık oldu. Anneanne, babaanne, kuzinler... Hepimiz yakın oturduğumuz için, vasıta-ulaşım sorunu da yaşanmazdı. Bir araya gelip toplanmamız hiç sorun olmuyordu. Çocukluğumdan bu yana bayram sofralarımız hep geleneksel yemeklerle donanır. *Avikas kon espinaka* (kuru fasulyeli ıspanak), *yaprakitos karne o gayna* (Etli veya tavuklu yaprak sarma), *bezelyas* (bezelye) *encinaras* (enginar) en tercih edilen yemeklerdendi. Ekmeğimizi normal fırından alırdık. Bir de daha küçük fırınlar vardı. Küçük kızken evde hazırlanan tepsi yemekleri / börekleri o fırına *el orno de Pardo*'ya (Pardo'nun fırınına) götürürdük. Bir "*goy şabat*"ımız¹ vardı. Şabat ve bayramlarda sobamızı yakardı. Bu servis yalnız bizim için değildi, birçok aileye verilirdi. Balat'ta iki kardeş kömürcü vardı, Gabriel ve Rafael. Kömürcü Gabriel'in iki yardımcısı vardı. Sadece İsmail'in adını hatırlıyorum. Onlara önceden hangi saatlerde gelecekleri tembih edilir, paraları da verilirdi. Onlar da sessizce, kendi evleriymişçesine gelir, vazifelerini yerine getirirlerdi. Galata'ya geldiğimizde bu işi kapıcımız yapardı. Daha sonraları İsrail'de saat kurularak çalıştırılan elektrikli ocaklar olduğunu duyduk. Babam da bu yeniliği hemen getirtmişti.

1 Yahudiler için kutsal olan "Şabat" veya "Yom Kipur" gibi günlerde yasak olan (ocağı/elektriği yakmak gibi) işleri onların yerine yapan kimse.

Annem hiç *kartikas* (iskambil oyunları) oynamazdı. Bir arkadaş grubu vardı. Bir araya gelip, ellerinde işlemeler, örgülerle sohbet ederek vakit geçirirlerdi. Hem kendi ailelerinden evlenecek olanlara, hem de siparişler için çeyiz hazırlarlardı. Pastalar, kekler, börekler, çörekler evde yapılırdı. Herkes hünerini o toplantılarda yarıştırdı, hoşça vakit geçirirlerdi. Babam çok yoğun çalıştığı halde gezmeyi çok severdi. Daha sonraları kocamla da devam edeceğim gibi, bütün oyunlara giderdik. Ses Tiyatrosu, Tepebaşı Dram Tiyatrosu, Muammer Karaca, daha sonra açılan Küçük Sahne... Ve sinemalar... Balat'tan vapura biner, Kasımpaşa'ya geçerdik. Kasımpaşa'da o yokuş ne olursa olsun çıkılır, hiçbir oyun, hiçbir gösteri kaçırılmazdı. En çok Türk Sanat Müziği seven babam, makam da bilirdi. Kocam Rafael ise hafif müzik severdi. Ben güzel çalınan, kulağa hoş gelen, türkü, opera, sanat müziği olsun bütün müzikleri severim. Küçükken annem beni çarşamba günü çocuk tiyatrolarına götürürdü. Jeyan Mahfi Ayrıl ve babasını hiç unutamam. Bir de cüce oyuncu vardı, çok güzel şarkı söylerdi.

Babam bazı pazar günleri bizi Edirnekapi'ya, marul yemeye götürürdü. Balat'ta liparidas¹ satan Yahudilerden çerezlerimizi alır, Topkapı'ya yakın mesafedeki çayırılık alana gider, yerde oturur, vakit geçirirdik. Şimdilerde oralar hep inşaat oldu. Orada da liparidas satanlar vardı. Bir de gittiğimiz *Los Siete Setes* (Yedi Setler) diye bir yer daha vardı. Balat'tan Kasturiya'ya çıkarken, set set tepelik bir yerde, yine çayır çimeninde otururduk. Sabahları oradan baktığınızda karşıdan Haliç seyredilirdi. O zaman yüksek evler yoktu. Doyumsuz bir manzaraydı.

II. Dünya Savaşı dönemlerinde ekmek vesikayla satılırdı. Bir keresinde kuzinimi ekmek almaya gönderdiler. O da vesikasını çaldırmış. O hafta ekmeksiz kalmıştık. İyi ki annean-

1 Çerez olarak yenen kurutulmuş küçük balık.

nem biraz un saklamıştı, bize *biskoçikos* (küçük bisküviler) yapmıştı. 6/7 Eylül'ü de hatırlıyorum... Tozkoparan'da oturuyorduk. O sıralarda büyük oğluma sekiz aylık hamileydim. Ansızın haykırışlar, bağırtilar duyduk. Elllerinde bayraklar ve kocaman sopalar olan bir guruh bizim evin önünden geçip, Taksim'e gidiyordu. O insanlar Tozkoparan'dan Meşrutiyet Caddesi'ne inilen merdivenlerin önüne geldiler. Elllerine ne geçtiyse yağmalamaya başladılar. O dönem çok meşhur bir mobilyacı olan Façikakis'in güzelim mobilyalarını merdivenlerden aşağıya fırlattılar, üst taraftaki dükkânlardan top top kumaşları paramparça ettiler. Bizim oralarda bir buzdolabı tamircisi vardı. Her şeyini parçaladılar. Altımızda bir Bakkal Mösyö vardı. Gaz ve zeytinyağı satardı. Bunları yollara döküp, ateş yaktılar. Kapıcımız Osman Efendi ve oğlu Bayram ellerine aldıkları bir bayrakla çapulcuları kovdular. Kurulan cümle hep aynıydı, "*Burada Müslümanlar yaşıyor, gidin buradan!*" Bütün konu komşuyu bizim yaşadığımız en üstteki dördüncü kata çıkardılar. Osman Efendi ile Bayram bizi kurtardılar. O akşam hiçbirimiz uyumadık ve korkudan titredik. Ertesi sabah oluncaya kadar hep birlikte bizim evde oturduk. Korkudan, karnımdaki çocuk hareketsiz kalınca Dr. Benhabip'e gittim. Tanrıya şükür bebeğime bir şey olmamıştı ve dokuzuncu ayında sıhhatli biçimde doğurdum.

Balat'ta komşularımızın hepsi Yahudi'ydi. Babam 20'ler Sınıfı Askerliği yaparken anneannemlere taşınmıştık. Anneannem, Ahrida Sinagogu'nun bulunduğu Kürkçü Çeşmesi Sokakı'nda otururdu. Oradaki komşularımız ise Ermeni, Rum ve Müslümandı. Hepsi çok iyi insanlardı. Anneannemin evinin yanında bir cami vardı. Caminin imamıyla büyükbabam, derin sohbetler yapardı. Hazan ile imam Kuran-ı Kerim'i, Tevrat'ı tartışarak, saatler boyu konuşurlardı. Hiçbir antisemit duygunun varlığı söz konusu değildi. Bu II. Dünya Savaşı öncesine rastlayan dönemdi. Savaş sonrasında, bütün dertler /

felaketler ertesinde mahallemize Lazlar, *Lazes de Karadeniz* gelmeye başladı. Bunun üzerine Yahudiler de evlerini satıp gittiler. Sanki Balat'a bir sis perdesi örtülmüştü. Mahallenin gündelik hayatını takip etseniz bile bu dönüşümü kavrardınız. Her yerde karşıdan karşıya çamaşırlar asılmaya başlandı. O günlerin öncelerinde perdelerimiz danteldi. Kapı kolları pirinçtendi. Bizler onları her daim pırıl pırıl parlatırdık. Yerler sabunlu sularla yıkanırđı; "*Vinieron esta cente, se izo bar minnam...*"¹

II. Dünya Savaşı yıllarını da hatırlıyorum... Afuera Balat'ta, (Dış Balat'ta Or Ahayim Hastanesi'ne gelmeden, karşı hizasında) biz Yahudileri yakmak için bir fırın inşa edildiğini duyduk. Ne var ki o günlerde bunun pek sohbeti edilmezdi. Sanırım savaşın son zamanlarıydı ve çok şükür Türkiye savaşa katılmamıştı. Çok şükür ki bize bir şey olmadı. Sonra orayı "Duş Hamamı" diye adlandırdılar. O mekânda bir fırın vardı, yanı başındaki de sıra sıra duşların yer aldığı uzun bir koridordu. Anımsıyorum... Bir gün annem, teyzem ve ben peştemallarımızla Duş Hamamı'na gittik. Annem bizlere "*Dio mos salvo*" ("*Tanrı bizi korudu*") demişti. Annem beni oraya tek bir kez götürmüştü. Şimdi nedenini anlıyorum... Korkmayayım, göreyim, öğreneyim ve bileyim diye!

Balat'ta iki tane hamam vardı. Biri Balat Hamamı, diğeri de bizim eve çok yakın olan Tahta Minare Hamamı. Her ikisinde de mikve vardı. Düşünün ki bu hamamlar Osmanlı devrinde yapılmışlardı. Mikve'nin doğal olarak içlerinde hazır bulunması bize, dinimize gösterilen saygı dolu bir ifadenin nişanesiydi. Diğer yandan da unutmayalım ki Balat özellikle Osmanlı yönetiminde Yahudilerin en çok yaşadığı yerdı. Balat bir Yahudi semtiydi! Zerzevatçılar, kasaplar, bakkallar, tuhafiyeciler, hemen herkes Yahudi'ydı. Dr. Alfandari, Dr. Yefes,

1 "Bu insanlar geldi, berbat oldu!"

Dr. Maçoro vardı, muayenehanesi Afuera Balat'taydı. Sadece dahiliyeciyi değildi. Ebe doktorluğundan, kulak-boğaz-burun doktorluğuna kadar her branşta hasta bakardı. Annemi hep ona götürürdüm. Dr. Levi de vardı herkese, her şeye bakan. Daha sonra bir ihtisas yaptı ve çocuk doktorluğunda karar kıldı. Galata'da bize yakın otururdu ve bizim çocuklara bakmıştı. Küçükken komşularımızın hepsi Yahudi'ydi. En aşağıda dul Madam Boton ve dört kızı vardı. Madam Dömeleh, karı-koca ve bir oğlandı. Sonra biz, karı-koca, ben ve teyzem vardık. Bizim üstümüzde de Mösyö ve Madam Levi vardı. Varlık Vergisi zamanında toptan kâğıtçılık yapan Mösyö Levi'ye çok yüksek bir miktar koydular. Evini, her şeyini, karısının mücevherlerini sattı. Bu büyük meblağı ödemesine rağmen yine de kabul etmediler, Aşkale'ye gönderdiler. "*Baruh Aşem*"¹ sağ döndü! Geçimini iğne işi yaparak sağlayan, Kuzguncuklu kayınpederim de Mösyö Levi'yle aynı kaderi paylaştı. Zavallı bütün varını yoğunu sattı. Yetmedi, Aşkale'ye gönderdiler. O da hasta döndü, çok sonra iyileşti. "*A Dio zavalli, negro pekado*"² neler neler yaptılar Aşkale'de... Taş kırmak, yol yapmak... Kötü şeyler yaşadılar. Üstelik Erzurum'un dondurucu soğuğuna dayanmak zaten başlı başına bir meseleyken!

Ahrida'ya yakın oturduğumuz için, Balat'ta Şabat duası biter bitmez sokakların nasıl dolup taşıdığının yakın tanığıyım. Ahrida, Yambol ve Çana Sinagoglarından çıkanlarla her yerde bir şenlik havası olurdu. Kastoriya Sinagogu'ndan da inenler, kalabalığa katılırdı. Küçücük bir kızdım. Doğrusunu isterseniz o zamanlar çocukları, patırtı yapıyoruz diye çok saymazlardı. Annemle beraber babam dua okuyor, hazanlık yapıyor diye İstipol'a giderdik. Hele hele Roş Aşana ve Kipur'da. Asla kacırmazdık! Sokak satıcıları evlerin önlerinden geçer, çığırır-lardı. Avram vardı, limon satardı. Yahudiler genelde esnafılık

1 Tanrı'ya şükür.

2 Tanrım, zavallı! Yazık ona.

yapardı. Balıkçı Hakko vardı. Vakko'nun sahipleri Hakko'ların akrabasıydı. Meşullam vardı, onun bakkaliye kooperatifi vardı. Pardo ve Brudo vardı, kumaş ve tuhafiye satarlardı. Kuyumcu Yossi Mizrahi altın süsler, şadaylar¹, kolyeler, bilezikler satardı. Mösyö Çiprut nalburdu. Orada iki kasap vardı; biri Kasap Kampeas, öbürü de Kasap el Gurci². Kasaplar kaşer et satardı. Vodina Caddesi'nde Nigrin Eczanesi vardı, onlar çok kıymetli bir aileydi. Çocuklarından biri Fransa'ya gidip, orada okudu. Doktor oldu diye duyduk. Öbürü de Zeki Nigrin'di. İsrail'e göç etti ve zannederseniz Hayfa'daki Technion Üniversitesi'nde dekan oldu.

Ne acıdır ki Balatlı olduklarını gizleyen, Balatlı olmaktan utanan birçok kişi tanıdım. Afuera Balat'ta çok çamur vardı. Sahilinde kayıklar vardı, yağmur yağdığında iyi bir kanalizasyon sistemi olmadığından çamur dolardı. Bize "Balat Çamuru" derlerdi. Halbuki Balat'ta çamur, kir, pas hiç yoktu. Hasköylüler ile Balatlılar karşılıklı kinayeli sözler, maniler söylerken rekabet içindeydi; *pasika*, *mansevo*. Bu atışmaların temelinde kıskançlık mı vardı, şakacılık mı, hakaret mi bilemem... Belki de Hasköylüler bize biraz yukarıdan bakarlardı. Benim Hasköy'le hiç alakam olmadı. Annemle babamın bir resimleri var. Annem güzel yüzünü tülle örten bir şapka takmış, eldiven giymiş. Balat'tan Fener'e gezmeye giderken, böyle giyinirlerdi. Çok şıklık vardı o zamanlar. Sonralarında savaşlar, sağa sola gidip dönmeyen kocalar, babalar, Nafia Askerliği, Varlık Vergisi... Herkes eksildi, herkes fakirleşti. Bana gelince... Oğullarımız Türkiye'den ayrılmışlar, İsrail'de yaşıyorlardı. Biz de onların hasretine dayanamadık. Her şeyimizi tasfiye edip, 1984'te İsrail'e, Bat Yam'a göç ettik. Varır varmaz toprağı öptük. Annem de bizimleydi. Kocam İstanbul'dayken, çocukları özenle büyütmem için çalışmamı kabul etmemişti.

1 Şaday, "Davut'un Yıldızı" şeklinde pendentif.

2 Gürcü Kasap.

İsrail'de annem vefat edince çok yalnız kaldım ve çalışmaya başladım. Sağlık Bakanlığı'na bağlı bir merkezde, yazı işlerinde görev yaptım. İyi ki ortaokulda, St. Benoit'da hemşirelik kursların katılmış, diploma almıştım. Hiçbir zaman Balatlı olduğumu saklamadım. Balatlı olduğum için gurur duyarım. Balat'ı sadece hayallerimde yaşıyorum artık. Bunca yıldan sonra geri dönmek istemem. Çünkü orası artık benim Balat'ım değil!

NESİM GÜVENİŞ

Aile içinde Niso, arkadaşlar arasında Güven diye çağırılı-
rım. Asıl adım yıllardır sadece resmî işlerde kullanıldı; Nesim
Güveniş. Soyadım da adım gibi zamana ve mekâna göre fark-
lı biçimler almış. Bu bir yazgı mı, bilemiyorum. Asıl soyadım
Eskenazi. 1934 yılında, Soyadı Kanunu çıktığında, mahalle
muhtarı ile babam arasında ilginç bir diyalog yaşanmış. Ba-
bamın *“Bizim zaten soyadımız var,”* demesine rağmen, muh-
tar, *“Kanun kanundur. Muhakkak bir soyadı almanız lazım,”*
diye ısrar etmiş. Babam da listede kalan en son soyadı olan
“Güveniş”i almış.

Babaannem Viktorya bizimle otururdu. Adını taşıdığım
kocasını, büyükbabamı hiç tanımadım. Onu sorduğumda
bana *“Çanakkale’ye savaşa gitti, bir daha dönmedi”* dediler.
Genç yaşta dul kalan babaannem, Hasköy’de yangın çıkınca,
dördü erkek, ikisi kız, altı çocuğunu alıp Balat’a taşınmış. Ba-
bam Avram (Albert) üçüncü erkek çocuğuydu. Annem Emili
Neama Çerasi, Lea ve Yaakov Çerasi’nin kızıydı. Çerasiler, Sir-
keci’den Balat’a taşınmış bir aileydi. *Afuera Balat* (Balat Dışı)
diye anılan ve bugün otobüslerin geçtiği ana cadde üzerin-
de üç katlı büyük bir evleri vardı. Arkasındaki bahçede incir
ağaçları vardı. Annemin erkek kardeşi Moiz Çerasi ise, Neve
Şalom Sinagogu’nun gabay’ı olması hasebiyle çok kimse tara-
fından tanınırdı. Apollon Apartmanı’nın birinci katında otu-
rurlardı. Önceleri “Apollo Sineması” olan bu bina, sonraları
sinagoga dönüştürülmüştü. Galata’nın artan Yahudi nüfusu-
nun ihtiyacına cevap veremeyince, yeni bir sinagog projesi
olarak Büyük Hendek Caddesi üzerindeki “Union Sineması”

Avram Güveniş ve oğlu Nesim

kiralandı. Sinagoga, Apollon Apartmanı'nın içinden geçilir, Okçu Musa Caddesi yönünden çıkılırdı.

Annem Alliance'ta okumuştum. Babam ise Alliance'ın ilk iki sınıfını ancak okumuş, aileye katkıda bulunmak için iş hayatına atılmıştı. Buna rağmen, yeni Türkçeden başka eski Türkçe ve Raşi'nin el yazısı olan Solitreo da yazardı.

Ben 1931 yılında Balat'ta doğdum. Ailenin ilk çocuğuydum. Sonradan Jak ve Jojo adında iki erkek ve Lizet adında bir kız kardeşim oldu. Evde hep Ladino konuşulurdu. O zamanlar bu lisana İspanyolca derdik. İlkokula başladıktan

sonra babam ve kardeşlerimle hep Türkçe konuşur olduk, annemle İspanyolca konuşmaya devam ettik. İlkokulum Edirnekapı 17. İlkokulu'ydu. Okulumuz Edirnekapı'da olmasına rağmen, İç Balat'taki evimizden on beş dakika yürüyüş mesafesindeydi. Etrafta yeşil boş alanlar vardı. Baharda okula giderken diz boyu papatyaların arasından geçerdik. Papatyalar kışın kar altındaydı. Karın yüksekliği belki on beş santim kadardı ama çocuklar için diz boyu sayılırdı. Şimdi düşünüyorum da... Baharı da karı da "diz boyu" sevinçlerle karşılamışız. Daha azıyla yetinmek yok!

Dördüncü sınıfa kadar anaç tipli Aliye Öğretmen'le, beşinci sınıfı da daha genç Naciye Öğretmen'le okudum. Her ders için ayrı bir öğretmen yoktu. Bütün karnelerim, bazı ev ödevlerim

hâlâ saklıdır. Yaptığım elektrik manyetoları ve buhar makinaları gibi çizimlere baktıkça ne kadar iyi bir temel eğitim aldığımızı hep takdir ederim. Altmış kişilik sınıfımızda yedi-sekiz Yahudi'ydik. Okul içinde hiçbir zaman antisemitizm hissetmedik. Bizim evimiz Aryento Balat Hacı Rıza Sokak' ta ydı. İlkokul öğretmenlerimizin hepsi çok iyiydi. Kesinlikle hiçbir azınlık ayrımı yapmazlardı. Yakınımızda bir de ortaokul vardı. Aklımdan hiç silinmeyen bir olay var. Teneffüste o ortaokuldan gelen bizden büyük çocuklar, "*Hadi bakalım, Varlık Vergisi!*" diyerek, cebimizdeki kalem, kalemıraş, silgi, 2,5 kuruş (ortası delik yüz para) simit parasını alırlardı. Bu olay öğretmemizin kulağına kadar gidince, o ortaokullu çocuklar polise teslim edilmişlerdi. Hayatımda ilk kez şahitlik yapmak üzere Karagümrük Karakol Merkezi'ne gitmiştim. O çocuklar bir daha ortalarda gözükmediler. Umarım ki o yıllardaki vasat karakterlerini düzeltmeyi başarabilmişlerdir. Her devrin böyle insanı vardır. Çok üstünde durmuyorum. Benden önce de vardılar, benden sonra da olacaklar. Bir de güzel insanları vardır. Bunu daha çok konuşmalıyız, kanımca. O dönemlerde Hasan, Fikret ve Orhan adında çok iyi arkadaşlarım oldu.

Evimiz üç katlıydı. Zemin katta oturma odası ile mutfak, ikinci katta iki yatak odası, "*şirvane*" denilen üst katta da bir yatak odası ve büyükçe bir taraça vardı. Bu taraçada gelecek günlerin hazırlığı yapıldı. Yaz mevsiminde çok miktarda satın alınan domatesler sıkıldıktan sonra salça yapılmak üzere bez torbalara konur, süzülmesi için bu taraçaya asılırdı. Mutfak kapısından arka bahçeye çıkılırdı. Bu bahçeler, arka sokaktaki evlerin bahçeleriyle bitişikti. İki bahçenin ortasındaki kuyuya karpuz, bira gibi soğutulması gereken şeyler sarkıtılırdı. Bazen, ipinden kurtulan su kovalarını kuyudan çıkarabilmek için dört çengelli bir "*çapa*" kullanılırdı.

Komşularımızdan Beto Zakuto bizim tam karşımızda otururdu. Şimdilerde Kudüs'te öğretim üyesi olan "*Eczacının*

oğlu” Zeki Berk de arkadaşımı. St. Benoit okuluna her sabah vapurla beraber giderdik. Kasımpaşa Yokuşu’nu tırmanıp, Kuledibi’nden okula giderdik. O benden daha üst bir sınıfta okurdu. St. Benoit’ı bitirdikten sonra birbirimizin izini kaybettik. Yakın zamanda yitirdiğimiz edebiyat profesörü Orhan Okay da benim ilkokuldaki en iyi arkadaşlarımın arasındaydı. Birlikte Milli Sinema¹ binasının arka tarafına gider, makine dairesinden attıkları kesik film parçalarını toplardık. Filmle-
rin bazı bölümlerini elle çevrilen yapay bir aletle, kendi uy-
durduğumuz aygıtla seyrederdik. Daha sonra “stereoskop”
olduğunu öğrendiğim bu alet, çocukluğumun en büyüleyici
icadıydı. Bir ray üzerinde, dürbün görevi yapan iki mercek-
le, yarım metreye yakın bir mesafede yerleştirilmiş iki kart-
postal yuvasından oluşmuştu. Gözlerde yarattığı şaşılıkla
kartpostaldaki görüntüleri canlıymışçasına izlerdik. *Cinema
Paradiso*² filmindeki gibi! Arka bahçe komşumuz, tek başına
oturan, okuyup yazması olmayan Madam Furtuni idi. Asker-
de olan oğlu ile haberleşebilmek için mektuplarını bana yaz-
dırır, gelen cevapları da bana okuturdu. Onun yanındaki evde
Haviyo Ailesi, bizim yanımızdaki evde ise Tovi Ailesi oturur-
du. Çok iyi ilişkilerimiz vardı. Kadınlar taraçadan taraçaya
uzun uzun sohbet ederlerdi. Balat bir taraçalar semtiydi! Ön
sokaktaki komşuların çoğu Rum’du. Birkaç Ermeni ailesi, bir
o kadar da Yahudi ailesi vardı. Onların Türkçe konuştuklarını
hiç hatırlamıyorum. Annem ve babam onlarla Rumca konu-
şurlardı. Karşımızdaki yaşlı kadın, akşamları kapısının önüne
oturur, pamuk veya yün tomarından elyafları çekerek, hızla
çevirdiği bir aygıtla büküp sarmak suretiyle iplik üretirdi. Ak-
şam üstleri, kapı önlerine ailece oturup sohbet etmek âdet-

1 Vodina Caddesi’nde bulunan Balat’ın en eski sineması.

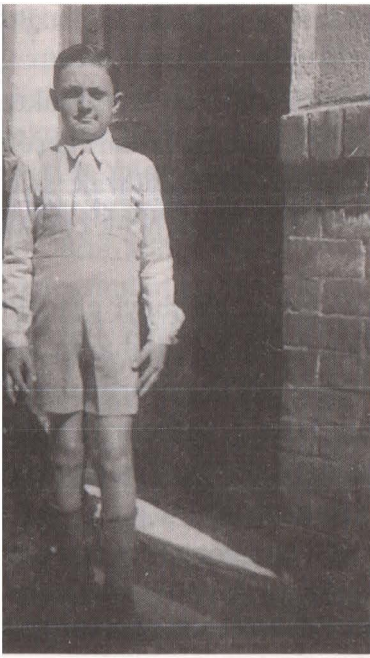
2 *Cennet Sineması*, 1988 yapımı İtalyan filmi. Giuseppe Tornatore’nin ikinci filmi olan *Cinema Paradiso* yayınlandığı günden bu yana İtalya ve dünyada sinema klasikleri arasındaki yerini aldı.

tendi. Mevsim yazsa, başlardı Balat'ın kapı önü akşamları. Bu hiç şaşmazdı!

Herhangi bir araç trafiği olmadığından, çocuklar sokakta serbestçe oynarlardı. Oradan geçen tek araç, sabahları geçen çöp arabasıydı. Çocukların oynadığı oyunlar, kaydırak, sak-lambaç, birdirbir, uzun eşek, kurtarmaca, bilye, çelik çomak veya topaç çevirmektir.

Birkaç yıl, yazlığa, Büyükdere'ye gittik. Yüzmeyi oradaki Beyaz Park Gazinosu'na bağlı plajda öğrendim. Baharda babam, kardeşim Jak ile beni Beykoz Meydanı'na götürür, orada kiralanan bisikletlerle bize bisiklete binmeyi öğretirdi. Balat oldukça canlı bir yerleşim merkeziydi. Vapur iskelesinden çıkıp, ana caddeyi keserek karşıya geçince, dar bir pazar yerine girilir, o sokağın sonundaki Yanbol Sinagogu'nu geçtikten sonra, Balat'ın merkezine varılırdı. Bu merkezin bir köşesinde polis karakolu, bir köşesinde manav, bir köşesinde iki Laz kardeşin çalıştırdığı ve babamın müşterisi olan bir bakkal, diğer köşesinde de dikkati çekmek için zili devamlı çalan, dondurma, meşrubat satan bir dükkân vardı. Bu dükkânla karakol arasındaki sokakta Ahrida Sinagogu bulunurdu. Ters yöndeki sokak ise Rumların çoğunlukta olduğu Fener yöresine giderdi. Voyvoda Caddesi adlı bu sokakta, Milli Sinema, Çana Sinagogu, açık hava Çiçek Sineması, hamam ve Berk Eczanesi vardı. Merkezden kuzeye devam eden sokak ise İç Balat'a doğru uzanırdı. Bu sokak üzerinde, aklımda kalan es-naflar, *David el Berber*, *İzak el Aktar* ve *Binyamin el Şekerci* idi. Bu şekercinin, akide şekeri çeşitlerini külâhlara doldururken, koca kavanozların bronz kapaklarını, bir kavanozdan diğerine oturtmasını bir hünermişçesine seyrederdim.

Bayram günleri, çocukların yeni elbiselerle sokağa çıkmasından, büyüklerin bayram duasına katılmak üzere koltuk

Nesim, bir bayram günü

altlarında *tallit*¹ torbalarını taşımalarından hemen belli olurdu. Kipur Bayramı'nda, sinagoglarda yeterince oturma yeri olmadığından, insanların iskemlelerini kafalarının üzerinde ters oturarak, sinagoga kadar taşımaları hiç unutamadığım bir görüntüdür. İskemlelerini sinagogun bahçesine yerleştiren *yahid*'lerin (müdavimler) duaları izleyebilmeleri için bütün pencereler açılırdı. Buna rağmen dışarıda oturanların çoğu aralarında sohbet etmeyi yeğler, sadece içerdekiler ayağa kalktığı zaman onlar da kalkarlardı. Sabah duasından sonra, zengin

bayram sofrasına oturulur, sonra da aile ziyaretlerine gidilir. Zorla götürüldüğüm için bu ziyaretler bayramların sıkıldığı tarafıydı. Hamursuz bayramında, masamızda en az iki konuk bulunur, *Agada*² ilk gece İbranice, ikinci gece ise hem İbranice, hem İspanyolca okunurdu. Yemek sonrası melodiler neşemize neşe katardı. Son gece, hamursuz yerine ekmek yiyeceğimiz ilk gece, babam bizi Tepebaşı'ndaki Lala Lokantası'na götürürdü. İlk biramı orada içmiştim.

İkinci Dünya Savaşı, Balat'ta geçen en sıkıntılı dönemdi. Sıkı yönetim ilan edilmişti. Gece, ışık sızmamaları için pencereler kalın renkli kâğıtlarla örtülüyordu. Cep fenerlerinin camları maviye boyanıyordu. Koca projektörlerin huzmeleri, de-

1 Yahudi erkeklerin dua esnasında üzerlerine taktıkları "dua şalı".

2 Pesah Bayramı efsanesinin tekrarlandığı dua.

vamlı gökleri tarıyordu. Ekmek vesikaya tâbiydi. Gereğinden fazla vesikası olanlar bunları karaborsa satıyordu. Ekmeksiz kalabileceğimiz günler için babam bir çuval galeta getirmişti. Kötü giden işini telafi etmek için babam evde sabun üretmeye başlamıştı. Okul önlüğü için gerekli birkaç metre kumaş bile okul müdürünün onayı ile alınabiliyordu. Bizim sokaktaki tek radyo galiba bizim evdekiydi. Babam Philco marka kocaman bir radyo almıştı. Zaman zaman bazı komşular pencerenin kenarına kadar gelir, savaş haberlerini merak ederlerdi. Bir ara evde heyecanlı konuşmalar duyuldu. 1941 yılıydı. Babamı, amcalarımı, dayımı Nafia askerliğine çağırmışlardı. Onlar gittikten bir süre sonra fotoğraflar gelmeye başladı. Babam, bir kardeşi ve bir iş arkadaşı, hâki renkte üniformalar¹ içinde fotoğraf çektirmişlerdi. Yozgat'ta yol inşa ediyorlardı. Babamın yokluğunda dükkânı annem idare ediyordu. Tatil devresinde beni de işe götürürdü.

Babamın işi toptan bakkaliyeydi. Genelde Trakya'da ve İstanbul civarındaki bakkallara mal sağlardı. Yemiş'te bir dükkânımız vardı. Yemiş, Eminönü ile Unkapanı arasında, Haliç vapurlarının da uğradığı, bütün zahire, yağ, kuruyemiş tüccarlarının bulunduğu bir ticaret merkeziydi. 1980 yılında uygulanan imar planı ile bu bölge tamamen yok oldu. Dükkânın alt katında yazıhane ve çeşitli mal rafları, ikinci katında da gazete kâğıdından kese kâğıdı imal eden iki kız işçi bulunurdu. En üst katı ise depo vazifesi görürdü. Bir yıldan fazla bir süre sonra babam ve kardeşleri döndüler. Yozgat'a birlikte giden bir iş arkadaşı, yıllar sonra askerlik hatıralarını anlatırken, babamı şaka yollu *"enayi"* diye niteleyince nedenini sordum. *"Hepimizden fazla çalışırdı. Bizler taşları rastgele döşeyip işimizi bir an önce bitirmek isterken, baban yolun bir kenarından diğer kenarına ip gerip taşların düz bir şekilde dizilmesine dik-*

1 Bu üniformalar aslında çöpçü giysileriydi.

kat ederdi” dedi. Evet, babam bütün görevleri kendi işiymiş gibi yapan bir karaktere sahipti. Askerlikten döneli birkaç ay olmuştu ki Varlık Vergisi tebligatı geldi. 33.000 TL vergi istendiğini hatırlıyorum. Babamın, o gün için büyük para sayılan bu meblağı ödeme gücü yoktu. Dükkânı haczetmeye geldiler. Günün ortasında, dışardaki baharat çuvallarını içeri sokup dükkânı kapatmak üzere olduğunu gören komşular, merak edip geldiler. Durumu öğrenince, yanımızdaki zahire tüccarı –yanlış hatırlamıyorsam adı Abdülgafur Bey’di– haciz memurlarından iki saat mühlet istedi. Bir iki komşu ile birlikte bütün Yemiş piyasasını dolaşarak eksik olan parayı topladılar. Haciz memurlarına verip, dükkânın kapanmasını önlediler. Komşularına daima yardımcı olan ve piyasada çok sevilen babam yaptıklarının karşılığını görmüştü.

Savaş döneminden unutamayacağım bir olay da Ahrida Sinagogu’nun elimizden alınmasıydı. Önünden geçtiğimde, avlunun saman balyalarıyla doldurulduğunu, askerlerin ana kapıdan atlarıyla girdiklerini görürdüm. Bütün bunlara rağmen *Ehal Hakodeş*’in¹ sedef kakma kapılarının nasıl olup da bozulmadan bugünlere ulaştığına oldum olası şaşarım. Artık dualar sadece Yanbol Sinagogu’nda yapılıyordu. Bar Mitzva zamanım gelmişti. Bana beyaz uzun pantolonla, kırmızı bir ceket alınmıştı. Koluma da üzerine İbranice birkaç harf işlenmiş beyaz ipek bir fiyonk geçirmişlerdi. Başımda ise o yıl yeni yazılmış olduğum St. Benoit Fransız Lisesi’nin alametini taşıyan beyaz bir kasket vardı. Hazırlık sınıfı süresince, Balat’tan vapurla Kasımpaşa’ya, oradan da yürüyerek Lüleci Hendek Sokağı’ndaki okula gittim. Bu yolu hep arkadaşlarım Zeki Berk, Marko Mizrahi ve Kemal Gülman ile beraber yürürdük. Kaldırımları öyle bir geçişimiz vardı ki! Gençlik işte!

1 Kutsal Tevrat parşömen rulolarının muhafaza edildiği dolap.

Lise yıllarımın başlamasıyla birlikte Balat yıllarıma da veda etmek zorunda kaldım. Tünel yöresinde, Kumbaracı Yokuşu başlarında, eski Bene Berit Okulu'nun karşısında bir apartmana taşındık. Yeni evimiz entelektüel bir muhitteydi. Artık önümde yeni bir dönem vardı. Çevremizde Fransız, Alman ve İtalyan aileler vardı. Yabancı okullar, kitabevleri, müzik dükkânları hep aynı bölgedeydi. Bu nedenle sokaklar cıvıl cıvıl öğrenci sesleriyle çınlardı. Edebiyata olan sevgimi St. Benoit'da papazlar aşıladi diyebilirim.

Okul yıllarımı askerlik dönemi takip etti. Yedek Subay Okulu'nun peşi sıra Teğmen olarak kıta hizmetimi tamamladım. Ticaret hayatıma Taksim'de bir otomobil yedek parça şirketinde muhasebeci olarak başladım. Hafta sonlarında "Orfelina" diye anılan Yetimleri Koruma ve Barındırma Cemiyeti için çalışmaya başladım. Pazar sabahları ev ev dolaşıp para topluyor, öğleden sonraları da Ortaköy'deki Yetimhane binasında, çocuklara hikâye anlatarak, şarkı öğreterek veya şikayetlerini dinleyerek onların ruhsal boşluklarını doldurmaya çalışıyordum. Orfelina, bana geniş bir arkadaş çevresi kazandırdı. Bir süre sonra bu gönüllü gençlik grubunun başkanı seçilmiştim. Bir toplantı öncesinde, onaylamam için önüme bir aday dilekçesi koydular. Üstünde güzel bir kızın resmi vardı. Galata'da tanınmış Diş Doktoru Moiz Macar'ın kızıydı. Geçtiğimiz yıl altmışıncı evlilik yıldönümümüzü kutladık. Bir kız ve bir erkek çocuğumuz oldu. İkisi de bir yıl ara ile, önce Maçka İlkokulu'nda, sonra da Arnavutköy Amerikan Koleji'nde okudular. Kızım İstanbul Üniversitesi'nin giriş imtihanını geçtikten sonra kayıt olmak üzere gittiğinde, girişte Dev-Genç, Sol-Genç (1973) gibi gruplar, kendilerine katılması için baskı yapınca, yazılmaktan vazgeçti. İsrail'de, Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'ne kabul edildi. Bir yıl sonra, oğlum da fazla düşünmeden ablasını izleyeceğini söyledi ve Hayfa'daki Technion Üniversitesi'ne yazıldı.

Kayınvalidem İsrail’de tek başına yaşırdı. Hastalanmıştı. İsrail’e göç edip, çocuklarımı ve kayınvalidemi toparlamanın iyi bir fikir olacağını düşündüm. Gerçi elli yaşına varmıştım ama her türlü işi yapabileceğime inanıyordum. Çok çalışarak elde ettiğim mutlu bir yaşamı geride bırakmak kolay bir karar değildi. Topağacı’nda bir katımız, Burgazada’da yazlık bir evimiz, pek çok arkadaşımız, akrabalarımız vardı. Diğer tarafta çocuklarım, kayınvalidem ve daha önce göç etmiş iki kardeşimle, annem. Bir tercih yapmak zorundaydım.

1981 yılında İsrail’e göç ettim. İlk iki yıl hiçbir iş yapmadan Ulpan kurslarında İbranice öğrenmeye odaklandım. Ulpan’da başka okuyacak sınıf kalmamıştı. Artık bir iş bulmam gerekiyordu. Bir arkadaşım seramik karoları ve sıhhi levazımat ithal eden Moşe Katan firmasını önerdi. Tam bana göre bir işti. 1985 yılından emekli olduğum 2000 yılına kadar o firmada kendi işimmiş gibi çalıştım. Yaklaşık kırk kişi çalışıyordu. Büyük bir aile gibiydik. Moşe Katan, oğlu Simon Katan ve damadı Moris Reyna ile iş dışındaki özel ilişkilerimiz çok samimiydi. Moşe Katan ve eşi Lucia vefat ettikten sonra, seyrekle de olsa ilişkilerimiz sürüyor.

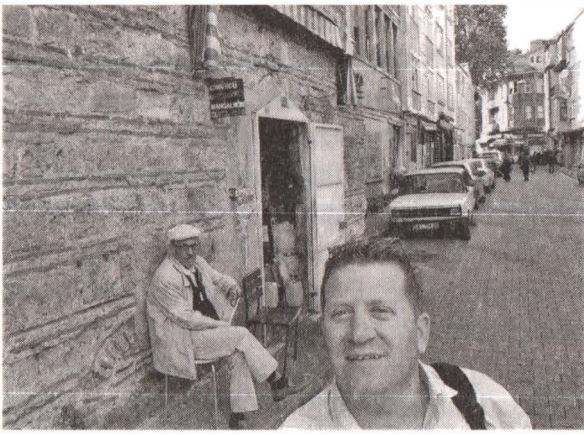
İsrail’e göçümüzden iki yıl sonra, kızım eve, üniversitede tanıştığı Amerikalı bir genç getirdi. O genç, gayet kibar bir şekilde kızıma talip oldu. Biz ailenin dağılmaması için itiraz eder gibi olduk. Fakat ikisi de bu ülkeyi çok sevdiklerini, iki-üç yıl sonra, biraz para biriktirince döneceklerine dair söz verince karşı gelecek bir argüman bulamadık. Düğün için Amerika’dan İsrail’e gelen oğlanın ailesiyle Ramat Haşaron’da oturduğumuz evde, Türk usulü bir kına gecesi yaptık. Yine aynı yöredeki mütevazı bir sinagogda dinsel düğünü de gerçekleştirdik. Yeni çifti Amerika’ya yolcu ettik. Vaat ettikleri iki-üç yıl çoktan geçti! Kızım bir hastanede sosyal hizmet uzmanı olarak çalışıyor. Biri yirmi yedi, diğeri yirmi dokuz yaşında iki erkek torunum var. Oğlum, Technion’u in-

şaat mühendisi olarak bitirdikten sonra, master derecesinde öğrenimini sürdürmek için Amerika'ya gitti. Biz dönüşünde girebileceği iş yerlerini araştırırken, oğlumdan haber geldi. Yanında çalıştığı profesörü, onun asistanı olarak çalışmaya devam etmesini istiyormuş. Ne diyelim... Oğlum da Amerikalı bir Yahudi kızıyla evlendi. New Jersey'in Lawrenceville denen şirin bir şehrinde oturuyor. Halen Princeton Üniversitesi'nin inşaat işlerinde proje müdürü. Yıllar su gibi akıyor. İnsan kaderine hükmedemiyor. İsrail'e ne amaçlarla gelmiştik, nelerle karşılaştık... Bugün tek tesellimiz, iftihar ettiğimiz çocuklarımızın mutluluğu ve Skype, Whatsapp, Zoom ile görüşme olanaklarımız.

OVİ GÜLERŞEN

Ben Ovi Roditi Gülerşen, 1968 yılında İstanbul’da doğdum. Geniş toplumda “Oktay” olarak bilinirim. Oktay ismimi de severim. Ben ve kız kardeşim Ester Levi, Eli ve Gülerşen ailelerinin evlatlarının evliliği sonucu dünyaya gelmişiz. Kız kardeşimin geniş toplum ismi ise “Esra”dır. Sanıyorum ki o da bu ismini severdi. Annem Rozi Gülerşen, Balatlı; babam Moiz Gülerşen Kuledibili’dir. Annemin ailesi Aşkenaz kökenliydi. Önce Hasköy’e yerleşmişler, daha sonra Balat’a geçmişler. Annem ve babam I. Karma’da okumuşlar Evimiz iki dilliydi, Türkçe ve Ladino konuşulurdu. Annem çok eski Balatlı’ydı. Balat’ın tarihsel önemini, köklü bir semt olmasını övünerek anlatırdı. Vaktiyle Bizans sur kapılarından biri buradaymış. Hatta “Balat Kapısı” adında bir sokak bile vardı. Gençliğinde duyduğu bir Karagöz tekerlemesini bize de öğretmişti: *“Balat kapusundan girdim içeri/ Poliçeler oturmuş iki keçeli/ Yalvarı-
rım yakarırım almaz içeri/ Ando ando ando Balado”*.

O yıllarda evlilikler genellikle görücü usulü dediğimiz türden olurmuş. Fakat annem ve babam arkadaş çevresinde tanışıp âşık olmuşlar. Kısa süreli flörtün ardından da evlenmişler. Babam Sirkeci’de oto yedek parça işindeydi. Annem hayatı boyunca çalışmadı. Evin sorumluluğu, çocukların bakımı, günlük yemeğin planlanması vb. işler zaten vaktinin çoğunu alıyordu. Kardeşim ve ben 19 Mayıs İlkokulu’nun ardından Şişhane’deki Musevi Lisesi’ne yollandık. İkisi de başarılı okullardı. İyi bir eğitim-öğretim hayatımız oldu. Babam dinine bağlı bir insandı, fakat dindar değildi. Yalnız bayramlarda Balat Ahrıda Sinagogu ve Şişli Beth İsrail Sinagogu’na

Ovi, kömürü Gabriel'in d kk n  önünde

giderdi. Ara sıra Yanbol Sinagogu'na da giderdik. Yanbol'un sokağı esnafların resmi geçit alanı gibiydi. Sıra sıra d kk nlar dizilmi ti; manifaturacı, tuhafiye, zerzevat ı, ayakkabıcı... Lakapları "Altındiş" ve "Tamahk r" olan iki Yahudi tuhafiyeci vardı. Annem daha çok "Altındiş"ten alışveriş yapardı. Bayramlarımız ve  abat masalarımız çok keyifliydi. Hem anne hem de baba tarafından büyüklerim masanın ba  köşesinde ağırlanırdı. Masamızda İstanbul'un denizinin, toprağının bereketi hemen her şey bulunurdu. Tabii Sefarad mutfağına dahil olan "her şey"! Örneğın *gaya* (ek ili kaya balığı), *armide domat* (parça domates ve pirinçli yemek), *kalavasaz yenas a la Judia* (Yahudi usulü kabak dolması), *ka karikas* (zeytinyağlı kabak kabuğı yemeğı), * ufletikos de berencena* (patlıcan sarma köfteli) soframızda hem göze hem de damağı hitap eden bir  enlik ya atırdı. Soframız muhabbetle kurulur, yemeklerimiz sevgiyle paylaşıldı.

Balat'ımız insani ilişkilerin çok önemli olduğı bir semtti. Asık suratlılık, hoyratlık, kabuğunda yaşamak vb. davranışlar itibar görmezdi. Bu biraz da sınıfsal bir tutum, unutmayalım! Oradaki her bir insanın diğ rine ihtiya ı vardı. İnsanlar birbi-

rine dayanışma ve merhamet gibi görünmeyen bağlarla sıkı sıkıya bağlanmıştı. Balat'ta yalnız bayramlarda değil her zaman iç içe yaşam tarzı vardı. Özellikle Şabat günleri Ahrida Sinagogu'nun bahçesinde insanlar görkemli bir kalabalık oluşturmurdu. Büyüklerin neşeli, samimi, mutlu halleri her çocukta güvenlik duygusu yaratır. Bizler de mutlu olurduk, bahçede keyif içinde top oynardık. Böylesi günlerde büyüklerimiz son derece şık olurdu. Özel bir önem verilirdi kılık kıyafete. Şimdilerde bu âdetimiz hâlâ sürüyor. Kimse sinagoga pespaye bir halde gitmez. İlginç bir şey var, Yahudiler ve Müslümanlar birbirine çok yakındı. Örneğin bir Ermeni'den çok Müslüman ile komşuluk edilmekten hoşlanılırdı. Bizim benzer pek çok âdetimiz olduğunu o yıllarda yakından gözlemleme şansım oldu. Kürkçü Çeşme Sokağı'ndan sola sapıldığında Hacı İsa Mektebi Sokağı'na çıkar. Orada Ermeni Apostolik kiliselerinden Surp Hreşdagabed Kilisesi vardır. Mahallemizin Ermeni vatandaşları bu kiliseye devam ederdi. Fakat "isim günleri"nde, "yortu" günlerinde diğer semtlerden Ermeniler de gelirdi. Bu kilisenin bir ayazması olduğunu, suyunun şifalı olduğu söylencesinin yayıldığını hatırlıyorum. Sadece Hristiyanlar değil, diğer dinlerden vatandaşlar da bu sudan içmek için gelirdi. Bu ayazma üç dini de buluşturan özel bir yerdi. Mahallemizde Rumlar, Bulgarlar da vardı. Hatta Bulgarlar sütçülük yapardı. Sotiri Kiryako Karakaş ismi hiç unutulur mu? Ben hayatımda öyle güzel muhallebiler yemedim. Bunca yıldan sonra bile tadı damağımdadır. Dükkânı Ayia İstirati Rum Kilisesi'nin karşısındaydı. Semtimizin becerikli saat tamircisi Rum'du. Dükkânı Vodina Caddesi'ndeydi. Kürkçü Çeşme Sokak'ta Anna adlı bir Rum terzinin olduğunu annemin anılarından hatırlıyorum. Balat bir Yahudi semti olmasına rağmen, Balatlılar ana dillerinin dışında Ladino değil, Rumca bilirdi. Bu kanımca İstanbul'un Bizans geçmişinin etkisidir. Rumca o kadar yaygındı ki her İstanbullu bu dili sokakta öğrenirdi.

Balat'tan sadece yaz aylarında, oldukça kısa bir süreliğine ayrılırdık. Önceleri hafta sonları, gününbirlik Menekşe Plajı'na giderdik. Sonraları Ada günleri başladı. Büyükada, Heybeliada... Hepsinde de Balat'a geri dönüyor olmaktan dolayı mutlu olurduk. Balat kocaman bir ev gibiydi bizim için. Öylesine çok severdik... Balat sokaklarını dar, çamurlu ve cumbalı evler ile hatırlıyorum. Ayrıca bugün yeni neslin bilmediği birçok meslek grupları ile doluydu. Ben doğduktan sonra ailem Kurtuluş'a, ardından da Şişli'ye yerleşmişti. Ben Balat'tan ayrıldığım için çok mutsuzdum. Annem ile birlikte sürekli anneannemin evine, Balat'a giderdim. Sıracevizler'de her zaman bizim kullandığımız bir taksi durağı vardı. Annem, işi olduğu zaman bazen beni taksiye bindirip Balat'a yollardı. Herkes beni iyi tanırdı. Sarışın olduğum için "altın baş" diye çağırırlardı. Anneannemin evine vardığımda benim için eğlence başlardı. Evin ön tarafında bir çıkma vardı (cumba). Orada oturup, etrafı seyretmek çok keyifliydi. Hele pazar kurulduğu zamanlar... Evde su için büyük bir küp bulunurdu. Sırmakeş ve Hamidiye suları ile doluydu. Kiler vazifesi gören demir bir dolap, üstten sıkmalı bir çamaşır makinası demirbaştı. Altı tahta, üstünde demir bir saç olan balkon dün gibi hafızamda ki eskiler "tahtaboş" derdi. Ev Ahrida Sinagogu'na, hamama, Çiçek Sineması'na ve Balat Çarşı'ya çok yakındı. Uyanır uyanmaz ilk işim telli araba ile Ahrida Sinagogu'na kadar gitmek, Kömürcü Gabriel'in yanında kömür ve odun satışını izlemek olurdu. Bizim sokaktaki Manav Yaşar, Pazarcı Kör Bekir ve Acemler Mağazası, müşteri ile ticaret ilişkisini öğrendiğim, yakından tanık olduğum yerler olarak hiç aklımdan çıkmayacak. Balat'ta ticareti öğrenen pek çok insan sonrasında varlıklı birer iş insanı oldular. Böylesi bir yerdi... Sadece ticaret değil, imkânlar ölçüsünde kültür-sanat da takip edilirdi. Çiçek Açık Hava Sineması'nda film seyretmeyen hiçbir Balatlı yoktu. Ayrıca Surp Hreşdagabed Kilisesi'ne oldukça yakın

Mehtap Sineması da vardı. Bir bahçe sinemasının bütün sevimliliğini taşırdı. Balatlıların çok sevdiği bir şey daha vardı; hamama gitmek! Bu bir ritüeldi. Şimdi mazide kaldı, artık sadece nostaljik Türk filmlerinde görebiliriz. Balat'ın doktorları da meşhurdu. Mesleklerini çok iyi yaparlardı. İlk aklıma gelen Dr. Bünyamin Alfandari Sevik ve Dr. Jak Beraha isimleri diğer semtlerde de bilinirdi. Bu iki doktor, kişilik ve fizik olarak birbirlerinin tam tamına zıddıydı. Dr. Sevik, kısa boylu ve şişman; neşeli ve tatlı dilliydi. Dr. Beraha ise uzun boylu, zayıf ve son derece ciddiye. Büyüklerimiz Dr. Beraha'nın Osmanlı ordusunda yüzbaşı olduğunu söylerlerdi. Önemli rahatsızlıklarımızda ise Or Ahayim'in yolunu tutardık.

Balat neler görüp geçirmedi ki... İyi günü de kötü günü de gördü. Vakurluğu bundandır! Azınlıklara yönelik uygulamalardan nasibini de aldı. Varlık Vergisi belki de Türkiye'de yaşanan en trajik olaylardan biriydi. Bu konuda benim çarpıcı bir hikâyem var. 1987 yılında, Türkiye'de askerliğimi yaptım. İlk önce Amasya Acemi Birliği çavuş talimgâhına seçildim. Benim ismim "Oktay Gülerşen" olduğu için her seçmeyi sorunsuz geçtim. Son aşamada bir yetkili sorular sormaya başladı: "*Nerelisin? Adın ne? Babanın ismi?*" ... "*Babamın ismi Moiz*" dediğimde çavuş bölümünden er bölümüne geçene kadar olan süreci unutamam! Daha ilginç Amasya'dan Erzurum Aşkale'ye yollandığım zaman oldu. Oradaki iklim şartlarını yaşarken hep aklıma Varlık Vergisi dönemi gelir.

İstanbul'a geri dönünce Balat'ı yaşamaya, Balat'ı solumaya devam ettim. Semtim ile ilişkim anneannemin vefatı ile son buldu. Sonrasında İsrail'e gitmeyi tercih ettim. Son derece bilinçli bir tercihle İsrail'e yerleştim. Çocuklarımin kendi istedikleri geleceklerini kurmaları için (bu seçim o kadar geniş ki şöyle özetlenebilir; istersen çöpçü istersen cumhurbaşkanı olabileceğin bir ülkedir İsrail!) Geçmişe dönüp baktığımda askerlik anılarımı dahil etmezsek güzel bir gençlik dönemim olmuş... O yıllar *Mahazike Tora* ile başlayıp, Şişli Sinagogu'n-

da, Yıldırım Spor Kulübü ve Dostluk Yurdu ile devam etti. Ben askerden evvelki dönemimde Dostluk Yurdu'nda gençlik kol-
larında hem çalıştım hem de başkanlık yaptım. Bu kurumlar sosyal ve kültürel açıdan gençlere pek çok şey kazandırdı. Benim için en büyük kazanç eşim Luis ile bir Dostluk Yurdu gençlik partisinde tanışmam oldu. Aşk her daim büyüleyen, hayatı yenileyen, insana pırıltı katan bir şey... O ilk karşılaş-
madan bugüne aradan otuz dört yıl geçti. Biri kız diğeri erkek iki yavrumuz, bir erkek torunumuz ile ailemiz genişliyor. Bu bana sonsuz mutluluk veriyor. İstanbul'da içimize sinen yar-
dımlaşma ve birlik duygusu beni aynı yolda ilerlemem konu-
sunda sürekli tetikledi. Toplumun takdiri ile şu anki görevim olan Türkiyeliler Birliği'nde başkanlık görevini sürdürmekte-
yim. Ne şanslıyım ki benim dönemimde Kadir Has Üniversi-
tesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Asker Kartarı ile İsrail'de Balat'la ilgili bir proje yürüttük. Bu benim için duygu
dolu bir deneyimdi. Eski Balatlı Türkiyelilerin ağzından Ba-
lat'ı tekrar dinlemek anlatılmaz bir duyguydu. Bir hafta süren
bu çalışmanın ardından Prof. Kartarı'nın Balat hakkındaki konferansı bizleri bilimsel ve kültürel anlamda doyuma ulaş-
tırdı. Toplum için gönüllü çalışmalar yapmak ve bir şeyler paylaşmanın manevi mutluluğunu tarif etmek çok zor. Her-
kese tavsiye ediyorum.

Balatlı olmak her zaman gurur vermiştir bana. Çocuklu-
ğumda Balat'ta yaşayan insanların karakterlerinin, yaşam tarzlarının o zamanlar farkında olamasam da üzerimde bü-
yük etkisi olduğuna inanıyorum. Ahrida Sinagogu'nun mistik yapısını ve kokusunu hissetmem kanımca içimdeki Balat ru-
hunun canlı olduğunun en büyük kanıtıdır. O günleri hiçbir zaman unutmamak umuduyla...

JANET KOHEN

1942 yılında, Üsküdar Numune Hastanesi'nde doğdum. Babam Simantov Ariel, Balatlı; Annem Raşel Profeta, Kadıköylü'dür. Kadıköy'de yaşadığımız yıllarda evimizde Türkçe konuşulurdu. Bunun yanı sıra Fransızca ve Türkçe de bilirdik. O yılların çok-kültürlü İstanbul'unun etkisinden olacak, annem ve babam Rumca da bilirdi. Her ikisi de Musevi okullarında okumuşlar. Annem ilerleyen yıllarda öğrenimini Scottish Mission School'da sürdürmüş. Kız kardeşim İda ve ben iki kardeşiz. İkimiz de ilkokulu Kadıköy'deki devlet okulunda okuduk. İlerleyen yıllarda Beyoğlu'ndaki Fransız Saint-Pulcherie Okulu'nu bitirdik.

Raşel-Simantov Ariel

Annemin dikiş atölyesi vardı. O yıllarda terziilik gözde mesleklerdendi, hazır giyim neredeyse yoktu. Dikiş, terzi çıraklığından başlayarak öğrenilirdi. Aslında, özellikle Balat'ta sosyal hayatın en önemli rolleri kadınlara aitti. Kadın ailenin mihverinde olduğundan, en genç yaşlardan itibaren çeyizi düzülmeye başlanırdı. Nişanı esnasında gelinin evine taşıyacağı çeyizin kapsamı, evlilik anlaşmasının önem taşıyan bir konusuydu. Kimi kez çocuk yaşta

başlanan bu hazırlık, nişanla düğün arasındaki zaman içinde satın alınarak tamamlanırdı. Anne-kızın yanı sıra, yakın akrabalar da çalışmalara el verirlerdi. Daha varlıklı olanlarsa çeyiz hazırlayan atölyelere sipariş verirlerdi. Geleneklerimiz uyarınca, annenin kendi çeyizinden kalan bazı parçaları kızına vermesiyle, aile yadigârları nesilden nesle geçmiş olurdu.

Balat'ın erkeklerinin yapmadığı iş, meslek yoktu. Eczacı, doktor, meyhaneci, din adamı, banker, tuhafiyeci, peynirci, manav, aktar, sokak satıcısı.... Babam cam ticareti, ithalatı yapardı. Maddi olarak çok varlıklı bir aile değildik ama kimseye de muhtaç olmadık. Dindar bir aile değildik. Yine de belli başlı kaidelere uyardık. Kadıköy Sinagogu'na¹ sadece bayramlarda giderdik. Oranın korosunda şarkı, ilahi vb. söylerdim. Bayram sofralarımız kalabalık olurdu. Yemek muhabbet için yenirdi. Sofra bereket için kurulurdu. Büyükbabam bizimle oturduğu için, dayılarım aileleri ile bizim evimize gelirlerdi. Cumartesi günleri hususi yemek pişerdi. "Agristada"² balık ve köfte cumartesi menümüzde ilk aklıma gelenlerden. Evde hazırlanan börekler, mahalle fırınında pişerdi. Biz kızlar tepsilerin getir-götüründen sorumlu tutulurduk. Tavuk eve tüysüz ama bütün (temizlenmemiş) gelirdi; içi evde boşaltılırdı. Bu sayede bugün artık yenmeyen ciğeri, yüreği ve boynu kapışılarak yenirdi. Lades diye bir kemiği vardı, onunla çeşitli iddialara girilirdi. Çocukluğumun güzel anıları arasındadır.

Kadıköy'deki komşularımız genellikle Türk'tü. Arkadaşlarımız arasında ise Musevi de vardı, Türk de. Güzel yıllarımız oldu. Aslında politikada dostluk, komşuluk kıstasları esas alınsaydı hiçbir sorun çıkmazdı. Halklar arasında bir düşmanlık yoktu. Yan yana yaşıyorduk. II. Dünya Harbi günlerini, Varlık Vergisi'ni annemden dinledim. Babam Aşkale'ye yollanmadı. Aşkale'ye sadece varlıklı gayrimüslimler vergi

1 Hemdat İsrail Sinagogu, Yeldeğirmeni-Kadıköy'de bulunmaktadır.

2 Agristada, un yumurta ve limonla yapılan ekşili bir sos.

borçlarını ödeyemediklerinde yollandı. Babam varlıklı değildi, birisinin yanında çalışıyordu. Tabii şu var, Varlık Vergisi şeffaf ve adilane bir uygulama değildi. Yoksa herkes zaten düzenli vergi ödüyordu. Kısa süreli bir uygulamaydı fakat geride bir enkaz bıraktı. Aileler dağıldı, Aşkale'ye giden erkeklerin pek çoğu bir daha toparlanamadı. Zaven Biberyan'ın bir romanı var: *Babam Aşkale'ye Gitmedi*.¹ Evet, benim babam da gitmedi ama o romandaki çıkışsızlıklar, kaygılar, çaresizlikler bizim evde de yaşandı. 31 Mart 1942'de ben doğduğumda babam askerdeymiş. Aslında daha önce askerliğini Erzurum'da yapmıştı. Harp zamanı olduğu için askerlik yapmış olsalar da tekrar askere çağırılmışlar. Doğum haberim babama ulaşıncaya kadar 1 Nisan olmuş. Babam ona 1 Nisan şakası yapıyor sanmış. Haberin doğru olduğunu öğrenince babam beni görmek için kaçmış. Asker kaçağı olarak Üsküdar'daki Paşakapısı Hapishanesi'nde üç ay yatmış. Orası bıçaklı kabadayılardan düştüğü bir yermiş. Fakat kabadayılar babamı çok sevmişler. Annem, bebek ben ile ziyarete gittiğinde kabadayılar "yenge geldi" diye tezahürat yapmışlar. Babamın askerliğini yaptığı yer Hadımköy'dü. Buna yakın tarihte 20 Kur'a Nafia Askerliği adı verilir. Bizimkiler *Las Vente Klasas* demişler. 6-7 Eylül Olayları'na da tanık oldum. Gayrimüslimlerin dükkânlarının yağmalanması, örfi idare, evde karanlıkta oturma mecburiyetini asla unutamam. Gördüğünüz gibi, talihsiz demek istemiyorum da zor günlerin çocuklarıyız. Gerçi şu da var:

*"Durgun yıllarda gelmiş olanlar dünyaya
Anımsamazlar geçtikleri yolları"*²

1 Zaven Biberyan, *Babam Aşkale'ye Gitmedi*, 1999, Aras Yayıncılık.
2 Aleksandr Blok, "Durgun Yıllarda Gelmiş Olanlar Dünyaya", Şiir, Çeviren: Ataol Behramoğlu.

Politikacılara, yasa koyuculara, yargıçlara, istinat duvarlarına, çemberlere, dükkânlara, depolara rağmen hayat kendi penceresinde güneşi çoğaltıyor. Aşk bunun en somut kanıtı değil midir? Eşim Rober Kohen Kuledibili. Onunla Kuledibili olan kuzinimin evindeki partide tanıştım. O senelerde büyükannem ve büyükbabamın Balat'taki evi satılmıştı. Onlar da son çocukları olan halam ve kocasıyla Taksim'de bir daireye taşınmışlardı. Taksim'deki daire Taksim Meydanı'nı görürdü. Bugün olmayan o büyük insan şenliğini düşünün, gözlerinizin önüne getirmeye çalışın. Cumhuriyet Bayramı aydınlatmalarını, kutlamalarını görmek için bütün aile heyecanla o eve doluşurduk.

Ben çocukluğumdan itibaren güzel İstanbul'un en güzel semtlerini yakından gözlemlene olanağı buldum. İyi ki hayatımdan Kadıköy, Kuledibi, Taksim geçmiş. Balat ise bu semtleri gölgede bırakacak yaşanmışlıklarla yüklüdür ve ailemizin hikâyesinin başladığı yerdir. Bu nedenle bendeki yeri de ayrıdır. Anılarımın Balat'ı cıvılcı, canlı, coşkulu bir insan kalabalığıyla dolu... İçlerine doğru yürürken, semtin nabız atışları daha iyi duyulurdu. Ne arasanız bulacağınız bir çarşının tam ortasında olmak, hayata bağlanmakla eş anlamlıydı. Şekercisi, helvacısı, börekçisi, tuhafiyecisi, bakkalı, kasabı, manavı... Malını öven esnaf, sokak satıcıları, seyyar limoncu, yumurtacı veya yorgancı... Her birinin başka bir teranesi, çığırtısı... Her birinin çarşı korosunda seslendirdikleri kulakları, gönülleri şenlendiren partiyonları. Bugünlerin marketleri, AVM'leri asla bu heyecanı yansıtmıyor.

Balat halkı kanaatkârdı... Her biri aynı bilge ananın yavru- ları gibi -Türk'ü, Ermeni'si, Yahudi'si, Rum'u- komşuluğu yüzyıllardan bu yana, birlikte yaşamı deneyimlemiş bir vaka- rla sürdürüyordu. Saygı dolu, anlam dolu bir duygu alışve- rişi çarşı ahenginin başrolündeydi. Balat'ta son derece renkli bir sosyal hayat sürüyordu. Yıllar boyu Balat kıyıları, ahali-

sinin nefes alabildiği mekânlardan biriydi. Özellikle Balat'ın bittiği noktada bulunan Fener Gazinosu yıllar boyu Balatlıların şık giysileriyle giderek kimi kez hava aldıkları, kimi kez de şarkılarla çınlayan gözde bir uğrak yeri idi. Babam Balatlı'ydı. Kadıköylü olan annem ile evlenmiş, Kadıköy'de yaşamaya başlamışlar. Pazar günleri Balat'ta oturan büyükanne ve büyükbabayı ziyaret etmeye gideceğimizi öğrendiğimizde, kız kardeşimle beraber sevinçten havalara uçardık! Yolculuk uzundu. Önce Kadıköy-Karaköy vapurunu, sonra Karaköy-Balat vapurunu kullanırdık. Kısa mesafeler elbette kayıklarla yapılırdı. Elli-altmış kadar sandalın Haliç İskelesi'nde çalıştığını biliyorum. Onlar bölgenin Haliç dolmuşlarıydı. Diğer mesafeler hep yayan yapılırdı. Bu ziyaretler bütün ailenin buluşma sebebiydi: amcalar, halalar, kuzen ve kuzinler... 1950'lerin başında, Balat'ta üç katlı, şirin bir evi gözünüzün önüne getirin. Sanki o buluşma günlerinde evin de yüzü gülerdi, bizi koruyup kolladığına inanırdım. Çünkü bir ev, ocakta pişen yemekle, içinde koşturan çocuklarla, çiçeğiyle, güneşiyle, kahve kokusuyla kısacası insanıyla "ev" olur. Evimizin giriş katında *kortijo* dediğimiz bir sahanlık ile alçak sedirler, büfe, halı ile döşenmiş oturma odası, arkada mutfak vardı. Mutfakta su deposu, kömürle yakılan bir fırın-ocak ve sanırım çamaşıra yıkamaya, su kaynatmaya yarayacak kocaman bir kazan vardı. Çoluk çocuk, büyük küçük herkes oturma odasına doluşurdu. Üst katta kocaman yemek odası ve salon vardı. Salon batılı tarzda döşeli ve genelde sadece misafir ağırlamak için kullanıldığından temiz kalması için kapalı tutulurdu. Üst kata pek çıkmazdık. Bu katta yatak odaları vardı. Bir de çatı katını hatırlıyorum. Daracık tahta bir merdivenle çıkardık. Her birimizin hayallerinde en canlı yerde duran, bütün oyunların, her sahnesinin oynandığı bu çatı katında kuzenlerimle vakit geçirmeyi çok severdik. Zira keşfedilecek çok şey vardı. Tıpkı "Ali Baba'nın Hazinesi" gibi...

***“Zihnimdeki Balat’ı, evleriyle, insanlarıyla,
sokaklarıyla, çeşmeleriyle, meydanlarıyla
maketten hazırladım”***

Dr. YOSEF SİBİ

1943, Balat doğumluyum. Annem Nifusi Ailesi’nden Rachel; babam ise Sevi Ailesi’nden Nesim. Çocukluğumdan başlayarak hayatımın önemli bir kısmı İstanbul Haliç’in sol yakasının Fener, Eyüp, Ayvansaray semtleri arasında sıkışmış, çok eski mazisi olan Balat’ta geçti. Balat’ın mazisinin eskiliği, sinesinde barındırdığı cami, kilise, sinagoglarına dayanır. Yazılanlara, söylenenlere bakılırsa Balat’ın tarihçesi İstanbul Fethi’nden evvel, Bizans İmparatorluğu’na uzanır. Bütün bu tarihten yıkıntılar, eski Balat’ın dışını saran, Fatih Sultan’ın İstanbul fethi nişanesi harap Bizans surları kalmış. Osmanlı devrinden de Fener’deki Rum Patrikhanesi, Balat dışındaki Yahudi Hastanesi, Fener’deki kıyıya yakın Bulgar Kilisesi ve Mimar Sinan tarafından inşa edilen Balat içindeki Tahta Minare Camii hatıradır. Bu tarihi yapının derinliğine yakışır bir biçimde buralarda herkes birbirini sever, sayar, hürmet eder... Böyle gelmiş böyle gider...

Bebeklik ve çocukluk çağımın hatıralarını hayal meyal görüntülemeye çalışırken annem, babam, dost ve akrabanın ne kadar genç, sevinçli olduklarını görüyorum. Annem ve babam Hasköylü. Bildiğim kadarıyla Hasköy’deki düğünlerini takiben Balat’a yerleşmişler. Büyükbabam Hasköy’de tuhafiyeciydi. Onun da babası (babamın büyükbabası) Hasköy’de Haham’dı. Bet-Din Ha-Tsedek’de (Dini Hukuk Mahkemesi) yeri olduğunu anlatan babam ise dindar değildi. Bir sürü mal sattığı küçükük bir dükkânı (hırdavat, baharat, kırtasiye) var-

dı. Annem ve babam, evde İspanyolca, Türkçe ve Fransızca konuşurdu. Doğduğum yıl olan 1943, kıtlık yılıydı. Piyasada şeker yoktu. Çayı tatlandırarak içebilmek için, şeker yerine kuru üzümünden bir tatlı yapıldı. Seneler birbirini akan su gibi takip etse bile, Balat'ta hayat yavaş geçer, yenilikler yok denecek kadar azdır. Öyle bir yaşa gelmişim ki beni akranlarımla *mestra* dedikleri yuvaya, Madam Eliza'ya göndermek lazım gelmişti. Elimde aktar Robert'ten satın alınmış siyah, küçük "kara tahta" ve uzun, ince, beyaz tebeşirlerle nihayet disiplinli Madam Eliza'ya teslim edildim. Tam da o andan itibaren "Eti senin kemiği benim" prensibine göre kurbanlık oldum. Sonrasında Alliance'a kaydedildim. Tıpkı annem ve babam gibi! Alliance'ta üç yıl dirsek çürüttükten sonra Balat'tan Kurtuluş'a göç ettik. Kurtuluş'ta 2. Karma'ya devam ettim. İlkokulu bitirdiğimde Musevi Lisesi'ne kaydoldum. Tramvay ve otobüslerle okula gidip geldim. Lise öğrenimimden sonra Tıp Fakültesi'ni kazandım. Okulu bitirdikten sonra doktor olup, bir sene Amerikan Hastanesi'nde Şefim Dr. Jül Barbut'la çalıştım. Bu bir yılın sonunda evlenip, İsrail'e geldim.

Okullarımdaki disiplinin tam tersi, mahallede hayat çok neşeliydi. Balat'ta en büyük eğlence ailelerin birbirlerine ziyaretleri, bayram günleri mahalle meydanlarının olmazsa olmazı atlıkarınca, ayıcının ayısı, kayık salıncaklardı. Kırmızı büyük perdesini açıp kapatan Milli Sinema ve yazın tahta iskemleleri sıralanmış Çiçek Sineması ve Mehtap Sineması semtimizi usulca güzelleştirir, dünyamızı aydınlatırdı. *Rüzgâr Gibi Geçti*, *Baytekin* gibi filmleri Milli Sinema'da izlemiştim. Maalesef Balat'ımızda tiyatro yoktu.

Hayat henüz tazecik bir bahar dalıydı. Baharın ardı zeheri oldu.... Mutlu çocukluğumu bölen İkinci Dünya Savaşı'ydı. Herkes ekmek peşindeydi... Bu kasvetli havayı ancak bir bebek müjdesi dağıtabilirdi. Kızıl saçlı, kartopu kadar beyaz tenli kardeşim ailemize mutluluk getirdi. Tarih 1947 Hazi-

ran'ıydı. Herkes memnun ve bahtiyar, evin içi sevinç ve heyecan dolu... Denildiği gibi doğan çocuk kendisi ile şansını ve nafakasını da getiriyor. Bu heyecan, bu sevinç dalga dalga büyüyüp, hayatımızı sağaltıyordu. Memleketimiz korkunç boyutlara varan bir Yahudi karşıtlığının içindeydi. Doğrudan hedef halindeydik. Ailede konuşmalar, tartışmalar, ağlamalar, sızlamalar... İsrail'e göç kararı alındı. Bir anda kendimi ailemle birlikte Galata Vapur İskeleyi'nde buldum. Üstümde kısa pantolon, beyaz kısa kol gömlek; annem çiçekli ince kumaştan elbisesi, kucağında kardeşim bohçalanmış... Gözlerinden akan ayrılık yaşları ile sessizce yakınlarıyla konuşuyordu. Bir köşede dayılarımla konuşmaya dalmış, genç, siyah çerçeveli, kalın yuvarlak camlı gözlüklü babama *"Neden, niçin?"* sorusunu sormak, cevap almak istiyordum. Rıhtımda bizi bekleyen vapur, gözümde sanki bir dev, insanları yutan bir ejderhaydı... Herkes bir an evvel güverteye çıkmış, kimi mendil, kimi el sallıyor, kimi sessizce uzaklardan görünen Galata Kulesi'ne gözlerini dikmiş sessizce ağlıyor, mırıldanıp duruyordu. Fısıltılar duyuyordum... *"Nereye gidiyoruz? Ne yapıyoruz? Tanrım bizleri unutma, koru..."* Siyah beyaza boyanmış vapur artık yolcularını, yükünü almış, rıhtıma dayanmış iskelelerini yukarı çekmiş... Önden, arkadan vapuru rıhtıma bağlayan kalın halatlar kalkmış, peş peşe iki kalın ürpertici düdük işittikten sonra yavaş yavaş rıhtımdan uzaklaşmaya başladığı anda, bir anlık sessizlik oldu... Sonra rıhtımdan vapura, vapurdan rıhtıma yanık sesler, mendiller sallandı... Vapur artık Sarayburnu açıklarındaydı... Rıhtımdaki dost, akraba, komşular, çoluk çocuğun mendil, kol salladıkları hayal meyal görölüyordu. Kimi ağlıyor, kimi düşünür duruyordu... Vapur rıhtımdan bir nokta, rıhtım vapurdan siyah bir çizgi gibi görölüyordu. Sekiz gün yedi gece bazen hoş anlar, bazen dalgalar, bazen kusmalardan sonra en nihayet sabaha karşı karşıdan kara göründü. Vapur ahalisi kimi güverteye kimi lomboz pencerelerinden baş çı-

karıp *"Hayfa...Hayfa!"* diye haykırıyordu... Babam, annem sessizdiler. Karşıdan yeşilliklere bürünmüş Hayfa'nın Karmel Tepeleri görüldü. Büyük ideallerle gelmiş, bunca asırdır Türk topraklarında doğmuş, büyümüş, yaşamış, ailelerinin bir kısmını oralarda bırakmış bu insanları ne bekliyordu? Meçhul! Bilinmez! Hayatın içinde savrulup duruyorduk...

İsrail'de zamanın nasıl geçtiğini hatırlamıyorum... İki ay gibi bir zaman içinde İstanbul'dan gelen haberle her şeyi bırakıp, tekrar İstanbul'a göç ettik. Her şey sil baştan! Şimdi geçmişe bakıp düşünüyorum da... Balat'ta ne insanlar, ne ananeler, ne geride kalan komşular, ne sokaktan geçen yorgurtçu, ne horoz şeker düdüğü satan amca ne de macun satan kasketli adam değişmişti. Sanki zaman durmuş, devamı için bizi beklemiş. Geçen bu zaman iyi kötü gelecekte anlatılacak, hatırlanacak, sorgu sual sorulacak hayatımın bir kısmı olarak kalacak sanırım. Evimiz yine Balat içinde, dost ve akrabaya yakın, yarısı tahta, yarısı kâgir üç katlı bir köşe başı eviydi. Biz çatı katında yaşıyorduk. İki yatak odası, küçük bir mutfak ve oturma odası vardı. Okul çağım geldiğinde kısa bir münazaradan sonra Hasköy Musevi İlkokulu'nda okumama karar verildi. *"Peki, bu çocuk oralara nasıl gider? Nasıl geri gelir?"* *"Arada deniz var. Önümüz kış..."* *"Çocuk büyüdü. Bütün çocuklar gibi kendini idare eder. Allah büyüktür, onu korur"* dendi. Öyle de oldu. İsrail'e gitmeden evvel beş-altı yaşlarındaydım. Çocuklar o yaşlardaki intibalarını, deneyimlerini, duygularını unutmazlar. İç Balat'ta sinagoga yakın otururduk. Yahudilerin oturduğu bütün yerler birbirine yakındı. Ahrida ve Çana Sinagogları etrafımıza yıldız tozu gibi serpilmişlerdi. Ben Selanik Yahudileri'nin kurduğu Selanikio Sinagogu'nda (Balat dışında) Mahazike Tora'ya gittim. Biraz da annemin baskısıyla haftada üç gün, öğleden sonraları ders aldım. Dinin bütün kurallarını, duaları öğrendiğim mekânın idarecisinin Nesim Levi adında birisi olduğunu hatırlıyorum. Hanuka Bayramı'n-

da Hanukiya'nın mumlarını ben yakardım. Çünkü duasını sadece ben bilirdim. Ben babam gibi dindar bir adam değilim ama inanan bir insanım, öğrendiklerimi torunlarıma anlatmayı bir borç biliyorum. Bizim orada "sofu" pek yoktu, *light* Yahudiler çoğunluktaydı. Lakin bayram neşesi dindar olmalarına rağmen Balat'ta hissedilirdi.

Gerek Pesah olsun gerek Purim... Hiç unutmadım... Şekerçi Binyamin, Purim zamanı *esponcada* dedikleri kırmızı/pembe bir şeker satardı. Her çocuğun unutulmaz kahramanı Binyamin'de bütün Yahudi tatlıları vardı. Binyamin, güzel yüzlü bir adamdı. Dükkânının içi her zaman tertemiz ve çok düzenliydi. Bütün bayramların öncelikli uğrak yeri idi. *Şarope blanko*, pastalar, kekler... Gerek öksürük gerek kızamıkta imdada yetişen kırmızı şekeri de Binyamin'den alırdık. Tek tatlıcı o değildi, Türklerin ve Rumların da tatlıcıları vardı. Onların da özel ürünlerini alırdık, elbette. Biz Yahudiler herkese hürmet eder, herkesin ürettiğini de yerdik.

Semtimizin esnafı özel isimlerinin önüne mesleklerinin isimleri konarak hatırlanırdı. *Kampeyas el kasap, Cako el kunduraci, Robert el ahtar, Avnaim el manav, Binyamin el şekerçi, Estreya la iğneciya, Andon el bakkal, Davit el fotografçı, Ananiya el lokantacı, "Nuri el boyaci, Kasap Kampeas...* Balat sokaklarından geçen seyyar satıcıları da hatırlıyorum... Seyyar manav, atıyla dolaşan, semerin iki tarafındaki kutularda ekmek satan... Üst katlarda oturanlar, alacakları malın bedelini sepete koyarak, aşağıya sarkıtırlardı. Tek tük de olsa sokaklarda, iki bina arasında karşılıklı çarşaf, yorgan asılırdı. Özellikle ilkbaharlarda yorgancılar gezerdi. Evimizin holünde hallaçlarını kullanarak, yorganlarımızın pamuklarını döverek yenilerlerdi. Her türlü işi yapan Yahudi esnaflar vardı.

Balat ahalisinin büyük çoğunluğu ekonomik bakımdan orta ve ortanın altında olan ailelerdi. Aile fert sayısı bakımından ana, baba, bir veya iki çocukta oluşurdu. Bir önce-

ki devir ailelerde fert sayısı altı veya on ikiye kadar olabiliyordu. Bizim şu küçük Balat'ta biz çocuklar hem çocukluk çağlarımızı gayet renkli ve sevinç içinde yaşamak hem de çabuk büyümek zorundaydık. Annelerimiz evin içinde boş boş dolaşmamızı pek sevmezlerdi. Daima bizlere bir iş bulup, sokağa salarlardı. Zaman geçirip onlara zırlıtı olmamamız konusunda ustalaşmışlardı. Verilen işlerin ekserisi ya bakkala ya ekmek fırınına yollanmaktı.... Mühim olan vakit geçsin... İcabında verilen vazife tekrarlanır. Ekmek almaktan dönerken, yolda arkadaşla karşılaşılınca ekmeğin yarısı kemirilip, bitirilir. Diyelim ki annemin bugün evde hem çamaşırı hem de ev işi var, ayakaltı çocuk istemez. Günün sabah sıcaklığının hissedildiği bu saatte annem, "*Haydi! Onkli Jak'a git, ona yardım et*," derdi. Emir her ne kadar emir ise de ben dayımın kunduracı dükkânına gitmeyi daima severdim. Balat esnaflarından biri de dayım, kunduracı Yaakov (Cako) Nifusi'ydi. Evin kapısından çıkıp acele etmeden, *madamların* seyyar satıcılarla yaptıkları sohbetleri seyrede seyrede yürürdüm. Yokuştan aşağı sağa kıvrılıp, fırından taşan galeta kokusunu duymak sonsuz mutluluk sebebiydi. Tahta Minare Hamamı'nın kapısını geçip, Tahta Minare Camii'nin karşı kaldırımına yol alırdım. Dayımın dükkânı tam da buradaydı. Karşıdan karşıya geçmek o kadar tehlikeli değildi bizim zamanımızda. Zira Balat'ta otomobiller pek revaçta değildi. Dükkânın küçük vitrininde iki üç ayakkabı sergilenirdi. Kahverengili dar bir giriş kapısı, tavanda şapkali bir tek ampul vardı. Bu küçük dükkân, hem satış, hem ayakkabı imalatı, artan zamanda ayakkabı tamiri yapan bir yerdi. Dükkânın "Büyük patron"u Onkli Jak'tı. Onkli Jak.... Hafif esmer, orta boylu, kolları pazılı, yüzü ise her zaman tebessüm dolu. Beni görür görmez ne maksatla yollandığımı anlamışçasına "*Şimdi bugün sen bana yardım edeceksin*," derdi. Köşedeki su kovası ve konserve kutusunu alıp, kovaya su doldurur ve "*Dükkân önüne su serp de, içeriyi toz-*

dan edelim, yeri serinletelim,” derdi. Ben de küçük ellerimle gayet ciddi bir şekilde, “vazife”mi bitirmeye bakardım. Dayım mola verdiğinde, *“Git, yanımızdaki aktardan iki tane buz gibi Olimpos gazozu getir,”* der, içim sevinçle dolardı. Dayım hem kundura tamiri hem de ısmarlama ayakkabı yapardı. Altı yaşındaki bir çocuğun gözüyle nasıl ayakkabı yapıldığına dair bir hikâyem vardır:

Bayramdan evvel Yahudiler gelir,
“*Cako bize ayakkabı yap,*” derlerdi.

“*Rengi ne olsun?*”

“*Kahverengi... İki tane olsun, biri siyah, biri kahverengi...*”

Kış ise sarı kauçuktan krep tabanlar istek üzerine yapılır-
dı. Müşteri ayağını kartonun üzerine koyar, kalemle ölçüleri
tespit edilirdi. Müşteri, *“Bayramdan önce hazır olur, parası
kolaydır aldığında ödersin”* diyerek uğurlanırdı. Dayımın ağ-
zına doldurduğu küçük çivilerin çekiçle nasıl çakıldığını, kun-
duranın dikildiğini, derinin nasıl gerildiği hiç unutmadım.
Bütün bunlar hafızamda önemli bir yere sahiptir.

Eğer şansım yaver gider de annemin küçük çantasında
yeterli para olursa, çingiraklı tahta çember veya Eyüp işi
küçük boyanmış düdüklü testi alırdık. Günlerden cumarte-
si, akşamüstü ise annem, babam, dayılarım, komşular yarın
sabah gidilecek Silahtarağa gezisi hazırlıkları için koşturuyor
olurdu. Kim ne getirecek, francala fırınından kaç ekmek alı-
nacak, nerede hangi saatte buluşulacak... Bütün konuşmalar
ekseri İspanyolca, bir kısmı da Türkçe yapılırdı. Serinlemek
babından birer vişne suyu ikramı yapılır, erkekler bir pişti
partisi attıktan sonra yarın sabahın randevusu için herkes iyi
akşamlar dileyerek ayrılırdı. Pazar sabahının seher vaktinde
herkeste büyük bir telaş, büyük bir hareket... Yemekler, se-
fertasıları, sepetler, file çantaları... Her şey yerleştirildikten
sonra dönüş zamanı için lüzumlu giyecekler hazır hale geti-
rilirdi. Sonra babam kravatsız açık yaka beyaz ütülenmiş bir

gömlek, çizgisi hissedilen düzgün bir pantolon, boyalı temiz ayakkabılar, gömleğin cebinde dolmakalemi, saçları düzgün taranmış, elinde hafif bir file, herkese “*Haydi geç kalacağız*” dediğinde biz çocuklar hazır olurduk. Henüz hazır olmayan annemin bir yan bakışı ile babam kapıdan çıkıp, dışarıda beklemek zorunda kalırdı. Annem her şeyi hazır hale getirdikten sonra beyaz ton üstünde hafif çiçekli yazlık bir elbise, saçlar hafif bir kuaför ve dudağında pastel renk bir ruj ile kapıdan çıkardı. Ben ve kardeşim kısa paçalı, arkada çapraz bretelli (askılı) pantolon, ayakta sandalet ve temiz bir gömlek giyerdik. İstikamet Silahtarağa! Mutlu günlerimizdi...

Annem Alliance mezunuydu. Ailesinden sadece kendisi bu okulda okumuş. Fransızca'yı iyi okur yazardı. Hayatı boyunca *Confidance*, *Le Monde* okumayı bırakmadı. Velhasıl o zaman için okumuş bir insan sayılırdı. Üstelik mükemmel bir ev hanımı, şefkat dolu bir anne, sevgi dolu bir eşi. Özlemle anıyorum... Balat'ın yaz eğlenceleri arasında piknikler başta gelirdi fakat kış günleri de güzel geçirdi. Sobaların yakılması için zemheri soğukların gelmesi beklenirdi. Soğuklar bastırınca soba boruları yaldız boya ile boyanır, Tenekeci Yakov'dan yeni parlak bilezikler satın alınırdı. Yine böyle bir kış akşamüstü. Annem tutturmuş, “*İlle de gideceğiz*” der durur... “*Bu çocuk Yahudi değil mi? Dinden uzak mı kalacak?*” Elimi tuttuğu gibi, o soğukta, yağmurda üşenmeden Balat dışındaki sinagogun çamurlu yolunu tutturur. Sıkı ise diren! Sinagog yolu yarı aydınlanmış... Kasap Leon'un dükkânı solda, sağda Leblebici Mehmet, Hurdacı Ahmet'in dükkânı tam karşımızda... Yeşile boyanmış sinagogun kapısından içeri girdikten sonra her yaşıtım gibi Yahudiliği öğrendim. Sonuçta bir Yahudi okuluna gidiyordum. Hasköy Okulu, Yahudi Okulu olduğundan cuma günü öğlene kadar tedrisat görürdüm. Balat'a, evime dönmek beni mutlu ederdi. Dışarısı karanlık... Tahta merdivenlerin gıcırdaması babamın geldiğini müjdelerdi. İnce kontrplaktan

yapılmış kapının açılması ile babama kavuşurdum. Üşümüş-tür... Kalın, siyah kumaştan yapılmış uzun paltosu ile doğru-dan sobanın karşısında durur, ısınır... Babam bütün bu zor hayatına rağmen yüzü artık üzgün, asık, düşünceli değildir. Yarına uyanmak için sebep vardır! Annem çiçekli, uzun, ka-lın kumaştan, önden düğmeli *pinuğar* elbisesi (sabahlık/ev elbisesi) ile cuma akşamı (*noçe şabat*) sofrasını düzeltmek için etrafta dolanıp durur. Ve nihayet *şabat şalom*¹... Annem her Cumartesi, sabahının erken saatinde usulca sıcak yata-ğımдан uyandırır. Yüzümü sopsoğuk su ile yıkadıktan sonra çabuk çabuk Şabat elbiselerimi² giydirip elime "tallega"³ sıkıştırır. Doğruca sokağa sinagog yoluna! Bu saatlerde yol tenhadır, pek adam geçmez. Sokakta olanlar da benim gibi koltuk altına tallegayı sıkıştırmış, hafif kambur insanlardır ki sinagogun yolunu tutmuşlardır. Dükkânlar henüz kepenk aç-mamıştır. Dua sırasında ekseri sessizlik vardır. Hazan Asayas sesini dinletme gayreti içindedir. Sammas Palti, hafif topalla-yan ayağı ile tevanın önünde yüzünü halka verip İspanyolca "*syen dan por petihat şearim*"⁴ der ve satış yapar. Satın alan-ların ekserisi ön sıradaki zengin efendilerdir. Birbirleri ile yarış ederler. Her satıştan sonra Palti, hazanın kulağına isim fısıldar ve hazan o ismi takdis eder. Sinagogun halkı ekserisi basit, orta halli tabakadır. Onlara pek yaklaşımazlar. Dua bitiş-i evin yolunu tutardım. Artık Manav Avramiko'nun köşesinde-yim. Bizim Avramiko hoş adamdır, çocuklara bağırıp kızdığını görmemişimdir. Herkes onu sayar. O da herkese hürmet eder. Karşı köşede benim çok sevdiğim Onkli Cako, ne tatlı adam-

1 "Şabat'a Selam"

2 Şabat'a uygun bayramlık giyim.

3 Dua şalı olan Tallet'in muhafazası olan torba.

4 "Kapıların açılışı için 100 (lira) verildi." Sinagog giderlerini karşılamak üzere, örneğin Tevrat parşömenlerinin bulunduğu kutsal dolabı açma onurunu satın almak üzere verilen bir bağış.

dır... Daima yüzü güler, devamlı ayakkabı tamir edip, pençe atar. Adam bütün gün iki büklüm, ağzına doldurduğu küçük çivileri çıkarıp çıkarıp, ha bire eğilmiş, tamir eder... Ta ki arkadaşları gelip, kapı önü taburesine otururarak çeneye başlayana kadar. O zaman o da her şeyi bırakıp sohbe dalar. İş unuttur... Tamiri bitmiş ayakkabıları yan komşusu, arkadaşı Boyacı Nuri'ye götürür. Artık eski ayakkabılar yeni gibidir. Dükkân önünde çocukların oynamasına pek müsaade edilmez. Zira dükkân kapısı rahmet kapısıdır. Mukaddestir.

Bizim boyacı Nuri'nin yanındaki dükkân pos bıyıklı, Karadenizli Mehmet Ağa'nın kahvesiydi. Bizim Yahudiler bu dükkâna pek girmezlerdi. Onun üstü Dr. Tovi'nin muayenehanesiydi. Daha yeni doktor olmuştu. Kahvenin yanı sıra bizim ayda bir müşterisi olduğumuz Sabetay berber... Günlerden Perşembe ise müşteriler "Cumartesi hazırlıkları" arasında sakal tıraşına gelirlerdi. Aynanın karşısındaki duvara dayanmış iskemleye oturup, ayaklarımı havada sallayarak sıra bekledim. Odada özel berber sabunu kokusu ile karışık kolonya kokusu vardı. Köşedeki uzun dar saç sobanın üstünde devamlı kaynayan büyük yuvarlak ibrikten çıkan buhar dükkânın havasını nemlendirdiği için dükkân kapısı arada bir hafif aralanırdı.

Balat'ın ikinci zamanları sessizdir, fakat bir yandan da birazdan renklenecek saatlere hazırlıktır. Annemin biraz kafasını dinlendirmek için minderde uyukladığı günlerde kendimi Voyvoda Caddesi'ne atardım. Karakolun karşı köşesinde durur, etrafa bakardım. Karakolun karşısında Ahrida Sinagogu yönünde Kömürcü Mehmet'in yanındaki çay ocağı önünde, iki palabıyıklı olurdu. Karakolun köşesinde balıkçı Eşref vardı. Kırmızı-maviye boyanmış tablaların üstüne dizdiği çingene palamutlarını gazete kâğıdı ile örtüp, ha bire elindeki konserve kutusu ile ıslatıp dururdu. Köşedeki lakerda camekânı şimdilik boş... Az sonra her günkü gibi kırmızı soğan,

yeşil salata yaprakları ile süsleyip, torik lakerdaları cama di-
zecek. Durduğum köşenin Tahta Minare'ye giden yönündeki
helva ve yufka dükkânında pek hareket olmazdı. Zaten yazın
bu gibi yiyecekler pek rağbet görmezdi. Mevsimini bekleye-
cekti her şey gibi! Çocukluğumdan unutamadığım bir şey,
Balat-Hasköy arasındaki çekişmedir. *Balatlı Mansevo* veya
tam tersi *Pasika* derlerdi. Bildiğim kadarıyla Hasköy, Yahudi-
lerin ilk yerleşim yeri idi. Sonra birçoğu oradan çıkıp, Balat'a
gittiler. En büyük Yahudi nüfusu Hasköy'deydi. Balat'ın gide-
rek bir ticaret merkezine dönüşmesi, Balatlıların ekonomik
açıdan daha iyi durumda olması Hasköylülere cazip gelmişti.
Balat'ta da Roma döneminden kalma Romaniyot Yahudileri
vardı. Sonuçta iki kardeş semttik, aynı insanların semtiydik.
Gençlik günlerimizde Amikal'de buluşurduk. Eşim rahmetli
Janti Barokas ile orada tanıştık. Evliliğimiz aşkla oldu! Ku-
ledibi'nde Kule'nin tam karşısında otururdu. O günlerde on
beş-on altı yaşında bir kızın tek başına evden çıkıp, gezme-
lere gitmesi pek istenmezdi. Ben gelir, onu köşe başında bek-
lerdim, öylece buluşurduk. Evden genellikle ağabeyi veya an-
nesiyle çıkardı. Biz arkadaşlık derneğinde bir araya gelirdik.
Bizimkilerin de pek hoşuna gitmezdi. Hem tıp fakültesinde
olup hem de nişanlı olmama sıcak bakmamalarına rağmen
dört sene nişanlı kaldık. Para meselesi de vardı tabii. İdare
ederdik... *Dota* (drahoma/çeyiz parası) aldık. Fakat o paranın
miktarının, İsrail'e geldiğimizde araba fiyatının yarısı kadar
olduğunu anımsıyorum. Yeri gelmişken anlatayım... Benim
cerrah doktor olmamın sebebi annemdir. Nefes darlığı çeken,
rahatsız bir insandı. Çok genç yaşlardan itibaren ona acil du-
rumlarda iğne yapmam gerekiyordu. Bu şekilde annem için
tıp fakültesini tercih ettim. 1968-1969 yıllarında İstanbul Tıp
Fakültesi'nden mezun oldum. Sonrasında İsrail'deki Aşkelon
kentine geldik. Tanrı'ya şükür mahcup olmadık. İsrail'de he-
pimizin yeri oldu. Profesörlük, servis şefi gibi...

Vatandaş Türkçe Konuş zamanlarında Kurtuluş'taydım. Benim zavallı büyükannem İspanyolcadan ve mahallede öğrendiği Rumcadan başka lisan bilmezdi. Onun için kolay katlanılır bir durum değildi. Fakat ben ortaokula, liseye giderken tramvayda, otobüste ve esasında pek çok ortamda bu "ötekileştirici" uygulamanın etkisini hissederdim. Toplu taşımada yaşlı kişilere "Vatandaş Türkçe Konuş" baskısı yapılması onlara çok zor gelirdi. Hiç konuşmamayı seçerlerdi. Korkarlardı! Yahudiler her zaman bir pogrom görmüştü. Biz her ne kadar Türkiye'yi sevip hürmet ediyorsak da unutulmaması gereken pek çok acı olayı sessizce içimizde taşıyoruz. 6/7 Eylül Olayları sırasında Kurtuluş'ta oturuyorduk. Evimiz Harbiye'nin tam karşısındaydı. Orada bir tepecik vardı. Tam oraya koca koca sopalarla çapulcu takımından insanlar toplandı. Ellerinde şeker kutuları, yiyip duruyorlardı. Harbiye'nin oradan patırtılar geliyordu. Sabahına Pangaltı'ya, Şişhane'ye gittiğimde gördüğüm şeyleri hiçbir zaman unutamam. Her taraf darıma- dağınık, yerdeki parke taşlarını görmek mümkün değil. Yollar kumaşlarla, buzdolapları ve diğer beyaz eşyayla kaplanmıştı. Bu hakikaten çok büyük bir travmaydı. Bugüne kadar tüm bunları sadece sessizce birbirimize anlattık. Bu olayda Yahudiler nispeten daha az zarar gördüler. Rumlar ve Ermeniler bunun ceremesini çokça görüp geçirdiler. Babamın anılarından yola çıkarak, ileri yaşta ikinci kez askere alındığı 20'ler Sınıfı Nafia Askerliğini de hatırlıyorum. Taş kırma, yol inşaatında çalışma... Peşinden gelen Varlık Vergisi'ni ödeyemediğinden Aşkale'ye de gitti. Bütün bunların neticesinde de 1949 yılında İsrail maceramız başlamış oldu. Hayal meyal de olsa hatırlıyorum... İsrail Devleti kurulduğu gün, Balat'ta Ahrida Sinagogu bitişiğinde bulunan Demokrat Parti İlçe Merkezi'ne İsrail Bayrağı asıldı. Tabii buna kimin önyak olduğunu bilmiyorum.

Ben hem Balat'ı hem Kurtuluş'u yaşadım. Geçmişe dönüp baktığımda kalbimin çarptığı tek yer Balat'tır. Balatlı olmak çok güzel bir duygu. Çünkü bütün o dönemde yaşamış yaşitlarım da bana katılacaktır ki hem siyah-beyaz hem de çok renkli bir çocukluk geçirdik. Yani biz ne politikayla ne negatif deneyimlerle büyüdük. Güzel bir çocukluğumuz oldu. Herkesi sevdik herkes de bizi sevdi. Pek o kadar samimi olmamamıza rağmen bize hürmet eden Türkler, Rumlar, Ermeniler vardı. Biz de onlara saygı gösterirdik. Basit ve insansever çocuklar olarak büyüdük. Masumiyet içinde, kibir ve gösterişten uzak bir dünyaydı... Zengini, fakiri... Hepimiz aynı suyu içtik. Şimdilerde gurur duyduğum üç kızım -Şeli, Orit, Talya- ve dokuz torunum var. Bu torunlardan da iki *bizinyeto* (torun çocuğu) ile Aşkelon'da mutlu bir hayat sürüyorum. Fakat Balat'ı bir gün bile unutmadım. Türkiyeliler Birliği'nin Yafo'daki merkezinde büyük bir maket sergisi açtım. Bütün Balat evlerini orada sergiledim. En önemsedğim çalışmalardan biri de Balat'taki yaşamları yansıtan Yahudi evinin iç kısmıydı. Genelde üç katlı olan bu evlerde girişteki avludan mutfığa girilirdi. Mutfakta hem kiler vardı, hem *ornayas* dediğimiz yemeklerin odun ateşinde pişirildiği ocak, tabakların muhafaza edildiği yerler. Buzdolabı olmayan günlerdi. Yemeklerimizin korunduğu tel dolap, sakanın içme suyumuzu getirdiği küpler... Her ayrıntıyı ekledim. Bazı evlerin girişinde kuyular da vardı. Yaz günlerinde kavun karpuz kuyulara atılır, soğutulurdu. Bazı evlerde tuvalet bile mutfağın içindeydi. Bir-iki tane yatak odasının da bulunduğu birinci katta oturma odaları, minderler vardı. Bir de üçüncü katta *musandara* (depo) dedikleri öte berinin muhafaza edildiği bir yer olurdu. Bazı evlerde *şirvane* vardı. Burası üst kattaki yaşam alanı, yani *penthouse* idi. Benim yaşadığım Balat'ın meydanlık yeri kalabalık bir çarşıydı. Pek bahçe yoktu. Sadece boş arsalardaki bostanları hatırlıyorum. Zihnimdeki bütün Balat'ı, evleriyle, insanlarıyla, sokaklarıyla, çeşmeleriyle, meydanlarıyla maketten hazırladım.

Sergi açılışı. Soldan sağa: Dr. Sibi, Turizm Bakanı Nabi Avcı, Ovi Gülerşen

Hatta örneğin *Avramiko el manav* nasıl giyinirdi, nasıl hareket ederdi, elma ve karpuzları nasıl da temizleyip parlatırdı, nasıl *garato* (lakerda) keserdi... Bütün bunları da minyatür şeklinde yapıyorum. Minyatürlerimden biri de meyhanedir; Aşer Levi Meyhanesi. Benim yaşımdan tutmadığından içeri girmişliğim yoktur ama tahayyül ederek yaptım. Bir de şarap ve sirke satılan bir yer vardı, orada bizim de satın aldığımız açık şarap ile açık sirke satılırdı. Balat sokaklarının olmazsa olmazları kalaycılar, macuncular, şerbetçiler, dondurmacılar, şeker elmacılar, pamuk helvacılar, kos helvacılar... Hepsine minyatürlerimde yer vermeye çalışıyorum. Bu güzellikleri biz tattık, yedik, hatırladık, hatırlıyoruz. Unutulmasın istiyorum! Balat'a özlemle!

Hasköylülerden...

Kal Ha-Kadosh Be Kušta Bene Mikra Sinagogu

“Hasköylü babaannemin anlatısının izinde semtteki Karay yaşamı”

LORANS TANATAR BARUH¹

Gabay ailesine mensup, İsak kızı babaannem Ester (1910-2003), babasının işi dolayısıyla ailece Köstence’de bulunuyordu. Savaş yıllarının zorlu koşullarında küçük kardeşini açlıktan kaybetti. Annesi Hursi (Kirimi) (1883-1933) de hastalanınca, babası İsak Akram Gabay (1873-1923) eşini, çocuklarını alarak İstanbul’daki ailesinin yanına gelmeye karar verdi. Kızlarını bir süre Hasköy’de Alliance Israélite Universelle Okulu’nda okuttu. Ancak babaları ölünce, önce büyük kız Ester ve sonra da Sonia (1911-2000) okulu tamamlamadan iş hayatına girdi. Şapka devriminin ertesinde, artan talebe cevap vermeye çalışan şapka atölyelerinde iş buldular. Narmanlı Han’daki şapka atölyesinde çalışarak, annelerine ve küçük erkek kardeşleri Moiz’e (Melih Çözgen) (1919/20-2011) baktılar.

Ester Gabay, 1917’de Kırım’dan İstanbul’a akrabalarının yanına gönderilen beş kardeşten biri olan Jozef (Yasef Yeruşalmi) Tanatar (1904/5-1967) ile, Hasköy’de 1930 yılında hayatını birleştirdi. İki oğlunu doğurduktan sonra, 1930’ların başında, eşinin Beyoğlu’ndaki iş yerine daha yakın olmak için Pera Palas’a yakın bir eve taşındılar. Üçüncü oğulları orada, 1936 yılında doğdu. Jozef’in ablası Sara (1901-1988) da Hasköy’de evlendi. Eşi Baruh Kirimi (1895-1960) ile bir-

1 Yazının detaylarını oluştururken unutulmaları hatırlamak, boşlukları tamamlamak ve bilgileri doğrulamak için gösterdikleri olağanüstü çaba ve verdikleri destek için annem Camille Tanatar ve amcam Selim Tanatar’a teşekkür ederim.

likte 1931'de Okmeydanı Caddesi'nde açtıkları bakkal dükkânını işletirdi. Baruh Kirimi hesapları tutarken, o da kendisine yardım etmeye gelen yeğeni Selim Tanatar (d.1931) ile birlikte evlere servis yapardı. Erzakını kayıkla karşıya geçtikleri Balat'tan veya Eminönü'nde Yemiş İskelesi'nden edinirdi.¹ Kız kardeşleri Sultana Yerusalmi (1910-1990) ise, matbaacı Lazar (Mazhar) Taylan (1915-1978) ile hayatını birleştirdi. Bolşevik İhtilali zamanında Kırım'dan iki küçük çocuğu Lazar ve

Sultana-Lazar Taylan, Kahal'ın kapısında

Manol (Emanuel) (1916-1998) ile İstanbul'a göç etmek zorunda kalan Hacike (1891/2-1943), babaannemin kasaplıkla uğraşan amcası Moşon Gabay ile evlenip çocuklarını onun himayesinde büyüttü. Sultana ve Lazar, Bene Mikra Kahal'ında gerçekleşen düğünlerinin ardından bir süre Aynalıkavak yolunda oturdular. Sonraki yıllarda yaşamlarının sonuna kadar ikamet edecekleri Asmalımescit'e taşındılar.

Hasköy semtini, babaannem *Yaya Ester*'in anlatısında duymuş olmalıyım. Odasının duvarında, kendilerine destek olan, çok sevdiği teyzesi Raşel'in (1884/5-1951) eşi Doktor İsak Baruh Kirimi² (1880/1-1957) ile birlikte çekti oldukları fotoğraf asılıydı. İsak Baruh Kirimi, Çanakkale Cephesi'nde dok-

1 Selim Tanatar ile görüşme, 30.12.2020.

2 Hazan ve cemaatbaşı, Avram Galante, Histoire des Juifs de Turquie, İstanbul, Edition Isis, cilt 2, s. 187.

torluk yapmıştı. Henüz diplomasını alamadan orduya katılmıştı. Mesleğini yapabilmesi için diplomayı son teslim tarihinden önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den gidip alması gerektiğini öğrenen nişanlısı Rahel'in, cephede oğlu olan bir arkadaşısıyla birlikte, gemiye binip Çanakkale'ye gittiğini, komutanından gerekli izni alıp İstanbul'a nişanlısıyla beraber döndüklerini, diplomayı aldıktan sonra da evlendiklerini anlatırdı. Evde akranlarıyla geçmiş yılları Karaytika¹ dilinde yad eder-

Ester-Jozef Tanatar, Kahal'ın üst kapısında

ken, bizlere hayatını, Hasköy'ü ve Karay cemaatinin detaylarını aktarırken bazen yarım kulakla dinlesem bile, Haliç kıyılarındaki bu yaşam ilgimi çekmişti. Öyle ki, 1991'de yüksek lisans öğrencisiyken, Prof. Stanford Shaw'dan aldığım derste bu bölgeyi incelediğim bir araştırma yazısı sunmuştum.² Hasköy'ü babam Yakup Tanatar (1936-2007) rehberliğinde gezdik. Semtin fotoğraflarını çeken, eşim İzzet Baruh (d.1962) da bizimle beraberdi. O gün, Osmanlı döneminde Yahudilerin

1 İstanbullu Karayların günlük konuşma dilidir. Bizans döneminden beri konuşulduğu söylenen zaman içinde İbranice, Türkçe, Rusça, Judeo-İspanyolca, Fransızca dillerinden eklenen kelimeler ile evrilen Bizans Rumcası olarak tanımlanabilir.

2 Lorans Tanatar Baruh, Hasköy, The Study of a Quarter, Prof. Stanford Shaw'un dersi için hazırlanan dönem ödevi, 1991. Araştırmanın Türkçesi 30 Aralık 1992, 6,13 ve 20 Ocak 1993 tarihli Şalom gazetesinde dört bölüm olarak yayımlanmıştır.

yoğunluklu olarak mesken tuttukları bu semtte, 1950'lere kadar süren çok kültürlü yaşamın tarihsel süreç içinde izini sürmeye çalışmışım. Çıkış noktası, çocukluk yıllarında git-tiğim duvarların arkasında saklı *kahal* (ibadethane), bir za-manlar kuyusu olan avlusu ve hatta elektrik, kapı numaraları 20. yüzyıl başından beri değişmeden duran Karay evlerinin hikâyesiydi.

İmparatorluk başkenti İstanbul, birçok etnik grup gibi Ka-ray cemaatinin de yerleştiği bir merkezdi. Bizans döneminde Galata'da Karaköy Meydanı'na yakın bir mahalle¹, Osmanlı'da ise Sultan Mehmet döneminde, çoğunluğu Edirne'den göç ettirilen Karaylar, Eminönü'nde kendilerine gösterilen yere yerleştiler.² Bahçekapı'da Arpacılar Mescidi ile Hünkâr Kas-rı arasındaki mevkiinde ibadethanelerini inşa ettiler.³ Yeni Cami külliyesinin inşası için mahalleleri istimlak edilince, Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda "denize karşı kurulmuş kat kat bağlı bahçeli güzel evleri" ile adeta süslü bir şehir olan, "suyu ve havası tatlı"⁴ Hasköy beldesine nakledildiler.

1 Kemankuş Kasap Çıkmazı no.2'de 20. yüzyıl başında cemaatin idare heyetinin ofisinin de bulunduğu bina 1958'deki istimlâklere kadar kullanımda idi. Oraya yakın Karaköy ve Necati Bey caddesinin kesiştiği nokta da ibadethanelerinin olduğu aktarılmaktadır. Vesile Tanınmış, "Osmanlı Hâkimiyetinde Karay Cemaati", *Uluslararası Karay Çalışmaları Sempozyumu / International Symposium on the Karayte Studies*, Ankara, Bilecik Üniversitesi Yayını, 2011, s. 180. Yazıcı sokakta da Botton Han'ın (sonradan Viktorya Hanı) inşaatı sırasında bulunan bir Karay mezar ta-şından dolayı burada bir mezarlıkları olduğu aktarılır. Galante, *age*, cilt 1, s. 62. Tanınmış, *agm*, s. 198.

2 Vesile Tanınmış, *agm*, s. 177, 179.

3 S. Şişman, "İstanbul Karayları", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı 110, s. 100. Ayrı basım, Aralık 1971.

4 Günümüz Türkçesiyle *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*: İstanbul, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 374.

Karay Cemaati Kal Ha Kadoş Be Kuşta Bene Mikra adını verdikleri Keçeci Piri Mahallesi'nde yıkık durumda olan ve Bizans'tan kalma olduğu söylenen ibadethaneyi 1536'da onardılar. Onlar için inşa edilen kırk kadar eve yerleşerek¹, yaklaşık iki yüz kişiden oluşan² mahallelerini kurdular. İlk zamanlar ölülerini Edirnekapi ve Eğrikapi'daki mezarlıklara taşısalar da³, 1582'de Çıksalın Mahallesi'nde Sultan Bayezid Evkafı'ndan tahsis edilen arsada mezarlıklarını oluşturdular.⁴ 1685'te İstanbul'u ziyaret eden Karay seyyah Benjamin Bahar Eli Yerusalmi'nin aktardığı gibi şehrin hemen hemen tüm Karayları Hasköy'de oturuyordu.⁵ 19. yüzyılın sonuna kadar da öyle kaldı.

- 1 Tülay Çulha, "İstanbul Karayım Cemaati", 7.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildiriler I, *İstanbul Tarihi: Medeniyetlerin Ortak Buluşma Noktası Olarak İstanbul*, Konya: AKM Yayınları, 2011, s. 1010.
- 2 Ömer Lütfi Barkan tarafından kullanılan her hanede 5 kişinin yaşadığı varsayılarak nüfus tespit edilmiştir. Barkan, "Tarihi demografi araştırmaları ve Osmanlı tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, cilt X, İstanbul, 1953, s. 12. Tanınmış, agm, s. 181. Tanınmış, Karay nüfusunu 16. yüzyılda 600 civarı hesapladı. Karayların Hasköy'e nakledilmesinden sonra, 17. yüzyıl başında 370 kişi civarına yüzyıl sonunda ise 215'e düştüğünü yazmaktadır. Vesile Tanınmış, *Osmanlı Hakimiyetinde Karay Cemaati*, Sakarya Üniversitesi, Tarih Bölümü yüksek lisans tezi, Eylül 2004, s. 45.
- 3 Hasköy kabristanının girişinde sağ bölümde bulunan sanduka şeklindeki taşlar, bu mezarlıklardan taşınmıştır. Jozef Sinani ile telefon görüşmesi, 09.01.2021.
- 4 Cemaat üyelerinin talebi ve Moşe ben Eliya'nın gayretleriyle, 3 Kasım 1582'de çıkarılan bir hüküm ile bir toprak tahsis kalandı. Danon, agm, s. 333. Eyüp kadısına gönderilen 6 Şevval 990 (3 Aralık 1582) tarihli hüküm: BOA, A.DVN.MHM.d, 48/415. Tanınmış, s. 199. Aralık 1839 tarihli bir arşiv vesikasında söz konusu mezarlığa boş araziden 20 dönüm ilave edildiği belirtilmektedir. Galata kadısına gönderilen evail-i şevval 1255 (Aralık 1839) tarihli hüküm: BOA, A.DVN.MHM.d., 253, hk. 299. Tanınmış, agm, s. 201.
- 5 Galante, age, cilt 2, s. 184.

Kırım, Mısır ve Filistin ile irtibatı olan başkentteki Karay Cemaati, bu hareketlilikten besleniyor ve gereğinde buralardaki cemaatlerden yardım alıyordu. Karay mahallesini ve ibadethaneyi yıkan 1774'teki yangın İstanbul Karayları'nı çaresiz bırakmıştı. Tahrip olan Bene Mikra, I. Abdülhamid'in 1776 tarihli fermanıyla, Kırım ve Mısır cemaatlerinin yardımıyla yeniden inşa edildi; ibadethane ancak 1780 yılında tekrar faaliyete geçti.¹ Anlatılana göre duvarların harcına yumurta akı eklenerek kuvvetlendirilmişti.

17 Mart 1918 tarihinde meydana gelen yangında² Mahlul Sokak'taki ibadethane yanmaktan kurtulduysa da mahalle zarar görmüş, evlerde saklanan cemaate dair birçok değerli belge yanmış, Karaim Çıkmazı civarındaki ilkokul binası kül olmuştu.³ Babaannem ahşap evlerde yaşanan yangınlar da kızan ve atan çivilerin başka evlerin çatısına sıçramasıyla yangının nasıl yayıldığını anlatmıştı. Bu yangından sonra kentin başka semtlerine yerleşenler olduysa da, bir süre sonra mahalle yeniden kurulmuştu. Yangından bir sene sonra doğan Ester Sinani (d. 1919) ağabeyleri Beraha (Marko) (1908-1988)⁴ ve Avram (1917-1965)⁵ ile Aynalıkavak yolu üzerindeki taş evde büyüyecek, Alliance mektebine gidecek ve 1944'te Hasköy'de Sara Kuyucu'nun evinden gelin çıkacaktı⁶. 31 Mart 1934 tarihli bir fotoğrafın da yansıttığı gibi

1 Tanınmış, agm, s. 197.

2 Galante, age, cilt 2, s. 144.

3 Bünyamin Levi, *Bizans'tan Günümüze İstanbul Karayları*, İstanbul, Cinius Yayınları, s. 56.

4 Hasköy'de aynı mahalleden Sara Çadik (1915-1989) ile evlendi.

5 Kapalıçarşı'da kuyum işine giren Avram Sinani, Avram ve Devlet Çadik'in dokuz yaşında İstanbul'a ailesiyle birlikte Şişhane'ye yerleşen Odesa doğumlu kızları Efrosina (1910-1993) ile evlendi. Jozef Sinani ile telefon görüşmesi, 10.01.2021.

6 Dr. İsak Kiriimi'nin yürüttüğü törende, Moiz Gabay (Melih Çözgen) ile evlendi ve Tepebaşı'nda Hammalbaşı'na taşındılar. Ester Çözgen ile

sokağın avlusunda çocukların sesi tekrar duyulmaya başlamıştı. Maalem'de karakol civarında oturan ve Alliance mektebini dördüncü sınıfına kadar okuduktan sonra Halıcıoğlu İkinci Okulu'na devam eden 1923 Hasköy doğumlu Ester Sinani de bu çocuklardan biriydi.¹ Aynı mahallede büyüyen Eliya (1914-1976), Moiz (Melih) (1922-2011) ve Benyamin (1920-2008) Yafet kardeşler² de mahallenin meydanına çıkıp oynarlardı. İnci kolye dizme işinde olan Devlet (Viola) Kirimi (1937-2011)³ ile sanayici Eliya Yeraka (Hasan Erkal) (1937-1993)⁴ da Maalem'de doğup büyüdüler.

1950'lerden itibaren sanayi tesislerinin yerleşmesiyle, bahçeli evlerin bulunduğu mahallenin demografisi dönüşmeye başlamış, zamanla ahşap evlerin yerini beton binalar almıştı. Dış sokağa bakan tarafta, Bünyamin (1868-1936) ve Afedra (1869-1937) Kirimi'nin işlettiği ahşap evin altındaki bakkal dükkânı yerine bir bina yükselmişti. Kahala on beş-yirmi adım mesafede, bir zamanlar Marko Bünyamin Koyçu'nun (Kuyucu) (1884-1936) eşi Ester (Yeruşalmi) (1893/94-1974), iki çocuğu Sara (1915-1998) ve Bülent Bünyamin (1927-1998) ile oturduğu, içinde meyve ağaçları-

telefon görüşmesi, 10.01.2021. Bir süre Dilberzadelerde çalışan Melih Çözgen daha sonra kendi çorap fabrikasını kurdu. Selim Tanatar ile görüşme, 30.12.2021.

- 1 Halıcıoğlu ilkokuluna devam etmek durumunda kalan Ester, ikinci sınıfa kabul olundu. İlkokulu bitirmeden 1930'lu yılların ikinci yarısında Parmakkapı'ya taşınınca Taksim İlkokulu'ndan mezun oldu. Ester Sinani ile 3 Ocak 2021 tarihli telefon görüşmesi.
- 2 Menahem (?-1938) ve Dudu Emili (1890-1968) Yafet'in çocukları. Melih ve Benyamin İTÜ makine mühendisliğini bitirdiler. Eliya ise kadın doğum mütehassısı olduktan sonra 2. Dünya Savaşı yıllarında Paris'e yerleşti. Melih Yafet 1965 sonrasında, 1970'li yıllarda Karay Cemaati başkanı oldu. İdil Karayeğen ile telefon görüşmesi, 10.01.2021.
- 3 Yeldeğirmeni'nde büyüyen Zeki Yafet (1927-2015) ile hayatını birleştirdi.
- 4 Sultana (1907-1972) ve Kalef (1908-1974) Yeraka'nın oğulları.

nın bulunduğu geniş bir bahçe içindeki üç katlı kâgir binası yıkılmıştı. Çıksalın'daki mezarlığını koruma altına alabilmek için¹ 1960'da çevresindeki duvarlar yaptırıldı. Sütlüce'de Karaağaç ve Kırkağaç arasında Yağcıderesi mevkiinde bulunan ve hastane için tahsis edilen, 3.286 metrekarelik (5.723 zira) alan² üzerine inşa edilen ve 1920'lerde düşkünler evi olarak kullanılan³ bina yangında harap olunca uzun yıllar Sütlüce mezbahasının kurbanlık hayvanlarının otladığı ve barakalarının bulunduğu alan oldu.

1970'lerde evlerin eski sahiplerinin kalmadığı kahala yakın Karay evleri, Eliya Yakov Yafet (1884-1965) ve Marie Yerusalmi'nin (1894-1955) oğlu Yako (1930-1975) ile atlı manavlık yaparak geçimini sağlayan kahalın şammazı İsak Yerusalmi'nin (Tanatar) (1897-1975) ahşap konutlarıydı. Hiç evlenmeyen Yako Yafet'in evi artık girilemez olsa da duruyor. İsak Yerusalmi ile eşi Raşel Çadik'in (1892-1974) oturdukları ve kızları Hursi ve Roza'nın büyüdüğü ev ise bugün artık yerinde değil. Ailenin küçüğü Roza, Efrayim Franci ile evlendikten kısa bir süre sonra İsrail'e göç etti. Çapa'daki Muallim Mektebi'nden mezun olan ablası Hursi (1925-2009) ise 1964-65 öğretim yılının başında öğrenci azlığından kapanan Özel Hasköy Musevi İlkokulu'nda 1955-1964 yıllarında resim, beden ve hayat bilgisi öğretmenliği yaptı.⁴ Tokatlı Uzi

- 1 Szyszman, çevredekilerin mezarlığı hayvanların otlama yeri olarak kullandıklarına işaret ediyor ve bakımsız olduğunu söylüyor. S. Szyszman, "Communauté Karaïte d'Istanbul", *Vetus Testamentum*, cilt VI, sayı 3, Leiden, E.J. Brill, 1956, s. 1956.
- 2 Şehremini Reşid Paşa'ya gönderilen 12 Ramazan 1295 tarihli hüküm: BOA, A.DVN.MHM.d., 263, hk. 216. Tanınmış
- 3 Abraham Danon, "The Karaytes in European Turkey: Contributions to their history based chiefly on Unpublished Documents", *The Jewish Quarterly Review*, Ocak 1925, sayı 3, s. 349. S. Şişman, agm, s. 94.
- 4 Tanatar Baruh, "Hursi Tanatar (Doğulu)'nun Hizmet Cetveli", Hasköy, The Study of a Quarter, Prof. Stanford Shaw'un dersi için dönem ödevi,

Doğulu ile evlendikten sonra 1960'larda Şişli'ye taşınmış olsa da çocuğu olmayan Hursi Doğulu, yıllar sonra mahallesine dönerek, öğretmenlik yaptığı binada 1964'te açılan İhtiyarlar Yardım Derneği'nin sakinlerinden biri oldu.

Karay Cemaati şehrin başka semtlerine dağılsa da, 1950'lerin sonunda, Simon Şişman'ın üç yüz elli kişi olduğunu söylediği¹ İstanbul Karayları bayramlarda Hasköy'deki tavanı el işleriyle süslü ahşap kahalda buluşmayı ihmal etmiyordu. 1960'larda İsak Yafet (1893-1981), Leon (Yuda) Eğiz (1897/8-1975), Baruh Kirimi'nin (1908/9-1979) okuduğu dualarda halen kalabalık bir cemaat katılır,² bayramlarda duaların okunması için birbirleriyle yarışılırdı. Camlı bir ahşap kapıdan girilen, kahalın asma katında, kadınlara ayrılan kısımdaki oturma yerleri 1970-80'li yıllarda halen doluydu.

Yolların asfalt yapılıp yükselmesiyle, Mahlul Sokak'taki ana giriş kapısı zamanla kullanılamaz hale getirildi. Dönüşen mahalle ortamının da kutlamalara elverişli olmaması, düğün törenlerini otel salonlarına taşımak zorunluluğunu doğurdu. 1960'da Leon (Yuda) Eğiz'in yönettiği Hasköylü, Kadın Doğum Mütahassısı Dr. Bünyamin Levi (1925-2020) ve Yeldeğirmeni doğumlu, Çocuk Doktoru Margarit Yafet'in (1930-2020) düğünü kahalda yapılanların sonuncusu oldu. 1999'da Kırım'dan bir Karay kızı Tamara Dubinskaya ile evlenen doktor Senya Yafet (d. 1957), Hazan Yusef (Yusuf) Sadık'ın (1933-2017)³ yürüttüğü düğününü kahalda yapınca, Hasköy'de seneler sonra bir evlilik töreni gerçekleşti.

1991, s. 55.

1 S. Şişman, agm, s. 94.

2 Senya Yafet ile telefon görüşmesi, 02.01.2021.

3 Rebi İsak Eğiz'in (1862/3-1941) kızı Sultana (1897/8-1976) ile İliya Sadık'ın (1893/94-1964) Hasköy'de doğan üç çocuğundan biri. Hursi ve Ester adındaki ablalarıyla Hasköy'de büyüdü. Büyük ablası Hursi'yi (1926-1946) genç yaşta tüberkülozdan kaybetti. Babaannesi Hursi

1991’de Hasköy üzerine yaptığım çalışmada Hasköylü aile büyükleri geçmişin izlerini süremeyecek kadar değişen semtte, yönlerini bulamadıklarını söyleyerek rehberlik etmeyi kabul etmemişlerdi.¹ Bugün, yirmi sene sonrasında kahalın yanı başındaki üç ahşap bina yok olacakları zamanı beklerken, birbirine dayalı zor ayakta duruyorlar. Hemen karşısında son birkaç yıl içinde yükselen TOKİ-vari bir bina hem asırlardır aynı şekilde muhafaza edilen Bene Mikra Kahalı’na hem de sokağın ahşap binalarına yukarıdan bakıyor. Sakinleri, çocukların artık oyun oynamadığı avluyu otopark olarak sahiplenme derdinde... Diğer yandan, semtte 1950’lerden itibaren açılan sanayi tesisleri son yıllarda birer birer kapandı, binaları istimlak olundu, inşa edilen tünellerle mahalleler bölündü. Yeni yollarla semt Kasımpaşa’ya ve çevre yollarına bağlandı. Günümüzde Hasköy, İstanbul’un kentsel dönüşüm politikalarından nasibini alarak istimlakler ve yeni yapılarla dönüşürken gerek mahalle dokusunu gerekse küçük sanayinin tüm izlerini yok ederek, yeniden bir demografik dönüşüme doğru yol alıyor.

(1863-1952) ise hayata gözlerini kapadığında halen Hasköy, Şeritçi Sokak’ta oturuyordu. Senya Yafet ile telefon görüşmesi, 11.01.2021.

1 Tanatar Baruh, agm, s. 29.

MOİZ BEHAR

1940 yılında, Hasköy’deki evimizde doğdum. Annem Ester (Eskenazi), babam Mordo’dur. Başlangıçta soyadımız “Ca-baş”mış, mahkemeye yaptığımız itiraz kabul edilince “Behar” soyadını aldık. Yaşamımız boyunca “Hasköylü Behar Ailesi” adını saygınlık ve onurla özdeşleştirmeye gayret ettik. Hasköy bizler için sadece bir semt adı değildi. Kişiliğimizin şekillenmesinde önemli rol oynayan “yaşayan” bir varlık gibiydi. Semtin bütün mekânsal, kültürel olanaklarından yararlandık. Öyle ki, annemin babası Ha-Ribi Avram Eskenazi, Hasköy’ün bir dönem Başhahamı’ydı. Annem ve babam Alliance’ta okudular. Ben de doğal olarak Alliance mezunuyum.

Biz tipik bir Sefarad ailesiydik. Annemle babamın birlikteliği bir aşk evliliği idi. Bu durum çocukların yaşamını da büyük ölçüde etkiliyor. Şöyle ki, kavgasız gürültüsüz, birbirine saygılı, sevgi dolu bir ailemiz vardı. Gençlik günlerinde babamın bir dönem dayımla beraber Küba’ya gittiğini duymuştum. O zamanlar böyle yolculuklar yapma hevesi vardı. Küba’da hem çalışmışlar, hem eğlenmişler... Onları belki de yeni bir ufuk arayıyordu. Sev-

Ester-Mordo Behar

gili babam iyi ki böylesi bir macera yaşamış. Hayatı boyunca tahammüllü, hoşgörülü olmasında bu gençlik macerasının büyük etkisinin olduğunu düşünmüşümdür. Evimizde İspanyolca, ağırlıklı olarak da Fransızca konuşulurdu. Oldukça dindar bir babanın çocuğuyum. Mayor Sinagogu -ki evimize pek yakındı- adeta babamın ikinci eviydi. Aile evim üç katlı, babamın adına kayıtlı ahşap bir evdi. Adresimiz: Aynalıkavak, Okmeydanı Caddesi, No. 64, Hasköy. Amcamlar evimizin giriş katında oturlardı. Zeminin altında ise ortak kullandığımız çamaşırhane bulunuyordu. Evimiz bahçeliydi, bahçesinde de bir kuyu vardı. Mutfakta yemeklerimizin piştiği *las ornayas* (ocaklar) vardı, tel dolabımızı dışarıda asardık ki yiyecekler havalansın, serin kalsın diye... 1953'tü sanırım, ilk buzdolabımız olan yuvarlak kapılı bir Arçelik'imiz oldu. Hasköy'de ilk buzdolabı bizde oldu! Üstelik o eve Terkos şehir suyunu da getirdik. Çünkü evde akar suyumuz yoktu. Suyumuzu taa Cami Altı'ndaki bir çeşmeden bidonlarla doldururduk. Rahmetli babam Sular İdaresi'ne gidip müracaat ettikten sonra borular döşendi. Böylece evimize akar su gelmiş oldu. O dönemlerde iki yanında tenekeler taşıyan sakalar vardı. Mahallelerin kıymetlisiydiler. Hatırlıyorum bir teneke su üç kuruştı! Saka Mösyö Sabetay vardı. Kaç bidon su lazımsa önceden sipariş ederdik.

Çok küçüktüm ama II. Dünya Savaşı günlerinin çok büyük sıkıntılar içinde geçtiğini hatırlıyorum. Babam pencerelerimizi dışarıya ışık sızmasın diye siyah perdelerle kapatırdı. Her şey karne ile alınırdı. O zamanlar ısınmak için Kuruçeşme'den kok kömürü alırdık. Öncesinde nüfusumuzla gider, tahsis alırdık. Annem veya babam ne kadar verilebildiyse, beş yüz veya altı yüz kilo tahsisine göre kok kömürü alır, bunlar atlı arabayla Hasköy'e eve getirilirdi. Sair zamanlarda, savaş yıllarında olduğu gibi çok yokluk çektiğimizi hatırlıyorum. Zor bir hayatımız oldu. Her şey ucu ucuna yetecek, ancak ida-

re edecek kadar imkânlarımız olmuştur. Ama o paraların bugünkü değerlere oranla kıymeti vardı. Paranın da her şeyin de! Vatandaş Türkçe Konuş meselesi çok sonradan ortaya çıktı. Sanırım Kıbrıs Davası'ndan dolayı çıktı. Buna mukabil daha evvel biz Hasköy'de çok rahat bir hayat geçirdik. Nitekim, o kadar güzel yaşıtımız, arkadaşlarımız vardı ki... Hiç kimse laf atmazdı. Lakin biz o gün-

Rita-Moiz Behar

lerde Hasköy'de flört nedir bilmezdik. Gençlik günlerimizde ise genellikle cumartesi öğleden sonraları Yahudi arkadaşlarımızla Kuledibi'nde toplanırdık. Neve Şalom Sinagogu'na gelmeden Apollon Sinagogu'nun önünde buluşurduk. Ya bir sinemaya giderdik ya da Sıraselviler Caddesi'nin girişindeki Kulüp 12'ye giderdik. Kızlar, flörtler, aşklar... O zamanlar hepsi vardı. Eşim Rita Niego ile evliliğim tıpkı ebeveynleriminki gibi aşkla oldu. Hasköy'de tiyatro ve sinema pek yoktu. Sadece bir yazlık sinemamız vardı. Halıcıoğlu'ndaki Osman'ın Sineması'nda güzel filmler olduğunda gider, tahta sandalyelerde, film seyrederdik.

Hasköy sokakları kaldırım taşlarıyla döşeliydi... Kalabalıktı... Rum'u, Ermeni'si, Türk'ü... Herkes huzur içinde yaşırdı. Hasköy'de komşuluk çok değerliydi. Evimizin hemen arkasında İğual Ailesi, yakınlarımızda Robert, Bohor Tolon otururdu. "Dere"de çocuklarıyla arkadaşlık yaptığımız Camgöz Ailesi vardı. Onun tam karşısında Eliezer Ancel Şeritçioğlu ailesi

otururdu. Annem ve teyzelerim komşularıyla Rumca da konuşurlardı. Sokaklarımızdaki seyyar satıcılar arasından İzak Çürükçü'yü hatırlıyorum. Meyve sebzelerin arasına, azıcık da olsa çürüklerinden limon, portakal, salatalık, yeşillik eklerdi. Yatak-yorgan gibi ev eşyaları satan Sabetay vardı. Pazen, basma, çamaşır gibi ihtiyaçları satan veresiyeciler dolaşırdı. Satış yaptıkları evlere gider, üç beş lira para toplarlardı. Kimi kez cüzdanlar sıkışık olduğunda, ev sahibi kapıya çıkmaz *"Madam evde yok - Adam evde yok"* dedirtirlerdi. Adım başı sütçü, bozacı, yoğurtçu vardı ama yalnız sebzecilerin Yahudi olduğunu biliyorum. "Karakaçan Pepo" diye seslendiğimiz biri vardı; eşeğiyle dolaşır ufak tefek sebze satardı. Kasap Vayo da esnaflarımızdan biriydi. Balıkçımız ile Sebzeci Foti'yi unutmuyorum. Yüzü hep kapkara dolaşan Kömürcü Kemal... Kunduracı ve sipariş üzerine ayakkabı yapan Çanak kaleli Reyna. Yahudi eczane sahibi yoktu. Zaten sadece Hasköy Eczanesi vardı, doktoru Yahudi'ydi; Dr. Nişli. Doktorlar o dönem bir eczane ile çalışır, orada beklerdi. Üç berberimiz vardı; Vasil, Yani ve Yaşar (karısı Yahudi olan). Onlar daha sonra kızlarıyla beraber İsrail'e göç etti. Zaten özellikle hayat şartları yüzünden büyük bir nüfus İsrail'e göç etti. Göçler II. Dünya Savaşı bitmeden, 1940 yılında başladı. 1941-1942'de Anna Maria adlı bir gemiyle toplu göçler gerçekleşti. 1946'dan sonra kitleler Montaş gemisi ile İsrail'e gitti. Baba David ve oğul Salamon Ventura, İsrail'e gidecek olanların gümrükleme işlemlerine yardımcı olurdu. Evlendirecek çocuğu olanlar, daha dar imkânı olanlar, dindarlar veya Yahudiliğini daha açık yaşamak isteyenler öncelikle gittiler.

İsrail'e toplu göçler yaşanırken, kalanlar ile birlikte yaşamımızı olabildiğince sürdürmeye çalışıyorduk. O zamanlarda eğlence diye fazla bir şey yoktu. Bir hafta-on gün öncesinden komşularla toplantı yapılır, hep birlikte bir yerlere gitmek üzere anlaşırdık. Kayık veya vapurla! Genellikle Eyüp

tepelerine gidilirdi. Hasköy'ün tam karşısı olan Balat'a adam başı üçer kuruş ödeyerek kayıklarla gider, Or-Ahayim Hatanesi'nin hemen yanındaki boş alanlarda piknik yapardık. Bir de üstleri tenteli olan özel kayıklar vardı... O yıllarda bütçemiz elvermediği için yazlığa gidemezdik. Bir tek dayımlar Caddebostan'a giderdi. Biz de onlara hem ziyarete gider hem de Caddebostan Plajı'ndan denize girerdik. Hasköy-Caddebostan yolculuklarımızda yandan çarklı gemilere binerdik. Caddebostan İskelesi'nden kalkan yandan çarklı gemilerin bir buçuk saat süren seferleri, Kalamış ve Kadıköy uğramalı Eminönü'ne ulaşırlardı. Büyükanne-büyükbaba Eskenazi'ler Halıcıoğlu semtine yakındılar. Sağlı sollu bostanlarla çevrili, bizim "Dere" dediğimiz yerde, günümüzde Albert Eluaşvili'ye ait olan Hasköy Yün İplik Fabrikası'nın yanında oturlardı. Onların evindeki Şabat ve Bayram masaları hepimiz için çok özeldi. Büyükbabamız dua bitiminde, sinagog çıkışı hepimizi toplardı; annem, kız kardeşi, ağabeyi, bütün gelinler... Herkes bir arada, özenle kurulmuş masada kahvaltı yapardı. Bayram sofralarının lezzetle donanmış görkemi unutulmazdı. *Kavakadikas* vardı... Patlıcan yuvarlak kesilir, içi boşaltılır, kıymayla doldurulup kızartılırdı. *Albondigas de prasa* (prasa köftesi), *pişkado kon huevo i limon* (ekşili soslu balık), *avas con espinaka* (kuru fasulyeli ıspanak) soframızın olmazsa olmazları arasındaydı. Yahudi bayramları Hasköy sokaklarında hissedilirdi, elbette. O kadar samimiyetle karşılanırdık ki, anlatamam. Kendimizi diğer mahalleliden farklı hissetmezdik. Hasköy'de yaşadığım o günlere ait hiçbir ayırım hatırlamıyorum.

Hasköy bir sinagoglar semtiydi... Bu yüzden semtimizde çok haham vardı. Sötlüce'de, Kağıthane yolunda, Halıcıoğlu'nda... Günümüze sadece iki sinagog kaldı: Maalem Sinagogu ve Abudara Sinagogu. Abudara Sinagogu fabrikaya dönüştürülmüştü. Sinagogun sahibi Mösyö Abudara'ydı. Bizler Mahazike Tora' yı orada okumuştuk. Günümüzde sinagog fi-

ziki olarak hayatta, fakat hiçbir faaliyeti yok. Haftalık alışveri-
şimizi babam yapardı. Her cumartesi günü babamla beraber
alışveriş yapmak üzere eski Ticaret Odası'nın önündeki sebze
meyve hal yeri olan Yemiş İskelesi'ne giderdik. Yayan gider,
dönüşte Yemiş'ten kayığa biner, Hasköy'e dönerdik.

Babam camcılık işiyle uğraşıyordu. Galata'daki Bankalar
Caddesi'nde, Camcı Victor Viktor Benaroya'nın yanında "bi-
zotaj" ve "rodaj" işlemlerini yapan tek ustaydı. Annem ise bir
dönem, Beyoğlu'nda, amcasına ait olan *Maison de Blanc* adlı
kadın iç çamaşırı mağazasında çalışmıştı. O yıllarda kadınla-
rın çalışması pek söz konusu değildi, üstelik buna muhtaç da
değildik... Annem yine de olanaklarını kullanarak, aile büt-
çesine katkıda bulunmak istemişti. Biz üç kardeşlik: Abim
Şemuel - Kemal, Tahtakale, Balkapanı'nda çalışıyordu. David
Amon ve Hayim Hatem onun iş otaklarıydı. Yeni bir ayna mo-
deli deneyi yaparlarken büyük bir patlama olmuş. Maalesef
hayatını kaybetti. Ailemizi derinden sarsan, mutlu yuvamızı
keder içinde bırakan bir kayıptı. Asla yeri doldurulamaz. Onu
çok özleyorum, her daim sevgi ve minnetle anıyorum. Aradan bir
süre geçti... Babam 1952 yılında, Taksim'de beş katlı bir dük-
kân satın aldı. Orada babam ve kardeşim Hanri Behar ile cam-
cılık yapıyorduk. Eğitimimi de sürdürüyordum. Alliance'tan
sonra Şişhane'deki Beyoğlu Ticaret Lisesi'nde devam ettim.

Hem ailemiz hem de İstanbul için unutulmaz, trajik bir ta-
rih vardı: 6/7 Eylül 1955. Bir yerlerdeydim... Ansızın Babia-
li'den bir gazete çıktı. Çok iyi hatırlıyorum: Ekspres - İkinci
Baskı! "*Selanik'te Atatürk'ün Evi Bombalandı!*" Sonra bildiği-
niz bütün o tahribat-talan-yıkım... O geceyi, 6 Eylül gecesini
hatırlıyorum... Top top kumaşlar, parçalanmış buzdolabı ve
diğer beyaz eşyalar arabaların arkasında büyük bir gürültü
eşliğinde dolaştırılıyordu. Buna mukabil Bizim Hasköy'de
hiçbir şey olmadı.

1960'lı yılların başlarına kadar (sanırım ben yirmi iki yaşındaydım) Hasköy'de yaşadık. Yanı başımızda, Cami Altı'nda Kandioti'lerin kauçuk fabrikası vardı. İki kere yangın tehlikesi atlattıktan sonra, evimizi satıp Kurtuluş'a taşındık. Zaten Hasköy artık yavaş yavaş boşalmaya başlamıştı. Şimdi sadece bir aile yaşıyor. Mösyö Sabetay'ın karısı ve kızıyla yaşadığı ev, Maalem Sinagogu'na çok yakın bir noktada. Gerilere baktığımda, özellikle askerden sonra çok güzel bir hayat yaşadığımı düşünüyorum. Yaşamımda bir Yahudi olarak hiçbir itiş kakış olmadı. Hasköy Cemaati'nin başkanı olarak her hafta Hasköy'deki Maalem Sinagogu'na giderim. Oğlum Sami Behar, kızım Eser Behar ve üç torunumla birlikte mutlu bir hayat yaşıyorum. İyi ki Hasköylüyüm!

MARSEL BECEREN

1933 yılında Hasköy’de doğdum. Benim kuşağımın çoğu evde doğmuştur. Artık ailemin ileri görüşlülüğü mü desem, koşullar onu mu gerektirmiş desem.... Fransız Hastanesi’nde doğmuşum. 1931 doğumlu bir de ağabeyim var; Selim Beceren. Annem Berta Kaneti, Salamon Kaneti’nin kızıydı. Babam ise Becerano Ailesi’nden, Sezar Becerano. Soyadı Kanunu çıktığında hem adı hem soyadı değiştirilmiş. “Sezar” olmuş Sadi; “Becerano” olmuş Beceren! Ailede sadece amcamın soyadı değişmemiş. Amcam Benoit, Alliance Israélite Universelle’in Hasköy Okulu’nda müdür olduğundan soyadını korumayı başarmış, “Becerano” kalmış. İspanya’dan Osmanlı’ya gelen Sefaradlar öncelikle Hasköy’e yerleşmişlerdi. Daha sonraları da Balat’a ve Fener’e! Hasköy’de çok büyük bir Yahudi topluluğu vardı. Müslümanlar pek azdı.

Babam, Eminönü, Tahmis Sokak, Asma Altı’nda teneke kutu imal ederdi. Babamın atölyesi orada, şimdi Hamdi Restoran olan yerin altındaydı. Onun tam karşısında vaktiyle İngiltere’de tahsil görmüş Hayim Beraha adlı bir tüccar da muhasebesini tutardı. Annemle babamı tanıştıırıp evlenmelerini sağlayan kişi de oydu. Anneannem ve dedem Edirne Alliance Okulu’nda öğretmendirler. Anneannem Fransızca hocasıydı. Onlar evde Fransızca konuşturlardı. Büyükbabam aynı zamanda muhasebeciydi. Her ikisi de çok tatlı insanlardı. Büyükbabam Salamon Becerano’yu ne ağabeyim ne de ben hiç tanımadık. Babaannem Rivka/Rebeka Becerano bizimle yaşadı, hatta bizi büyüttü diyebilirim. Babaannem İspanyolca konu-

Nafia askeri Sadi Beceren'e Konya'da aile ziyareti

şurdu. Annem çok okumuş bir kadındı. Hem Fransızca, hem Almanca bilirdi. Burger Schule'de, Alman Okulu'nda okudu. Şark Sigorta'da çalıştı. Onlar ailece Edirne'den geldiklerinde Bakırköy'de oturuyorlarmış. Üstelik bir zamanlar Bakırköy'ün adı Makriköy'müş¹. Annem pek Türkçe konuşamazdı. Bazen tramvayda, bazen sokakta Fransızca konuştuğunda onu dürterdik, "Türkçe Konuş!" diye... O dönemlerde Türkçeden başka lisanlar konuşuyor olmak pek hoş karşılanmazdı. Belki bir şey yapmazlardı ama biz çekinirdik. En fazla yapacakları şey, dönemin sloganı olan *Vatandaş Türkçe Konuş* diye seslenmek olurdu. Yine de korkardık! Babam, 20'ler Sınıfı Nafia Askerliği'yle birlikte sanırım iki defa askerlik yaptı. En son 1941'de askere aldılar, Konya'daydı. Dört sene askerlik yaptı. Orada sıhhiyeciydi, Dr. Uzdil'in yanında hizmet veriyordu. İşneleri babam yapardı. Durumu iyi sayılırdı. Hatta annem ve ağabeyimle birlikte Konya'ya, onu ziyarete gitmiştik. Bir hafta boyunca Konya'da bir otelde kaldık, gezdik. Konya anılarımda çok güzeldi. Babam askere giderken atölyeyi kapattı.

1 19. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul'un bir ilçesi durumunda olan Makriköy'ün adı 1925 yılında ulusal sınırlar içinde yabancı adların değiştirilmesi sırasında Bakırköy'e dönüştürülmüştür.

Çünkü bütün çalışanlar Yahudi'ydi. Onlar da askere alınınca babam mecburen kapıya kilit vurdu. Annemle bazı cumartesi günleri atölyeye giderdik. Bu atölye ziyaretlerinin tek sebebi orada telefonun olmasıydı. Babam bizi oradan arar, uzun uzun konuşurdu. Babam askere giderken anneme 10.000 lira kadar bir para bırakmıştı. Amcam Beno Becerano da askere alınmıştı; Isparta, Yalvaç'taydı. Biz de tasarruf olsun diye iki aile birleştik. Teyzem, Hasköy'deki Alliance Okulu'ndaki evlerinden bir süreliğine bizim eve taşındı. Bir sıkıntı çektiğimizi hatırlamıyorum. Zaten oldukça kısa süreli bir durumdu. Sonra da Varlık Vergisi çıktı. Babam bir hayli para ödeyerek Aşkale'ye gitmekten kurtuldu. Yaptığı ödemenin makbuzunu hâlâ saklarım. Amcamın şirketi yoktu, sanırım okul müdürü olduğu için ondan vergi istenmedi.

Eski aile yapısına uygun olarak, üç kuşak aynı evde yaşadık. Diğer Hasköylüler gibi! Hasköy'ün girişindeki evimizin adresini de hatırlıyorum: Aynalıkavak, No. 26. O dönemlerde karakolun tam arkasındaydı. Büyükbabamıza ait olan evimiz birkaç sene evvel istimlak edildi. Büyükannem-büyükbabam çocuklarını orada büyüttü. Evimiz üç katlıydı. Birinci katında Maalem Sinagogu'nun hahamı İzak Kohen otururdu. O bizim kiracımızdı ve çok iyi bir adamdı. Bir de kızı vardı, bizimle çok ilgilenen Elvira Kohen... Mahallenin bakkalı Baruh (Kiri-mi) adlı bir Karay'dı. Babam alışverişleri o bakkaldan yapardı. Maalem Sinagogu'nun hemen altında Yefes adlı bir bakkal vardı ki onun torunuyla hâlâ görüşürüm. Bizim bir akrabamızla evlidir.

Büyükannemin dört çocuğu vardı. Biri okul müdürü olan Beno Becerano, iki kızı Sara (Barokas), Mari (Hayim), biri de babam. Hepimiz Hasköy'de yaşadık. Sadece Sara halam evlenip, Kuledibi'ne gelin gitti. Büyüdüğümüz yıllarda Hasköy tehlikeli bir yerdi. Fırsat buldular mı bize saldırırlardı. Ağabeyim Kasımpaşa'daki İlkokulu'na başlamıştı. Her gün Has-

Hasköy Alliance Müdürü Beno Becerano (arka sırada papyonlu öğrencileriyle)

köy - Kasımpaşa arasında yayan gidip gelirdi. Yolda mezarlık vardı, oradan geçmek epey tehlikeliydi. Ağabeyime çocukların bir olup saldırdıklarını hatırlıyorum. Babam dindar biri değildi. Buna rağmen Hasköy'de doğup büyüdüğü için dini iyi bilirdi. Doğal olarak, az çok bize de öğretti. Biz diğer Hasköylülere nazaran daha laik bir yapıdaydık. "Cuma/Şabat akşamları" hep beraber toplanırdık. Bayramlarda bize yeni elbiseler giydirirlerdi. Babaannem daha dindardı. Genç kızlık soyadı Aşer'di, Aşkenaz'dı. Polonya'dan gelen ailelerdendi. Babaannem Grünberg Ailesi'ne mensuptu. Hatta hiç unutmam, yatak odalarımız yan yanaydı. Bir gece çok hastaydı, kalktı dualarla Tanrı'ya sesleniyordu. Bizim evde daha çok Aşkenaz yemekleri pişerdi. Çünkü bütün evi çekip çeviren babaannemdi. Annemi pek mutfağa sokmazdı. Bizi de o büyüttü. Yemeklerinin en meşhuru etli sebze çorbasını hatırlıyorum. Yıllar sonra o çorbayı eşim de öğrendi. Günümüzde de çok sık yaparız. Babaannem yemekleri yağlı yapardı. Dört çocuğunu zor şartlarda büyüttü. I. Dünya Harbi'nin kıtlık günlerinde çocuklarını beslemek zorlu bir uğraştı. Beno Becerano'yu okuması

için Alliance’a Paris’e gönderdi. Babamı ve iki kızını da kendisi okuttu ki çok iyi Fransızca bilirdi. Buna karşılık anneannemin okuması yazması yoktu. Fakat çok aydın bir kadındı.

Alliance’ta ve ailemizde önemli bir kişilik olan okul müdürü amcam Becerano’nun nezdinde birinci ve ikinci sınıfı okudum. Hatta yuvaya da orada gittim. Onlar ailece okulun en üst katında yaşarlardı. Teyzemin hazırladığı leziz öğle yemeklerini amcamların evinde yedim. Okulun kapıcısı Asım’ı çok severdik. Aynı zamanda kantini de o işletirdi. Böylelikle ben öğle tatillerinde hiç eve gitmezdim. Çocukluk çağım biterken Beyoğlu’na Altıncı Daire’ye taşındık. Günümüzde apart-otel olan o apartmanda yıllarca oturdum. Fakat Hasköy’ün yeri başkadır! Çok zor bir karar oldu ama Hasköy’den neden taşındığımızı anlatayım... Bir gece evde oturma odasıındaydık. David Ventura ve karısı Enriette, annem, babam, ağabeyim, ben... Hep beraber oturuyorduk. Oturma odası ile mutfak bitişikti. Mutfakta da bahçeye inen demir bir merdiven vardı. Harp seneleriydi... Hepimiz can kulağıyla radyo dinliyorduk. Birden mutfak kapısından bir ses geldi. Boylu poslu, güçlü kuvvetli olan David yerinden fırladığı gibi mutfakta bir adam buldu. Ensesinden tutarak içeriye doğru çekti. Adam sarhoştı. Biz de çok endişeli olduğumuzdan emniyete telefon ettik. Polisler gelip onu aldılar. Meğerse sarhoş bir denizciymiş! Evimize kulak vermiş ve yabancı lisan konuştuğumuzu duyunca içkili haliyle bizim “casusluk” yaptığımızı düşünmüş. Bu olay üzerine büyükannem ile annem artık orada yaşamak istemediler. Babam da çaresiz, Altıncı Daire’deki dairemizi kiralamak zorunda kaldı. Ben de yarı yılda Kuledibi’nde, şimdiki Neve Şalom Sinagogu’nun bulunduğu yerde olan II. Karma’ya gitmeye başladım. Müdürümüz Mösyö Behmoaras, sonraki yıllarda da Madam Habib’ti. Okulumuzun güzel bir bahçesi vardı. İlkokuldan sonra Saint Benoit’ı bitirip, yedek subaylığımı yaptım. Ondan sonra da hemen babamın yanında

iş hayatıma başladım. Yirmi iki yaşında Roza ve Avraham Kohen'in kızı Türkân Rika Kohen ile evlendim. Bütün ailem Hasköy'de yaşadığı için oraya ait sayısız anıya sahibim. Çok sevdiğim ve sık sık ziyaretine gittiğim halam Mari Hayim'in dört çocuğu vardı. Benden on üç yaş büyük olan kuzenim David Hayim tıp fakültesinden mezundu. Savaş yıllarında İtalya'ya gitti. Orada kaldı, evlendi, daha sonra da Amerika'da yerleşti. Kuzenim Bar Mitzva yaptığında ben doğmuşum. Ailenin en küçüğü oldum; *le Benjamin de la famille*. Diğer kuzenim Dişçi Salamon Hayim, milletvekilliği de yapan Avukat Salamon Adato'nun kızı Renata ile evlendi. Halamın ikiz kızları olan kuzinlerim Beki (Beki Çiprut şimdilerde doksan beş yaşında) ve Viki (Süzet Sidi'nin annesi) de çok değerli insanlardı. Diğer halam Sara, kocası manifaturacı Jak Barokas ile Kuledibi'nde yaşırdı. Güzel bir aileydik, her daim!

Hasköy sokakları genellikle topraktı. Altyapı olmadığından yağmur yağdığında çamur olurdu. Taş döşeli sokaklar da vardı. Seyyar satıcılar arasında akşamları dolaşan bozacılar vardı. Geçen turşuculardan biri kendine has bir nağmeyle şöyle seslenirdi: "*Vay turşu, karabiber turşusu, içinde var sıçan yavrusu...*" Çocukluk anılarımda Hasköy çok güzel bir yerdi. Nüfusun çoğunu Yahudiler oluşturuyordu. Türkler fazla değildi. Rumlar ve Ermeniler vardı. Karay'ları da hatırlıyorum. Onların sinagogları vardı. Hatta küçükken orayı görmem için özel olarak götürülmüştüm. Hasköy'de iki meşhur doktor vardı. Dr. Faik, "dönme" biriydi, yani Selanikli. Bir de Dr. Nişli vardı. Hastalandığımız zaman, ellerinde deri çantaları sık sık eve gelirlerdi. En büyük eczanemiz de Halıcıoğlu'ndaydı. Halıcıoğlu'nda hâlâ duruyor mu bilmem, bir hamam vardı. Annem bizi oraya sık sık götürürdü. Küçükken Hasköy'de iç içe yaşadığımız Leon Kalma ailesi vardı. O adam bir din bilginiydi ve dört çocuğu vardı. Hepsini tanırdım. Onların iki oğlu doktordu. Küçük olan İsrail'e göç etti. Diğer, Dr. Nesim Kalma

uzun yıllar Çapa'da çalıştı. Bizler birbirimize yakın ailelerdik. Hasköy Musevi Cemaati'ne mensup çok geniş bir topluluk vardı. Her pazar günü bir evde toplanılır, oyun oynanırdı. Hatırlıyorum, hemen yanı başımızda çok samimi olduğumuz gümrükçü Salamon Ventura, oğlu David ve kızı Henriette vardı. Ventura, İsrail'e göç edenlerin eşyalarını paketleyip gönderen adamdı. David Ventura da gümrükçüydü ama Makabi Kulübü'nün ileri gelenlerinden biriydi. En önemlisi de benim ikinci babam gibiydi. Ventura'nın tavan arasında bir atölyeleri vardı. Aynı zamanda el becerisi çok gelişmiş bir marangozdu. Tavan arasında onunla birlikte geçirdiğim zamanlar yüzünden mekaniğin zevkine ilk kez orada vardım. Uçurtma uçurtmak üzere beni karşıımızdaki kırlara götürürdü. Gezmek için Fener'e gittiğimizi hatırlıyorum. Çünkü orada akrabalarımız, babamın kuzenleri vardı. Vapur iskelelerinde tenteli kayıklar vardı, üç-dört kişi binerdik, Unkapanı Köprüsü'nün altından geçerdik. Sular o kadar temizdi ki kayık ilerlerken ellerimizi denize daldırırdık. Yazın o köprüden çocuklar denize girer, yüzerlerdi. Babamla beraber cumartesi günleri Maalem Sinagogu'na giderdik. O günlerde sinagog bir hayli kalabalıktı. O civardaki bakkalları, kasapları hatırlıyorum. Hasköy İskelesi'nin hemen karşısında bir kasap vardı. Annem beni oraya götürürdü ki kasabamızın ızgara köftesi meşhurdu. Annem alışveriş yaparken, ben de dışarıda ızgara köfte yerdim. Tadı hâlâ damağımdadır. Her akşam Hasköy İskelesi'ne giderdik. Babam eve dönüş yolunda bizi orada görmeliydi. Zaman zaman oradaki kiraathanede millet oturup kâğıt veya tavla oynardı. Evimizin tam karşısında mükemmel bir kırlık alan vardı. En küçük yaşlarımdan itibaren orada koşar, oynardım. Hasköy'den ayrıldıktan sonra da beni oraya götürmesi için anneme yalvarırdım. Gittiğimizde de Ventura'ların evinde kalırdım. Kendime çok yakın hissettiğim bir aileydiler.

II. Dünya Savaşı yıllarını Hasköy'de korku içinde yaşadık. Çocuk olmama rağmen her ayrıntıyı hatırlıyorum. *Black-out*'u (karartma) unutmak mümkün mü? Ağabeyimle, benim vazifem ekmek peşine düşmekti. Ufacık boylarımızla fırınlara gider, sıraya girerdik. Sımsıcak ekmekleri alır, eve getirirdik. Babaannem mutfağında, hiç kimseye dokundurulmayan, zor zamanlar için korunan birkaç kavanoz dolusu galeta muhafaza ederdi. Çayımızı kuru üzümle içerdik. Babam, radyoya çok meraklıydı. Her sene Bursa'nın piyasaya çıkardığı ilk radyolardan alır, değiştirir, eve getirirdi. Haberleri oradan dinlerdik. BBC'yi dinlerdik. Hatırlıyorum... Fransız radyosu açılışını şu sloganla yapardı: "*Demoralisez, demoralisez les Allemands*" (Bozun, bozun Almanların moralini bozun!) Hepimiz o radyonun etrafında merakla beklerdik.

Yakın tarihimizin en utanç verici olaylarından 6-7 Eylül 1955'e Beyoğlu, Altıncı Daire'deki evimizden tanık olduk. O yıllarda Meşrutiyet Caddesi üstünde, Union Française'in karşısında, Daron Eczanesi'nin tam üstünde otururduk. Sesleri duyunca gece vakti uyandık. Pencereye koştuk, vahim durumları gördük. Nişanlım Türkân, Büyükkada'da kırmızı kuleli bir binada, ailesiyle birlikte Otel Beyo'daydı. Orada da gürültü patırtı kopmuştu. Dışarıdan Ada'ya gelmişler, hatta otele girmeyi zorlamışlardı. Ertesi gün yaya olarak Tahtakale'deki atölyeyi kontrole gittim. Sandalla karşı kıyıya, Yemiş İskeleyi'ne geçtim. O noktadan, Eminönü'ne kadar her yer yağ içindeydi. Herhalde vatandaşların dükkânlarındaki yağ bidonlarını alabora etmişlerdi. Zaten dar bir sokaktı! Her taraf adeta yağ deresi, bütün mağazalar mahvolmuş durumdaydı. Atölyeme ulaştığımda girişimizdeki demir kapının kilidini kırmaya çalışmışlar, sadık çalışanlarımızdan biri gece vakti koşarak işyerimize yetişmiş ve saldırıyı durdurarak mekânı korumuş. Ne günler atlattık! Bu günlere kolay gelmedik.

Mutlu günlerimiz de olmuştu, elbette. Büyükanнем, anneannem hatta annem bile o zamanlar sokağa çıkarken başörtüsü takarlardı. Örf, âdet öyleydi. Baş açık gezmek uygun görülmezdi. Annem tek başına çıkar, aile, dost, arkadaş ziyaretlerine giderdi. Her cumartesi günü annemle beraber kayıkla karşıya geçer, Yemiş İskelesi'nde iner, babamın atölyesine giderdik. Gezmeye çok giderdik. Özellikle Beyoğlu'na taşındıktan sonra, babam bizi Lala adlı bir restorana götürürdü. Bize yakın Navodnik Rus Lokantası vardı. Beyoğlu'nda Anadolu Pasajı'na da çok giderdik. Bir de Fischer Lokantası'na giderdik. Bu tip yerlere giderken çok şık giyinirdik. Oralarda yemek yedikten sonra, Tepebaşı'ndaki Komedi Tiyatrosu'na ya da yanı başındaki Dram Tiyatrosu'na giderdik. İkisi de Fransız Tiyatrosu stilindeydi. Bugün hepsi yıkıldı gitti. Bazen Ses Tiyatrosu'nda operet seyrederdik. Annem ve babam bize çok renkli ve güzel bir hayat yaşattılar. Böyle gezmelerimize, halamlar, dayımlar da katılırdı. Hep beraber olurduk. Şimdi Radyoevi olan yer kırık bir alandı. Belvü adında açık hava lokantası vardı. Hyatt Regency karşısında, Taşkışla'nın yanında Rum müziği olan bir yer vardı. Bomonti Bahçesi'ne bira içmeye gitmeyi de çok severdik. Bazen taksi, bazen tramvayla... Bütün aile sayfiyeye Büyükdere'ye giderdik. Çocukluğumun o dönemine ait çok güzel hatıralarım var. Amcamlar, halamlar, Ventura Ailesi hep beraber yazlık evler kiralardık. Günümüzde anılarımı tazelemek, geçmişin o güzel günlerini yad etmek için zaman zaman gider, o eve bakarım. Bizden sonra o eve eski başbakanlardan Recep Peker¹ yerleşti. O eve giderseniz kapısındaki levhada onun orada yaşadığı belirtilmiştir. On-
dan evvel de biz yaşadık! Hasköy'deki dost ve akrabalarımıza

1 5 Şubat 1889, İstanbul - 1 Nisan 1950, İstanbul. Türk asker ve siyasetçi. 1931-1936 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği ve 7 Ağustos 1946 - 10 Eylül 1947 tarihleri arasında da başbakanlık yaptı.

nazaran daha müreffeh bir yaşamımız olduğunu sanıyorum. Çok fakirlik vardı Hasköy'de. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İsrail'e göç başladı. Aralarında idealist olanlar vardı ama birçoğu ekonomik sebeplerden gitti. Mesela benim atölyemden dört çalışan aileleriyle beraber gitti. Neticede bu göç olayında hem idealizm hem de ekonomik nedenler vardı. Karadenizliler de semtimize gelmeye başlamışlardı. Amcamın müdürü olduğu yıllarda, zengini fakiri hepsi aynı okula giderdi. Zaten şimdi algıladığımız anlamda zengin yoktu o günlerde. Hasköy'deki Yahudiler arasında geçimini sağlayan, bir evi veya iş sahibi olan biraz daha varlıklı addedilirdi.

Babamın günlerinde tenekecilik işini yapanların çoğunluğu Yahudi, Ermeni ve Rum'du. Birçoğu yabancı lisan bilmezdi. Ben Avrupa'ya gidip, en yeni teknolojileri Türkiye'ye getirmiştım. Ağabeyim Selim ile beraber her zaman babamızın teneke işini devam ettirdik. Gebze Dilovası'nda üç yüz kişinin çalıştığı büyük bir üretim tesisi kurarak, işimizi büyüttük. Zamanın en ileri teknolojilerini Türkiye'ye getirdik. 2007'de art arda gelen kayıpların ardından terk-i ticaret yapıp, fabrikayı kapattık. Ağabeyim yetmiş sekiz, ben yetmiş beş yaşında işi bırakarak emekli olduk. Teneke sanayii dalında adımız geçiyor. Ne mutlu bize! Eşim Türkan ile iki çocuğumuz var, oğlum Sadi ve kızım Betül. Dört torunumuz ile mutlu geçen bir yaşamın keyfini sürüyoruz. Hasköy, anılarımızda yaşamaya devam ediyor.

*“Kendimi adadığım Maalem Sinagogu’nun
gururunu ömrüm boyunca
muhafaza edeceğim”*

MOİZ TASTASA

İlk göz ağrılarımızın, ilk aşklarımızın ve unutulmaz anılarımızın köyünde, Hasköy’de, 6 Kasım 1937’de tarihinde doğdum. Dünyaya gözlerimi açtığımda hastanede değil, evdeydim. Bizim kuşağın hemen hepsi gibi... Annem Verjini Malkuna (Allevi) Tastasa, babam Yasef Tastasa’nın mutlu evliliklerinin sonucuyum. Artık ebediyete kadar Hasköy Mezarlığı’nda dinlenen sevgili babaannem Estreya Tastasa’yı hayal meyal hatırlıyorum. Ailemiz kuşaklardır Hasköylü! Evimizde İspanyolca konuşulurdu. Gayet tabii hepimiz Türkçe de bilirdik. Anne ve babam komşularıyla sohbetlerinde Rumca da konuşurlardı. İspanyolca, Rumca, Türkçe.... Bütün bu diller çok uluslu imparatorluğun yankısıydı.

Bir zamanlar yirmi bin kişinin yaşadığı Hasköy’de dört katlı bir evimiz vardı. Hepimiz orada yaşadık. Aynalıkavak, Harap Çeşme Sokak No. 9, Hasköy adresindeki bu evde hem annemin, hem de babamın ailesi ile birlikte, büyük bir şenliğin içinde yaşadık. Büyükannem, halam, dayım.... Herkes! Bugünkü teknolojiden bihaber, çok güzel, mutlu mesut yaşıydık. “Geçmişte her şey çok müthişti!” nostaljisi yapmak istemiyorum, yanlış anlaşılmasın. Gündelik hayatın organizasyonu bile oldukça zordu. Örneğin çamaşır makinemiz yoktu. Her şeyi elde yıkar, terasımıza asardık. Buzdolabından habersiz uzun yıllar tel dolapla yaşadık. Mutfağımızın altında sarnıç vardı. Kavun, karpuz filelerini sarnıcın içine sarkıtır, soğutur-

duk. Bütün bunlar çok ciddi bir zaman, emek isteyen işlerdi. Öyle ki insana kendiyle baş başa kalma, yaratıcı bir faaliyette içinde olma fırsatı tanımıyordu. Özellikle kadınların durumu çok vahimdi. Fakat her şeye rağmen insanlar arasında dolaysız ilişkilerin olması, bugünkü gibi şüphe, önyargı ve kıskançlığın itibar görmemesi, sevgi ve dayanışmaya temelli bir yaşamın sürdürülmesi hayatı sağaltırdı. “Geçmişe özlem” dediğimiz şey aslında tam da bu! Çocukluğum ve gençliğim boyunca semtimden hiç ayrılmadım. Her yaz Göztepe’ye giderdik. Küçükken babam bizi yaz aylarında ara sıra Florya’ya götürürdü. Para kazanmaya başladığım zaman da kendime bir bisiklet almıştım. Hasköy’de gezerdim, Kağıthane’ye gider tur atardık. Kayıklara doluşup Haliç’te sefa yapardık. Kimi kez Balat’a kadar kürek çekerdik. Hasköy’deki ihtiyarlardan bazısı, kimi kez hastalandığında Balat’taki Or-Ahayim Hastanesi’nde tedavi edilirdi. Onları görmeye giderdim. Onlara, Avram Leyon zamanından beri yazarı olduğum Şalom Gazetesi’ni götürürdüm. Gazetenin “Gençlerin Köşesi”nde yazardım. Ofisten gazete alıp, İhtiyarlar Yurdu’na da götürürdüm. Hastalanan gazete okurlarını hoş tutmak için kayığa atlar, n’apar eder bir yolunu bulur ve gazetelerini götürürdüm.

Evin en küçüğü bendim. Ablam Viktorya, ağabeyim Leon Yuda ile birlikte üç kardeşlik. Babam Karaköy’de Kurşunlu Han’da cam ticareti yapardı. Ben Hasköy’de Alliance Israélite Universelle Okulu’ndan diplomalıyım. Okulumuz Mektep Sokak No. 10, Hasköy adresindeydi. Diplomamın üzerinde şöyle yazılı: “Türkiye’de Azlık Okullarına Mahsus İlkokul Diploması”. O okulda çok mutlu oldum. Beni çok severlerdi. Hahambaşımız rahmetli David Asseo’nun (haham dayım Jak Levi ile yakın arkadaşları) hanımı Luiz Asseo müdiremizdi. Tam olarak bilemiyorum fakat anımsadığıma göre okul binasının içinde yaşarlardı. Müdiremiz beni çok severdi. Ders bitimi çanlarını bana çaldırırdı. 324 numaralı öğrenciydim. 1949’da “iyi” de-

Tastasa, Hahambaşı Hasseo ile

receyle aldığım diplomamdaki imza Hasköy Musevi İlkokulu Müdürü Luiz Asseo'ya aittir. Orası adeta bizim evimizdi. Kipur'da vasıtaya binemeyeceğimizden, bir de beş yüz yılı aşkın bir tarihe sahip, Dere Sokak No. 1 adresindeki Maalem Sinagogu'na yakın olduğundan orada kaldık. Okul binamız daha sonraları Ruhban Okulu, sonraki yıllarda ise toplumuzun yaşlılarını barındıran İhtiyarlara Yardım Derneği olmuştu. İhtiyarlar Yurdu,

Hasköy'den önce I. Dünya Savaşı yıllarında Kemeraltı'nda kurulmuştu. Amacı Polonya, Macaristan, Romanya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan kadınların barınabileceği bir mekân oluşturmaktı. Son senelerde ise öğrenci yurdu olarak Kadir Has Üniversitesi'ne kiralandı.

Hasköy'de her eve yakın bir sinagog vardı. Her mahalle bir sinagog, en azından bir-iki haham demekti. İnanamayacağınız sayıda sinagog vardı. Bizimkisi ata mirası Maalem Sinagogu'ydu. Maalem'in az yukarılarında Arabacılar Sinagogu vardı. Babam çok dindar değildi. Annemin babası Moşe Allevi *El Kal de la Kula*'nın (Kule Sinagogu) hahamıydı. Anne tarafımdan dayım Jak Levi, hahamdı. Hem Maalem Sinagogu'na hem de Piri Paşa Sinagogu'na giderdi. Aynı evde yaşadık. Piri Paşa Sinagogu, şimdi Koç Müzesi'nin bulunduğu noktaya çok yakındı. Piri Paşa'nın gabay'ını hatırlıyorum; Nesim Surujon. Evimizin arka sokağındaki Abudara Sinagogu'nun sahiplerini tanırdım. Oturduğumuz evin yanı başında (Harap Çeşme

Sokak No. 7 ve 9) komşumuz olan İzak Abudara'nın adını taşıyordu. Onun bacakları kesikti, *muletas* (koltuk değneği) ile hareket edebiliyordu. Oğulları Jak ve Pepo ile birlikte yörenin en kalabalık ailesiydiler. Onlarla sıkı komşuluk ilişkilerimiz vardı. Küçüktüm ama hatırlıyorum, II. Dünya Savaşı yıllarında komşularımızla olan bahçelerimizde sığınağımız vardı. Okmeydanı tarafından gökyüzü projektörlerle taranarak aydınlatılırdı. Yabancı bir uçağın semalarımıza girip girmediği kontrol edilirdi. Bizler de Abudara'larla birlikte ailece sığınağa iner, geceleri saklanarak geçirirdik.

Bar Mitzva'mı yedi yüz yıllık bir tarihe sahip Mayor Sinagogu'nda yaptım. Bu anlamlı "13 yaş" kutlamama efsane Haham Avram Eskenazi nezaret etmişti. Unutulmaz bir gündü, onur duymuştum. Mayor Sinagogu'nun biraz daha aşağılarında da aynı zamanda bir Yeşiva olan Esgher Sinagogu bulunurdu, günümüzde bir kütüphane oldu. Yukarı sokakta yer alan El Kal de Arabacılar (Arabacılar Sinagogu) vardı. Şimdilerde Fetih Kur'an Kursu! Hasköy yirmi kadar ibadethanesi olan bir semtti. Bazı bayramlarda Sarayko Sinagogu'na veya bahçesinin orta yerinde bir havuzu olan Kordova Sinagogu'na giderdik. Bir zamanlar bu semtte yüz kırk sekiz haham vardı. Benim dönemime rastlamayan El Kal de Sinyora da varmış. Onun hemen yanı başında sanırım halen faaliyette olan Aiya Paraskevi Kilisesi vardı. Hatırlıyorum... Çocukken Patrikler ziyarete gelirdi. Dua edilirdi, çanlar çalardı... Karay Sinagogu, Maalem Sinagogu'nun arkasında, Abudara Sinagogu'nun yanındaydı. Orası altı yüz elli yıllık merdivenlerden inilen bir yerdi. Geçmişte Hasköy'de çok yangın olmuştu. Bu yüzden restorasyon esnasında gelinlerin girdiği Maalem'in arka kapısına bir yangın söndürme tertibatı yaptırmıştım.

Çok küçüktüm, ama anımsıyorum... 20'ler Sınıfı Nafia Askerliği için babamı tekrar askere almışlardı. Bu kez Tavşanlı, Kütahya'ya... Zor yıllar yaşandı. Neyse ki Varlık Vergisi döne-

minde Aşkale'ye gitmemişti. Hem kendi işyeri vardı, hem de dört katlı evimiz. Herhalde 5000 lira kadar olan vergiyi hayli zorlanarak da olsa ödeyebilmişti. 40'lı yıllar, savaş zamanlarıydı. Hatırlıyorum... Babam akşamları dışarı ışık sızmasın diye perdeleri iyice kapardı. Savaş yıllarında ekmek vesikayla verilirdi. Çok küçük olduğum için benim hakkım yoktu. Ailem bana kendi paylarından birer dilim verirlerdi. O yıllarda ekmek gibi şeker, kömür, her şey vesika ile verilirdi. Annem hiç çalışmadı fakat İhtiyarlara Yardım Derneği'nin ilk dönemlerinin yardımseverlerinden biriydi. Tahminimce yaşlılar için yemek pişirirdi. Ona *Madam Aroz* (Pilavcı Hanım) dediklerini anlatırdı bana. Annemle sık sık Balat'a, akraba ziyaretlerine giderdik. Haliç'in kayıklarıyla, üstelik hayli basit bir para karşılığında! Ahh, çok güzeldi o kayıklar... Ben bazen kürek de çekerdim. Balatlılar ile Hasköylüler arasında günümüzde hâlâ gülümseyerek andığımız, nedenini ise halen anlamadığımız acaip bir takılma-çekişme vardı: Bizler "*Hasköylü mansevo (delikanlı, yiğit); Balatlı pasika (cılız, korkak)*" derdik. Onlar da karşılığında tam tersini söylerlerdi: *Balatlı mansevo, Hasköylü pasika*. Vatandaş Türkçe Konuş gerçeğini de unutmamak gerekiyor. Oysa çocukken bizler arkadaşlarımız arasında o kadar güzel oynardık ki! Rum olsun, Müslüman olsun aramızda hiç problem olmamıştı. *Pis Yahudi* bizim mahallemize hiçbir zaman uğramamış bir karşıt söylemdi. Biz Hasköy'de çok mutlu bir hayat geçirdik. Gerek annemin babası, gerekse ağabeyi haham olduğundan salonumuzun duvarında bir Magen David¹ vardı. Altında da *Kol Aba, Baruh Aba* (Her gelen, hoş geldi!) diye bir yazı vardı. Çok daha öncelerinde, dış kapı girişlerinde de böylesi ibareler bulunurdu. O zaman ev ziyaretleri çoktu. Hem de hahamlar bir "*mitzva*" (sevap konusu) olduğunda hep evlere gelirlerdi.

1 Altı köşeli yıldız.

Ağabeyim ben küçükken İsrail'e göç etmişti. Ablam bizimle kalmıştı. Ama daha sonra o da İsrail'e gitti. İlkokul sonrasında bir dönem, cam tüccarı olan babamın iş yerine gidiyor, bir yandan da Fransızcamı geliştiriyordum. Zaten İbraniceyi okuldan biliyordum. Sonraları Rumca da öğrendim. Bir süre sonra gabaylığa atandım. Beyoğlu'nda yirmi dört yıl çalışacağım "Garnitür Gelinlik" adlı bir dantela mağazasında işe girdim. Oradaki yöneticiliğimi takiben Aznavur Pasajı'nda kendime bir tuhafiye dükkânı açtım. 1980 İhtilali'nden sonra pasaj satıldı, hepimizi kapı dışarı ettiler. Bilahare Nişantaşı Hak Pasajı'na geçtim. O yıllarda "Beyoğlu'na çıkmak" çok prestijli bir şeydi. Hatta benim bir kişinin has İstanbullu olup olmadığını anlamamın ölçütlerinden biri de bu söylemdir; "*Beyoğlu'na çıkmak*", "*Adalara çıkmak!*" "*Gidiyorum*" filan demez İstanbullu! Annem-babam bize katılmazdı ama Maalem Sinagogu'ndan bazı arkadaşlarımla Beyoğlu'na çıkardık. Alkazar, Atlas sinemalarına giderdik... Çok şükür iki-üç sinema ayakta kalmayı başardı. Bu sinemalar arkadaşlarımla en mutlu anılarımla mekânları arasındadır. Sevgili arkadaşlarımla artık bir bir dünyamızı terk ettiğini de düşünecek olursam, her bir anı artık çok değerli. Maalem Sinagogu'nu yıkıntıya dönmekten birlikte kurtardığımız Aslan Yuda Gormez'i geçen hafta kaybettik (Aralık 2020). Şimdi haberleşmeyi sürdürdüğümüz arkadaşlarım Beno Rofe, Hayim Angat var. Onların oturduğu "la kaleja de los Barones" (Baronların – yani zenginlerin sokağı) diye nitelendirilirdi. Hasköy'de Yahudilerden hiç kimse kalmadı. Duyduğum kadarıyla geride kalan Sabetay, karısıyla baş başa Hasköy'de yaşıyor. Evleri Maalem'e çok yakın. Sabetay, bizim zamanlarda sebze satan Pepo'nun oğludur. Zaten 1948'den sonra, İsrail'in kuruluşunu takiben birçoğu oraya göç etti. Çatanalarla gidenleri bilirim.

Hasköy'ün sokakları bir Beyoğlu değildi ama kendi özgün dokusunu koruyor olması orayı özel bir semt haline getiri-

yordu. Çoğu Yahudi olan seyyar satıcılarımız vardı. Sütçümüz vardı; Mösyö Saba. Bakkalımız Sara ve Baruh Kırımı, Karay'dı. Fırıncı Mihali, seyyar kumaş satıcısı Mösyö Yusef, sebze ve meyveleri şarkı söyleyerek satan manavlar ve balıkçı David vardı. Mösyö Pepo, mahallede *leçua* (marul) satardı. Şekercimiz Mösyö Sabetay, iki kasabımız ve fırıncımız Mihal, berber Vasili ve bir berber daha vardı, adı Yani'ydi. Baba-oğul Avram ve Marko Yefes'in bakkal dükkânı Dere Sokak'taydı. İskele-ye yakın Yahudi bir eczacı vardı. Bizim evin bütün alışverişini annem yapardı. Hatta İsrail'e gitmek için Fas gibi Arap ülkelerden gelenler vardı. Gemilere nakillerine kadar onları Maalem Sinagogu'nda misafir ederdik. Hasköy'ün kalburüstü Yahudi aileleri arasında Hayim, Karako, Nişli, Habib, Kalma, Motro, Rofe, Yahni, Ancel, Acıman, Kampeas, Mizrahi, Ventura, Asseo vardı. Evimize çok yakın oturan Abudara'lar vardı. Onlar kimi kez bayram ve Şabat sofralarımıza konuk olurlardı. Mahallemizde Karaylar, Müslümanlar ve Rumlar vardı. Evimizin karşısında oturan beş çocuklu Naciye Hanım vardı. Hemen onların yanındaki ahşap köşkte Karay bir aile vardı. Kemal Liko adlı bir çocukları olan Madam Raşel ile Mösyö Mişel çok kültürlü insanlardı. Arka binadaki komşularımızın kızı Viola ile Fiko da Karay ailelerdendi. Her zaman, hep beraber oynardık. İnez olmuş, Suzan olmuş veya Hasan olmuş asla bize fark etmezdi. Tek amacımız oynadığımız körebe-sobe oyunundan gazoz kapağı kazanmaktı. Çocukluğumdan başlayarak Hasköy'ün bütün halkıyla iç içe yaşadık. Hatta 6/7 Eylül Olayları'nda bize hiçbir şey olmadı. Yalnız karşımızda orta yerde oturan Rumların evine ve kiliseye saldırdılar, maalesef.

Eşim Eliza da Hasköylü, baba tarafından Abenşoa Ailesi-ne mensup. Annesinin genç kızlık soyadı Moraiti'ydi. Kayınvalidem ve kayınpederim Galata'da otururlardı. Sonraları İsrail'e gittiler. Eliza ile 1964 senesinde tanıştık. Babam çok hastaydı, hemen evlenemedik. Babamın en son yemeğini, sağ

olsun hanımım yedirmişti. Daha sonra Zülfaris Sinagogu'nda evlendik. Babamın evinin (çok sahipli oluşundan) satılmasını müteakiben önce Şişhane'ye, daha sonra da Şişli'ye taşındık. Fakat ben hiç Hasköy'den ayrılmadım. Rahmetli Haham Ribi Eliya Malki'yle hep Maalem Sinagogu'na gelirdik. Ribi Malki her zaman gönüllü hahamımız oldu. 1994'ten beri tekrar faaliyete geçmesi için kendimi adadığım Maalem Sinagogu'nun gururunu ömrüm boyunca muhafaza edeceğim.

Biz Hasköy'de çok mutluyduk. Galata'ya, Şişli'ye taşınanlar bile, Maalem Sinagogu'na gelmeye devam ettiler. Şimdilerde artık gidemediğim için çok üzgünüm. Eskiden olsa, herkesi arabama toplar, oraya götürürdüm. Hasköy'ün her köşesi hatıralarla dolu. Hasköy demek, *Maalem* demek benim için! Ne mutlu ki, eşim Eliza, oğlum Yosef Tastasa, kızım Suzi Tastasa ve dört torunum da Hasköylü olmanın gururunu taşıyorlar.

YUSUF ALTINTAŞ

Efendim... Bendeniz, abd-i aciz, ayağınızın turabı; Avram’dan olma Rahel’den doğma Yusuf Altıntaş kulunuz. Sene 1945’in mübarek aylarından Mayıs’ın 7’sinde açmışım gözlerimi bu fani dünyaya. Açış o açış... Aslında pek de açıkgöz sayılmam ama huysuzluğumdan mıdır nedir, bazı şeylere göz yum(a)madığım da doğru. Epeyce de başım derde girmiştir bu yüzden.

Mavi gözlü, güler yüzlü, hafiften tombulca, babam dahil onu tanıyan herkesin *Raşelika*’sı, arkadaşlarımın ise *Reçel Teyze*’si anacığımın üçüncü çocuğuyum. İlk çocuğu, hiç tanımadığım ve daha dokuz yaşındayken bu fani dünyanın kahırına dayanamayıp “Bana eyvallah!” diyerek Rahmet-i Rahman’a sığınan ağabeyim Yusef ya da Jojiko. Gelenek gereği büyükbabam Yusefaçî’nin adını taşırılmış. Annemin dediğine göre, askere gidip de orada yakalandığı hastalıktan “tebdil-i hava” alarak hava değişimi için İstanbul’a geldiğinde genç yaşta vefat eden ve hiç tanımadığım dayım Yusef ya da (alafranga kısaltılmış haliyle) Pepo’nun adını da taşırılmış aynı zamanda. Anamın ikinci çocuğu ablam İda, herkesin *İdika*’sı. Ona *İdale* derdim azıcık irileşip büyüyünce. Ablaların en muhteşemi, en şahanesi... Çocukluk yaşlarımın sımsıcak sığınağı ablam. Benden tam on bir yıl önce doğmuş. Kendimi bildim bileli “yavrum” diye hitap ederdi bana, ta ki çok uzun süren ve onu bir deri bir kemik bırakıncaya kadar eritip yatalak eden hastalıktan, daha elli yaşına bile varamadan ve yeni doğmuş kız torununu koklayamadan, 1984’ün anneler gününde kaybettiğimiz ana kadar “*Jojiko yavrum*”dan başka bir hitap duy-

mamışımdır ondan. Çok acı... Anacığımın üçüncü çocuğuyum dediğime bakmayın. Büyükbabamı, ağabeyimi, dayımı da sayarsak ailenin dördüncü Yusef/Jojiko/Yusuf'uyum ben. Anlaşılan bizimkiler inadına dünyaya bir Yusuf getirmek konusunda gayretlerini hiç esirgememişler. Babam 20 Kur'a ("*Las Vente Klasas*") askerliğe gitmiş gelmiş. Annem de babam da o zamanlar kırklı yaşlarına erişmiş oldukları halde... Hayır, istem dışı bir hamilelik değilmiş. Taammüden, yani önceden tasarlanarak yapılan bir girişimmiş bu. Ben doğmuşum. Kısmet bu, elden ne gelir ki... O zamandan beri zaruret-i hal ile yaşıyorum. Nerden baksan yetmiş beş sene geçti o günden bugüne. Üç çeyreklik olmuşum. Nasıl da geçiyor zaman yahu... Annem rahmetli, "*Tu nasites en Hiderелеz*" derdi hep. Yani Hıdırellez zamanı doğmuşum. Hani ateşin üstünden atlarlar, gül dibine çaput bağlarlar ya, işte o zaman. Doğduğum güne öncelik eden gece annem de atlamış ateş üstünden, karnı burnundayken! Oysa Peder rahmetli bir başka zaviyeden bakardı benim doğduğum tarihe. Efendim... Ben doğduktan hemen sonraki günde Alman Ordusu'nun kayıtsız şartsız teslim olduğuna ilişkin belgenin imzalandığı haberleri ulaşmış İstanbul'a. Bu II. Dünya Savaşı'nın "Evropa"da tamamen sona erdiğinin müjdesiymiş. Bunu duyan Hasköy hahamı Haribi Avram (Eskenazi) adımın *Şalom* ya da *Yomtov* olmasını tavsiye etmişse de bizimkiler Yusef'te diretmişler. Yine de *moel/sünnetçi* Musyu Geron *brit mila/sünnet* sırasında adımları ilan ederken Yusef'in yanında Şalom ve Yomtov'u da eklemeyi ihmal etmemiş. Bu hikâyeyi babamdan dinledim. Yıllar sonra, yan komşumuz Uncle Albert de teyit etmişti.

Her iki taraftan da aile büyüklerini tanıma şansım olmadı benim. Kırk yaş sonrası çocuğu olduğum için olsa gerek anne-babamla da pek bir arkadaşça ilişki ve iletişim kurma imkânım olmadı. Zaten o devirde böylesi bir şey söz konusu olamazdı. Herkes yerini bilmeliydi. Diğer taraftan ailenin en küçüğü ve "kazandibi" olmam, hatta "büyümüş de küçül-

müş”, “çok bilmiş” ve az çok “fırlama” bir velet olmam nedeniyle annem tarafından da konu komşu tarafından da epeyce şımartıldığımı kabul edebilirim. Daima bir kaşı kalkık, tipik Osmanlı erkeği babamın defalarca ben uyuduktan sonra ya-
tağıma gelerek, beni öpüp kokladığını yıllar sonra ablam anlatmıştı. Babamızı kaybettikten az bir zaman sonra, onu andığımız bir gün.

Övünmek gibi olmasın Hasköylü’yüm falan diyorum ama çocukluğum doğduğum yöre olan Çıksalın’da geçti. Bizimkilerin diliyle *Çıksali*. Hasköy’den sayılır ama Hasköy’e şöyle bir yukarıdan bakan, Haliç’i boydan boya gören tepelik bir muhit. Ben tanık olmadım tabii ama anlatılanlara bakılırsa *Çıksali* çoğu Fransız ve İtalyan kökenli, biraz da burnu havalarda Yahudilerin kremasının oturduğu bir yermiş eskiden. Bu nedenle de bizim Yahudiler arasındaki bir başka adı da *Frankiya* imiş. Kendilerine özgü bir de sinagogları varmış; *El Kal de Çıksali*. Ben doğmadan çok önce çıkan bir yangında kül olup gitmiş yazık ki... O anlı şanlı *Frankiya* olduğu döneminden geriye, erkeklerine “*Oncle*”; kadınlarına “*Tante*” demek zorunda olduğum birkaç aile kalmış. Sağ bitişik komşumuz Pizante’ler, sol bitişik komşumuz Sotil’ler, bir de arka sokaktaki Tante Kori’ler. Beni en çok şımartanlar da bunlar. Diğer komşular ya “amca”dır ya “teyze” veya “ağabey”, “abla”. Bir de adlarının önüne *Digin*¹, *Morakur*², *Kuyrik*³, *Dayday*⁴, *Kiria*⁵, *Kirio*⁶ sıfatını eklediklerim.

Hangisinin önüne hangi sıfatı konduracağımı kimse öğretmemişti bana. Buna rağmen, hayret! Hiç yanılmadım bu ko-

1 Ermenice, evli kadın.

2 Ermenice, kız kardeş.

3 Ermenice, teyze.

4 Ermenice, dayı.

5 Rumca, bayan.

6 Rumca, bay.

nuda. Onlar da bana “Jojik”, “Bızdik”, “Mançuk”, “Ciciko” “Çi-
kitiko” gibi şirin mi şirin isimler takmışlardı kendilerine göre.

Neredeyse herkesin herkesi tanıyıp selamlaştığı, hal ha-
tır sorduğu, derdine, sevincine ortak olduğu bir ortam var-
dı. Çocukların en önemli görevi annelerinin pişirip kotardığı
börekleri, çörekleri, turşuları tabak tabak; reçelleri kâse kâse
komşulara taşımaktı. Karşılığında da bir avuç akide şekeri ya
da bahçedeki ağaçtan yeni koparılmış meyveler, mevsimine
göre iğdeler, çitlenbikler, incirler, dutlar, cincefalar (ham elma
lezzetinde, zeytin boyunda hünnap ağacı meyvesi), eriklerle
ödüllendirilmek, o da yoksa koca bir demet yediveren gülü
ya da mis kokulu hanımeli buketini anneye götürmektir. Sık
sık tekrarlanırdı bu merasimler. Okula başladığımda ufak te-
fek, serçe parmağı kadardım. Zaten okullu olma yaşımı tam
da doldurmamıştım. Okul, Şahbaz Yokuşu’nun ortalarındaki
kocaman bir binaydı: Hoca İshak Efendi İlkokulu. Ablam da
orada okumuş. Hoca İshak Efendi’nin aslen Yahudi olup, bu-
günkü İstanbul Teknik Üniversitesi’nin eski adı olan “Mühen-
dishane-i Berrî-i Hümayûn”un kurucusu olduğunu. Üstelik
Haliç’teki Camialtı Tersanesi’nin kurucusu ve reisi olduğunu,
hatta onu çekemeyenlerin alay olsun diye kendisine “Tersane
Başhahamı” sanını yakıştırmaya çalıştıklarını, Halıcıoğlu ile
Sütlüce arasındaki şimdilerde Haliç Köprüsü’nün ayağı altın-
da kalan konağının yıllar sonra askeriye’nin “Levazım Okulu”
olacağını o yıllarda elbette bilmiyordum. Bilemezdim tabii!
Bilemezdim ama okul da, Teknik Üniversite de, Konak da, Ca-
mialtı Tersanesi de yerli yerinde duruyor hâlâ. Sanırım İTÜ
Taşkılla binasının bir duvarında Hoca İshak Efendi’nin bir
fotoğrafı asılı duruyordur. Okula başladıktan daha bir ay bile
geçmeden, Rüçhan öğretmenimle Başöğretmen Hilmi Bey’in
bir teneffüs sırasında beni sınıfa çağırarak, o ufakık boyumla
zar zor yetiştiğim karatahtaya önce “pencere” yazdırdıkları,
peşinden “tencere” yazmamı istedikleri için “p”yi silip yerine
“t” yazdığım bakışp gülüşmelerinden sonra, ertesi günden

itibaren ikinci sınıfa devam ettirilmiştim. Öyle ya, ben çoktaan okumayı yazmayı sökmüştüm! 1953'te İstanbul'un Fethi'nin 500. yıldönümü töreninde bütün okul önünde ilk mısraları hâlâ ezberimde olan "Fatih" şiirini, 10 Kasım'larda da, "Uzun Uzun Kavaklar" diye Atatürk şiirini okuduğumu, o zamanlar her yıl üç dönem aldığımız karnelerimin "baştan aşağı pekiyi" olduğunu bir kalemde geçsek diyeceğim ama o yaştaki bir "veled"in sırf bu nedenlerle nasıl ve ne kadar havalanıp şımardığını tahmin etmek güç olmasa gerek. "Kartaca'yı darmadağın etmiş Sezar" gibi dolaşıyordum ortalıkta. Belki de bu nedenle radyodan duyduklarına, büyüklerin kendi aralarında konuştuklarına kulak kesiliyor, kendimce bilgi dağıcığımı dolduruyordum. Belki şimdi sırasıyla sayamayacağım ama Nuri Paşa'nın Kâğıthane sırtlarındaki cephane fabrikasındaki patlamalarda havada kolların, bacakların uçtuğu; Amerika'da casusların atom bombası sırlarını "Komonist Moskoflar"a sattığı; Kore'de askerlerimizin Kunuri'deki kuşatmayı yardığı; İngiltere Kralı'nın öldüğü ve yerine büyük kızının geçtiğı ve aslında küçük kızının biraz "hoppa" olduğı; General Tahsin Yazıcı ile Albay Celal Dora'nın Milli Kahraman oldukları, Mareşal Fevzi Çakmak'ın öldüğü; NATO'ya girişimizin bir bayram gibi kutlandığı; Naboland diye bir geminin Çanakkale'de bizim Dumlupınar denizaltımızı batırdığı, Atatürk'ün cenazesinin Anıtkabir'e nakledildiğı, Haliç'e Tuna nehrinden gelen buzların indiğı ve benzeri bir sürü söylemle duyum üst üste geliyor ve benim "çokbilmiş"liğimin zeminini oluşturunuyordu o zamanlar.

6-7 Eylül Olayları sırasında ise epeyce büyümüş, on yaşına falan bile gelmiştim. İlkokulu bitirip de ortaokula yazılma sıram geldiğinde annemle babamın özellikle benim yanlarında bulunmadığım sıralarda ve alçak sesle tartıştıklarını fark eder gibiydim. Neticede Serninaryo'ya gidecektim. Resmi adıyla Musevi Ruhani Lisesi, *Bet Midraş Lerabani* yani Haham Mektebi. Benim gibi kendi kendini ebedi şampiyon ilan eden

biri için tam bir yıkım oldu bu. Okula başladığımda gördüm ki otuz bir kişilik sınıfta benden başka herkes İbranice okuyabiliyor, bense daha harfleri tanımıyor, adlarını bile bilmiyordum. Neyse ki pek uzun sürmedi bu yıkılmışlığım. Birkaç ay sonra yavaşça derlenip toparlanmaya başlamış, sene sonunda zor da olsa derslerden geçer notlar alabilmiştim. O halde kendime güvenim “ya da kendimi beğenmişliğim” geri gelebilirdi ama tırnaklarımı kemirmem yıllarca sürdü.

Seminaryo, Hasköy’ün o dönemlerde pek çok Yahudi ailesinin oturduğu Maallem semtinde kocaman bir binadaydı. Eskiden orası Alliance okuluymuş. Annem de bir süre orada okumuş, annesini kaybedince mezun olamadan terk etmek zorunda kalmış. O kocaman binanın yarısı bizim okul, diğer yarısıysa ilkokuldu. İki okulun bahçesini ayıran bir demir parmaklık vardı. Bizim okulun müdürü Ribbi David Asseo, ilkokulun müdürü de ilk gördüğüm andan beri aklımda “Kırmızı kafalı kadın” olarak kalan Madam Aji. Şimdilerde pek gözümün önüne gelmiyor ama kızıl saçlıydı her halde. Zaman içinde her iki okul da öğrenci azlığı nedeniyle Şişhane/Kuledibi civarında başka okullarla birleştirilecek, bina da uzun yıllar boyunca İhtiyarlar Yurdu olarak hizmet verdikten sonra yakın bir zamanda kiralanacaktı. Okulun etrafındaki evlerin neredeyse tamamına yakını Yahudilerin oturduğu evlerdi. Hele bir de bizimkilerin *La Kaleja de loz Boronez* dedikleri bir sokak vardı ki, basbayağı Yahudi mahallesiydi. Az ötedeki meydanın dibinde Maallem Sinagogu, sinagog duvarına bitişik bir bakkal dükkânı vardı. Kısa boylu, tombul ve esmer biri olan sahibinin adını hatırlamıyorum ama soyadı Yafet’ti. Onun “Karay” olduğunu söylerlerdi. O bölgede çok sayıda Karay’ın oturduğunu, onların bizim gibi olmadığını, üstelik aralarında bizim gibi Yahudice değil de hep Rumca konuştuklarını, yakınlarda bir yerde “yerin altında” (!) kendilerine ait bir sinagogları bulunduğunu duymuştum o zaman. Aradan çok uzun yıllar geçip de kafayı toplumsal kültürümüze ilişkin

alışmalara sardığımda Karaylar hakkında da epeyce okuma, araştırma yapmış ve Karayların da bizim gibi olduklarını gr- mştm.

Kendimi şanslı sayabileceğim bir vesileyle o sinagogu gr- meye gittiğimde bahçe duvarlarındaki kitabelere tam anla- mıyla hayran olacak, arşivim için çok sayıda yüksek çözünür- lkl fotoğraflarını edinecektim.

Maallem bizim için ailece gittiğimiz sinagog değildi. Ba- bamla ben ve tabii bayram günlerinde annemle ablam da, komşular da hep beraber *El Kal de Yenimale* dediğimiz Ye- nimahalle'deki "bizim" sinagogumuza giderdik. Halıioğlu ile Kamondo'nun türbesi arasında, tepelik bir yerde, bahçe içinde, Bademlik'teki Ermeni mezarlığına karşıdan bakan, şipşirin ahşap bir sinagog. şabat dualarında epeyce gelen olurdu, hele bayramlarda neredeyse oturacak yer kalmazdı kalabalıktan. Krespi'ler, Arav'lar, Mazliah'lar, Kovoz'lar, Le- vi'ler, çerez'ler, Surujon'lar, Eskenaziler, Masa'lar, Natan'lar... Pripaşa'dan (Piripaşa), Kalicibahe'den (Kalaycibahe), Ke- eciler'den, Sarayko'dan, Hasköy'den, Hatta Pera'dan, Tak- sim'den bile hiç aksatmaz her bayram gelirlerdi. Yine hiç mi hiç aksatmaz, her geldiklerinde hep aynı yerde, her zamanki belli yerlerinde otururlardı. Yıllar sonra o sinagog da evre yoluna kurban edilecek, İstanbul Yahudiliğinin hafıza harita- sından silinip gidecekti yazık ki... Bar Mitzva'mı orada yap- mıştım. Benim gerçek manada Haskyllğm "Seminaryo"- ya yazılışımla başlar. Evden okula, okuldan eve gidip gelirken Hasköy'n ortasından geçen caddeyi boydan boya yürümek zorundaydım.

Pesah bayramı arifesinde Hamursuz paketlerine, şarap, peynir ve şarope şişelerine, *şarope Blanco* ve *Tişpişti* tepsile- rine rastlardık. Purim bayramı arifesinde de renk renk Purim şekerlerinin, kırmızı/beyaz şekerden sepetlerin, yıldızların, makasların, kalplerin dizildiği tezghlara çocuksu bir me- rakla bakardık. Okuldan eve dönüşlerde bir yol arkadaşım

da vardı; Ancel'lerin (Şeritçioğlu) küçük oğlu İllel sınıf arkadaşımdı. Onunla birlikte hemen her akşamüstü Bardavit'in şekerçi dükkânına girip birer supangle ya da sutlaçiko, hava sıcaksa frigo yeme gibi bir gelenek geliştirmiştik. Sonra onu alt katını aile işletmesi üstünü de ev olarak kullandıkları o kırmızı binaya bırakır, yoluma devam ederdim.

Şekerçi Bardavit, uzunca boylu, esmer, güler yüzlü bir adamdı. Onunla ilgili olarak aklımda kalan tek şey, konuştuğu ya da güldüğü zaman ağzında parıldayan altın dişleriydi. Ana caddede önünden geçerken Manav Mordi (Alalu) mutlaka bana "*Babana selam et!*" diye seslenecek, ben de "*Başüstüne!*" diyecektim. Babamla askerlik arkadaşlardı. O da babam gibi "böbrek taşı" sancıları çekerdi. O dev yapılı esmer adamın sancıdan iki büklüm, yüzünün mosmor oluşunu, alnında boncuk boncuk terler birikişini hiç unutmayacağım. Her sene üzüm zamanı üç gün arka arkaya beraberce Tuzla'daki içmelere giderler, taş düşsün diye bardak bardak su içerlerdi. O yaşlarımda tanıdığım ve bana torunlarıymışım gibi davranan iki üç "ilginç" adamdan biri David Ventura, biri Leon Kalao-ra, biri de ismini şimdi hatırlamadığım Mösyö Bennun. Her üçü de babamlardan en az on-on beş yaş daha büyük olmalıydılar. Duruşları, davranışları, konuşmalarıyla belli bir ölçüde saygınlık uyandıran, herkesin hürmet ettiği, isimlerini anarken başına mutlaka "Mösyö" sanını kondurdukları, sanki farklı ortamların adamlarıymış gibi gelirlerdi bana. Annem onların gençliklerinde *Makabistos*¹ ve *Muy Siyonistos*² olduklarını, hatta İstiklal Savaşı'ndan sonra kaygılanıp, bir dönem gözlerden uzak yerlere gittiklerini söylemişti. David Ventura, sonradan uzun yıllar Hasköy Cemaat Başkanlığı yapmış, Hasköy cemaatimizin emlakini kaydettiği defteri de sonraları göstermişti bana. Bar Mitzva'mda bana şık bir kutu için-

1 Makabi Kulübü'ne mensup olanlar.

2 Çok siyonist.

de Mont Blanc dolma kalem hediye etmişti. Sanırım gümrük komisyonculuğu yapar, Aynalıkavak Polis Karakolu'nun karşısındaki evinde otururdu. Hasköy'ün efsanevi figürlerinden biri hiç kuşkusuz Haham Haribi Avram'dı. Haribi Avram (Eskenazi) benim tanıdığım zamanlarında uzun boylu, bembeyaz uzun sakallı, daima siyah giyimli, siyah fötr şapkalı, gözleri fıldır fıldır etrafına zekice bakan, yüzünde bir tebesüm; gülüyor mu yoksa belli belirsiz şekilde karşısındakiyle dalga mı geçiyor kolayca ayırt edilemeyen biriydi. Herkesin hürmet edip elini öptüğü, dahası bu hürmeti ve el öpmeleri sanki edinilmiş hak gibi karşılayan ve daha önemlisi herkesin, ama herkesin yedi ceddinin şeceresini, kimin kimle akraba olduğunu, kimin kimle hısım olduğunu ezbere bilip söyleyebilen inanılmaz olağanüstü bir kişilikti. Kaç yaşında olduğu asla tahmin bile edilemeyecek, hazırcevap, nüktedan ama hiç de yüzgöz olmayacak biriydi. "*Yo te konosko ati de antes ke nasyeras*" (Sen daha doğmadan seni tanıyordum) derdi bana sık sık. Gerçekten de beni daha ben doğmadan tanıyabilecek biriydi. Öyle ki babamla annemi o evlendirmiş. Bir Pesah arifesiymiş ama hayret ki, yerde diz boyu kar varmış o gün. Hasköy'den Çıksali'ye gelip dönerken, epeyce zorluk çekmiş olduğunu anlatırdı. Ben biraz palazlanıp da akşamüstleri okul çıkışı sinagoga gittiğimde *teva'*ya kaldırıp *Arvit'i* bana okuturdu. O tarihlerde değil yürürken, ayakta dururken bile bastonuna dayanmak zorunda kalıyordu. Hasköy'ün bir başka efsanevi kişiliği de yine hiç kuşkusuz Doktor Nişli'ydi. Halk arasında daha ziyade "Sarı Doktor" diye bilinen meşhur Doktor Moiz Nişli. Gençliğinde herhalde sarışın olmalıydı ama benim tanıdığım zamanlarda hafifçe sarıya çalan beyaz darmadağınık saçlarıyla, belki yüz ya da bin yaşında(!) belli belirsiz topallıyor ya da aksıyor mu anlaşılamazdı. Elinde körüklü çantasıyla gençlere taş çıkaracak kadar hızlı hızlı yürüyen, tez canlı, gözlüğünü alnına kaldırmış, oturduğu yerde devamlı olarak bir şeyler düşünüyormuş gibi uzaklara

bakıp dudaklarını çiğneyen, kendine özgü diyebileceğim ilginç biriydi. Bir muayenehanesi var mıydı bilmiyorum ama devamlı olarak Kemal Bey'in eczanesinde bulunur, orada oturur ve bir hastalık söz konusu olduğunda oradan çağırılırdı. Peder rahmetli, hastalıklar bakımından neredeyse rahatlıkla koleksiyoner (!) sayılabileceğinden bizim eve sıkça gelir, *Raşelika* dediği annemin pişirdiği kallavisini höpürdetirken başlardı sorgulamaya; *"Akşam ne yedin Alberto? Aç bakiim ağzını... Ee de eeee... Çıkar dilini, dilini çıkar dışarı... hımmmm kapat."* Bu sorgulama bittikten sonra göğüs cebinden çıkardığı meşin mahfazalı derecesini şöyle sertçe bir iki silkeleyerek cıvasını indirecek, çabucak kontrol edip babamım koltuğunun altına sıkıştırarak, sonra da kolunu yakalarken yelek cebinden altın köstekli cep saatini çıkarıp büyük bir ciddiyetle nabzını sayacak ve bir *"hımm"* daha çekecekti. Körüklü çantasından çıkardığı o lastik pompalı *"şey"*le tansiyonunu ölçüp üçüncü *"hımmmm"*ını çektikten sonra kulaklarına taktığı *"o şey"*in ucundakini babamın göğsüne, sırtına bastırarak *"öksür, öksür... Öksürsene... Nefes al, derin nefes al... bırak tamam. Hımmmm..."* dedi mi muayene bitmiş demektir. Sıra nasihat faslına gelince, hiçbir işe yaramayacağını bile bile *"Deşa este siğaro bre Alberto.. Yabasta de fumar"* (*"Bırak şu sigarayı bre Alberto, yeter içtiğin"*) diyecek, bir iki tıbbi terim söyleyip reçetesini mümkün olduğu kadar okunaksız(!) yazacak, toparlanıp çantasını kapatırken babama *"Muim bir şey değil, geçmiş olsun, geçince bir şey kalmaz."* Anneme de *"Kavez de alegria Raşelika"* (*"Neşe kahveleri, Raşelika"*) deyip, alalecele Kemal Bey'in eczanesine dönecekti. Babam onun *"Harbumumide"* tabip yüzbaşı olduğunu söylemişti bir keresinde. Hasköy'ün bir de *"Mordiko"*su vardı aklımda kalanlardan biri olarak. Ona ilişkin pek fazla bir şeyler hatırladığımı söyleyemem. Bu bahtsız, daha doğrusu kara bahtlı kişiden belki de güdüselle nedenlerle uzak dururdum hep. Babamın kimi zaman elini cebine sokup çıkardıktan sonra avucundakileri onun cebine

tikiştirdiğını hatırlarım, o kadar. Ama yine de Hasköy’den söz ederken “Mordiko”dan söz etmemek haksızlık olurmuş gibi gelir bana. (Mordiko, uğradığı bir kazadan kurtulduktan sonra aklını oynatan, elinde bir direksiyon, ağzından motor sesleri çıkararak Taksim-Şişhane arasında hayali dolmuşçuluk yapardı.)

Evlerde *pipitikas*’tan başka *atramuzes* denen bir şeyler yenirdi eğlencelik ya da atıştırmalık olsun diye. Bana kalsa tatsız tuzsuz diyeceğim ama pek tuzsuz sayılmaz, tuzlu suda bekletilmiş kuru fasulye ya da nohut tadında alelacayip bir şeydi. Kimileri ona “Yahudi Bademi” derdi. Pek hazzetmezdim doğrusu. Tabii bir de *liparidas* yenirdi. Yine atıştırmalık olsun diye. Bu tuzlanıp kurutulmuş lipari balığıydı. İçinden havyarı da çıkan, üstelik mevsiminde marul yaprağı refakatinde yendiğı zaman tadına doyum olmayan bir atıştırmalıktı *Liparidas*. Bendeniz şımarıklar şahı Yusuf, ellerim kokmasın diye uzak durur gibi yapar, annemle ablamın elleriyle soyup marul yaprağına sararak ağzıma vermelerini beklerdim.

Hasköylü olmak Hasköylüler için bir erdem sayılır, karşı kıyıdaki Balatlılarla atışıp dururlardı. Sonraları aynı türden bir atışmalara Kuzguncuklularla Ortaköylüler arasında da geçerli olduğuna tanık olmuştum. Aradan su geçince şakadan atışmalara neden oluyor demek ki. Bir de şunu anladım bu satırları yazarken... Meğer doğduğu büyüdüğü yerlerden söz etmek, çocukluğunu çevresini anlatmak, kimi zaman sevimli, kimi zaman hüzünlü, kimi zaman hoş anlar yaşatıyormuş insana.

Hafıza Mekânım: Ata yadigârı Hasköy ve elbette Hasköylü Sultana

SUZAN NANA TARABLUS

Babaannem Sultana (1888-1962), Hasköylü, dört çocuklu bir ailenin ilk çocuğuydu. 1888 yılında doğduğunda annesi Ester (1872-1931) on altı, babası Mişon Behar (1862-1953) ise yirmi altı yaşındaydı. Sultana'ya verilen isim, elbette gelenekler doğrultusunda babaannesinin ismi oldu. Doğumundan iki sene sonra Sultana'nın bir erkek kardeşi oldu; Daniel (1890-1985). Bebeğe büyükbabasının ismi verildi. Zaman akıp giderken aileye iki bebek daha katıldı; David (1902-1944) ve Klara (1914-1944). İmparatorlukta Sultan Abdülhamid Dönemi (1876-1909) yaşanıyordu. Ülkenin dört bir yanında istibdadın ağır, bunaltıcı etkisi hissediliyordu. Her şeye rağmen Behar'lar, bir dönemler Osmanlı aristokrasisinin yazlık yeri olan Hasköy'de, Piri Paşa'daki üç katlı, ahşap evin çatısı altında mutlu bir aile olmuşlardı.

Sultana'nın yaşamı hırçın rüzgârlarla birlikte hüznle mutluluğun, kayıplarla kazanımların keskin dönemeçlerinde geçti. Böylesi hayatlar muhtemeldir ki döneminin ruhuydu. Kardeşlerin hepsi, mahallelerindeki Alliance Israélite Universelle'de eğitim gördüler. O Alliance ki Fransız İhtilali'nin "Eşitlik-Adalet-Kardeşlik" ilkelerinden yola çıkmış, batılı bir aydınlanmanın, özellikle Akdeniz'deki Yahudi topluluklarında yaygın kılınması inancını benimsemişti. Sultana da tipik bir Alliance mezunuydu. Neo-gotik mimariye sahip Hasköy'deki Mektep Sokak'ta bulunan okulunun kapısında yer

alan kuruluş tarihinin, Sultana'nın doğum tarihiyle aynı olması ilginç bir rastlantı!

Bizimle beraber yaşadığı ve Sefarad Yahudi geleneğince adaş olduğumuzdan dolayı onu sonsuz severdim. Küçük bir kız için evde muhabbet dolu bir büyükannenin varlığının ne büyük bir nimet olduğunu köprünün altından çok sular aktıktan sonra anlayacaktım. Kendimi bilmeye başladığım ilk yıllarda, evimiz frankofon olduğundan, kendisine “grande-maman” diye hitap ederdim. Bir gün ona “*Sen nereden geldin?*” diye sormuştum. Son derece merak ediyordum, çünkü o dönem çevremdeki birçok kişiden farklı, dimdik, çarpıcı bir duruşu, bilgeliğinin aydınlığıyla hiçbir söz söylemeden delici bakışlarıyla, kelimelere sığmayacak bir derinlikte yaşardı. İber Yarımadası'ndaki *Engizisyonu*, İspanya'daki kötü Kraliçe İsaabel'i (Kastilya Kraliçesi I. İsaabel), kocası kötü Kral Ferdinand'ı (Aragon Kralı II. Ferdinand), Sefaradların gemilerle İspanya'yı 1492'de terk edişlerini, Osmanlı İmparatorluğu'na kabul görmelerini, Hasköy'e yerleşmeleri öylesine anlatırdı ki, çocuk zihnimde bütün o yolculukları yapanın ta kendisi olduğuna inanmıştım. Aslında Sultana'nın yaşamı da hayli çalkantılıydı. Henüz ortaokul yıllarındayken nişanlanmıştı. Nişanlısı Hasköylü bir gençti ve yıllar sonra bile “*Onu çok sevdim...*” diye anlatırdı. O dönem kızlar çarçabuk evlendirilirdi. Zaten annesi de onu on altı yaşında doğurmamış mıydı? Düğünleri için Sultana'nın ergenliği beklenmişti. Sonunda evlenmişlerdi. Heyhat! Evlilikleri henüz bir çocukla taçlanmadan damat hastalanmış, verem olmuştu. Sultana ise umutlarla dolu, henüz gencecik bir kadındı. Kocasının ailesi varlıklı olması nedeniyle hava değişimi yapmaya karar vermişlerdi. İyi beslenme, iyi bir bakımla Mısır Eyaleti'ndeki kuru havanın iyi geleceği umuduyla genç evliler gemiyle yola çıkmışlardı. Ne yazık ki bu beraberliklerinin ilk ve son seyahati olmuştu. Yeni evliler hava değişiminden yarar göremeyince, İstanbul'a

Simantov Katan

Sultana Katan

dönmüşler. Döndüklerinde de genç adam son nefesini doğduğu semtte, Hasköy’de vermiş. O günlerde “Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti” henüz kurulmamıştı. Öyle ki Sultan Abdülmecid de (1823-1861) babası gibi veremden ölmüştü.

Keder dolu aylardan sonra, gencecik bir dul olan Sultana’ya yeni bir kısmet bulunmuştu. Bu kadar genç bir kadının evlenmemesi o dönem için söz konusu bile olamazdı. Damat, büyükbabam Simantov Katan (1861-1926) idi. “*Siman Tov*” – İbranicede “*İyi İşaret*” anlamını taşıyordu. Behar Ailesi de bu adı taşıyan damatlarının, kızlarından yirmi yedi yaş daha büyük olsa da Sultana’nın mutluluk umutlarının işareti şeklinde yorumlanmıştı. Sultana, kendinden yirmi yaş kadar büyük Simantov ile evlenecek, gencecik yaşında yaşadığı büyük kaybın ardından mutlu bir aileye kavuşacaktı. Öyle ki Simantov da eşini kaybetmişti, o da çocuksuzdu. Ailelere göre onlar birbirleri için biçilmiş kaftandı.

Büyükbabam, Simantov Katan eczacıydı. O yıllarda eczacı olmak sıradan bir meslek değildi, derin bir tıp bilgisi, yıllar

boyu kalfalık deneyimi gerektirirdi. Onca fakirlik varken, insanlar çoğu kez doktora gidemezdi. Hastalıklarının şifasını eczacının terkiplerinde aramak yaygın bir davranıştı. Eczanesi Hasköy'ün merkezinde, Piri Paşa'daydı, iskeleye yakın. Piri Paşa, Hasköy'ün adeta başkentiydi, o zamanlar. Semtin kalbi tam orada atardı. Büyükbabam evden işe yürüyerek gider, mahallelinin saygı dolu selamlarını alır, yolda akıl soranlara şefkat dolu tavsiyelerini esirgemezdi. Genç karısı Sultana'yı çok seviyordu. İyi bir düzen kurmuştu, mutluydu. Becerikli, şefkat dolu Sultana, evliliklerinin ilk aylarını takiben hemen hamile kalmıştı. İlk çocuğunu doğurmadan birkaç ay önce ise en küçük kardeşi Klara'nın (1914-1944) doğumuna şahitlik edecekti. Anne-kız aynı anda hamilelik yaşamıştı. Kardeşinin doğumundan beş ay sonra kızı Raşel doğmuştu (1914-1995). Tarihler 1914'ü gösteriyordu. I. Dünya Savaşı'nın dinmeyen acılarının etkisi çok yoğun hissediliyordu. Seneler boyu sürececek kayıplar, kıtlıklar, kan ve gözyaşı zamanlarıydı. Dünyaya bir çocuk getirmek için oldukça talihsiz bir zaman olsa da bir bebeğin doğumunu müjdelemek aileyi birbirine kenetlemişti. Öyle ki savaş bitmeden bir de erkek çocukları oldu. O çocuk babam Nesim'di! Aile içinde çağrıldığı adıyla "*Doris*" veya "*Doriko*".

Babam Nesim Doris Katan (1917-1992), Hasköy'de doğdu. Babaannem, babamı afacan, kabına sığmayan bir çocuk olarak anlatırdı. Doğumundan iki yıl sonra bir erkek çocuğu daha aileye katıldı; Moiz (1919-1997) tam da imparatorluk çökerken doğmuştu. Mustafa Kemal Paşa, o yıl Samsun'a çıkarak Millî Mücadele (1919-1923) ateşini yakmıştı. Yeni doğmuş bir bebeğin hayata tutunma çabası ile ülkenin geri kalanın çabası aynıydı: varoluş savaşı! Anadolu ve İstanbul'un düşman işgalinden temizlenmesi temel hedefti. İşgal güçlerinin komutanları, İtalyan General Monbelli, İngiliz General Harrington ve Fransız General Charpy, gayri-Türk mahpusla-

rın serbest bırakılmasına karar vermişlerdi. Bu karar, uzun yıllar boyunca İstanbul halkının yaka silkdiği şer odağını oluşturmuştu.

Sultana ve Simantov, mazbut yaşantılarıyla semtlerinde örnek bir aileydiler. Onlarınkisi üç çocuklu, varlıklı, görmüş geçirmişliğin dingin asaletindeki bir yaşamdı. Babaannem çocuklarının üzerine titrer, annesine de bir el vermeyi ihmal etmezdi. Hani neredeyse kız kardeşi Klara'yı, kızı Raşel ile birlikte o büyüttü. V. Mehmed Reşad'ın padişahlığı

Katan kardeşler Raşel, Nesim, Moiz

dönemi (1909-1918) yaşıyordu. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Avrupa kıtasında baş gösteren salgın İstanbul'a da sıçramıştı. Zaten ülkede tifüs öylesine yayginken "İspanyol Nezlesi" (1918-1920) diye adlandırılan bu grip, dalgalar halinde binlerce kişinin ölümüne sebep oluyordu. Salgın hastalıkların kol gezdiği o günlerin İstanbul'unda doktorların iş yükü artmıştı. O dönemde doktorlar genel olarak eczanelerde hastalarını kabul ederlerdi. Büyükbabamın başını kaşıyacak zamanı bile yoktu. Olaysız günlere hasret, Katan Ailesi kendi kabuğuna daha çok çekilmeyi, büyükbabamın tavsiyesi olan terkiplerle yaşama bağlı kalmaya çalıştı. Başarmışlardı, bu kesin! Sultana, annesinden başkaca bir yere gitmez, daha doğrusu gidemezdi. Gencecik bir kadın olduğu o yıllar çocukların bakımı, ev işleri ve yemek pişirme ile geçti. İşlerinden zaman ayırıp, kitap okumak, zamanın sarkacında özgürce salınmak istiyordu. Diğer yandan Simantov da canını dişine

takarak, halka şifa vermeye, hastalara çare, mazluma ilaç olmayı sürdürüyordu. Abla Raşel, Nesim ve kardeşi Moiz, okul çağları gelince mahallelerindeki Alliance Israélite Universelle Okulu'nun yuvasına, sonrasında da ilkokuluna gittiler. İspanya'daki büyük göçten sonra giderek fakirleşen, fakirleştikçe dindarlaşan, hatta bağınazlaşan bir topluluğun uyanışını Alliance sağlamıştı. Alliance, her öğrencisini okutmanın yanı sıra, birer meslek sahibi olmalarını ve en önemlisi yaşadıkları toprağın aslî yurttaşı olmaları yolunda eğitim veriyordu.

Devir değişiyordu... Sultan VI. Mehmed Vahideddin dönemine (1918-1922) rastlayan işgal senelerinin peşi sıra Cumhuriyet'in ilanı büyük bir sevinçle karşılandı. Cumhuriyet'in ilk yıllarının Hasköy'ü her dinden insan barındırıyordu, üstelik 25.000 Yahudi burada yaşamaktaydı. Hasköy'de yaşam kendi akışında sürerken günlerin birinde Katan Ailesi'nin başına bir felaket geldi. Sultana, sevgili oğlu Nesim Doris'in babasıyla birlikte eczaneye gitmesine izin verirdi. Babasının eczanesine yaptığı bu ziyaretler küçük Nesim'in öğrenme tutkusunu besliyor, yeni ufuklar keşfetmesine olanak tanıyordu. Fakat o gün başlarına çok trajik bir olay geldi. Büyükbabam o gün, babam ile birlikte gittiği eczanesinden, akşamın puslu saatlerinde eve dönüş yolunda, oğlunun gözleri önünde bıçaklanmıştı. Bıçaklayan ise belki peşinde olduğu narkotik maddeye ulaşamamış bir meczuptu. Belki de güvenliğin tam anlamıyla sağlanmadığı bir kentte olası bir sokak soygunu vakasıydı! Soruların cevabı hiçbir zaman yanıtlanmadı. Lakin ölümü bıçak yarısından değildi, bu kesinleşmişti. Saldırı esnasında büyükbabamın elinden tuttuğu oğlu korkacak diye "ödü patlamış" ve hayatını kara sarılıktan kaybetmişti. Hasköy'ün değerli evladı, eczacı Simantov Katan, 1926 yılının 10 Kasım'ında yaşama veda etmişti. Geride otuz sekiz yaşında bir dul ve üç yetim bırakarak... Babasını yitirdiğinde babam dokuz yaşlarındaymış. Cenazesine katılmasına izin verilme-

miş. Babasının tabutu evin önünden geçerken üst kattaki yatak odası balkonundan el salladığını anlatırdı. Büyükbabamın son mekânı Hasköy Mezarlığı oldu. Ölümünden doksan yıl sonra, 2016 yılında yitirdiğimiz sevgili ağabeyim (büyükbabamın adaşı) Simantov Katan da aynı mezarlığın çok yakın bir parselindeki ebedi istirahatgâhında yatmakta.

Sultana'nın daimi matemi de o dönemde başlamış. O günden sonra her ne kadar bir Yahudi geleneği olmasa da, Hristiyan komşuları gibi hep siyah giysilerle dolaştı. O günden sonra yegâne amacı çocuklarının sağlıklı ve eğitilmiş birer insan olarak yetişmesini sağlamak olmuştu. Üç çocuğunu yolladığı Mektep Sokağı'ndaki Alliance Okulu, Cumhuriyet'in ilanından sonra Hasköy Musevi Okulu'na dönüştürülmüştü. Çocukları buradan mezun oldular. Sultana için bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Peş peşe acılar yaşayacaktı. Sevgili eşinin acı kaybından sonra, annesi Ester'i de kaybedecekti. Üstelik dünya "Büyük Buhran" sarsıntısı altındaydı. Sultana bütün bu acıları teninde duyarak yaşıyordu. Çocuklarına iyi bir gelecek sağlamak için canını dişine takarak çabalayan Sultana'ya erkek kardeşleri destek olacaktı. "Maître"¹ diye anılan kardeşi Daniel Behar, Türkçülük akımının en büyük destekçilerinden, önde gelen genç bir avukattı. Varlıklı bir ailenin, Ester ve Yosef Nathan'ın kızı Janti Sabatya Nathan (1901-1989) ile evlenmiş (1922), kızı Eti ve oğlu Moiz ile Galata'da Refik Saydam Caddesi'nde Çiçek Apartmanı'nda nezih ve şık bir yaşam sürdürmekteydi. Diğer erkek kardeşi David (1901-1944) ise Fransa'nın Digne-des-Bains kentinde ticaret yaparak, Osmanlı'da bulamadığı ufukların arayışını orada sürdürüyordu. David, Türkiyeli bir Sefarad olan Sara Vidal ile evlenmiş, kızı Eti ve oğlu Moris ile yaşamaktaydı. Ailenin imkânları dar olduğun-

1 Maître, dönemin avukatlarına atfedilen "usta", "bilge" anlamına da gelen bir betimleme.

dan en küçük kız kardeşleri Klara'ya verilecek bir drahoma yoktu. Bu yüzden o da çaresiz, Fransa'yı umut kapısı bilmişti.

Babam Nesim Doris, orta-lise öğrenimini tamamladığında, avukat dayı Daniel onu Fransa'ya yolladı. Öğrenimini Fransa'da sürdürmesi kararlaştırılmıştı. O günlerde yaklaşık olarak on yedi-on sekiz yaşlarında olan babam, elbette Fransa'daki dayısı David'in yanında yaşayacak, onların sebze dağıtımı işlerine el atacak, ticaretle birlikte Fransız yaşam ve kültürüyle harmanlanacaktı. Cumhuriyetin onuncu yılı tüm ülkede sevinç gösterileriyle kutlanırken, babam Fransa'daydı. Onuncu yılın hemen ardından, 1934 yılında Trakya Olayları baş gösterdi. Bu olaylara meşru zemin hazırlayan İskân Kanunu, Trakya'da yaşayan Yahudilerin toplu şekilde ikametlerine mâni olunmasını amaçlıyordu. Trakya'da yaşanan hareketlilik ertesinde Edirne, Kırklareli, Uzunköprü, Keşan, Çanakkale gibi merkezler başta olmak üzere tüm bölgede Yahudi tüccarlara karşı ilk olarak boykot, ardından da yağmalar yaşandı¹. Trakya'da meydana gelen olayların şiddeti, acımasızlığı kelimelerle anlatılacak gibi değildi. Trakya Olayları'nın açtığı yaralar sarılmadan Türkiye'nin de ufkunda giderek koyulaşan bulutlar II. Dünya Savaşı'nın habercileriydi.

Beklenen II. Dünya Savaşı'nın tehlike çanları hemen her yerden duyuluyordu. Ülkede ekonomik ve toplumsal hayat yeni baştan düzenlenirken, Kemalist politikalar etkisini gösteriyordu. Kurucu önder Mustafa Kemal Atatürk, kısa yaşamına veda etmişti. İsmet İnönü cumhurbaşkanı, Şükrü Saracoğlu da başbakan olmuştu. Yeni şartlar belirleniyor, her şeyden önce Türklük şartı aranıyordu. Güvensizlik ve şovenizm yelleriyle "ekalliyetler" (gayrimüslimler) yeterince Türk addedilmiyordu. Üstelik kimilerine göre onlar potansiyel birer vatan hainiydi! Babaannem Sultana, kızı Raşel'i Kuzguncuklu var-

1 Toplumsal Hafıza; Serdar Koyuncu'nun "Trakya Olayları" dosyası; 21 Haziran 2012.

lıklı bir aile olan Sultana (de Funes) ve Yasef Rozanes'in oğlu Avram'la evlendirmişti (1938). Sultana'nın adaşı olan dünürü Sultana (de Funes) 1506 tarihinden sonra Portekiz'den gelen Sefaradlardandı. Aynı zamanda döneminin ünlü Fransız komedyeni Louis de Funes'le kuzendi. Bu konu aile arasında zaman zaman latifelere vesile olurdu. Babaannemin kızıyla yaşıt olan kız kardeşi Klara ise, İzmirli bir Sefarad olan Rika (Taranto) ve Josef Krispin'in oğlu Beno'yla (1913-1944) Marsilya'da tanışıp evlenmişti. Ailenin evlilikler yoluyla genişlemesi, bebeklerin doğumu gibi kısa süreli mutlulukların yanı sıra kederli günler bir kez daha kapıdaydı. Nazi'lerin ayak sesleri Fransa'nın en ücra kentlerinde bile duyulmaya başlamıştı. David Dayı, Fransız Direnişi'nin yeraltı hareketine katılır katılmaz, yeğenini (babamı), büyük erkek çocuğu olarak ailesini koruması ve kollaması için İstanbul'a yollamak zorunda kalmıştı.

Sultana ile babamın mutlu kavuşmasını takip eden günlerde yepyeni bir ayrılık oldu. Almanya'nın Nazi Ordusu ülkemizin sınır komşularının yakınlarına ulaşmıştı. Genelde iktidarların zihinlerine "güvenilmez" veya "potansiyel hain" olarak kazanmış olan gayrimüslimlerin olası bir savaş esnasında devlete karşı faaliyette bulunmalarını engellemek amacıyla askere alınması kararı çıkmıştı. Gayrimüslimler 1939'a kadar düzenli bir şekilde askere alınıyordu, fakat silahlı eğitim görmeleri yasaktı. Sadece Türk subayların emir eri olarak veya hizmetli statüsünde askerlik görevlerini yerine getirmeleri uygun bulunuyordu. 10 Nisan 1941 ve 7 Mart 1942 tarihlerinde yayınlanan ilanlar, doğum tarihlerine bakılmaksızın tüm gayrimüslimleri "senelik ihtiyat yoklaması"na çağırıyordu. Askerlik şubelerine giden bu ekalliyet erkekleri, kimlik tespitleri yapıldıktan hemen sonra askere alındıklarını öğreniyor, ak saçlılarla gençler yan yana yola koyuluyordu. Birçoğu evlerine gidip eşya bile alamadan, bulundukları yerleşimin

toplama yerlerinden dolduruldukları trenlerle sevk ediliyordu. Fransa'dan sadece bir yıl önce dönen babamın dört buçuk sene sürecektir askerliği, "Yirmi Kur'a Nafia Askerliği" günlerine rastlamıştı. Kendini görev yeri olan Akhisar-Menemen'e sevk edilirken bulmuş, bir kara-tren içinde, tıklım-tıkış, çekirgelelerin, bitlerin ve pirelerin yoldaşlığında uzun bir yolculuk yapmak zorunda kalmıştı. Gayrimüslim erkekleri bu dönemde en zorlu koşullarda, çok ağır işlerde çalıştırıldılar. *"Ben yol inşaatı da yaptım, havaalanı inşaatında da amelelik yaptım,"* derdi kıymetli babam. Manisa, Akhisar, Sındırgı yol inşaatları ile İzmir Cumaovası Havaalanı görev yerleriydi. Askeri kampın dışında, çok uzağında kazma-küreklerle güç gerektiren işlerde çalıştırılıyorlardı. Babamın "amele taburu"ndaki günlerini, özellikle üstünü-başını bir anlatışı vardı ki, mizahı, mimikleri ve sözcükleriyle çocukluk günlerimizde bizi kahkahalara boğardı. Üniformanın kolları upuzun, paça boylarını ayarlamak nâ-mümkün, tabiatıyla kat kat kıvrılmış, şapkalar kafaya uyumsuz... En fenası ayakkabılarınmış. Ayağa büyük olmuş, küçük gelmiş... Tartışmaya mahal yokmuş. Böylelikle babamın ayak başparmaklarından biri hayat boyu yamulmuştu.

Başta "Türkçülük" savunucusu avukat dayısı Daniel Behar, annesi Sultana ve tabii ki babam, devletin (zinhar 'öz çocuğu' addetmese de) kendi evladına reva gördüğü muameleden utanç duymuşlardı. Dört buçuk yılı aşkın bir amelelik askerliği esnasında hiçbir ev iznine nail olamamıştı. Görevi son bulduğunda terhis olmuş, İstanbul'daki evine koşmuştu. Doğduğu kentte, uzun yıllardan sonra aile ocağında aldığı ilk ferah nefes, onu tanımakta hayli zorlanan annesinin kollarındaydı. Babaannem, oğlunun zayıflamış, erimiş bedeniyle karşı karşıya kaldığı esnada ne denli dövündüğünü hayal etmekte hiç de zorlanmıyorum.

Terhis edildikten aylar sonra hükümetin azınlık karşıtı politikası sürüyordu. Hemen ardından "Varlık Vergisi" çıkarıldı

(11 Kasım 1942). Başbakan Şükrü Saracoğlu "Varlık Vergisi" yasası hakkında şöyle söylemişti: *"Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz"*. Yabancı olarak anılan ise Yahudi ve Hristiyan vatandaşlardı. Muhtemeldir ki, babam o aşına olduğum müstehzi gülümsemesiyle ne kendisinin ne de ailesinin elinden alınacak değil serveti, malı-mülkü, tek bir kuruşu dahi olmadığına belki de şükretmişti. Bir insanın, bir ailenin hayatı değişirken Hasköy'ün de çehresi değişiyordu. Hasköy, Kastamonulular ve Karadenizliler başta olmak üzere, Anadolu'nun diğer kentlerinden de göç almaya başlamıştı. İsrail'e önemli bir göç başlamıştı. Yahudiler ekonomik zorluklar, kendilerine yöneltilen dışlayıcı politikalar veya kuruluş aşamasında olan yeni bir ülkeye yönelik salt idealizm sebepleriyle Hasköy'ü terk ediyorlardı.

Sultana Katan ise Hasköy'deki evinden ayrılmak ve daha mütevazı bir yaşama geçmek zaruretinde kalmıştı. O günlerden sonra Hasköy, babaannemin hatıralarında daima dört bir yanı mesire yeri, mis kokulu sebze bahçeleri, bağları, tadına doyum olmayan sulu şeftali, kayısı gibi meyve ağaçlarının doluluğunda bir hayal-mekân olarak yerini her dem muhafaza etti. Sultana, iki oğluyla Galata'ya, desteğine onca ihtiyaç duyduğu kardeşi Avukat Daniel'in evine yakın bir "pansiyon" taşınmak zorunda kalmıştı; "Madam Sisa'nın Pansiyonu". Kendileri de ekonomik açıdan dara düşmüş bir anne-kız onlara evlerinin iki odasını kiralamıştı. II. Dünya Savaşı'nın sonlarıydı. Sultana ve Daniel Fransa'daki kardeşlerinden haber alamamış olmanın kaygılarıyla başa çıkmaya çalışırlarken, Behar Ailesi'nin yürekleri bir kez daha dağıldı. Fransa'da yeraltı faaliyetleri esnasında Alman güçleri tarafından yakalanan David, kız kardeşi Klara ve kocası Beno, 1944 yılının Mayıs'ında Marsilya'da Gestapo tarafından tutuklanmışlardı. Bu bilgiyi de çok sonralarında kişisel araştırmalarım sonu-

cunda edindiğim “Nazi avcıları” Beate ve Serge Klarsfeld’in *Sınır Dışı Edilenlerin Sevkiyat Tutanağı*’ndan öğrenmiştim. 20 Mayıs 1944’te 74 No.’lu sevkiyatta, trenle Marsilya’dan yola çıktığında Klara sadece otuz yaşındaydı! Klara Türk vatandaşıydı. Dönemin Marsilya Konsolosu Necdet Kent’in onu sevkiyat konvoyundan çıkarttırarak kurtarma önerilerine rağmen o günlerde üç aylık hamile olan Klara, kocasından ayrılmayı reddetmişti. Çiftin son durağı, Auschwitz. Resmi kayıtlardaki ölüm adresleri şöyleydi: “Auschwitz, Biala, Malopolska, Krakow, Polonya”. Yani “ölüm kampı”! Sultana hayatı boyunca kızı gibi büyüttüğü Klara ile kardeşi David’in yasını tuttu.

Her şeye rağmen hayat devam ediyordu. Önce amcam Moiz, İtalyan Yahudi’si Matilda ve Alberto Rabuna’nın kızı Luçia Lea Rabuna ile evlendi (1946). Kısa bir süre sonra da babam, annem Jüliyet Abigadol ile dünya evine girdi (1948). Babamın eşinden tek bir ricası olmuştu: Annesi onlarla yaşayacaktı. Annemle babamın düğünlerinden sonra babaannemle dedem Abdullah Abigadol’un Süleymaniye’deki sabun-itriyat fabrikasının üstünde kızı için inşa ettiği dairede hep birlikte oturmaya başladılar. Böylece evde bir büyükanne ile birlikte büyümenin bütün nimetleri ağabeyim Simantov, kız kardeşim İra ve benim oldu. Sultana’nın bizden başka dört torunu daha oldu; Suzan Rozanes (Sasson), Jozef Rozanes, Süzet Katan (Reyna) ve Simon Tov Katan.

Ester’in kızı Sultana, 1962 yılının Aralık ayında, yatağında sessizce son nefesini verdiğinde Türkiye, 27 Mayıs Askeri Darbesi’ni, Yassıada Mahkemeleri’nde görülen sayısız davayı, bir başbakan, bir dışişleri bakanı ile maliye bakanının idama mahkum edilerek asıldığı çalkantılı günleri geride bırakmaya çalışıyordu. Ailesinin tüm fertleri arasında sadece babam, Sultana’nın büyük oğlu Nesim Doris, Türkiye’yi terk etmedi. Lakin babaannem de babam da vatan belledikleri ülkelerinin

aslî unsuru olarak kabul görmediklerinin her zaman bilincinde oldular.

Aradan bunca zaman geçtikten sonra geriye dönüp bakıyorum... Babaannem Sultana'ya verdiğim sözü tuttum. Holokost'ta kardeşlerinin uğratıldığı kaderi her daim paylaşmayı ve her fırsatta "Bir daha asla!" diye tekrarlıyorum. Kulaklarımda ise Hasköylü Sultana'nın biz torunlarına bir şarkı eşliğinde terennüm ettiği Judeo İspanyolca tekerlemesi:

*Kayıkçı Balat'a
Pişkadiko de la mar,
Ande vas ijo (ija) del Dio
Para ir para peşkar
Çup çup a la mar*

*Kayıkçı Balat'a
Denizin minik balığı
Nereyesin Tanrı'nın kızı (oğlu)
Balık avına gitmekte
Çup çup denize...*

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. Dinçer, I. Şahin, Ç. 2016. *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü*. İstanbul. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ayverdi, E.H. 1958. *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul: Şehir Matbaası.
- Bali, R.N. 2018. *Mazide Kalmış Bir Yaşam Tarzı: "Yahudi Mahalleleri"*, İstanbul: Libra Kitapçılık & Yayıncılık.
- Ben-Naeh, Y. 2009. *Sultanlar Diyarında Yahudiler*. İstanbul: Goa Basım Yayın.
- Deleon, J. 1991. *Balat ve Çevresi bir Semt Monografisi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Galante, A. 1932, *Turcs et Juifs Étude Historique, Politique*. İstanbul: Etablissements Haim, Rozio & Co.
- Göncüoğlu, S.F. 2004. *Dünü ve Bugünü ile Haliç Sempozyumu 22-23 Mayıs 2003 Cibali İstanbul*. Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Güleryüz, N. 1992. *İstanbul Sinagogları*. İstanbul: Ajans Class.
- Kaya, Ö. 2017. *İmparatorluktan Cumhuriyete Azınlıklar*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Karaya, A. 2016. *İşgal Altında İstanbul*. İstanbul. İnkılap Kitabevi.
- Koçu, R. E., 1964, "Balat", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfının Ortak Yayını
- Kuban, D. 2000. *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mille, A. 2014. *Hafızanın Sokakları İstanbul'da Peyzaj, Hoşgörü ve Ulusal Kimlik*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Okay, Orhan. 2002. *Bir Başka İstanbul*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Rodrigue, A. Benbassa, E. 2001. (1.Basım). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Rodrigue, A. 1997. *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması "Alliance Okulları" 1860-1925*, Çeviri: İbrahim Yıldız. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Svastics, O. 2011. *Yahudilerin İstanbul'u*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Rozen, M. 2020. *İstanbul Yahudi Cemaati'nin Tarihi (1453-1566)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şaul, E. 1999. *Balat'tan Bat-Yam'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sefarad Kültürü Araştırma Derneği, Türkiye. 2011. 150 Yıldır eğitim için savaşılan bir kurum: Alliance Israelite Universelle, 2010 yılında Paris Hotel de Ville Belediye Sarayı'nda gerçekleştirilen sergi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın & Yayın.

Varol, M.C. 1989. *Balat Faubourg Juif d'Istanbul*. İstanbul: Editions ISIS.

Besalel, Y. "Nostaljik Hasköy", *Şalom Gazetesi*, 7 Ekim 2015.

Besalel, Y. "Nostaljik Hasköy", *Şalom Gazetesi*, 14 Ekim 2015.

YAZAR

Suzan Nana Tarablus, İstanbul'da doğdu. Arnavutköy Kız Koleji'ni (günümüzde Robert Koleji) bitirdi. İstanbul Üniversitesi'nde Amerikan Dili ve Edebiyatı okudu. İlk yazısı, 1989 yılında Şalom Gazetesi'nde yayınlandı. İlerleyen yıllarda aynı gazetenin iç haberler yönetmenliğini yaptı. Yurtdışı haber ajansları, Sabah, Milliyet, Nokta gibi medya kuruluşları için *free-lance* çalıştı; yurt dışı görevler üstlendi. 1995-1997 yılları arasında Şalom Gazetesi'nin ilk profesyonel yayın yönetmeni oldu. 1998 yılında gazeteciliğe yaklaşık on yıl ara verdi. Uluslararası bir kuruluşun danışmanlık ve iş geliştirme bölümünü yönetti. 2010 yılında yayın yaşamına başlayan Şalom DERGİ'nin ilk sayısından itibaren araştırma ve gezi yazıları yayınlıyor. 2016 yılından bu yana Şalom DERGİ Genel Yayın Yönetmenliğini sürdürüyor. *Bir Sabah Galata'da Uyandım* ilk kitabıdır.

2020 yılında Basın Konseyi üyesi olan Suzan Nana Tarablus'un iki oğlu var.

EDİTÖR

Berken Döner 21 Eylül 1990 tarihinde Adana'da doğdu. Ortaokul ve liseyi Adana'da tamamladı. Daha sonra Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi'ne devam etti. Aynı üniversitede İletişim Bilimleri Anabilim Dalı'nda doktora yaptı. Akademik ilgi alanları arasında azınlıklar, kolektif bellek gündelik hayat çalışmaları geliyor. Şalom DERGİ ve Gazete Duvar'da yazmayı sürdürüyor.

çek kayıkçı balat'a!

Suzan Nana Tarabulus, *Bir Sabah Galata'da Uyandım* adlı kitabıyla başlattığı sözlü tarih çalışmasını, semtlerin özgün yapısını vurgulayarak, *Çek Kayıkçı Balat'a* ile sürdürüyor. Bu kitapta da sosyal, kültürel, ekonomik ve politik gelişmelerin izinden giderek, İstanbul'daki Yahudi kültür mirasının açığa çıkmasına katkıda bulunuyor. Bu bağlamda, İstanbul'un hafızasının bir bileşeni olan Yahudi kültürünün geçmişiyle bugünü arasında bir köprü kuruyor.

Günümüzde turistik ziyaretlerin ve soylulaştırma projelerinin arasında sıkışıp kalan Balat ile henüz "keşfedilmemiş" Hasköy'ün özgün hikâyesini, bir dönem bu semtlerde yaşayan ailelerin dört bir yana dağılmış fertlerinin tanıklıklarından okuyacaksınız.

Berken Döner

ISBN 978-975-434-660-2

9 789754 346602

VARLIK